

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Π.Μ.Σ. «Διεθνές Δίκαιο και Διπλωματικές Σπουδές»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η διπλωματία ανθρωπίνων δικαιωμάτων στον 21^ο αιώνα:
Συγκριτική προσέγγιση της δράσης των Ην. Εθνών και περιφερειακών οργάνωσης

Μαρία-Ελένη Μαρκοπούλου

Επιβλέπων Καθηγητής: Στ. Περόακης

ΑΘΗΝΑ 2006

“What will history say about how we, at the start of the 21st century, took on the task of fulfilling the vision of human rights forged in the century before? My hope is that it will show that in a time of unprecedented change, during which humanity was simultaneously being brought closer together by technological innovation and pulled further apart by growing inequalities between rich and poor, we took action because we believed human rights were central to humanity’s hopes for the future.”

MARY ROBINSON

former UN High Commissioner for Human Rights

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

I. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΕΣ.....	7
II. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΕΣ.....	10

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

I. ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥΣ.....	16
I.1. Εννοιολογική προσέγγιση.....	16
I.2. Προάγγελοι της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.....	24
I.3. Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην διεθνή και εσωτερική έννομη τάξη.....	30
I.4. Δίκαιο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ανθρωπιστικό Δίκαιο, Δίκαιο των Προσφύγων.....	37
I.5. Ατομική Ποινική Ευθύνη.....	41
I.6. Μέθοδοι ερμηνείας των διεθνών συμβάσεων.....	45
II. ΣΚΟΠΟΙ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ.....	48
II.1. Ανθρώπινα δικαιώματα και ειρήνη.....	48
II.2. Ανθρώπινα δικαιώματα και ανάπτυξη.....	52
II.3. Ανθρώπινα δικαιώματα και δημοκρατία - κράτος δικαίου.....	56
II.4. Από την προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην προστασία και την πρόληψη... ..	60
II.5. Η διπλωματία ανθρωπίνων δικαιωμάτων στον 21 ^ο αιώνα.....	67

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΙΧΝΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΩΝ ΒΑΣΙΚΩΝ ΑΞΙΩΝ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΕ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

I. ΗΝΩΜΕΝΑ ΕΘΝΗ	73
I.1. Ο Καταστατικός Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών.....	73
I.2. Η Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (UDHR).....	77

I.3. Κανόνες προαγωγής και προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και μηχανισμοί έλεγχος.....	79
I.3.1. Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (CCPR).....	79
I.3.2. Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (CESCR).....	81
I.3.3. Η Διεθνής Σύμβαση για την Εξάλειψη Κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων (CERD).....	84
I.3.4. Η Διεθνής Σύμβαση για την Εξάλειψη Κάθε Μορφής Διακρίσεων σε βάρος των Γυναικών (CEDAW).....	87
I.3.5. Η Διεθνής Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και Άλλων Τρόπων Σκληρής, Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CAT).....	89
I.3.6. Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (CRC).....	93
I.3.8. Συμβατικά όργανα ελέγχου.....	97
I.3.9. Η διαδικασία των αναφορών.....	98
I.3.10. Η διαδικασία των προσφυγών.....	100
I.3.11. Η διαδικασία της έρευνας.....	103
I.4. Όργανα εκ του Καταστατικού Χάρτη.....	105
I.4.1. Η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (CHR).....	105
I.4.1.1. Γενικές Παρατηρήσεις.....	105
I.4.1.2. Οι ανα χώρα εντολές.....	109
I.4.1.3. Οι θεματικές εντολές.....	113
I.4.1.4. Η Υπο-Επιτροπή για την Προαγωγή και την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.....	115
I.4.2. Το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο (ECOSOC).....	117
I.4.3. Η Γενική Συνέλευση.....	119
I.4.4. Το Συμβούλιο Ασφαλείας.....	123
I.4.5. Ο Γενικός Γραμματέας.....	129
I.4.5.1. Οργανωτική δομή της Γραμματείας και συντονιστικοί μηχανισμοί.....	129
I.4.5.1. Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (UNHCHR), Γενεύη.....	131
I.4.5.2. Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή για τους Πρόσφυγες (UNHCR), Γενεύη.....	135

I.5. Ειδικευμένες Οργανώσεις.....	138
I.5.1. Γενικά περί των Ειδικευμένων Οργανώσεων.....	138
I.5.2. Η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (ILO), Γενεύη.....	139
I.5.3. Η Οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό (UNESCO), Παρίσι.....	140
I.6. Οι κυριότερες Παγκόσμιες Διασκέψεις.....	142
I.6.1. Η δεύτερη Παγκόσμια Διάσκεψη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Βιέννη 1993.....	142
I.6.2. Η τέταρτη Παγκόσμια Διάσκεψη για τις Γυναίκες, Πεκίνο 1995.....	145
I.6.3. Η πρώτη Παγκόσμια Διάσκεψη για την Κοινωνική Ανάπτυξη, Κοπεγχάγη 1995.....	147
I.6.4. Η τρίτη Παγκόσμια Διάσκεψη κατά του Ρατσισμού, Ντούρμπαν 2001.....	148

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΙΧΝΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΩΝ ΒΑΣΙΚΩΝ ΑΞΙΩΝ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

I. ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ (CoE).....	151
I.1. Το τρίπτυχο Δημοκρατία - Κράτος Δικαίου - Ανθρώπινα Δικαιώματα.....	151
I.2. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ECHR).....	154
I.2.1. Τα κύρια προστατευόμενα δικαιώματα.....	154
I.2.2. Η προοδευτική ανάπτυξη του μηχανισμού προστασίας.....	154
I.2.3. Η διαδικασία διακρατικών προσφυγών.....	157
I.2.4. Η διαδικασία ατομικών προσφυγών.....	160
I.3. Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (ESC).....	165
I.4. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (ECPT).....	169
I.5. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων (EFCNM).....	172
I.6. Ο Ευρωπαίος Επίτροπος για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.....	175
I.7. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Ξενοφοβίας (ECRI).....	176
II. ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ (OAS).....	178
II.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	178
II.2. Η Διαμερικανική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (IACHR).....	181

Π.3. Το Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.....	185
III. ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ (ΟΑΥ) / ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΝΩΣΗ (ΑΥ).....	189
III.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	189
III.2. Η Αφρικανική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών (ACHPR).....	193
III.3. Το Αφρικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών.....	196
IV. ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ (OSCE).....	197
IV.1. Η Τελική Πράξη του Ελσίνκι (1975).....	197
IV.2. Μηχανισμοί Ανθρώπινης Διάστασης.....	200
IV.3. Από ΔΑΣΕ σε ΟΑΣΕ.....	202
III. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ (ΕΥ).....	208

ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ

I. ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΕ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ.....	223
--	-----

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

I. ΠΙΝΑΚΕΣ	266
------------------	-----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ.....	268
I.1. Ελληνόγλωσση.....	268
I.2. Ξενόγλωσση.....	271
II. ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ.....	276

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

I. Ελληνόγλωσσες

ΑΔΔΑΛ	Αφρικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών
ΑΔΔΚΑ	Αμερικανική Διακήρυξη Δικαιωμάτων και Καθηκόντων του Ανθρώπου, 1948
ΑΕΔΑΛ	Αφρικανική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών
ΑΚΕ	Χώρες Αφρικής, Καραϊβικής, Ειρηνικού (ΕΕ)
αριθ.	αριθμός
ΑΣΔΑ	Αμερικανική Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 1969
ΑΣΚ	Απελευθερωτικός Στρατός Κοσόβου
βλ.	βλέπε
ΓΓ	Γενικός Γραμματέας
ΓΣ	Γενική Συνέλευση (ΟΗΕ)
ΔΑΔΔΑ	Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΔΑΕΔΑ	Διαμερικανική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΔΑΣΕ	Διάσκεψη για την Ασφάλεια και την Συνεργασία στην Ευρώπη
ΔΔ	Διεθνές Δικαστήριο
ΔΕΚ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΔΕπΒασ	Διεθνής Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων
ΔΕΕΣ	Διεθνής Επιτροπή Ερυθρού Σταυρού
δηλ.	δηλαδή
ΔΝΤ	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
ΔΟΕ	Διεθνής Οργάνωση Εργασίας
ΔΠΔ	Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο
ΔΠΔΓ	Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία
ΔΠΔΡ	Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την Ρουάντα
ΔΣΑΠΔ	Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, 1966
ΔΣΒασ	Διεθνής Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και Άλλων Τρόπων Σκληρής,

	Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας, 1984
ΔΣΓυν	Διεθνής Σύμβαση για την Εξάλειψη Κάθε Μορφής Διακρίσεων σε βάρος των Γυναικών, 1979
ΔΣΦυλετΔ	Διεθνής Σύμβαση για την Εξάλειψη Κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων, 1965
ΕΔΑ	Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΚ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα
ΕΠΑΑ	Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΕ)
επιμ.	επιμέλεια
ΕυρΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕυρΕπΒασ	Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (ΣτΕ)
ΕυρΣΒασ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας, 1987
ΕυρΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, 1950
ΗΕ	Ηνωμένα Έθνη
ΙΜΔΑ	Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου
ΚατΣτΕ	Καταστατικό Συμβουλίου της Ευρώπης
ΚΕΠΠΑ	Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΕΕ)
κ.λπ.	και λοιπά
ΚτΕ	Κοινωνία των Εθνών
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητική Οργάνωση
ΟΑΕ	Οργανισμός Αφρικανικής Ενότητας
ΟΑΣΕ	Οργανισμός για την Ασφάλεια και την Συνεργασία στην Ευρώπη
ΟΑΚ	Οργανισμός Αμερικανικών Κρατών
ΟΔΔΑ	Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 1948
ΟΚΣ	Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο (ΟΗΕ)
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ο.π.	όπου παραπάνω

παρ.	παράγραφος
ΠΓΔΜ	Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας
ΠΟΕ	Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
π.χ.	παραδείγματος χάρη
ΣΑ	Συμβούλιο Ασφαλείας (ΟΗΕ)
σελ.	σελίδα
σ.σ.	στις σελίδες
ΣτΕ	Συμβούλιο της Ευρώπης
ΣυνθΕΕ	Συνθήκη Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΣυνθΕΚ	Συνθήκη Ευρωπαϊκής Κοινότητας
τ.	τόμος

II. Ξενόγλωσσες

ACC	Administrative Committee on Coordination
ACHR	American Convention on Human Rights, 1969
ACHPR	African Commission on Human and Peoples' Rights
ACP	African, Caribbean and Pacific States (EU)
ADRDM	American Declaration of Rights and Duties of Man, 1948
AI	Amnesty International
AMIS	African Mission in Sudan
ASPA	American Servicemembers' Protection Act
AU	African Union
CAT	International Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 1984
CCPR	International Covenant on Civil and Political Rights, 1966
CCR	Committee on Conventions and Recommendations (UNESCO)
CDDH	Committee of Ministers' Steering Committee for Human Rights (CoE)
CEB	UN System Chief Executive Board for Coordination
CEDAW	International Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 1979
CERD	International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, 1965
CESCR	International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 1966
CFSP	Common Foreign and Security Policy (EU)
CHD	OSCE Conference on Human Dimension
CHR	UN Commission on Human Rights
CoE	Council of Europe
CPCCJ	UN Commission on Crime Prevention and Criminal Justice
CPT	European Committee for the Prevention of Torture (CoE)
CRC	International Convention on the Rights of the Child, 1989
CSCE	Conference on Security and Cooperation in Europe

CSW	UN Commission on the Status of Women
CTC	UN Counter-Terrorism Committee
DAW	UN Division for the Advancement of Women
DESA	UN Department of Economic and Social Affairs
DPA	UN Department for Political Affairs
DPKO	UN Department for Peace-Keeping Operations
EC	European Community
ECHR	European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 1950
ECJ	European Court of Justice
ECOSOC	UN Economic and Social Council
ECPT	European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 1987
ECRI	European Commission against Racism and Intolerance (CoE)
ECRML	European Charter for Regional and Minority Languages, 1998
ECSC	European Coal and Steel Community
Ed.	Editor
EEC	European Economic Community
EFCNM	European Framework Convention for the Protection of National Minorities
EIDHR	European Initiative for Democracy and Human Rights (EU)
ESC	European Social Charter, 1961
ESDP	European Security and Defense Policy (EU)
EU	European Union
EUFOR	EU Force (BiH)
EUJUST Themis	EU Rule of Law Mission (Georgia)
EUMC	EU Monitoring Centre on Racism and Xenophobia
EUPM	EU Police Mission (BiH)
EUPOL Proxima	EU Police Mission (FYROM)
EURATOM	European Atomic Energy Community
EUSRs	EU Special Representatives

FAO	Food and Agriculture Organization
FGM	Female Genital Mutilation
FMLN	Frente Farabundo Marti para la Liberacion Nacional (El Salvador)
FYROM	Former Yugoslav Republic of Macedonia
GA	UN General Assembly
GA Res.	Resolution of the UN General Assembly
HCNM	OSCE High Commissioner on National Minorities
HR	High Representative
IACHR	Inter-American Commission on Human Rights
IASC	Inter-Agency Standing Committee
Ibid.	Ibidem
ICC	International Criminal Court
ICJ	International Court of Justice
ICRC	International Committee of the Red Cross
ICTR	International Criminal Tribunal for Rwanda
ICTY	International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia
IFOR	Implementation Force (NATO-led force in BiH)
IGO	Inter-Governmental Organization
IMF	International Monetary Fund
INTERFET	International Force for East Timor
IPTF	International Police Task Force (BiH)
KFOR	Kosovo Force (NATO)
MDG	Millennium Development Goals
MINUGUA	Misión de Verificación de las Naciones Unidas en Guatemala (UN Verification Mission in Guatemala)
MWC	International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families, 1990
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NGO	Non-Governmental Organization
no.	number

OAS	Organization of American States
OAU	Organization of African Unity
OCHA	UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs
ODCCP	UN Office for Drug Control and Crime Prevention
ODIHR	Office for Democratic Institutions and Human Rights (OSCE)
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development
OLA	UN Office for Legal Affairs
ONUSAL	Observadores de las Naciones Unidas en El Salvador (UN Observer Mission in El Salvador)
OP	Optional Protocol
op.cit.	opera citata
OSCE	Organization for Security and Cooperation in Europe
PIC	Peace Implementation Council (BiH)
Res.	Resolution
Rev ESC	Revised European Social Charter, 1996
RPF	Rwandese Patriotic Front
SC	UN Security Council
SC Res.	Resolution of the UN Security Council
SFOR	Stabilization Force (NATO-led force in BiH)
SG	Secretary General
SRSG	Special Representative of the Secretary General
Sub-Comm	UN Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights
UDHR	Universal Declaration of Human Rights, 1948
UN	United Nations
UNO	United Nations Organization
UNAMET	UN Mission in East Timor
UNAMIR	UN Assistance Mission for Rwanda
UNDP	UN Development Programme
UNESCO	UN Educational, Scientific and Cultural Organization

UNGA	UN General Assembly
UNHCHR	UN High Commissioner for Human Rights
UNHCR	UN High Commissioner for Refugees
UNICEF	United Nations Children Fund
UNMIK	UN Transition Administration Mission in Kosovo
UNMISET	UN Mission of Support in East Timor
UNOA	UN Office in Angola
UNPREDEP	UN Preventive Deployment Force (FYROM)
UNPROFOR	UN Protection Force (former Yugoslavia)
UNTAC	UN Transitional Authority in Cambodia
UNTAET	UN Transitional Administration in East Timor
USG	Under-Secretary General
VCLT	Vienna Convention on the Law of Treaties
VDPA	Vienna Declaration and Programme of Action, 1993
vol.	volume
WBG	World Bank Group
WGEID	UN Working Group on Enforced and Involuntary Disappearances
WHO	World Health Organization
WTO	World Trade Organization

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

I. ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥΣ

I.1. Εννοιολογική προσέγγιση

Τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν μπορεί παρά να θεωρούνται ένα από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα της νεώτερης φιλοσοφίας. Η ηθική υπεροχή και η επαναστατική τους δύναμη σφράγισαν την ιστορική εξέλιξη των τελευταίων 250 χρόνων με πολλούς συνεχείς τρόπους. Σημαντική μάλιστα κατάκτηση είναι ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν σήμερα το μοναδικό οικουμενικά αναγνωρισμένο σύστημα αξιών το οποίο, εν αντιθέσει π.χ. με τις ιδεολογίες, δεν περιχαράκωνεται γύρω από τον εαυτό του. Δεν δίνει τετριμμένες απαντήσεις στα πολυάριθμα ερωτήματα που θέτει η καθημερινή ζωή, αλλά παρέχει ένα ευρύ πλέγμα ελάχιστων προϋποθέσεων και κανόνων που πρέπει να διέπουν τις ανθρώπινες σχέσεις και το οποίο βρίσκει εφαρμογή όχι μόνο στα κυβερνητικά σχήματα, τα νομικά πρόσωπα ή τον στρατό, αλλά και στις επιχειρηματικές δραστηριότητες, τους διεθνείς οργανισμούς καθώς και στα μεμονωμένα άτομα.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα επικεντρώνονται εξάλλου στη ζωή και την αξιοπρέπεια του ατόμου. Η αξιοπρέπεια του ατόμου παραβιάζεται όταν αυτό υπόκειται σε βασανιστήρια, εξαναγκάζεται να ζήσει υπό συνθήκες δουλείας ή οικονομικής ανέχειας, π.χ. χωρίς τροφή, ρουχισμό και στέγη. Παράλληλα δε με την προώθηση της ατομικής ελευθερίας ιδιαίτερα σημαντικά για την εξασφάλιση μιας αξιοπρεπούς ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής είναι και άλλα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, όπως η πρόσβαση σε ένα ελάχιστο επίπεδο εκπαίδευσης, ιατρικής περίθαλψης και κοινωνικής ασφάλισης.

Τα «υπαρξιακά» δηλαδή αυτά δικαιώματα, τα οποία περιστρέφονται γύρω από την ανθρώπινη αξιοπρέπεια (αρχή της αξίας του ανθρώπου)¹, σχηματίζουν τον πυρήνα γύρω από τον οποίο μία σειρά άλλων δικαιωμάτων έχουν δημιουργηθεί,² όπως τα ατομικά δικαιώματα (π.χ. ελευθερία

¹ Βλ. Χρ. Νικ. Σατλάνη, *Εισαγωγή στο δίκαιο της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 2003, σ.σ. 31-33 και Εμμ. Ρούκουνα, *Διεθνής Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, Αθήνα: Εστία 1995, σελ. 23.

² Βλ. αναλυτικά, Χρ. Νικ. Σατλάνη, *Στοιχεία δικαίου και εισαγωγή στη νομική επιστήμη*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 2002, σ.σ. 73-151, 278, 302, Εμμ. Ρούκουνα, ο.π., σ.σ. 13-27, Στ. Ε. Περράκη, *Διαστάσεις της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 2003 σ.σ. 18-21, Π. Δ. Δάγτογλου, *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα*, Αθήνα:

λόγου, συνείδησης, θρησκείας, συνάθροισης και συνεταιρισμού), τα δικαιώματα ισότητας (ισότητα ενώπιον του νόμου και ισότιμη νομική προστασία, προστασία κατά των διακρίσεων με βάση το φύλο, την φυλή, το χρώμα, την θρησκεία, την εθνική ή κοινωνική προέλευση, κ.λπ.), τα πολιτικά δικαιώματα (δικαίωμα ψήφου, ισότιμη πρόσβαση σε δημόσιες υπηρεσίες, δυνατότητα συγκρότησης πολιτικού κόμματος και διατήρηση δικαιώματος προσκομίσεως αίτησης σε δημόσια υπηρεσία), τα οικονομικά δικαιώματα (δικαίωμα κατοχής ιδιωτικής γης, ελευθερία μετακίνησης, δικαίωμα εργασίας, δυνατότητα ελεύθερης επιλογής επαγγέλματος και παροχής υπηρεσιών), τα συλλογικά δικαιώματα (το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης, της προστασίας των μειονοτήτων και των αυτοχθόνων λαών, δικαίωμα στην ανάπτυξη, κ.λπ.), τα τυπικά-διαδικαστικά δικαιώματα (ιδιαίτερα εκείνα που αφορούν την διοίκηση του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης) ή τα δικαιώματα που αφορούν ειδικές κατηγορίες πολιτών, όπως τα παιδιά, οι ηλικιωμένοι, οι ασθενείς, τα άτομα με ειδικές ανάγκες, οι αλλοδαποί και οι αιτούντες άσυλο καθώς επίσης και άλλες ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού. Όλα τα παραπάνω δικαιώματα συνιστούν νομικές αξιώσεις (*legal claims*) που παρέχουν την δυνατότητα στα φυσικά πρόσωπα να διαβιούν σύμφωνα με τις αρχές της ελευθερίας, της ισότητας και της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας. Ήταν μάλιστα η εποχή του Διαφωτισμού που, αναγνωρίζοντας τα δικαιώματα του φυσικών προσώπων της εκάστοτε κοινότητας, κατόρθωσε να απελευθερώσει τα άτομα από την κατάσταση που επικρατούσε τον Μεσαίωνα κατά την διάρκεια του οποίου αυστηρές συνθήκες υποχρέωσης και ευθύνης όριζαν την καθημερινή ζωή. Έτσι τα άτομα, που μέχρι τότε, αποτελούσαν το αντικείμενο και όχι το υποκείμενο των νομικών συστημάτων, απαλλάσσονταν από την αναγκαστική υποταγή και προικίζονταν με τα δικαιώματα της ιθαγένειας (*citizenship*). Πρόκειται δε για την ειδοποιό διαφορά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τα άλλα συστήματα αξιών. Η διαδικασία της χειραφέτησης, της παραχώρησης εξουσιών είναι που διαμορφώνει την επαναστατική δυναμική των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Πολλές κυβερνήσεις μάλιστα θεωρούν ότι η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελεί περισσότερο μια απειλή για την σταθερότητά τους παρά πραγματική βάση

Αντ. Ν. Σάκκουλας 1991, σελ. 5 και Αθ. Γ. Ράϊκου, *Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 2002, σελ. 31.

νομιμοποίησής τους, όπως προέβαλλε ως αξίωμα ο *John Locke*³. Ενώ οι βιομηχανικές χώρες ακολουθούν την εξωτερική και αναπτυξιακή τους πολιτική σύμφωνα με τα ανθρώπινα δικαιώματα και επιχειρούν να δικαιολογήσουν πολεμικές επιχειρήσεις στην Γιουγκοσλαβία, το Ανατολικό Τιμόρ, το Αφγανιστάν και το Ιράκ επικαλούμενοι τα ανθρώπινα δικαιώματα, οι χώρες οι οποίες επηρεάζονται άμεσα, ειδικά εκείνες της Ασίας και του ισλαμικού κόσμου, θεωρούν ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ένα σύστημα αξιών το οποίο τους έχει επιβληθεί. Τώρα που ορισμένες διεθνείς συμφωνίες που αφορούν τα ανθρώπινα δικαιώματα αναγνωρίζονται από όλες τις χώρες του κόσμου, πολλές κυβερνήσεις αμφισβητούν την οικουμενικότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αποδοκιμάζουν την *νέο-αποικιακή πρακτική των βόρειων πολιτικών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*. Πολλές μεγάλες επιχειρήσεις και πολυεθνικές εταιρείες έχουν φτάσει να θεωρούν τα ανθρώπινα δικαιώματα ως ανεπιθύμητα και ως παράγοντες περιορισμού της δράσης που τους εξασφαλίζει ο νέο-φιλελευθερισμός. Η Παγκόσμια Τράπεζα μαζί με διεθνείς οικονομικούς και θρησκευτικούς οργανισμούς, οι οποίοι επηρεάζουν τους πολίτες, διατηρούν τις ίδιες επιφυλάξεις.

Αν εξετάσει κανείς τον κατάλογο των ιθυνόντων, για τους οποίους τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν είναι τίποτα άλλο παρά μία πηγή δυσφορίας, καθώς και τις πολυάριθμες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που διαπράττονται συστηματικά σε σχεδόν όλες τις περιοχές του κόσμου, θα καταλήξει στο συμπέρασμα ότι στη καθημερινή πρακτική τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν εφαρμόζονται σε ικανοποιητικό ποσοστό. Όσοι εργάζονται στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή σε επιστημονικούς και ερευνητικούς τομείς γνωρίζουν πολύ καλά το φαινόμενο αυτό. Άραγε αυτή η εξέλιξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων διεισδύει μόνο στη σκέψη ορισμένων υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ή μήπως όλοι πια εμπνέεται από τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αν πρόκειται για ένα καθαρά φιλοσοφικό σύστημα αξιών, μία ακολουθία ηθικών κανόνων, ή απλά μία ακόμη ιδεολογία, η σκεπτικιστική προσέγγιση κρίνεται δικαιολογημένη. Αυτό όμως που αντικρίζει κανείς είναι *μία νομικά κατοχυρωμένη και καλά δομημένη οικουμενική ακολουθία κανονιστικών προποθέσεων*. 200 χώρες στον κόσμο, οι οποίες έχουν αναγνωρίσει τα ανθρώπινα δικαιώματα ως νομικώς δεσμευτικά στα συνταγματικά τους κείμενα μαζί με την επικύρωση αντίστοιχων συμβάσεων βάσει των κανόνων του διεθνούς

³ Βλ. σχετικά, Π. Μ. Κιτρομηλίδη, *Πολιτικοί στοχαστές των νεώτερων χρόνων: Βιογραφικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: Πορεία 1999, σ.σ. 77-92.

δικαίου, θεωρούν τα ανθρώπινα δικαιώματα ως ζωτικής σημασίας κανονιστικές προϋποθέσεις τις οποίες όλες οι κυβερνήσεις σέβονται. Και είναι αυτό το οικουμενικής εμβέλειας, κανονιστικό στοιχείο που διαχωρίζει τα ανθρώπινα δικαιώματα από άλλες διάχυτες παγκοσμίως απόψεις ή συστήματα αξιών. Οι κυβερνήσεις σταδιακά αποδέχτηκαν τα ανθρώπινα δικαιώματα ως νομικές υποχρεώσεις. Κατά την διάρκεια της Παγκόσμιας Διάσκεψης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου που έλαβε χώρα στην Βιέννη το 1993, οι κυβερνήσεις εγκατέλειψαν την ιδέα της προστασίας των ανθρώπινων δικαιωμάτων ως ένα ζήτημα της εθνικής κυριαρχίας. Έτσι, τουλάχιστον, σε περιπτώσεις έντονων ή συστηματικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η διεθνής κοινότητα νομιμοποιείται (και καλείται) να παρέμβει προς όφελος των θυμάτων έναντι των κυβερνήσεων ή των μη κυβερνητικών δυνάμεων οι οποίες ευθύνονται κάθε φορά.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν θα πρέπει να θεωρούνται ένα στατικό σύστημα. Η κωδικοποίησή τους είναι μία συνεχής και ατέρμονη διαδικασία τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Τα ανθρώπινα δικαιώματα συνήθως θεσπίζονται ως απάντηση σε συγκεκριμένες απειλές ή καταπιεστικές πράξεις. Η θρησκευτική ελευθερία για παράδειγμα αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά ανθρώπινα δικαιώματα. Καθιερώθηκε στον χώρο της Ευρώπης σε αντίδραση στην ισχυρή καθολική εκκλησία και σε ότι εκείνη προκάλεσε (θρησκευτικούς πολέμους και κυβερνητικές πιέσεις – “*cuius regio eius et religio*”). Κάποια πιο πρόσφατα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως το δικαίωμα προστασίας δεδομένων και το δικαίωμα μη αποδοχής της εξαφάνισης δια της βίας, δημιουργήθηκαν εξαιτίας του κινδύνου που εδύνατο να προκαλέσουν η σύγχρονη τεχνολογία της πληροφορίας και οι πρακτικές ορισμένων δικτατορικών στρατιωτικών κυβερνήσεων της Λατινικής Αμερικής κατά τις δεκαετίες του 1960 και του 1970, που συνήθιζαν να αιχμαλωτίζουν τους πολιτικούς τους αντιπάλους σε συνθήκες απομόνωσης για πολλά χρόνια δρομολογώντας παράλληλα την βίαιη εξαφάνιση τους. Οι τελευταίες εξελίξεις και απειλές, όπως αυτές που προκαλούνται από την βιοτεχνολογία ή την βιοϊατρική, απαιτούν την ανάπτυξη μιας νέας σειράς δικαιωμάτων του ανθρώπου. Το αν και κατά πόσο αυτές οι αξίες, όπως η απαγόρευση της κλωνοποίησης του ανθρώπου, θα μπορέσουν να χαρακτηριστούν ανθρώπινα δικαιώματα, θα αποφασιστεί από τους πολιτικούς ιθύνοντες. Εάν οι πολιτικοί που αποφασίζουν καταλήξουν στο συμπέρασμα ότι ένα συγκεκριμένο δικαίωμα είναι αρκετά σημαντικό για να ενσωματωθεί στα εθνικά συντάγματα και / ή τις

διεθνείς συνθήκες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εκείνο θα αναγνωριστεί ως ανθρώπινο δικαίωμα.

Η αρχή της οικουμενικότητας δεν αποκλείει σε καμία περίπτωση τις περιφερειακές ή εθνικές αποκλίσεις και ιδιαιτερότητες. Τα δικαιώματα που βασίζονται στην διαφύλαξη της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ισχύουν σε οικουμενικό επίπεδο. Επίσης, υπάρχουν ορισμένες ελάχιστες προϋποθέσεις που αναγνωρίζονται από το διεθνές εθιμικό και το δίκαιο των συνθηκών. Αυτές περικλείουν την απαγόρευση των βασανιστηρίων και της δουλείας, των φυλετικών διακρίσεων και του απαρχαίντ, το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών και τα δικαιώματα των παιδιών. Ορισμένα τώρα μεμονωμένα κράτη ή περιφερειακοί οργανισμοί φυσικά, έχουν την δυνατότητα να θεσπίσουν τα δικά τους υψηλότερες προϋποθέσεις (standards) ή πρόσθετα ανθρώπινα δικαιώματα. Στις Ηνωμένες Πολιτείες π.χ. υπάρχει ένα ιστορικά κατοχυρωμένο ανθρώπινο δικαίωμα οπλοφορίας. Στην Ευρώπη όμως και στις περισσότερες χώρες της Λατινικής Αμερικής δεν αναγνωρίζεται οιοδήποτε δικαίωμα στη ζωή ή τη φυσική ακεραιότητα γεγονός που συμπεριλαμβάνει αυτόματα και την απαγόρευση της θανατικής ποινής. Στην Αφρική επίσης, τα συλλογικά δικαιώματα του ατόμου, όπως το δικαίωμα στην ανάπτυξη ή το δικαίωμα σε ένα υγιές περιβάλλον, είναι πολύ πιο σημαντικά από ότι σε άλλες ηπείρους. Ακόμη και η πανομοιότυπη διατύπωση δεν αποκλείει διαφορετικές ερμηνείες των προϋποθέσεων σε περιφερειακό επίπεδο όταν εφαρμόζονται στην πράξη. Έτσι, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποφάσισε ότι η σωματική τιμωρία, ακόμη και αν είναι ελαφριάς μορφής, υποβαθμίζει την έννοια της τιμωρίας και ως εκ τούτου η σωματική τιμωρία απαγορεύτηκε εξ' ολοκλήρου στην Ευρώπη. Αυτός ο αυστηρός κανόνας δεν ισχύει σε ορισμένες ισλαμικές χώρες, οι οποίες πέτυχαν να προστεθεί στο άρθρο 1 της Σύμβασης των ΗΕ του 1984 κατά των Βασανιστηρίων μια ρήτρα η οποία εξαιρεί από τον ορισμό των βασανιστηρίων οποιονδήποτε πόνο ή ταλαιπωρία που προκαλείται από «νόμιμες κυρώσεις». Από την άλλη μεριά, δεν μπορεί να υπάρξει καμία αμφιβολία ότι οι πιο σκληρές μέθοδοι σωματικής τιμωρίας συνιστούν παραβίαση της οικουμενικής απαγόρευσης των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας. Δεν είναι ωστόσο δυνατή η χάραξη των ορίων που θα ισχύουν για όλες τις εποχές και τις περιοχές, και κάθε μεμονωμένη περίπτωση δύναται να διαλευκανθεί από το αρμόδιο δικαιοδοτικό όργανο.

Ολοκληρώνοντας, είναι σκόπιμο να γίνει ιδιαίτερη μνεία στην *ορολογία*. Ο όρος «ανθρώπινα δικαιώματα» (*human rights*) χρησιμοποιείται στη παρούσα επιστημονική μελέτη με την ευρεία νομική έννοια, π.χ. ως το συνολικό άθροισμα όλων των αντικειμενικών δικαιωμάτων⁴ που περιέχονται στα εθνικά συντάγματα και / ή τα διεθνή κείμενα ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Όμως αξίζει να υπογραμμισθεί ότι ο όρος αυτός μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί, σύμφωνα με το φυσικό δίκαιο, υπό τη στενή φιλοσοφική έννοια. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, τα δικαιώματα που εγγυάται η συνταγματική νομοθεσία αναγράφονται ως «θεμελιώδη δικαιώματα» (*fundamental rights*) και διαχωρίζονται πλήρως από τα ανθρώπινα δικαιώματα που ορίζει το διεθνές δίκαιο. Ο εσωτερικός δε κατάλογος δικαιωμάτων κάθε χώρας επηρεάζεται από το διεθνές δίκαιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου, το οποίο συχνά ενσωματώνεται στην εθνική συνταγματική νομοθεσία, όσο αυτή η διαφοροποίηση κρίνεται ανάρροστη. Από την άλλη πλευρά, η Ευρωπαϊκή Ένωση μόλις το 2000 υιοθέτησε έναν «Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων» (*Charter of Fundamental Rights*), η οποία μπορεί να ερμηνευτεί ως ένα πρώτο βήμα για την δημιουργία «εσωτερικού» Ευρωπαϊκού καταλόγου δικαιωμάτων στο μελλοντικό Ευρωπαϊκό σύνταγμα.

Η Γαλλική «Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ατόμου και του Πολίτη» του 1789 εισήγαγε μία ακόμη διάκριση ανάμεσα στα δικαιώματα του ανθρώπου και τα δικαιώματα των πολιτών (*citizens' rights*). Αυτό δικαιολογείται από το γεγονός ότι πολλά δικαιώματα όπως η ελευθερία της έκφρασης, της συνάθροισης και του συνεταιρισμού, καθώς επίσης και η ελευθερία διακίνησης περιορίζονταν μόνο στους πολίτες και παρακρατούνταν από τους αλλοδαπούς. Σήμερα, μόνο ορισμένα πολιτικά δικαιώματα όπως το δικαίωμα ψήφου περιορίζονται αποκλειστικά στους πολίτες και ο όρος «δικαιώματα του πολίτη» έχει χάσει εν πολλοίς τη σημασία του. Επίσης, αξίζει να επισημανθεί ότι ο όρος ανθρωπινό δικαίωμα δεν συνεπάγεται αυτομάτως ότι ένα τέτοιο δικαίωμα μπορεί να εφαρμοστεί για όλα αδιακρίτως τα φυσικά

⁴ Δικαίωμα είναι η εξουσία που απονέμει το δίκαιο σε ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο για να προβαίνει σε πράξη ή παράλειψη ή για να απαιτεί πράξη ή παράλειψη από άλλα φυσικά ή νομικά (όπως είναι και το κράτος) με σκοπό την ικανοποίηση ορισμένου (έννομου) συμφέροντός του. Στην τελευταία περίπτωση γίνεται λόγος για *αξίωση* (=δικαίωμα να απαιτήσει κάποιος πράξη ή παράλειψη από άλλον). Βλ. Αποσ. Σ. Γεωργιάδη, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 1997, σελ. 186, Εμμ. Ρούκουνα, ο.π., σελ. 2 και Χρ. Νικ. Σατλάνη, *Εισαγωγή στο δίκαιο της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 2003, σελ. 19. Ανθρώπινα δικαιώματα ή θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου είναι όσα αναφέρονται στο συνταγματικό δίκαιο ως ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα (ατομικές ή συνταγματικές ελευθερίες). Βλ. παραπάνω σ.σ. 22-23.

πρόσωπα. Αντίθετα, κάποια δικαιώματα δύναται να εφαρμόζονται μόνο από ορισμένες ομάδες φυσικών προσώπων, π.χ. γυναίκες, παιδιά και εφήβους, ηλικιωμένους, άτομα με ειδικές ανάγκες, μειονότητες ή αυτόχθονους λαούς, αλλοδαπούς ή από ιθαγενείς πολίτες αποκλειστικά

Τέλος, ο Αφρικανικός Χάρτης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών του 1981 θέτει μια σαφής διάκριση ανάμεσα στα ατομικά δικαιώματα του ανθρώπου και τα συλλογικά δικαιώματα (*collective rights*). Σε πολλά δε συγγράμματα, έχουν υπάρξει προσπάθειες να περιοριστεί ο όρος ανθρώπινα δικαιώματα αποκλειστικά στα ατομικά δικαιώματα. Θεωρείται όμως ότι αυτός ο περιορισμός της ορολογίας είναι ακατάλληλος. Φυσικά, τα ατομικά δικαιώματα θα πρέπει να έχουν μία προτεραιότητα. Εξάλλου, η ιδέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων απελευθέρωσε το άτομο από την μεσαιωνική υποδούλωση και το τοποθέτησε στο κέντρο της κοινωνίας και της δικαιοταξίας. Μια ερμηνεία ωστόσο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως ατομικών διεκδικήσεων και μόνο θα ήταν αναμφίβολα λανθασμένη. Γιατί άλλωστε οι θρησκευτικές ενώσεις, ως νομικά πρόσωπα, να μην απολαμβάνουν θρησκευτική ελευθερία; Το ίδιο ισχύει και για άλλα νομικά πρόσωπα, ομίλους και συλλόγους: Τα πολιτικά κόμματα απολαμβάνουν την ελευθερία του συνεταιρισμού, οι συνδικαλιστικές ενώσεις το δικαίωμα της οργάνωσης και του συλλογικού οφέλους, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης και πληροφόρησης, οι επιχειρήσεις το δικαίωμα προστασίας της περιουσίας τους, οι μειονότητες και οι αυτόχθονοι λαοί, την ειδική προστασία των δικαιωμάτων που τους αναλογούν, και οι λαοί τα δικαιώματα για αυτοδιάθεση και ανάπτυξη για να αναφερθούν ορισμένα παραδείγματα. Με άλλα λόγια, ο όρος ανθρώπινα δικαιώματα αναφέρεται ισότιμα σε ατομικά και συλλογικά δικαιώματα, αν και δεν είναι όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα (από την φύση τους) σε θέση να εφαρμοστούν σε όλα τα μεμονωμένα άτομα, τους ομίλους και τα νομικά πρόσωπα κατά τον ίδιο τρόπο. Ορισμένα βέβαια ατομικά δικαιώματα, όπως η απαγόρευση των βασανιστηριών και της δουλείας, αποτελούν αυστηρώς ατομικά δικαιώματα, ενώ το δικαίωμα των λαών για αυτοδιάθεση είναι εξ' ολοκλήρου συλλογικό. Το γενικότερο συμπέρασμα πάντως είναι ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα στην πλειονότητα τους προσφέρουν τη δυνατότητα τόσο για ατομικές όσο και για συλλογικές διεκδικήσεις.

Ο όρος τώρα «*Διεθνής Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*» είναι ταυτόσημος με τον όρο «*Διεθνές Δίκαιο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*» ή τον όρο «*Δικαιώματα του Ανθρώπου στη διεθνή έννομη τάξη*» και σημαίνει το σύνολο των κανόνων δικαίου και ειδικότερα του δημοσίου διεθνούς δικαίου (τέτοιοι είναι τα διεθνή έθιμα ή οι γενικές αρχές του διεθνούς δικαίου, οι διεθνείς συμβάσεις ή συνθήκες ή πρωτόκολλα, οι γενικές αρχές του εσωτερικού δικαίου των πολιτισμένων κρατών, ενώ, και η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, μια απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ της 10^{ης} Δεκεμβρίου 1948, αποτελεί εθιμικό διεθνές δίκαιο) που αναγνωρίζουν, προσδιορίζουν και κατοχυρώνουν τα δικαιώματα του ανθρώπου, ενώ συγχρόνως προβλέπουν και θεσμοθετούν διεθνείς μηχανισμούς ελέγχου και προστασίας (όργανα και διαδικασίες) για τη διασφάλιση, την υλοποίηση στην πράξη, τον σεβασμό, την πρόληψη και την προστασία των δικαιωμάτων αυτών.⁵

⁵ Βλ. Εμμ. Ρούκουνα, ο.π., σελ. 9.

1.2. Προάγγελοι της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Το διεθνές δίκαιο παραδοσιακά καθόριζε τις σχέσεις ανάμεσα στα κυρίαρχα κράτη και, ως εκ τούτου, δεν ευθύνονταν σε μεγάλο βαθμό για την ρύθμιση των σχέσεων ανάμεσα στα κράτη και τους πολίτες τους ή των σχέσεων εκείνων που διαμορφώνονται ανάμεσα στους πολίτες, (τα άτομα δεν ήταν υποκείμενα του διεθνούς δικαίου, φορείς δηλ. δικαιωμάτων και υποχρεώσεων που απορρέουν από το διεθνές δίκαιο). Οι τελευταίες αποτελούσαν τμήμα της εθνικής κυριαρχίας του κάθε κράτους και, κατά συνέπεια, προσδιορίζονταν από το εθνικό δίκαιο (συνταγματικό, διοικητικό, ποινικό και αστικό δίκαιο). Τα ανθρωπίνια δικαιώματα θεωρούνταν ως μια υπόθεση της αποκλειστικής αρμοδιότητας κάθε κράτους, που αποφάσιζε ελεύθερα, αν και σε ποια έκταση θα τα αναγνώριζε στους υπηκόους του ή σε αλλοδαπούς. Από την εποχή ωστόσο του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, ως αντίδραση στα ειδεχθή εγκλήματα του εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος της Γερμανίας, το διεθνές δίκαιο άρχισε να ρυθμίζει τα δικαιώματα των πολιτών σε σχέση με τις κυβερνήσεις τους, αν και πολλά κράτη ακόμη και σήμερα αρνούνται να παραχωρήσουν αυτό το παραδοσιακό τμήμα της εθνικής τους κυριαρχίας στο διεθνές δίκαιο. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο η ανάπτυξη της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι μία ανελέητη μάχη κατά της εθνικής κυριαρχίας.

Μέχρι επομένως τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, το διεθνές δίκαιο δεν είχε ευθύνη για τα δικαιώματα των φυσικών προσώπων εκτός και αν αυτά αφορούσαν τα συμφέροντα περισσότερων του ενός κράτους. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα στην περίπτωση της διπλωματικής προστασίας των αλλοδαπών για τους οποίους το κράτος της ιθαγένειας, διαθέτει δικαίωμα προστασίας (*protection power*) ως προς εκείνο το κράτος το οποίο ασκεί *de facto* εξουσία. Έτσι αν το κράτος Α ασκήσει δίωξη κατά πολιτών του κράτους Β για ένα έγκλημα το οποίο διέπραξαν στο κράτος Α κατά πολιτών του κράτους Α, το κράτος Β διατηρεί το νόμιμο δικαίωμα της διασφάλισης της μη υποβολής σε βασανιστήρια και της δίκαιης εκδίκασης της υπόθεσης των πολιτών του. Τα συμφέροντα του κράτους Β στην άσκηση δικαιώματος προστασίας αποκαλύπτονται εντονότερα όταν ορισμένες ομάδες ατόμων, όπως μέλη κυβερνήσεων, διπλωμάτες, στρατιωτικοί ή άλλα άτομα τα οποία δρουν στο κράτος Β ενεργούν για λογαριασμό του κράτους Α. Αυτή η νόμιμη λειτουργία του δικαιώματος προστασίας, το οποίο βασίζεται στην ύπαρξη κοινών συμφερόντων (αρχή της αμοιβαιότητας) οδήγησε στην ανάπτυξη του

δικαιώματος της ασυλίας σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο και το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο. Το δικαίωμα της ασυλίας (*immunity*) αφορά στο ζήτημα της εκδίωξης φυσικών προσώπων από τα όρια της εδαφικής κυριαρχίας του κράτους στο οποίο διαμένουν, ενώ το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο (*international humanitarian law*) ενσωματώνει τους ελάχιστους κανόνες (*minimum rules*) για την μεταχείριση των ατόμων στις ένοπλες συγκρούσεις (αρχικά μόνο στις διεθνείς ένοπλες συρράξεις), ειδικότερα αιχμαλώτων πολέμου, τραυματισμένων και ασθενών καθώς και άλλων μαχητών που δεν συμμετέχουν πλέον στην σύρραξη, όπως επίσης και αμάχων οι οποίοι έχουν πληγεί από την ανάληψη στρατιωτικής δράσης.

Αυτές οι ελάχιστες προϋποθέσεις προσομοιάζουν με τα ανθρώπινα δικαιώματα, αλλά εφαρμόζονται μόνο κατά την διάρκεια ένοπλων συγκρούσεων, και εφόσον οι συγκεκριμένες συρράξεις έχουν διεθνή χαρακτήρα βασίζονται στην αρχή της αμοιβαιότητας. Σε αυτό το σημείο διαφέρουν ουσιαστικά από τα ανθρώπινα δικαιώματα. Οι συγκεκριμένες ρυθμίσεις αναπτύχθηκαν αρχικά από την δεκαετία του 1860,⁶ κατά την διάρκεια της Κίνησης του Ερυθρού Σταυρού – Red Cross Movement (Henri Dunant) στην Ευρώπη (κάποιες επίσης κατά την διάρκεια του αμερικανικού εμφυλίου πολέμου– π.χ. του Κώδικα Ελευθερίας – Lieber Code) και εν συνεχεία κωδικοποιήθηκαν, μαζί με πολλές άλλες συνθήκες στις 4 Συμβάσεις της Γενεύης του 1949 και στα δύο Πρόσθετα Πρωτόκολλα των Συμβάσεων της Γενεύης του 1977.

Μέχρι τις μέρες μας, η Διεθνής Επιτροπή Ερυθρού Σταυρού (ICRC), μία ελβετική ανθρωπιστική οργάνωση με κεντρικά γραφεία στην Γενεύη, διαδραματίζει έναν πολύ σημαντικό ρόλο στην επίβλεψη της εφαρμογής του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου και την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας.

Η προστασία των μειονοτήτων αποτελεί έναν πρόσθετο προάγγελο της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το οποίο συνδέεται στενά με το δικαίωμα προστασίας των εθνικών κρατών. Οι εθνικές, γλωσσικές και θρησκευτικές μειονότητες αναπτύχθηκαν παραδοσιακά με την χάραξη νέων συνόρων ανάμεσα στα κράτη ως επακόλουθο των πολεμικών συρράξεων. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ή της Αυστρο-Ουγγρικής Μοναρχίας, όπως και ο καθορισμός νέων συνόρων

⁶ Βλ. αναλυτικά, J. Wasserstrom - L. Hunt – B. M. Young (eds.), *Human Rights and Revolutions*, Oxford: 2000, σ.σ. 45-73.

σύμφωνα με τις Συνθήκες Ειρήνης του 1919/1920 (Συνθήκη Ειρήνης των Βερσαλλιών με την Γερμανία, Συνθήκη Ειρήνης του Saint-Germain-en-Laye με την Αυστρία, Συνθήκη Ειρήνης του Trianon με την Ουγγαρία, Συνθήκη Ειρήνης του Neilly-sur-Seine με την Βουλγαρία, Συνθήκη Ειρήνης των Σεβρών με την Τουρκία). Οι συγκεκριμένες συνθήκες ειρήνης οδήγησαν στην ανάδυση μίας γερμανικά ομιλούμενης μειονότητας στην Ιταλία (Νότιο Τυρόλο), μίας σλοβενικής μειονότητας στην Αυστρία (μεταξύ άλλων στην Νότια Καρύνθια), μίας ουγγρικής μειονότητας στην Σλοβακία και στην Ρουμανία, μίας αλβανικής μειονότητας στην Ελλάδα και μίας ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία, μίας δανέζικης μειονότητας στην Γερμανία (Schleswig-Holstein), μίας γερμανικής μειονότητας στην Δανία κ.λπ. Συνήθως, τα μέλη αυτών των μειονοτήτων είναι πολίτες του κράτους στο οποίο διαμένουν, αλλά προστατεύονται από το κράτος της ιθαγένειας για εθνικούς, γλωσσικούς, θρησκευτικούς και πολιτιστικούς λόγους. Το κράτος το οποίο τους προστατεύει είναι υπεύθυνο για την διασφάλιση των δικαιωμάτων τους ως μειονότητα και την προστασία της πολιτιστικής, γλωσσικής, εθνικής και θρησκευτικής τους ταυτότητας. Κατά συνέπεια, οι διμερείς συμφωνίες (π.χ. της σουηδικής μειονότητας στα νησιά Aaland τα οποία αποτελούν τμήμα της Φινλανδίας, ή του επονομαζόμενου «Πακέτου του Νοτίου Τυρόλου» ('South Tyrol Package') ανάμεσα στην Αυστρία και την Ιταλία) ή οι πολυμερείς συνθήκες ειρήνης όπως αυτές που συνομολογήθηκαν μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, σχεδιάστηκαν για να εξασφαλίσουν τα ελάχιστα δικαιώματα για τα μέλη αυτών των μειονοτήτων,⁷ συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος χρήσης της δικής τους γλώσσας στο σχολείο, ενώπιον των αρχών του κράτους και των δικαστηρίων, όπως επίσης και σε τοπογραφικούς προορισμούς. Η Κοινωνία των Εθνών επιφορτίστηκε εν μέρει με την επίβλεψη της εφαρμογής των συγκεκριμένων δικαιωμάτων. Η προστασία των μειονοτήτων συνδέεται επίσης στενά με το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών (*peoples' right of self-determination*). Είναι γεγονός ότι τα 14 Σημεία τα οποία πρότεινε ο τέως Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών Woodrow Wilson δεν αναγνωρίστηκαν ποτέ πλήρως από τους συμμάχους τους και ειδικότερα από την Γαλλία. Παρόλ' αυτά, το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης προκάλεσε σε ορισμένες περιπτώσεις αλλαγή συνόρων βάσει δημοψηφισμάτων, όπως στην περίπτωση του ανατολικού τμήματος του Burgenland, το οποίο παραχωρήθηκε από την Αυστρία στην Ουγγαρία το 1922. Στην περίπτωση

⁷ Βλ. Αθ. Γ. Ράϊκου, ο.π., σελ. 105. Για μια πιο αναλυτική επισκόπηση βλ. επίσης, G. P. Lauren, *The Evolution of International Human Rights, Visions Seen*, Philadelphia: 1998, σ.σ. 34-118.

των πρώην αποικιών των δυνάμεων του Άξονα, το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης, το οποίο υποστήριξε το σύστημα ανάθεσης κηδεμονιών της Κοινωνίας των Εθνών αλλά και το σύστημα κηδεμονίας των ΗΕ, οδήγησε στην ανεξαρτησία τους.

Εκτός τώρα από κύρωση του τερματισμού του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και την συμπερίληψη προβλέψεων για την προστασία των μειονοτήτων, η Συνθήκη Ειρήνης των Βερσαλλιών δημιούργησε επίσης δύο διεθνείς οργανισμούς οι οποίοι αποδείχτηκαν σημαντικοί για την εξέλιξη της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων: τη Κοινωνία των Εθνών (League of Nations) ως προάγγελου των ΗΕ και το *Διεθνές Γραφείο Εργασίας (International Labour Office)* ως προάγγελου του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας, ο οποίος στις μέρες μας είναι ένας από τις πιο αποτελεσματικές ειδικευμένες οργανώσεις των ΗΕ όσον αφορά την προστασία των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων. Σε ότι αφορά την Κοινωνία των Εθνών, ήταν ο πρώτος, παγκόσμιος διεθνής οργανισμός και, ως τέτοιος θεωρείτο (απόλυτα δικαιολογημένα) ως ο προάγγελος των ΗΕ. Εγκαθιδρύθηκε με την *Συνθήκη Ειρήνης των Βερσαλλιών* το 1919 ως ένας τρόπος αντίδρασης στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και ο κυριότερος στόχος του ήταν να εμποδίσει έναν νέο παγκόσμιο πόλεμο. Αν και αυτός ο στόχος εν τέλει καταρρίφθηκε εξαιτίας της πολιτικής που ακολούθησε ο εθνικοσοσιαλισμός (Η Γερμανία αποσύρθηκε από την Κοινωνία των Εθνών το 1933), η Κοινωνία των Εθνών έδωσε έμφαση στην πολυμέρεια και τις νομικές πτυχές των διεθνών σχέσεων. Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν ήταν μέσα στις επιδιώξεις της Κοινωνίας των Εθνών, αλλά τα συστήματα ανάθεσης κηδεμονιών και προστασίας των μειονοτήτων και η θέσπιση διεθνών οργάνων παρακολούθησης (international monitoring bodies) έβαλαν τα θεμέλια για ένα είδος την προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως αυτό ασκείται σήμερα από τα ΗΕ και τους περιφερειακούς οργανισμούς.

Σύμφωνα με το άρθρο 22 του Καταστατικού της Κοινωνίας των Εθνών, οι αποικίες των δυνάμεων του Άξονα, π.χ. της Γερμανία και της Οθωμανική Αυτοκρατορία, διαιρέθηκαν σε εδάφη υπό κηδεμονία Α, Β και Γ ανάλογα με το «στάδιο εξέλιξης» τους και εν συνεχεία εισήλθαν στην Κοινωνία των Εθνών για μία μεταβατική περίοδο μέχρι να αποκτήσουν την ανεξαρτησία τους. Οι εντολοδόχες δυνάμεις, Αγγλία ή Γαλλία στις περισσότερες περιπτώσεις, ανέλαβαν την εκπροσώπηση αυτών των εδαφών υπό κηδεμονία. Συνθήκες ανάθεσης

κηδεμονιών υπογράφηκαν δε ανάμεσα στον Κοινωνία των Εθνών και τις εντολοδόχες δυνάμεις έτσι ώστε οι τελευταίες να αναγνωρίσουν τα ελάχιστα βασικά δικαιώματα στα άτομα που ζουν σε εδάφη υπό κηδεμονία.

Κάποια από αυτά τα ελάχιστα βασικά δικαιώματα, όπως η απαγόρευση των βασανιστηρίων, δεν απείχαν από τον χαρακτήρα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η Κοινωνία των Εθνών όρισε μάλιστα και μία *Επιτροπή Κηδεμονίας (Mandate Commission)* για την επίβλεψη των αναφορών που παρείχαν οι εντολοδόχες δυνάμεις καθώς και για την διεκπεραίωση προσφυγών από άτομα που διέμεναν σε εδάφη υπό κηδεμονία. Αυτές οι δραστηριότητες αντιπροσωπεύουν την απαρχή των διαδικασιών αναφοράς και ατομικής προσφυγής για ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα περισσότερα εδάφη υπό κηδεμονία-Α, όπως το Ιράκ και το Λίβανο, απέκτησαν την ανεξαρτησία τους κατά την διάρκεια του μεσοπολέμου, ενώ τα εδάφη υπο κηδεμονία Β και Γ, όπως το Τόκιο και το Καμερούν, έπρεπε να περιμένουν την γενικότερη κίνηση αποαποικιοποίησης με την λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου προκειμένου να αποκτήσουν την ανεξαρτησία τους.

Τα εδάφη υπό κηδεμονία-Γ όπως η Ναμίμπια, η πρώην γερμανική Νοτιοδυτική Αφρική και το έδαφος υπό κηδεμονίας-Α η Παλαιστίνη αποδείχτηκαν ιδιαίτερα κρίσιμες περιπτώσεις. Λόγω της παράνομης κατοχής από τη Νότια Αφρική, η Ναμίμπια απέκτησε την ανεξαρτησία της το 1989, μετά από έντονες πιέσεις των ΗΕ. Η Παλαιστίνη δε έγινε κράτος του Ισραήλ το 1949 με τους Παλαιστίνιους να μάχονται ακόμη και σήμερα για την απόκτηση ενός δικού τους κράτους.

Η προστασία των μειονοτήτων τώρα, όπως αυτή εφαρμόστηκε από τον Κοινωνία των Εθνών, είχε ως νομικό έρεισμα τις συνθήκες ειρήνης που τεράτισαν τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Με την υπογραφή αυτών των συμφωνιών, οι δυνάμεις του Άξονα και / ή τα διάδοχα κράτη, συμφώνησαν να χορηγήσουν ορισμένα ελάχιστα δικαιώματα στις μειονότητες τους. Η *Επιτροπή Μειονοτήτων (Minority Committee)* η οποία ορίστηκε από τον Κοινωνία των Εθνών διασφάλιζε βάσει του διεθνούς δικαίου την υποστήριξη αυτών των δεσμεύσεων. Μέχρι το 1938, η Επιτροπή είχε χειριστεί περίπου 650 αιτήσεις οι οποίες είχαν υποβληθεί από τις μειονότητες ή τα μέλη τους. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι και το Διαρκές Δικαστήριο Διεθνούς Δικαιοσύνης (Permanent Court of International Justice) της Κοινωνίας των Εθνών, ο προάγγελος του Διεθνούς

Δικαστηρίου της Χάγης, εξέταζε θέματα μειονοτήτων, όπως π.χ. στην γνωμοδότησή που εξέδωσε το 1935 για τα μειονοτικά σχολεία στην Αλβανία.

Αιώνες τώρα πριν τη δημιουργία διεθνών οργανισμών, οι οποίοι υπήρξαν σημαντικοί για την εξέλιξη της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ορισμένες διεθνείς συνθήκες περιελάμβαναν ήδη ρήτρες για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Έτσι, η *Augsburger Religionsfriede* του 1555 και η Συνθήκη της Βεστφαλίας το 1648 περιελάμβαναν προβλέψεις για την προστασία της ανεξιθρησκίας.

Έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στο πρώιμο στάδιο ανάπτυξης διεθνών συνθηκών για τα ανθρώπινα δικαιώματα διαδραματίζει επίσης η Αγγλία, αφού κατορθώνει να εξαλείψει το δουλεμπόριο και εν τέλει την ίδια τη δουλεία. Παρά το γεγονός μάλιστα ότι αυτές οι προσπάθειες δεν υποκινήθηκαν από την αντίληψη περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή τον ανθρωπισμό (οικονομικά ήταν τα κίνητρα), η Διακήρυξη για το Δουλεμπόριο (*Declaration on the Slave*) η οποία υιοθετήθηκε στο Συνέδριο της Βιέννης το 1815, μαζί με πολλές ακόμη διμερείς συνθήκες και την Πενταπλή Συνθήκη του Λονδίνου (*Quintuple Treaty of London*) του 1841 συνέβαλαν στην σταδιακή μείωση και την τελική εξάλειψη της δουλείας και του δουλεμπορίου τον 19^ο αιώνα. Εξάλλου, με την πρόοδο και την εξέλιξη του καπιταλιστικού συστήματος το 19^ο αιώνα, το εξαναγκαστικό δουλεμπόριο αντικαταστάθηκε από την «εθελούσια» μισθωτή εργασία. Το φαινόμενο αυτό συνδέεται δε άμεσα με το διεθνές δίκαιο καθώς το δουλεμπόριο ανάμεσα στις ευρωπαϊκές αποικιακές δυνάμεις, την Αφρική και την Αμερική είχε διεθνές χαρακτήρα και, κατά συνέπεια, το όλο ζήτημα δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ως καθαρά «εθνικό». Η Συμβαση τώρα για τη Δουλεία (*Slavery Convention*), η οποία υιοθετήθηκε υπό την αιγίδα της Κοινωνίας των Εθνών το 1926 και απαγόρευε αυστηρά τη δουλεία και το δουλεμπόριο, αντιπροσωπεύει μία από τις πρώτες οικουμενικές συνθήκες προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο. Σήμερα, η απαγόρευση της δουλείας είναι εθιμικός κανόνας και μάλιστα αναγκαστικού δικαίου (*jus cogens*), δηλαδή δικαίου από το οποίο δεν νοείται παρέκκλιση.

I.3. Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην διεθνή και εσωτερική έννομη τάξη

Η μέχρι τώρα εξέλιξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων απεικονίζει με τρόπο εντυπωσιακό την συγκρουσιακή τάση ανάμεσα στην εθνική κυριαρχία και την διεθνή προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν αδιανόητο για το διεθνές δίκαιο να αναμειχθεί στις σχέσεις του κράτους με τους πολίτες του. Μετά το ναζιστικό ολοκαύτωμα όμως παρατηρείται μια μεταστροφή στον τρόπο σκέψης γύρω από το ζήτημα αυτό. Ο Χάρτης των ΗΕ δίνει έμφαση στην προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η οποία αποτελεί και έναν από τους στόχους του. Ταυτόχρονα βέβαια, στο άρθρο 2(7), επισημαίνεται η αρχή της μη ανάμειξης σε εσωτερικές υποθέσεις (*principle of non-intervention in domestic affairs*). Αυτό σημαίνει ότι κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου οι επονομαζόμενες «συμβουλευτικές υπηρεσίες» ('advisory services') ήταν επιτρεπτές με την συγκατάθεση του ενδιαφερομένου κράτους, δεν συνέβαινε όμως το ίδιο για μέτρα διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα οποία δεν μπορούσαν να εφαρμοστούν έναντι στη θέληση των ενδιαφερόμενων κυβερνήσεων. Πράγματι, τέτοια μέτρα θα έπρεπε να βασίζονται στο δίκαιο των διεθνών συνθηκών, ως επακόλουθο του οποίου συνολογήθηκαν πολυάριθμες συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα σε οικουμενικό και περιφερειακό επίπεδο, με τις κυριότερες από αυτές να περιλαμβάνουν προβλέψεις για την εγκαθίδρυση διεθνών μηχανισμών παρακολούθησης. Έτσι, όταν το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σε μία απόφαση η οποία βασίστηκε σε μία ατομική αναφορά, κατέληξε ότι η μονοπωλιακή παρουσίαση ειδήσεων από το αυστριακό κράτος ερχόταν σε αντίθεση με το δικαίωμα της ελεύθερης ενημέρωσης, όπως αυτό καθορίζεται από το άρθρο 10 της ΕυρΣΔΑ, η Αυστρία υποχρεώθηκε να καταργήσει αυτό το μονοπώλιο. Δεν μπορούσε πλέον να ισχυριστεί ότι αυτό αποτελεί παράνομη ανάμειξη σε θέματα που αφορούν την εθνική της κυριαρχία, καθώς η κυβέρνηση είχε αποδεχθεί την δικαιοδοσία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου. Εκτός από αυτές τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τις συνθήκες, το δόγμα της εθνικής κυριαρχίας έχασε σταδιακά έδαφος από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 και σε άλλα επίπεδα. Σε αυτό συνέβαλαν οι ειδικές διαδικασίες που εισήγαγαν, η Επιτροπή των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, η Τελική Πράξη του Ελσίνκι του 1975, το Καταληκτικό Κείμενο της Βιέννης της ΔΑΣΕ του 1989 και η Διακήρυξη και το Πρόγραμμα Δράσης της Βιέννης του 1993.

Πιο αναλυτικά, βάσει των αποφάσεων 1235 (XLVI) και 1503 (XLVIII) που εξέδωσε το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο των Ηνωμένων Εθνών (ECOSOC) η Επιτροπή των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου έχει επιφορτιστεί να δέχεται προσφυγές από άτομα και ΜΚΟ για περιπτώσεις σοβαρών και συστηματικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά και να προχωρεί στην περαιτέρω διερεύνηση αυτών των καταστάσεων μέσα από δημόσιες και εμπιστευτικές διαδικασίες λαμβάνοντας εν τέλει τις απαραίτητες αποφάσεις, ανεξάρτητα από το αν τα εμπλεκόμενα κράτη έχουν επικυρώσει κάποιες συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Από τις αρχές δε της δεκαετίας του 1980, ένας αυξανόμενος αριθμός θεματικών και ανά χώρα ομάδων εργασίας και ειδικών εισηγητών έχει θεσμοθετηθεί για την διεξαγωγή επιτόπιων ερευνών και την εξέταση αναφορών.

Με την Τελική Πράξη του Ελσίνκι του 1975, τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτέλεσαν ένα ουσιαστικό στοιχείο της πολιτικής διαδικασίας διαπραγματεύσης μεταξύ των δυτικών και ανατολικών κρατών στο πλαίσιο της ΔΑΣΕ, η οποία τελικά κατόρθωσε να καταρρίψει τα σοσιαλιστικά καθεστώτα της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Δεν χωρεί συνεπώς καμία αμφιβολία ότι, οι διαπραγματεύσεις της ΔΑΣΕ ήταν ο καταλύτης για την σταδιακή κατάρρευση του δόγματος της εθνικής κυριαρχίας σε ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως συνέβη και στα σοσιαλιστικά κράτη. Το πιο ορατό σημάδι αυτής της εξέλιξης ήταν η *διάσκεψη για την «ανθρώπινη διάσταση»* η οποία συμφωνήθηκε το 1989 στη τρίτη follow-up συνάντηση στη Βιέννη.

Με την λήξη τέλος του Ψυχρού Πολέμου και την κατάρρευση του διπολικού συστήματος, η δημοκρατία και ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αναγορεύθηκαν σε δύο από τις βασικές αρχές της μεταψυχροπολεμικής διεθνούς κοινότητας. Η εξέλιξη αυτή διεθνοποίησε το ζήτημα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που παύει πια να αποτελεί εσωτερική υπόθεση ενός κράτους και αναδεικνύεται σε υπόθεση και ευθύνη της παγκόσμιας κοινότητας. Μέσα σε αυτό το κλίμα, τα ΗΕ, στην *Δεύτερη Παγκόσμια Διάσκεψη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα*, εισήγαγαν την διεθνή προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως νόμιμη αρμοδιότητά τους. Από τότε, δεν θεωρείται πλέον θεμιτή η εφαρμογή του άρθρου 2(7) του Χάρτη των ΗΕ σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που, μέχρι το 1989 πρωτοστατούσε,

συνιστώντας ταυτόχρονα μια από τις πιο σοβαρές αδυναμίες του συστήματος των ΗΕ⁸. Έτσι, στις περιπτώσεις όπου οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κρίνονται ιδιαίτερα σοβαρές, όπως π.χ. όταν αποτελούν απειλή για την διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, το Συμβούλιο Ασφαλείας μπορεί από μόνο του να παρέμβει και να αποφασίσει την λήψη δεσμευτικών μέτρων σύμφωνα με το Κεφάλαιο VII του Χάρτη των ΗΕ. Παραδείγματα τέτοιων παρεμβάσεων αποτελούν οι χώρες της Νοτίου Αφρικής, του Ιράκ, της Αιθίης, της Σομαλίας, της πρώην Γιουγκοσλαβίας και του Ανατολικού Τιμόρ.

Ωστόσο, παρά τις ξεκάθαρες αυτές νομικές διαπιστώσεις, οι περισσότερες κυβερνήσεις οι οποίες έχουν δεχθεί κριτική από διεθνείς οργανισμούς, άλλα κράτη ή ΜΚΟ για παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πιστεύουν ακόμη ότι τέτοιες παρεμβάσεις συνιστούν μη θεμιτή ανάμειξη στις εσωτερικές τους υποθέσεις. Αυτό ισχύει όχι μόνο για συγκεκριμένους πολέμιους της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως η Κίνα, το Ιράν ή η Κούβα, αλλά ακόμη και για τις Ηνωμένες Πολιτείες ή την Ευρωπαϊκή Ένωση, χώρες που συνηθίζουν να αναμειγνύονται σε άλλα κράτη για ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Δεν υπάρχει λοιπόν καμία αμφιβολία πως θα χρειαστούν πολλές σοβαρές προσπάθειες για να αναπτυχθεί μια νέα πολιτική συνείδηση γύρω από το γεγονός ότι η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελεί μία «νόμιμη ανησυχία» ('legitimate concern') και ευθύνη της διεθνούς κοινότητας.

Και μετά τη σύντομη αυτή αναφορά γύρω από τη συγκρουσιακή τάση ανάμεσα στην εθνική κυριαρχία και την διεθνή προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μπορεί να ακολουθήσει η ειδικότερη εξέταση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην διεθνή και εσωτερική έννομη τάξη. Το κλασικό δημόσιο διεθνές δίκαιο ήταν όπως ήδη προανφέρθηκε ένα δίκαιο αποκλειστικά μεταξύ κυρίαρχων κρατών. Οι απαρχές του, όπως και εκείνες του ιδιωτικού δικαίου, έχουν τις ρίζες τους στο εθιμικό δίκαιο, ενώ στις μέρες μας, οι σχέσεις ανάμεσα στα

⁸ Είναι αξιοσημείωτο, ότι το ΔΔ στην υπόθεση *στρατιωτικές και παραστρατιωτικές δραστηριότητες στη Νικαράγουα* (Νικαράγουα / ΗΠΑ, 1986) είχε αποφανθεί ότι είναι απαράδεκτη μια ένοπλη επέμβαση για τη διασφάλιση του σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου και, μόνο μια «ανθρωπιστική συνδρομή» του τύπου της ΔΕΕΣ θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως θεμιτή ανθρωπιστική επέμβαση. Βλ. Στ. Ε. Περράκη, ο.π., σ.σ. 50-53. Τα Κράτη επίσης από την πλευρά τους έτειναν συχνά να θεωρούν κάθε βίβανυση παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που προστατεύονται διεθνώς, ως «εσωτερική» τους υπόθεση, καθώς η διεθνοποίησή της ήταν αντίθετη προς τα συμφέροντά τους. Βλ. Κ. Μ. Ιωάννου - Στ. Ε. Περράκη, *Εισαγωγή στη διεθνή δικαιοσύνη*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 2004, σ.σ. 6-7.

κράτη καθορίζονται πρωτίστως μέσα από διακρατικές διμερείς ή πολυμερείς συμφωνίες οι οποίες συνομολογούνται στο πλαίσιο διεθνών οργανισμών. Το διεθνές δίκαιο βασίζεται, κατά κύριο λόγο στην αρχή της αμοιβαιότητας (*principle of reciprocity*), με άλλα λόγια στην ύπαρξη κοινών συμφερόντων. Υπό αυτό το πρίσμα, αν η Γαλλία συνάψει μία διμερή συμφωνία με την Ελλάδα σε θέματα ανταλλαγής φοιτητών και η Γαλλία δεν ικανοποιήσει πλήρως τους όρους της, δεχόμενη λιγότερους από τους προβλεπόμενους φοιτητές, τότε η Ελλάδα θα πρέπει να αντιδράσει δεχόμενη επίσης λιγότερους φοιτητές από τους αντίστοιχους προβλεπόμενους ή τερματίζοντας στο σύνολό της την συμφωνία. Οι διαφορές επίσης θα πρέπει να επιλύονται μέσω διαιτησίας ή με προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης (ICJ). Τέλος, οι πολυμερείς συνθήκες, μπορεί να προβλέπουν τον αποκλεισμό από έναν οργανισμό ως μία ύστατη κύρωση έναντι των παραβιάσεων.

Το συγκεκριμένο τώρα σύστημα προστατεύει παράλληλα τα ατομικά δικαιώματα στο πλαίσιο της διπλωματικής ασυλίας και του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. Έτσι, αν ένα κράτος περιορίσει την ασυλία των διπλωματών στην επικράτεια του με τρόπο που να αντίκειται στο διεθνές δίκαιο, ή προχωρήσει ακόμη πιο πέρα και φτάσει να τους συλλάβει, να τους κακομεταχειριστεί ή τους εκδιώξει, διατρέχει τον κίνδυνο το διπλωματικό του προσωπικό να υποστεί αντίστοιχη μεταχείριση. Η αρχή της αμοιβαιότητας ισχύει επίσης και για τις ένοπλες συγκρούσεις. Στη περίπτωση αυτή, αν ένα κράτος γνωρίζει ότι ένας από τους στρατιώτες είναι αιχμάλωτος πολέμου από ένα εχθρικό κράτος, θα επικαλεστεί τους ελάχιστους κανόνες του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου οι οποίοι απαιτούν την προστασία και την απελευθέρωση του συγκεκριμένου ατόμου.

Από την άλλη μεριά, το δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (*human rights law*)⁹ ασχολείται κυρίως με πολίτες ενός συγκεκριμένου κράτους, στην περίπτωση των οποίων η αρχή της αμοιβαιότητας δεν θα υφίσταται πλέον. Ενώ είναι αλήθεια ότι ορισμένα κράτη εφαρμόζουν πολυμερείς συνθήκες με άλλα συμβαλλόμενα κράτη – τα οποία επικεντρώνονται στον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων – στην πραγματικότητα ενδιαφέρονται ελάχιστα για το αν και κατά πόσο τα άλλα κράτη προσκολλώνται στην εφαρμογή και προστασία τους. Πολλά κράτη εφαρμόζουν συμφωνίες για τα ανθρώπινα δικαιώματα για τον απλούστατο λόγο ότι με αυτόν

⁹ Βλ. αναλυτικά, J. Rehman, *International Human Rights Law: A Practical Approach*, Harlow: 2003.

τον τρόπο δείχνουν ότι αποδέχονται αυτό το μοναδικό και παγκόσμια αναγνωρισμένο σύστημα αξιών. Μπορεί όμως να εφαρμόζουν αυτές τις συμφωνίες και για άλλους μη συνδεδεμένους λόγους όπως για την αποδοχή διπλωματικής βοήθειας. Όμως, κάθε φορά που τίθεται αντίστοιχο θέμα σε χώρα όπου άλλα κράτη καλούνται να εφαρμόσουν απαρέγκλιτα τους κανόνες σεβασμού και προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (π.χ. πολιτικός αναβρασμός), η κριτική στην εξεταζόμενη χώρα εκπίπτει υπό το βάρος οικονομικών και στρατηγικών συμφερόντων, τα οποία δεν συνοδεύονται από διαμάχες ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως στην περίπτωση της Κίνας. Στο σημείο αυτό εμφανίζονται μη κυβερνητικές οργανώσεις και ανεξάρτητα μέσα ενημέρωσης τα οποία κινητοποιούν το κοινό και εντείνουν το δημόσιο ενδιαφέρον προκαλώντας ισχυρές πολιτικές πιέσεις. Όμως, οι περισσότερες κυβερνήσεις είναι διατεθειμένες να λάβουν νέα μέτρα έναντι καθεστώτων που αψηφούν τα ανθρώπινα δικαιώματα σε ειδικές και ακραίες περιπτώσεις, όπως π.χ. στην περίπτωση κατά την οποία κάποια κράτη κηρύσσουν διεθνείς πολέμους ή προσφέρουν καταφύγιο σε τρομοκράτες (π.χ. Ιράκ το 1990/1991 ή το Αφγανιστάν).

Γνωρίζοντας ότι η εφαρμογή των συνθηκών για τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν διασφαλίζεται από την αρχή της αμοιβαιότητας, συλλογικοί μηχανισμοί παρακολούθησης και επιβολής θα πρέπει να εισαχθούν. Για τον λόγο αυτό, διεθνείς οργανισμοί θεωρούν ως καθήκον τους να προστατεύσουν τα ανθρώπινα δικαιώματα (π.χ. τα ΗΕ, το Συμβούλιο της Ευρώπης, ο ΟΑΣΕ, ο ΟΑΚ και ο ΟΑΕ). Έτσι, έχουν αναπτύξει ένα σχετικά πολύπλοκο σύστημα διεθνών (διακυβερνητικών) οργάνων και διαδικασιών.

Όμως, αν θεωρήσουμε ως δεδομένο ότι δεν θα υπάρξει ένα «παγκόσμιο κράτος» στο εγγύς μέλλον, με την δική του αστυνομική δύναμη η οποία να επιβάλλει την εφαρμογή του διεθνούς νόμου, το διεθνές σύστημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα πρέπει να θεσπίσει εθνικά συστήματα νομικής προστασίας, όπως έπραξε και πριν. Σε ορισμένες εξαιρετικές περιπτώσεις θα πρέπει να βασιστεί στην σταδιακή δημιουργία διεθνούς αλληλεγγύης για την συλλογική εφαρμογή των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Παλαιότερα, τα ανθρώπινα δικαιώματα αναπτύσσονταν ως τμήμα του εθνικού συνταγματικού νόμου. Στις μέρες μας, τα περισσότερα κράτη διαθέτουν ένα συνταγματικό σύστημα δικαιωμάτων, το οποίο περιλαμβάνει ένα από λίγο ως πολύ εξευγενισμένο εθνικό σύστημα

νομικής προστασίας, ανάλογα με την κάθε περίπτωση φυσικά. Από την εποχή του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου βέβαια, αυτά τα συστήματα εσωτερικών δικαιωμάτων καθορίζονται όλο και πιο πολύ από τον διεθνή νόμο. Στις μέρες μας πλέον, ο διεθνής νόμος και ο εθνικός συνταγματικός νόμος αλληλεπιδρούν έντονα. Η ανάγκη δε εύρεσης αποτελεσματικών διακυβερνητικών μηχανισμών εφαρμογής τους, καθιστά την διεθνή προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εξαρτώμενη από ένα εθνικό λειτουργικό σύστημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η μετατροπή των διεθνών κανόνων οι οποίοι σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα σε εσωτερικό νόμο εναπόκειται, σε μεγάλο βαθμό, στον εθνικό συνταγματικό νόμο.

Οι διεθνείς συνθήκες που σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα θεωρούνται εθνικός νόμος ο οποίος είναι ισοδύναμος, ή και ανώτερος από το σύνταγμα από πλευράς συνταγματικής τάξης των συγκεκριμένων χωρών. Αυτές οι συνθήκες τείνουν να εφαρμόζουν την θεωρία του μονισμού ο οποίος δίνει προτεραιότητα στο διεθνή νόμο (όπως π.χ. στην Ολλανδία), με την προϋπόθεση ότι αυτές οι συμφωνίες έχουν επικυρωθεί και οριστεί με επαρκή τρόπο (είναι αυτό-εκτελέσιμες). Άλλες συνθήκες, οι οποίες σύμφωνα με την *δυναδική θεωρία* διαχωρίζουν με αυστηρότητα το διεθνές από το εθνικό δίκαιο (όπως π.χ. στην Μεγάλη Βρετανία), μπορεί να μην ενσωματώνουν ή να τροποποιούν τις διεθνείς συνθήκες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μετατρέποντάς αυτές σε εθνικό νόμο παρά μόνο με εντολή του εθνικού νομοθέτη.

Έτσι, τα κράτη μέλη για να εφαρμόσουν τις διεθνείς συνθήκες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δεν θα χρειάζεται να τις μετατρέψουν λέξη προς λέξη σε εθνικό συνταγματικό νόμο. Αντίθετα, όλες οι υποχρεώσεις οι οποίες σχετίζονται με το διεθνές δίκαιο *εκτελούνται* σύμφωνα με το εσωτερικό δίκαιο των κρατών.

Ως αποτέλεσμα, οι διεθνείς συνθήκες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συχνά εκτελούνται σε επίπεδο απλού νόμου και μόνο. Όποτε αμφισβητείται η συμβατότητα με τον εθνικό συνταγματικό νόμο, πολλά κράτη εκφράζουν επιφυλάξεις που σχετίζονται με τον διεθνή νόμο αντί να τροποποιήσουν τον συνταγματικό κατάλογο δικαιωμάτων τους. Όμως, τέτοιες προσεγγίσεις τείνουν να δημιουργούν διαφορετικούς εθνικούς κανόνες μαζί με τεράστια προβλήματα ερμηνείας τους.

Για παράδειγμα, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ECHR) αρχικά εφαρμοζόταν άμεσα μόνο σε μερικά κράτη αφού οι περισσότερες κυβερνήσεις είχαν πειστεί για την υπεροχή των δικών τους εθνικών κανόνων για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ξεκαθάρισε ότι τέτοια συμπεράσματα ήταν λανθασμένα σε πολλές περιπτώσεις. Όμως, αφού τα εθνικά (συνταγματικά) δικαστήρια δεν είχαν το δικαίωμα της άμεσης εφαρμογής της ΕυρΣΔΑ, να καταργούν τους αντίθετους εθνικούς νόμους, ή τουλάχιστον να τους ερμηνεύουν έτσι ώστε να συμβαδίζουν με την Σύμβαση, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο του Στρασβούργου θα έπρεπε να πραγματοποιήσει τις απαραίτητες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις για να είναι αποτελεσματικό. Μπροστά στο ενδεχόμενο του αντιπαραγωγικού συνδυασμού της εθνικής και ευρωπαϊκής προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πολλά κράτη (πολύ πρόσφατα το Ηνωμένο Βασίλειο με την *Πράξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του 2000 - Human Rights Act 2000*) σταδιακά άρχισαν να ενσωματώνουν την ΕυρΣΔΑ στους εθνικούς τους νόμους.

Με την συγκεκριμένη *τάση ενσωμάτωσης*, η οποία αρχίζει να επιδρά σε ορισμένες συνθήκες ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ΗΕ (π.χ. στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα), είναι τελικά πιθανή η εγκαθίδρυση ενός εύρυθμου διαχωρισμού εργασιών μεταξύ της εθνικής και διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Περιληπτικά, τα ανθρώπινα δικαιώματα τα οποία κωδικοποιούνται σε διεθνείς συνθήκες προστατεύονται κυρίως από τους αντίστοιχους εθνικούς θεσμούς νομικής προστασίας. Τα διεθνή δικαστήρια ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οι φορείς παρακολούθησης επιστρατεύονται μόνο σε έκτακτες περιπτώσεις, όπως π.χ. στην περίπτωση κατά την οποία η εθνική νομική διαδικασία αποδεικνύεται ανεπιτυχής ή οι συνθήκες ερμηνεύονται με αντικρουόμενο τρόπο.

I.4. Δίκαιο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ανθρωπιστικό Δίκαιο, Δίκαιο των Προσφύγων

Αυτές οι τρεις περιοχές του σύγχρονου διεθνούς δικαίου, ενώ συνδέονται στενά μεταξύ τους, θα πρέπει να διαχωριστούν συστηματικά η μία από την άλλη. Η προστασία του ατόμου αποτελεί βέβαια προτεραιότητα όλων. Τα ανθρώπινα δικαιώματα συνιστούν προϋποθέσεις που ορίζονται και περιγράφονται από διεθνείς συνθήκες και εθνικούς καταλόγους δικαιωμάτων και εφαρμόζονται τόσο σε καιρούς ειρήνης όσο και σε καιρούς πολέμου. Το ανθρωπιστικό δίκαιο όμως, από την άλλη μεριά, ειδικά οι τέσσερις Συμβάσεις του Ερυθρού Σταυρού της Γενεύης του 1949 (1949 Geneva Red Cross Conventions) και τα Πρόσθετα Πρωτόκολλα του 1977, ορίζουν τις ελάχιστες προϋποθέσεις για τις διεθνείς και μη διεθνείς ένοπλες συγκρούσεις όσον αφορά την προστασία των συμβαλλομένων μερών (ειδικά όταν αυτά τραυματίζονται ή κρατούνται ως αιχμάλωτοι πολέμου), και τον άμαχο πληθυσμό που επηρεάζεται από τις ένοπλες συγκρούσεις.

Παρά το γεγονός ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα εξακολουθούν επίσημα να ισχύουν σε καιρούς ένοπλων συγκρούσεων, τα μέσα προστασίας όπως οι εθνικοί και διεθνείς φορείς ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι μάλλον περιορισμένα. Η Διεθνής Επιτροπή Ερυθρού Σταυρού, από την άλλη μεριά, λόγω του ανθρωπιστικού της ρόλου και της συνακόλουθης δυνατότητας που χορηγεί ως προς την πρόσβαση σε αιχμαλώτους πολεμικών στρατοπέδων, διαθέτει πολύ πιο αποτελεσματικούς τρόπους προστασίας των αιχμαλώτων πολέμου από αυθαίρετη κράτηση, βασανιστήρια, ή κακομεταχείριση σε σχέση με εθνικά δικαστήρια ενός οποιουδήποτε καταληφθέντος κράτους, με το Ευρωπαϊκό ή Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ή την Επιτροπή των ΗΕ κατά των Βασανιστηρίων. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η αρχή της αμοιβαιότητας σε καθεστώς ισχύος του διεθνούς δικαίου καθίσταται αποτελεσματική σε περιπτώσεις διεθνών ενόπλων συγκρούσεων.¹⁰

Φυσικά, το ανθρωπιστικό δίκαιο, καθίσταται αποτελεσματικό μόνο στην περίπτωση κατά την οποία πραγματοποιούνται ένοπλες συγκρούσεις.¹¹ Το μόνο πρόβλημα που εμφανίζει είναι η

¹⁰ Βλ. αναλυτικά, R. Provost, *International Human Rights and Humanitarian Law*, Cambridge: 2002.

¹¹ Βλ. σχετικά, Α. Καλογερόπουλου – Στρατή, 'Η προστασία του ατόμου στις ένοπλες συρράξεις' στο Στ. Περγάκη (επιμ.), *Το νέο διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο των διεθνών ένοπλων συρράξεων: Τα Πρωτόκολλα της Γενεύης του 1977*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 1989.

δυσκολία διαχωρισμού των μη διεθνών ένοπλων συγκρούσεων. Σε αυτήν την περίπτωση, εφαρμόζεται το άρθρο 3 των τεσσάρων Συμβάσεων της Γενεύης του 1949 και το Πρωτόκολλο II του 1977, ενώ παράλληλα θεσπίζονται ειδικοί φορείς καταστολής εσωτερικών εντάσεων, συμπλοκών και ανταρτοπόλεμων. Και στις δύο περιπτώσεις, τα ανθρώπινα δικαιώματα τείνουν να περιορίζονται νομικά ή πρακτικά. Στην πρώτη περίπτωση μόνο αυτά εκπληρώνονται μερικώς με την πρόσθετη εφαρμογή του ανθρωπιστικού δικαίου. Ακόμη, πολλά κράτη, στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας καλούνται να αποσυσχετίσουν την στρατιωτική δράση από την ένοπλη διαμάχη πάντοτε σε σχέση με το ανθρωπιστικό δίκαιο, αφού αυτό θα προκαλούσε την αναγνώριση των μαχητών και τον περιορισμό της εθνικής τους κυριαρχίας. Η ρητορική του πολέμου από τις Ηνωμένες Πολιτείες μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001. («Η Αμερική σε πόλεμο» και «πόλεμος κατά της τρομοκρατίας») δεν άλλαξε καθόλου την βασική αυτή θέση των κρατών.

Εκείνοι οι οποίοι επηρεάστηκαν περισσότερο από ένα κράτος μειωμένης διεθνούς προστασίας ήταν οι άμαχοι οι οποίοι συχνά εμπλέκονταν σε εθνικές, θρησκευτικές ή πολιτικές διαμάχες. Λόγω του ότι το τελευταίο οδήγησε σε βίαιες απομακρύνσεις και ότι τα εμπλεκόμενα άτομα (τα επονομαζόμενα ως εσωτερικά μετατοπισθέντα άτομα) δεν είναι ικανά να φύγουν σε άλλη χώρα, κάτι το οποίο, σε σχέση με τον αυξανόμενο αριθμό των βίαιων εσωτερικών συγκρούσεων και την απροθυμία των παραδοσιακών χωρών ασυλίας να υποδεχτούν πρόσφυγες καθίσταται όλο και πιο δύσκολο, δεν προστατεύονται ούτε από το δίκαιο των προσφύγων. Ενώ το άρθρο 14 της Οικουμενικής Διακήρυξης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αναφέρεται στο δικαίωμα όλων των διωκόμενων ατόμων για αναζήτηση και εύρεση ασύλου, αυτή η αρχή, τουλάχιστον στην Ευρώπη, δεν έχει αποτελέσει τμήμα του δικαίου των διεθνών συνθηκών (βλ. όμως το άρθρο 18 του μη δεσμευτικού Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, το άρθρο 22(7) της ΑΣΔΑ και το άρθρο II της Σύμβασης του ΟΑΕ για την Διαχείριση Ειδικών Πτυχών των Προβλημάτων των Προσφύγων στην Αφρική του 1969 – 1969 OAU Convention Governing Specific Aspects of Refugee Problems in Africa).

Το διεθνές δίκαιο των προσφύγων (*international refugee law*) αφορά μόνο τους αναγνωρισμένους πρόσφυγες και, σε ορισμένες περιπτώσεις, άτομα τα οποία αναζητούν άσυλο.¹² Οι πρόσφυγες

¹² Βλ. σχετικά, Χρ. Νικ. Σατλάνη, *Εισγωγή στο δίκαιο της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, ο.π., σ.σ. 245-264.

όπως αυτοί ορίζονται από την Σύμβαση της Γενεύης για τους Πρόσφυγες του 1951 (1951 Geneva Refugee Convention), είναι άτομα τα οποία, επειδή φοβούνται την καταδίωξη τους λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συσχέτισης με συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες ή πολιτικές απόψεις, φεύγουν σε άλλες χώρες για να βρουν άσυλο και αναγνωρίζονται από τις αρχές της νέας χώρας ως πρόσφυγες σύμφωνα με τις αρχές της συγκεκριμένης Σύμβασης. Όμως, λόγω της αυξανόμενης μεταναστευτικής πίεσης η οποία ασκείται στις πλούσιες βιομηχανικά χώρες και της εντεινόμενης ξενοφοβίας, η προθυμία τους να αποδεχτούν του μετανάστες και τους πρόσφυγες έχει μειωθεί δραστικά. Ως αποτέλεσμα, όχι μόνο οι νόμοι που σχετίζονται με την μετανάστευση και τους ξένους έχουν γίνει πιο αυστηροί, αλλά οι νόμοι που συνδέονται με το άσυλο και τους πρόσφυγες έχουν επηρεαστεί και αυτοί σημαντικά. Καθώς η μετανάστευση καθίσταται δυσκολότερη, τα άτομα τα οποία έφυγαν από την χώρα τους για οικονομικούς κυρίως λόγους ή για λόγους κοινωνικής ανάγκης (οι επονομαζόμενοι «οικονομικοί πρόσφυγες») απάλλαξαν τους εαυτούς τους από τις διαδικασίες ασύλου. Αυτό με την σειρά του σήμαινε ότι οι νόμοι ασύλου έγιναν ακόμη πιο αυστηροί, ενώ τα διωκόμενα άτομα συνάντησαν μεγαλύτερη δυσκολία στην προσπάθεια αναγνώρισής τους ως πρόσφυγες. Οι σπειροειδείς περιορισμοί επηρέασαν το οργανωμένο έγκλημα και ειδικότερα το οργανωμένο εμπόριο ανθρώπων, το οποίο αυξήθηκε σημαντικά εις βάρος των διωκομένων ατόμων. Ως αποτέλεσμα, μόνο μια μικρή μειονότητα διωκομένων ατόμων και προσφύγων σε αυτόν τον κόσμο προστατεύονται πραγματικά από το δίκαιο των προσφύγων.

Οι αναγνωρισμένοι πρόσφυγες με τον τρόπο που εισάγει η Σύμβαση, από την άλλη μεριά, είναι ίσοι ως προς τους πολίτες του κράτους το οποίο τους υποδέχεται ιδιαίτερα όσον αφορά το δικαίωμα επιλογής του τόπου κατοικίας τους και άλλα ανθρώπινα δικαιώματα όπως αυτά της ισότιμης πρόσβασης στην εκπαίδευση, την εργασία, την κοινωνική ασφάλιση και τα δικαστήρια. Πιο συγκεκριμένα, το κράτος το οποίο χορηγεί άσυλο στους πρόσφυγες ευθύνεται για την προστασία τους από διώξεις, αποβολή ή επαναφορά τους στο διωκόμενο κράτος, όπως επίσης και για την προσφορά κοινωνικής υποστήριξης και δυνατότητας ενσωμάτωσης όποτε αυτό κρίνεται αναγκαίο.

Παράλληλα με το δίκαιο των προσφύγων, που, σύμφωνα με την Σύμβαση της Γενεύης, βασίζεται στην αρχή των διαδικασιών χορήγησης ατομικού ασύλου, υπό το φως μίας

πρόσφατης ανθρωπιστικής κρίσης (π.χ. Βοσνία & Ερζεγοβίνη και Κόσοβο) το σύστημα της προσωρινής προστασίας σε ανθρωπιστικό επίπεδο αναπτύχθηκε πολύ έντονα στην Ευρώπη. Το συγκεκριμένο σύστημα παρέχει την δυνατότητα, αντί της αξιολόγησης των ατομικών αιτήσεων ασύλου και της χορήγησης του τίτλου του πρόσφυγα σε ενδιαφερόμενα άτομα, σε ολόκληρες ομάδες ατόμων τέτοιων χωρών να αποκτήσουν προστασία από διώξεις μέχρι να μπορέσουν να επιστρέψουν με ασφάλεια στην χώρα προέλευσής τους. Η κατάστασή τους βέβαια περιβάλλεται από πολύ λιγότερα ελάχιστα δικαιώματα από αυτά του πρόσφυγα σύμφωνα με την Συνθήκη. Το γεγονός ότι το φαινόμενο περιορίζεται χρονικά και ακολουθείται από τον επαναπατρισμό τους δημιουργεί πρόσθετες ανησυχίες και εγείρει δυσεπίλυτα πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα.

Ο *Υπατος Αρμοστής των ΗΕ για τον Πρόσφυγες* εγκαθιδρύθηκε στην Γενεύη το 1951 για την υποστήριξη των προσφύγων και των ατόμων τα οποία αιτούνται ασύλου. Από τότε κατέστη ο μεγαλύτερος ανθρωπιστικός οργανισμός του κόσμου και σήμερα φροντίζει όλο και περισσότερα μετακινούμενα άτομα.

1.5. Ατομική Ποινική Ευθύνη

Όπως αναφέρθηκε προηγούμενα, σύμφωνα με το παραδοσιακό διεθνές δίκαιο, μόνο τα κυρίαρχα κράτη (και ορισμένοι διακυβερνητικοί οργανισμοί) ευθύνονται άμεσα για παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ανεπίσημοι φορείς (όπως επαναστάτες, αντάρτες, πολυεθνικές εταιρίες) ή άτομα δεν ευθύνονται για τις συγκεκριμένες παραβιάσεις. Όποτε ανεπίσημοι φορείς κατηγορούνται για την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μόνο τα αντίστοιχα κράτη μπορούν να αναλάβουν νομική δράση (μόνο βέβαια αν η παραβίαση αποδίδεται σε εκείνους οι οποίοι την ανέχτηκαν και την ενθάρρυναν έστω και έμμεσα) και να θέσουν ένα τέλος στις παραβιάσεις λαμβάνοντας τα απαιτούμενα εθνικά μέτρα. Αυτό μπορεί να βρει εφαρμογή στην περίπτωση του εκτελεστικού αποσπάσματος που συνδέεται με τον στρατό, αλλά όχι για δραστηριότητες ανταρτών, οργανωμένου έγκληματος ή πολυεθνικών εταιριών, που είναι δύσκολως ακατόρθωτο να ελεγχθούν. Καθώς η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης σε συνθήκες νέο-φιλελευθερισμού τείνει να αυξάνει όλο και πιο πολύ την δύναμη των ανεπίσημων φορέων δράσης (ειδικότερα των πολυεθνικών εταιριών και του οργανωμένου εγκλήματος) εις βάρος της κυβερνητικής ισχύος (ιδιωτικοποίηση, απορύθμιση, φαινόμενο των αποκαλούμενων «αποτυχημένων κρατών», ειδικά στην Αφρική), τέτοιοι περιορισμοί του διεθνούς δικαίου δημιουργούν ένα σημαντικό δομικό πρόβλημα και την ίδια στιγμή αποτελούν σημαντική πρόκληση για τη διπλωματία ανθρωπίνων δικαιωμάτων στον 21^ο αιώνα.

Σε άλλες περιοχές, το διεθνές δίκαιο έχει ήδη αντιμετωπίσει αυτήν την πρόκληση. Έτσι, σε περίπτωση μη διεθνών ενόπλων συγκρούσεων, το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο, σύμφωνα με το άρθρο 3 των τεσσάρων Συμβάσεων της Γενεύης του 1949 και το δεύτερο Πρόσθετο Πρωτόκολλο του 1977, είναι δεσμευτικό για τους μη κρατικούς δρώντες. Το διεθνές ποινικό δίκαιο, που έβρισκε εφαρμογή μόνο σε διεθνείς ένοπλες συγκρούσεις, όπως π.χ. σε εγκληματίες πολέμου οι οποίοι ευθύνονται για διεθνείς παραβιάσεις του ανθρωπιστικού δικαίου (ποινικά δικαστήρια της Νυρεμβέργης και του Τόκιο μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο), στις μέρες μας συνδέεται στενά με το δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.¹³ Με τις περισσότερες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σήμερα να πραγματοποιούνται στο πλαίσιο

¹³ Βλ. αναλυτικά, N. Arriaza – Roth, *Impunity and human rights in international law and practice*, New York: 1995.

ενόπλων συγκρούσεων (οι οποίες πραγματοποιούνται για εθνικούς, θρησκευτικούς ή εθνικιστικούς λόγους) η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι ακόμη πιο στενά συνδεδεμένη με το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο. Ως αποτέλεσμα, το διεθνές ποινικό δίκαιο εφαρμόζεται σε περιπτώσεις σοβαρών και συστηματικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η πιο πρόσφατη εξέλιξη του διεθνούς ποινικού δικαίου ξεκίνησε το 1993 με την εγκαθίδρυση του *Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία* από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Ενώ το συγκεκριμένο δικαστήριο ευθύνεται για εγκλήματα τα οποία πραγματοποιήθηκαν στα πλαίσια ειδικών ενόπλων συγκρούσεων (Κροατία από το 1991 ως το 1995, Βοσνία & Ερζεγοβίνη από το 1992 ως το 1995, Κόσοβο το 1998 και το 1999 και ΠΓΔΜ το 2001), οι αρμοδιότητές του δεν περιορίζονται σε εγκλήματα πολέμου, αλλά περιλαμβάνουν και υποθέσεις γενοκτονίας και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας. Το *Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την Ρουάντα*, το οποίο δημιουργήθηκε από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ το 1994 ευθύνεται για την διερεύνηση θεμάτων γενοκτονίας, εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας και σοβαρών παραβιάσεων του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου στα πλαίσια της γενοκτονίας του 1994, ανεξάρτητα από το αν τα συγκεκριμένα γεγονότα ορίζονται ως ένοπλες συγκρούσεις ή όχι. Η εγκαθίδρυση ενός μονίμου *Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου* σύμφωνα με το Ρωμαϊκό Δίκαιο το 1998 αποτέλεσε ένα ακόμη βήμα για την ανάπτυξη του διεθνούς ποινικού δικαίου, μακριά από το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο. Έτσι, μόνο τα εγκλήματα πολέμου και τα φυσικά εγκλήματα (προϊόντα βίαιων επιθέσεων) μπορούν να συνδεθούν με τις ένοπλες συγκρούσεις. Η γενοκτονία (σύμφωνα με την Σύμβαση του ΟΗΕ για τη Γενοκτονία το 1948 – 1948 UN Genocide Convention) και τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, από την άλλη μεριά, μπορεί να λαμβάνουν χώρα σε καιρό ειρήνης και να αντιστοιχούν σε ιδιαίτερα σοβαρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σύμφωνα με το άρθρο 7 του Ρωμαϊκού Δικαίου τα «εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας» περιλαμβάνουν περιπτώσεις δολοφονιών, βασανιστηρίων, βιασμού, δουλείας, φυλετικών διακρίσεων, βίαιων εξαφανίσεων και άλλες ιδιαίτερα σημαντικές παραβιάσεις του δικαιώματος της ατομικής ελευθερίας, με την προϋπόθεση ότι τέτοια εγκλήματα διαπράττονται ως τμήμα μίας εκτεταμένης και συστηματικής επίθεσης σε πολίτες. Αν και ο όρος «ανθρώπινα δικαιώματα» αποφεύγεται από το Ρωμαϊκό Δίκαιο, τα εγκλήματα τα οποία περιγράφονται σε αυτό δεν

αποτελούν τίποτα λιγότερο από τις πιο σοβαρές και συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Κατά συνέπεια, το διεθνές ποινικό δίκαιο έχει καταστεί ένας από τους πιο αποτελεσματικούς τρόπους εφαρμογής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και έχει πλαισιώσει την διεθνή ευθύνη των κρατών με εκείνη αυτών που διαπράττουν εγκλήματα (στρατιωτικών και πολιτών, αρχηγών κρατών και ηγετών ανταρτικών ομάδων, αρχηγών της μαφίας και διαφόρων επιχειρήσεων, τρομοκρατών και μαχητών της ελευθερίας).

Τα άτομα τα οποία κατηγορούνται για εγκλήματα ως προς τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν ευθύνονται απλά για αυτά σύμφωνα με τα διεθνή δικαστήρια (των οποίων οι αρμοδιότητες, όπως και αυτές του ΔΠΔ, σε πολλές περιπτώσεις έχουν επικουρικό χαρακτήρα και μόνο) και τα εσωτερικά ποινικά δικαστήρια, δεδομένου ότι οι σοβαρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως η γενοκτονία, οι αυθαίρετες εκτελέσεις, οι βασανισμοί και οι βιασμοί θεωρούνται επίσης εγκλήματα τα οποία εντάσσονται στα πλαίσια του εθνικού ποινικού δικαίου. Στην πραγματικότητα, τα κράτη υποχρεούνται, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο να θεσπίζουν τις κατάλληλες ποινικές προβλέψεις. Σύμφωνα με την αρχή της εντοπιότητας, η ευθύνη εναπόκειται κυρίως σε εκείνα τα κράτη των οποίων το έδαφος έχουν διαπραχθεί τα προς διερεύνηση εγκλήματα. Ακόμη, τα κράτη μπορεί να ασκούν δικαιοδοσία σε περιπτώσεις κατά τις οποίες οι πολίτες του συμμετέχουν σε ανάλογα εγκλήματα ως θύτες ή ως θύματα. Στην πραγματικότητα όμως, τα περισσότερα κράτη (ειδικά εκείνα τα οποία παραβιάζουν συστηματικά τα ανθρώπινα δικαιώματα) δεν ανταποκρίνονται στην ευθύνη που έχουν σύμφωνα με το ποινικό δίκαιο (πρακτική ατιμωρησίας όσον αφορά σοβαρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων).

Πολλές συνθήκες ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως η Σύμβαση του ΟΗΕ κατά των Βασανιστηρίων του 1984, εισήγαγαν την αρχή της οικουμενικής δικαιοδοσίας (*universal jurisdiction*), όπως π.χ. την δυνατότητα και τη δέσμευση όλων των κρατών να κρατούν ύποπτα πρόσωπα και να τα υποβάλουν σε ποινικές δίκες στη περίπτωση κατά την οποία οι πρωταρχικά υπεύθυνες κυβερνήσεις δεν εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους. Από τη στιγμή δε που ο πρώην δικτάτορας της Χιλής *Pinochet* συνελήφθη από την βρετανική αστυνομία τον Οκτώβριο του 1998 και η Βουλή των Λόρδων του στέρησε κάθε μορφή ασυλίας ως αρχηγού κράτους, μια νέα εποχή ξεκίνησε με την παράλληλη και σταδιακή εξαφάνιση της ατιμωρησίας.

Όμως, η ευθύνη για τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σύμφωνα με το ποινικό δίκαιο δεν αποτελεί την μοναδική ένδειξη της τρέχουσας τάσης η οποία κινείται προς την κατεύθυνση της «εξατομίκευσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων». Φυσικά, αυτοί που διαπράττουν αδικήματα, όπως και άλλα άτομα, μπορεί (και θα έπρεπε) να θεωρούνται υπεύθυνοι, σύμφωνα με το αστικό, πειθαρχικό ή διοικητικό δίκαιο, κάτι το οποίο φυσικά αποτελεί ζήτημα εθνικής σημασίας με τις αρμόδιες κυβερνήσεις να μπορούν και να πρέπει να δράσουν ελεύθερα. Ορισμένες πρόσφατες συζητήσεις και εξελίξεις στον χώρο της νομολογίας (jurisprudence), σχετικά με το δικαίωμα σε ένα αποτελεσματικό ένδικο μέσο (*right to an effective remedy*) όμως έδειξαν ότι η πίεση της διεθνούς κοινότητας είναι ολοένα και πιο αυξανόμενη. Ακόμη, οι δυνατότητες του (διεθνούς) ιδιωτικού δικαίου δεν έχουν ακόμη αναγνωριστεί. Όσον αφορά τους θιγόμενους, τα θύματα παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μπορούν ελεύθερα να υποβάλλουν δικαστικές μηνύσεις ή αίτημα αποζημίωσης σύμφωνα με το αστικό δίκαιο ή να υποβάλλουν άλλες νομικές διεκδικήσεις για αποκατάσταση και εκτός των εθνικών συνόρων. Αυτή η δυνατότητα δεν έχει εφαρμοστεί, μέχρι στιγμής, λόγω του γεγονότος ότι η υλική και μη υλική φθορά που προκαλούν οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι δύσκολο να υπολογιστεί. Όμως, αν ένα θύμα βασανισμού παράλληλα με μια αποζημίωση για τυχόν πόνους ή μαρτύρια τα οποία έχει υποστεί από τον εγκληματία, απαιτήσει αποζημίωση για όλα τα έξοδα κοινωνικής, ιατρικής και ψυχολογικής επανένταξης τα οποία έχουν συσσωρευτεί από χρόνιες ιατρικές και ψυχολογικές θεραπείες και παρουσιάσει τα αντίστοιχα πειστήρια στο δικαστήριο, τότε θα παραχθεί ένα πολύ πιο αποτρεπτικό αποτέλεσμα από οποιαδήποτε κρατικά και ημιτελή ποινικά και πειθαρχικά μέτρα τα οποία βαρύνουν τον εγκληματία. Τα συλλογικά μάλιστα αιτήματα που διεκπεραιώθηκαν με επιτυχία από δικηγόρους των θυμάτων του ολοκαυτώματος, 50 χρόνια μετά τα εγκλήματα των ναζί (έναντι τραπεζών και άλλων ιδιωτικών εταιριών) και η πρόσφατη νομική δράση την οποία ανέλαβαν δικαστήρια των Ηνωμένων Πολιτειών έναντι πολυθενικών εταιριών σύμφωνα με την Πράξη Αποζημιώσεων για τα Βασανιστήρια κατά Αλλοδαπών (Alien Tort Claims Act), αποδεικνύουν ότι ένας νέος τρόπος σκέψης έχει αρχίσει να ξεπροβάλλει.

1.6. Μέθοδοι ερμηνείας των διεθνών συμβάσεων

Όπως συμβαίνει σε όλες τις διεθνείς συνθήκες, η ερμηνεία των συνθηκών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εναπόκειται κυρίως στους κανόνες ερμηνείας¹⁴ οι οποίοι αναγράφονται στο άρθρο 31 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (VCLT), το οποίο προβλέπει ότι οι συνθήκες επρέπει να ερμηνεύονται «με καλή πίστη σύμφωνα με το συνήθες νόημα που δίνεται στους όρους της συνθήκης μέσα στο γενικό τους πλαίσιο (context) τους και υπό το φως του αντικειμένου και τους σκοπού τους». Η γενική γλωσσολογική χρήση (το συνήθες νόημα ενός όρου) μπορεί να προκύψει μόνο αν τα εμπλεκόμενα μέρη αποσκοπούν στην χρήση ενός ειδικού νοήματος. Για συστηματικές ερμηνείες (όροι μέσα στο γενικό τους πλαίσιο) είναι απαραίτητη η θεώρηση όλου του κειμένου της συνθήκης συμπεριλαμβανομένου του προοιμίου και των παραρτημάτων της, των υποχρεώσεων και των συμφωνιών ανάμεσα στα συμβαλλόμενα μέρη ως προς την συνθήκη μέρη, όπως και όλων των συνακόλουθων συμφωνημένων πρακτικών κατά την εφαρμογή της συνθήκης.

Η προσφυγή σε συμπληρωματικούς τρόπους ερμηνείας (ειδικότερα, στις προπαρασκευαστικές εργασίες) είναι δυνατή σύμφωνα με το άρθρο 32 της VCLT, όταν οι γενικοί κανόνες ερμηνείας αφήνουν το νόημα διφορούμενο ή σκοτεινό, ή οδηγούν σε ένα αποτέλεσμα που είναι προδήλως άτοπο ή παράλογο. Η έμφαση δίδεται στην ερμηνεία των συνθηκών σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο όσον αφορά τον σκοπό και τον στόχο τους. Όπου διαφορετικές αλλά αυθεντικές γλωσσολογικές αποδόσεις αποκλίνουν η μια από την άλλη, προτεραιότητα δίδεται στην απόδοση η οποία είναι πιο κοντά στο στόχο και τον σκοπό της συνθήκης στο σύνολό της. Στις συνθήκες ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ο κυριότερος στόχος για τα κράτη μέλη είναι η προστασία των δικαιωμάτων τα οποία ορίζονται από τις συνθήκες. Όσον αφορά τις συνθήκες ανθρωπίνων δικαιωμάτων ειδικότερα, είναι συχνά δύσκολο να καθοριστεί αν και κατά πόσο οι ερμηνείες οι οποίες περιορίζουν την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων βρίσκονται σε αρμονία με τον στόχο και τον σκοπό της συνθήκης συνολικά.

Για το λόγο αυτό, η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ αποφάσισε στην υπόθεση Kennedy v. Trinidad και Tobago το 1999, ότι ο στόχος και ο σκοπός του 1^{ου} Προαιρετικού

¹⁴ Βλ. αναλυτικά, Κ. Ιωάννου – Κ. Οικονομίδη – Χ. Ροζάκη – Α. Φατούρου, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο: Θεωρία των πηγών*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 1988, σ.σ. 184-189.

Πρωτοκόλλου στο ΔΣΑΠΔ ήταν η παρακολούθηση της εφαρμογής των υποχρεώσεων της συνθήκης μέσω μίας διαδικασίας ατομικών προσφυγών. Κατά συνέπεια, μία επιφύλαξη σύμφωνα με την οποία αποκλείεται μία συγκεκριμένη ομάδα ατόμων (όπως π.χ. αιχμάλωτοι οι οποίοι έχουν καταδικαστεί σε θάνατο) από το δικαίωμα να συντάσσει μία ατομική προσφυγή, δεν συμφωνεί με τον στόχο και τον σκοπό του 1^{ου} Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στο ΔΣΑΠΔ. Τα διεθνή σώματα παρακολούθησης πρεσβεύουν την άποψη ότι σε περιπτώσεις αμφιβολιών όσον αφορά τον στόχο και τον σκοπό, η ερμηνεία θα πρέπει να εννοεί την προστασία του ατόμου, όπως π.χ. την ελευθερία και την αξιοπρέπεία του (*in dubio pro libertate et dignitate*). Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο οι περιοριστικές ρήτρες, σε περιπτώσεις αμφιβολιών, πρέπει να ερμηνεύονται περιοριστικά λαμβάνοντας υπ' όψιν της αρχή της αναλογικότητας καθώς επίσης και την απαγόρευση των διακρίσεων.¹⁵

Αυτή τώρα η ερμηνεία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δημιουργεί τις βάσεις για μια σειρά από πιο εξειδικευμένους κανόνες ερμηνείας, οι οποίοι, αναπτύχθηκαν, μεταξύ άλλων, από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, κατά την διάρκεια της πολυετούς εφαρμογής της ΕυρΣΔΑ και, στις μέρες μας αναγνωρίζονται για τις συνθήκες ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτοί οι κανόνες περιλαμβάνουν την αρχή της δυναμικής ερμηνείας (*principle of dynamic interpretation*). Το 1978, το Δικαστήριο αποφάσισε στην υπόθεση *Tyrer v. The United Kingdom*,¹⁶ ότι μία πιο ήπια σωματική τιμωρία όπως αυτή η οποία εφαρμόστηκε τότε σε εφήβους στην Νήσο του Μαν, θα ήταν άκρως ταπεινωτική τιμωρία και, κατά συνέπεια, θα αποτελούσε παραβίαση του άρθρου 3 της ΕυρΣΔΑ. Ήταν μάλιστα εκείνη την εποχή που το Δικαστήριο εισήγαγε για πρώτη φορά το υπόδειγμα της ΕυρΣΔΑ ως ένα ζωντανό εργαλείο ερμηνείας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, από την στιγμή που το νόημα όρων όπως βασανιστήρια, απάνθρωπη και ταπεινωτική μεταχείριση ή τιμωρία, αλλάζει στην καθημερινή χρήση των ευρωπαϊκών κοινωνιών, δεν είναι πλέον παραδεκτή η άκαμπτη προσκόλληση στο νόημα ενός όρου που προσδιορίστηκε το 1950 όπου τα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη δεν θεωρούσαν ταπεινωτική την σωματική τιμωρία.

¹⁵ Βλ. Χρ. Νικ. Σατλάνη, *Στοιχεία δικαίου και εισαγωγή στη νομική επιστήμη*, ο.π., σελ. 53.

¹⁶ Βλ. την Απόφαση της 25^{ης} Απριλίου 1978 του ΕυρΔΔΑ στην ιστοσελίδα <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1978/2.html> (πρόσβαση στις 12/11/05).

Το 1979, μία άλλη δικαστική απόφαση εκδόθηκε στην υπόθεση *Airey v. The Republic of Ireland*, η οποία αφορούσε το ερώτημα αν και κατά πόσο, σύμφωνα με το δικαίωμα για μία δίκαιη δίκη το οποίο προβλέπεται στο άρθρο 6 της ΕυρΣΔΑ, θα ήταν δυνατή η απόκτηση του δικαιώματος πρόσβασης σε ένα δικαστήριο, δια του οποίου τα κράτη μέλη θα ήταν υποχρεωμένα να εξασφαλίσουν το συγκεκριμένο δικαίωμα. Από τότε, το Δικαστήριο χρησιμοποιεί τον ερμηνευτικό κανόνα του «χρήσιμου αποτελέσματος» (*effet utile*), που σημαίνει ότι η Σύμβαση δεν εγγυάται δικαιώματα τα οποία είναι θεωρητικά και πλασματικά αλλά εκείνα τα δικαιώματα τα οποία είναι πρακτικά και αποτελεσματικά. Συνεπώς, η κυβέρνηση της Ιρλανδίας, στη συγκεκριμένη υπόθεση για μια διαδικασία νόμιμου διαζυγίου μετά από ένα γάμο, θα έπρεπε να παρέχει στον αιτούμενο νομική συνδρομή, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι τέτοιες αξιώσεις, σύμφωνα με την Σύμβαση, προβλέπονται ρητά μόνο για ποινικές διαδικασίες. Αν και η ΕυρΣΔΑ αναφέρεται κατ' επανάληψη σε εθνικά νομικά συστήματα (χρησιμοποιώντας περιοριστικές ρήτρες), οι όροι για τον καθορισμό του πεδίου εφαρμογής συγκεκριμένων δικαιωμάτων θα πρέπει να ερμηνεύονται αυτόνομα προκειμένου η προστασία να μην είναι πλασματική. Η ερμηνεία των όρων «πολιτικά δικαιώματα και υποχρεώσεις» και «ποινική ευθύνη», όπως αυτοί διατυπώνονται στο άρθρο 6 (1) της ΕυρΣΔΑ, για παράδειγμα, δεν μπορεί να υπόκειται στη σημασία που τους αποδίδονται από το ποινικό και το αστικό δίκαιο των κρατών μερών ή από τα αρμόδια εθνικά δικαστήρια. Εξάλλου, ο σκοπός ενός ανθρώπινου δικαιώματος για πρόσβαση σε ένα ανεξάρτητο δικαστήριο είναι η ρύθμιση σε επίπεδο πια διεθνούς δικαίου των θεμάτων εκείνων που κρίνονται ιδιαίτερα σημαντικά και τα οποία πρέπει για το λόγο αυτό να τίθενται ενώπιον μίας ανεξάρτητης και αμερόληπτης δικαστικής αρχής. Μία συνθήκη βέβαια θα πρέπει να χρησιμοποιεί τελείως ασαφείς όρους για να οδηγηθεί κανείς σε τέτοιους ορισμούς. Πάντως, το ίδιο το Δικαστήριο είναι που πρέπει να δώσει μία *αυτόνομη ερμηνεία (autonomous interpretation)* της σημασίας των «πολιτικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων» και της «ποινικής τιμωρίας». Αυτό τώρα απαίτησε στην πραγματικότητα εκτεταμένες αλλαγές στους νόμους των κρατών της ηπειρωτικής Ευρώπης τα οποία διέθεταν ένα ιδιαίτερα αναπτυγμένο σύστημα διοικητικών νόμων και αντίστοιχων διαδικασιών που δεν υπόκεινται σε δικαστική επανεξέταση και, κατά συνέπεια, αποτέλεσε αιτία έντονης κριτικής εκ μέρους των κυβερνήσεων και των ανθρωπιστών.

II. ΣΚΟΠΟΙ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

II.1. Ανθρώπινα δικαιώματα και ειρήνη

Η διασφάλιση της διεθνούς ειρήνης καθώς και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελούν σημαντικές προκλήσεις για την διεθνή κοινότητα. Σταδιακά αυτές οι αξίες έγιναν αλληλένδετες μέσα στις τελευταίες δεκαετίες και στις μέρες μας θεωρούνται ως συμπληρωματικές. Δύο είναι οι λόγοι που εξηγούν το φαινόμενο. Πρώτον, ο τρόπος με τον οποίον απειλούνται σήμερα τα ανθρώπινα δικαιώματα έχει αλλάξει. Ενώ παλαιότερα τα ανθρώπινα δικαιώματα απειλούνταν κυρίως από στρατιωτικές δικτατορίες όπως στην Λατινική Αμερική, ή από ολοκληρωτικά καθεστώτα όπως αυτά στην Ανατολική Ευρώπη, οι περισσότερες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σήμερα σχετίζονται με ένοπλες συγκρούσεις. Οι τελευταίες συχνά προκαλούνται από εθνικά ή θρησκευτικά αίτια, αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις οφείλονται σε πολιτικές διαχωρισμού ή άλλες συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Κατά συνέπεια, οι ένοπλες συγκρούσεις αποτρέπονται μέσω της λήψης μέτρων για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Δεύτερον, οι ορισμοί οι οποίοι σχετίζονται με την ειρήνη και την διεθνή ασφάλεια έχουν σταδιακά επεκταθεί. Ενώ η ειρήνη ήταν κατανοητή με μια αρνητική έννοια ως απουσία πολέμου, από την εποχή του τέλους του Ψυχρού Πολέμου, μια θετική και συνολική έννοια της ειρήνης και της ασφάλειας αναπτύχθηκε που περιελάμβανε τα ανθρώπινα δικαιώματα, το κράτος δικαίου και τη δημοκρατία.¹⁷ Με άλλα λόγια, οι δικτατορίες, οι οποίες καταπιέζουν την δική τους κοινωνία των πολιτών εν γένει και, πιο συγκεκριμένα, την πολιτική εναντίωση παραβιάζοντας συστηματικά τα ανθρώπινα δικαιώματα, αποτελούν απειλή για την ειρήνη και την διεθνή ασφάλεια παρά το γεγονός ότι δεν απειλούν με πόλεμο τα άλλα κράτη. Επομένως, η διασφάλιση της ειρήνης και της ασφάλειας δεν αποτελεί πλέον κύρια ευθύνη του στρατού, αλλά εμφανίζεται ως ένα πολύπλοκο ζήτημα το οποίο μπορούν να επιλύσουν με συντονισμένες προσπάθειες διαφορετικά τμήματα της κοινωνίας. Αυτό ισχύει τόσο για την εθνική όσο και για την διεθνή ειρήνη και ασφάλεια.

¹⁷ Βλ. αναλυτικά, G. B. Ramacharan, *Human Rights and Security*, The Hague: 2002.

Αυτή η αλλαγή στον τρόπο ερμηνείας και κατανόησης των εννοιών της ειρήνης και της ασφάλειας, παρουσιάζεται εντονότερα μέσα από την ανάπτυξη των επιχειρήσεων¹⁸ επίβλεψης και διατήρησης της ειρήνης (*peace-keeping operations*) των ΗΕ. Χαρακτηριστικά παραδείγματα κλασικών ειρηνευτικών επιχειρήσεων ή ειρηνευτικών επιχειρήσεων πρώτης γενιάς κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου είναι οι επιχειρήσεις που πραγματοποιήθηκαν στα υψώματα του Γκολάν και την Κύπρο. Από την σημερινή πραγματικότητα μπορούμε να εντοπίσουμε την έλλειψη του φαινομένου διατήρησης της ειρήνης, άλλωστε δεν υπάρχουν πλέον συνθήκες ειρήνης, παρά μόνο συμφωνίες εκεχειρίας, απουσιάζουν δηλ. οι ένοπλες διαφορές. Η συγκεκριμένη αποστολή πραγματοποιείται από ελαφρά οπλισμένους (κυανόκρανους) στρατιώτες οι οποίοι τοποθετούνται ανάμεσα (στην διαχωριστική γραμμή) στα δύο αντιπαρατιθέμενα στρατόπεδα. Ο σκοπός τους είναι να παρατηρούν το αν και κατά πόσο η ανακωχή εφαρμόζεται ή όχι. Σε περιπτώσεις παραβιάσεων δευτερευούσης σημασίας δρουν ως μεσολαβητές, αλλά για την διατήρηση της δικής τους ασφάλειας θα πρέπει να αποσύρονται όταν πραγματοποιούνται σημαντικές παραβιάσεις. Η υποχρέωση της δημιουργίας προϋποθέσεων διατήρησης της ειρήνης δεν ανήκει στις αρμοδιότητές τους.

Η τελευταία υποχρέωση ανήκει στις αρμοδιότητες της νέας (τρίτης) γενιάς επιχειρήσεων οικοδόμησης και εδραίωσης της ειρήνης (*peace-building operations*) όπως αυτές που έλαβαν χώρα τη τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα στην Καμπότζη, το Ελ Σαλβαδόρ, την Γουατεμάλα, την Αϊτή, την Βοσνία & Ερζεγοβίνη, το Κόσοβο, το Ανατολικό Τιμόρ, τη Σιέρρα Λεόνε και άλλες χώρες. Αυτές βασίζονται είτε στις συνθήκες ειρήνης οι οποίες πραγματοποιούνται με την βοήθεια ή την πίεση της διεθνούς κοινότητας ή σε προκαταρκτικές συμφωνίες οι οποίες παρέχουν την δυνατότητα εφαρμογής των μονίμων συνθηκών ειρήνης κατά την διάρκεια των ειρηνευτικών διαπραγματεύσεων.

Μαζί με τον στρατιωτικό παράγοντα, (το οποίο εμφανίζεται είτε με την μορφή των παραδοσιακών, ελαφρά οπλισμένων κυανόκρανων ή με την μορφή των σωμάτων στρατού) θα πρέπει να αναπτύσσονται και δυνάμεις της αστυνομίας καθώς και αποστολές παρατηρητών. Οι δυνάμεις της αστυνομίας οι οποίες προσλαμβάνονται από τα ΗΕ έχουν ως καθήκον τους την

¹⁸ Βλ. αναλυτικά, Μ. Τελαλιάν, 'Οι ειρηνευτικές επιχειρήσεις του ΟΗΕ στις σύγχρονες διεθνείς και εσωτερικές συγκρούσεις', *Το Σύνταγμα*, τεύχος 4 (2001).

παρακολούθηση, την εκπαίδευση, την υποστήριξη και, όποτε αυτό είναι απαραίτητο, την αναδιοργάνωση των εθνικών αστυνομικών δυνάμεων. Ο πολιτικός αυτός παράγοντας ευθύνεται κυρίως για την δημιουργία δημοκρατικών δομών οι οποίες να συνάδουν με τους κανόνες τους κράτους δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι υποχρεώσεις των παρατηρητών περιλαμβάνουν την διεξαγωγή και παρακολούθηση δημοκρατικών εκλογών, την ενδυνάμωση των ανεξάρτητων μέσων ενημέρωσης καθώς και των δημοκρατικά εκλεγμένων κομμάτων και την δημιουργία νόμιμων επιχειρησιακών και διοικητικών συστημάτων με δικά τους όργανα για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (διοικητικά δικαστήρια και δικαστήρια ανθρωπίνων δικαιωμάτων, θεσμοί συνηγόρων του πολίτη, εθνικές επιτροπές ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κ.λπ.).

Αν τώρα ληφθεί υπ' όψιν το γεγονός ότι οι μαζικές και συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελούν σήμερα απειλή για την διεθνή ασφάλεια, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, σύμφωνα με το Κεφάλαιο VII του Χάρτη των ΗΕ, έχει το δικαίωμα να επιβάλλει εξαναγκαστικά μέτρα (*measures of constraint*) έναντι των αντιστοίχων κυβερνήσεων. Κατά συνέπεια, μπορεί να ασκεί διπλωματικές και πολιτικές πιέσεις, να επιβάλλει οικονομικές κυρώσεις (εμπάργκο όπλων,μποϊκοτάρισμα της εναερίου κυκλοφορίας και άλλων μέσων μεταφοράς και επικοινωνιών μαζί με οικονομικό εμπάργκο) και να πραγματοποιεί ένοπλες ανθρωπιστικές επεμβάσεις. Αυτά τα εξαναγκαστικά μέτρα τόσο πολιτικής όσο και στρατιωτικής φύσεως εενργοποιήθηκαν κυρίως μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Φυσικά αυτά τα μέτρα εφαρμόζονται ως *ultima ratio* (έσχατη λύση) και μόνο στην περίπτωση κατά την οποία οποιοδήποτε άλλο μέτρο προστασίας της συλλογικής ασφάλειας το οποίο επηρεάζει την κυριαρχία και την εδαφική ακεραιότητα των ενδιαφερομένων κρατών, αποδεικνύεται ατελέσφορο. Μέσα στην τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, τέτοιες επιχειρήσεις αποκατάστασης και επιβολής της ειρήνης – *peace-making and peace-enforcement operations* (επιχειρήσεις δεύτερης γενιάς), πραγματοποιήθηκαν έναντι του Ιράκ (το 1991), της Σομαλίας, της Αϊτής, της Βοσνίας & Ερζεγοβίνης (μόνο μετά το καλοκαίρι του 1995), της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας, του Ανατολικού Τιμόρ και άλλων κρατών. Οι εναέριες επιδρομές του NATO έναντι της Γιουγκοσλαβίας την άνοιξη του 1999 προκάλεσαν έντονη συζήτηση. Όταν άρχισαν οι επιδρομές, η αισιοδοξία ότι αυτοί θα ήταν σύντομοι και αποτελεσματικοί και θα απέτρεπαν νέες συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων

δικαιωμάτων, και την γενοκτονία των Κοσοβάρων, ήταν διάχυτη, τόσο από πολιτική όσο και από ηθική σκοπιά.¹⁹ Λόγω ωστόσο της απουσίας εντολής από το Συμβούλιο Ασφαλείας η όλη επίχειρηση πρέπει να χαρακτηριστεί ως παραβίαση του διεθνούς δικαίου. Η κρίση τώρα του Κοσόβου και ο πόλεμος τον οποίο ηγήθηκαν οι Ηνωμένες Πολιτείες έναντι του καθεστώτος του Σαντάμ Χουσεΐν στο Ιράκ το 2003 αποκαλύπτουν τα στενά όρια της έννοιας περί συλλογικής ασφάλειας στα πλαίσια σοβαρών και συστηματικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Υπό αυτό το πρίσμα, αν τα ΗΕ δεν επιθυμούν να αφήσουν την δυνατότητα ανθρωπιστικών παρεμβάσεων στις Ηνωμένες Πολιτείες, το ΝΑΤΟ ή σε άλλες στρατιωτικές συμμαχίες, θα πρέπει να ανασχηματίσουν τις δομές του Συμβουλίου Ασφαλείας εγκαθιδρύοντας ταυτόχρονα μόνιμες στρατιωτικές δομές (και ειδικότερα δυνάμεις ταχείας επέμβασης)

Αξίζει βέβαια να σημειωθεί ότι κατά την διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα, το Συμβούλιο Ασφαλείας πραγματοποίησε και ορισμένα καινοτόμα βήματα προς την κατεύθυνση της πρόληψης ένοπλων συγκρούσεων και σοβαρών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτά περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, την εγκατάσταση έγκαιρων συστημάτων προειδοποίησης (τα οποία συχνά δεν συνοδεύονται από έγκαιρη δράση), την ανάπτυξη στρατιωτικών μονάδων για την αποτροπή της εξάπλωσης των ενόπλων συγκρούσεων (π.χ. του UNPREDEP στην ΠΓΔΜ), την σύσταση επιτροπών εμπειρογνομόνων επιφορτισμένων με την διερεύνηση εγκληματικών πράξεων σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, καθώς επίσης και την εγκαθίδρυση διεθνών ad hoc δικαστηρίων για την ποινική δίωξη ατόμων που ευθύνονται για εγκλήματα πολέμου, γενοκτονίας και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, όπως αυτά που έλαβαν χώρα στο έδαφος της πρώην Γιουγκοσλαβίας και της Ρουάντα.

¹⁹ Βλ. τις σχετικές ανταποκρίσεις στην *International Herald Tribune* από τα τέλη Μαρτίου έως και τα μέσα Απριλίου 1999, <http://www.iht.com>.

II.2. Ανθρώπινα δικαιώματα και ανάπτυξη

Όπως η διασφάλιση της ειρήνης, έτσι και η *αναπτυξιακή συνεργασία*, έχει τα τελευταία 30 χρόνια, επικεντρωθεί στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μέχρι την δεκαετία του 1970, η ανάπτυξη προωθήθηκε κυρίως μέσω της βιομηχανικής και της οικονομικής εξέλιξης. Η διαδικασία αυτή βασίστηκε στην ελαφρώς αφελή ιδέα ότι τα επονομαζόμενα «υποανάπτυκτα κράτη» ('underdeveloped states') της Αφρικής, της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής θα έπρεπε να προσεγγίσουν κάποια στιγμή τις οικονομίες του βιομηχανικού Βορρά (Δυτική Ευρώπη και Βόρεια Αμερική). Η αναπτυξιακή συνεργασία επικεντρώθηκε κυρίως σε σχέδια ευρείας εκβιομηχάνισης και δημιουργίας υποδομών, όπως οι δρόμοι υψηλής απόδοσης, τα βιομηχανικά συγκροτήματα και άλλα εντυπωσιακά σχέδια. Η συγκεκριμένη μορφή αναπτυξιακής συνεργασίας, (κατά το φιλελεύθερο πρότυπο εξουσίας²⁰), ωφέλησε τις εταιρίες του Βορρά, καθώς και τις πολιτικές και οικονομικές elites του Νότου αλλά δεν ωφέλησε τον ευρύτερο πληθυσμό των επονομαζόμενων «αναπτυσσόμενων χωρών» ('developing countries'). Αντίθετα, το χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών διευρύνθηκε υπό τη μορφή μάλιστα της επιτάχυνσης των διαστάσεων ανάμεσα στην «υπερανάπτυξη» ('overdevelopment') και την «υποανάπτυξη» ('underdevelopment') δημιουργώντας μεγάλες διαφορές μεταξύ Βορρά και Νότου, καθώς επίσης και εντός των ίδιων των κοινωνιών των χωρών του Νότου.

Οι διμερείς και πολυμερείς αναπτυξιακές πολιτικές (ειδικά εκείνες του ΟΟΣΑ, της ΕΕ και του UNDP) προσπάθησαν να δράσουν αντισταθμιστικά εγκαθιδρύοντας και αναθεωρώντας αναπτυξιακές θεωρίες και αντίστοιχες στρατηγικές. Έτσι, πρότειναν τον εξουδετέρωση της εξάρτησης του Νότου (βελτιώνοντας π.χ τους όρους εμπορίου και αυξάνοντας τις τιμές των πρώτων υλών), ενσωματώνοντας (κατά το σοσιαλιστικό πρότυπο εξουσίας²¹) μεγάλα τμήματα του πληθυσμού στην αναπτυξιακή διαδικασία (λαϊκή συμμετοχή), δίνοντας έμφαση στην αυτάρκεια, προωθώντας την ιδέα της βιώσιμης ανάπτυξης και δίνοντας προτεραιότητα στην μείωση της φτώχειας ως μία αναγκαία αρχή για την αναπτυξιακή συνεργασία.

Αναλυτικότερα, από τα τέλη της δεκαετίας του 1970, πολλοί πολιτικοί των χωρών του Νότου είχαν προσπαθήσει να φέρουν στο προσκήνιο το ζήτημα της ανάπτυξης ως τμήμα του νεώτερου

²⁰ Βλ. αναλυτικά, W. Abendroth - K. Lenk, *Εισαγωγή στην πολιτική επιστήμη*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής 1983, σ.σ. 77-110.

²¹ Βλ. σχετικά, στο ίδιο, σ.σ. 113-148 και 174-182.

προβλήματισμού γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα διακηρύσσοντας το *ανθρώπινο δικαίωμα στην ανάπτυξη (human right to development)*.²² Το 1981, οι Αφρικανοί αρχηγόι κρατών και κυβερνήσεων, σύμφωνα με το άρθρο 22 του Αφρικανικού Χάρτη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών, ενστερνίστηκαν το καθολικό δικαίωμα των ανθρώπων (ειδικότερα των πολιτών των Αφρικανικών κρατών) για οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη, όπως επίσης και το καθήκον όλων των κρατών (ειδικά αυτών του Βορρά) για την διασφάλιση της χρήσης του συγκεκριμένου δικαιώματος μέσα από την λήψη των κατάλληλων διμερών και πολυμερών μέτρων. Τα κράτη του Βορρά δεν αισθάνθηκαν την ανάγκη να αποδεχθούν υποχρεώσεις οι οποίες θα προέκυπταν από μία περιφερειακή συνθήκη ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Κατά συνέπεια, μεγαλύτερη προσοχή δόθηκε στην σύνταξη της *Διακήρυξης των ΗΕ για το Δικαίωμα στην Ανάπτυξη (UN Declaration on the Right to Development)* την οποία προετοίμασε η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ το 1986 (ένα γεγονός το οποίο δεν εμπόδισε τις Ηνωμένες Πολιτείες να καταψηφίσουν την Διακήρυξη). Η Διακήρυξη αυτή ορίζει το δικαίωμα της ανάπτυξης ως «αναφαίρετο ανθρώπινο δικαίωμα με την έννοια ότι κάθε άνθρωπος δικαιούται να συμμετάσχει, να συνεισφέρει και να απολαμβάνει οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική ανάπτυξη, στα πλαίσια της οποίας όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι θεμελιώδεις ελευθερίες θα εκπληρώνονται πλήρως». Σύμφωνα με τη Διακήρυξη, το δικαίωμα στην ανάπτυξη αποτελεί τόσο ένα ατομικό όσο και συλλογικό δικαίωμα, ενώ βάσει του άρθρου 2 της Διακήρυξης ορίζει τον άνθρωπο ως κεντρικό υποκείμενο ανάπτυξης, ως ενεργό συμμετέχο και αποδέκτη ωφελημάτων. Τα καθήκοντα των κρατών (όπως π.χ. η διαμόρφωση κατάλληλων αναπτυξιακών πολιτικών) απευθύνονται κυρίως σε κυβερνήσεις κρατών υποδοχής. Ωστόσο και τα κράτη δότες καλούνται να συνεργαστούν και να δημιουργήσουν διεθνείς συνθήκες για την προαγωγή του δικαιώματος της ανάπτυξης. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι η προαγωγή, η ενδυνάμωση, η ακεραιότητα και η αλληλεξάρτηση όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θεωρήθηκαν σημαντικά συστατικά του δικαιώματος της ανάπτυξης ακόμη και στα πρώτα στάδια διατύπωσης του. Αυτές οι έννοιες αποτέλεσαν δε αργότερα στο πλαίσιο και της προοδευτικής εξέλιξης της παγκοσμιοποίησης (globalization) κύριο θέμα της συζήτησης γύρω από τον οικουμενισμό (universalism) κατά την διάρκεια της Δεύτερης Παγκόσμιας Διάσκεψης

²² Βλ. αναλυτικά, J. Donnelly, 'Human Rights, Democracy, and Development', *Human Rights Quarterly*, vol. 21, no. 3 (1999), σ.σ. 621-632.

για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου το 1993 και ενσωματώθηκαν στην *Διακήρυξη και το Πρόγραμμα Δράσης της Βιέννης* η οποία εγκρίθηκε με την συγκατάθεση 171 κρατών (συμπεριλαμβανομένων και των Ηνωμένων Πολιτειών). Το Άρθρο 5 της Διακήρυξης αναφέρει ότι όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι οικουμενικά, αδιαίρετα, αλληλοεξαρτώμενα και απολύτως συνδεδεμένα μεταξύ τους. Σύμφωνα με το άρθρο 8, «η δημοκρατία, η ανάπτυξη και ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς και των θεμελιωδών ελευθεριών είναι αλληλοεξαρτώμενα και αλληλοενισχυτικά. Σύμφωνα με το άρθρο 10, η Παγκόσμια Διάσκεψη επιβεβαίωσε το δικαίωμα της ανάπτυξης όπως αυτό ορίζεται από την Διακήρυξη του 1986 για το Δικαίωμα στην Ανάπτυξη ως ένα αναπόσπαστο των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τέλος, το Πρόγραμμα Δράσης της Βιέννης ως βάση του Προγράμματος των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (UN Human Rights Programme) με την λήξη του Ψυχρού Πολέμου, αφιέρωσε ένα ολόκληρο κεφάλαιο (άρθρα 66 ως 77) για να παρουσιάσει την σύνδεση που υπάρχει ανάμεσα στην ανάπτυξη, την δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Παράλληλα τώρα με τις απαιτήσεις των χωρών του Νότου για το ανθρώπινο δικαίωμα της ανάπτυξης, από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 η πλειοψηφία των χωρών δότες (ειδικά οι Σκανδιναβικές χώρες, η Ολλανδία και ο Καναδάς με την επακόλουθη συμμετοχή της ΕΕ) πείθονταν ολοένα και περισσότερο για το ότι η αναπτυξιακή συνεργασία δεν θα έπρεπε να διεξάγεται χωρίς τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα πλαίσια των χωρών υποδοχής. Αυτό, από την μία μεριά, σήμαινε ότι τα κράτη δότες είχαν το δικαίωμα παύσης ή παγώματος της αναπτυξιακής συνεργασίας σε περιπτώσεις δραστηκής επιδείνωσης της κατάστασης που επικρατούσε ως προς τα ανθρώπινα δικαιώματα στα συνδεδεμένα με αυτά κράτη (η επονομαζόμενη «αρνητική συνθήκη»), και από την άλλη ότι τα αναπτυξιακά σχέδια αποσκοπούσαν ολοένα και περισσότερο στην δημιουργία των απαραίτητων συνθηκών για την προαγωγή και διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (τα επονομαζόμενα «θετικά μέτρα»). Η νέα αυτή πολιτική ήταν επαναστατική, ιδιαίτερα όσον αφορά τα πολιτικά δικαιώματα (εφαρμογή σχεδίων ενδυνάμωσης των δημοκρατικών δομών και του κράτους δικαίου, όπως π.χ. εκλογών, ενίσχυση των ανεξάρτητων μέσων ενημέρωσης, της λειτουργίας των δημοκρατικών κομμάτων, της ανεξάρτητης δικαστικής αρχής όπως επίσης και των υπηρεσιών του πολίτη και της αστυνομίας σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα). Όπως ήταν αναμενόμενο, αυτή η

πολιτική ερμηνεύτηκε ως επέμβαση στις εθνικές υποθέσεις και ως «νέο-αποικιακή» δραστηριότητα η οποία βασίζεται στα ανθρώπινα δικαιώματα.

Αυτή η μάχη έναντι πολιτικών που συσχετίζουν το δικαίωμα στην ανάπτυξη που υπαγορεύεται από τις χώρες του Νότου με την αναπτυξιακή συνεργασία η οποία συνδέεται με τα ανθρώπινα δικαιώματα τα οποία υποστηρίζουν οι χώρες δότες του Βορρά, στο σύνολό της έχει αποδυναμωθεί για μια σειρά από λόγους. Πρώτον, το Πρόγραμμα των ΗΕ για την Ανάπτυξη γνώρισε μία παραδειγματική αλλαγή προς την κατεύθυνση της ανθρώπινης ανάπτυξης (*human development*) στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Η UNICEF επαναπροσδιόρισε την πολιτική της στη βάση της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού η οποία υιοθετήθηκε το 1989, ενώ η Παγκόσμια Διάσκεψη της Βιέννης του 1993 κατάφερε να εκμαιεύσει έναν συμβιβασμό. Το γεγονός αυτό δείχνει ξεκάθαρα ότι οι διαφορετικές ιδέες είναι λιγότερο ανταγωνιστικές από το βαθμό παρουσίας που θέλουν να τους προσδώσουν οι δυνάμεις του Βορρά και του Νότου. Μετά από προσεκτική ανάλυση της Διακήρυξης των ΗΕ για το Δικαίωμα στην Ανάπτυξη του 1986, η βασική φιλοσοφία της ανάπτυξης έχει αλλάξει ριζικά. Η βιομηχανοποίηση και η οικονομική ανάπτυξη, η οποία αποτελούσε τον στόχο της ανάπτυξης, σταδιακά αντικαταστάθηκε από μία εκτεταμένη εκπλήρωση των πολιτικών δικαιωμάτων του ατόμου μαζί με την εφαρμογή των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων του. Οι χώρες δεν θεωρούνται πλέον «ιδιαίτερα αναπτυγμένες» μόνο διότι διαθέτουν θετικά μακροοικονομικά στατιστικά στοιχεία, αλλά διότι ένας μεγάλος αριθμός ατόμων έχει πρόσβαση σε αποτελεσματική εκπαίδευση, υγειονομική φροντίδα, εργασία, τροφή, στέγαση, κοινωνική ασφάλεια, δημοκρατική διακυβέρνηση, ανεξάρτητα δικαστήρια και σε μία ενεργή κοινωνία πολιτών, έχοντας παράλληλα το δικαίωμα να ζήσουν με ασφάλεια και χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς, με άλλα λόγια, όταν η φτώχεια καταπολεμάται επιτυχώς και «τα ανθρώπινα δικαιώματα που ανήκουν σε όλους» - 'all human rights for all' (το σλόγκαν των ΜΚΟ κατά την διάρκεια της Παγκόσμιας Συνδιάσκεψης της Βιέννης) εφαρμόζονται στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό. Στην πραγματικότητα βέβαια, θα χρειαστεί χρόνος τόσο για τους αναπτυξιακούς φορείς του Βορρά, όσο και πολιτικές elites των χωρών του Νότου να δεχτούν το νέο αναπτυξιακό πρότυπο.

II.3. Ανθρώπινα δικαιώματα και δημοκρατία - κράτος δικαίου

Τα ανθρώπινα δικαιώματα και η δημοκρατία συνδέονται στενά μεταξύ τους. Αν και δεν υπάρχει σχετικός ορισμός της «δημοκρατίας» σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, είναι εν γένει κατανοητή ως είδος διακυβέρνησης, το οποίο αντίθετα με τα αυταρχικά καθεστώτα (δικτατορίες), ενεργοποιεί την βούληση των ατόμων στο μέγιστο δυνατό βαθμό (λαϊκή κυριαρχία), έτσι ώστε να γνωρίσουν ή τουλάχιστον να προσεγγίσουν το ιδεώδες της πολιτικής ελευθερίας (τον ατομικό αυτοπροσδιορισμό μέσα από την συμμετοχή στα κοινά) και της πολιτικής ισότητας. Όπως τονίζει και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην νομολογία του, οι δημοκρατικές κοινωνίες απαιτούν πλουραλισμό και ανοχή στις μειονότητες και τους αλλοδαπούς, κάτι το οποίο σημαίνει ότι δεν θα πρέπει να καταστούν «τυραννίες της πλειοψηφίας». Όσον αφορά τα πρακτικά χαρακτηριστικά της δημοκρατίας, υπάρχουν διάφορα είδη όπως η αποκαλούμενη λαϊκή δημοκρατία (η οποία βασίζεται στην αρχή της υποχρεωτικής εντολής) η δημοψηφική ή άμεση δημοκρατία (εκτεταμένη και άμεση λήψη αποφάσεων εκ μέρους των πολιτών, όπως ακριβώς συμβαίνει στους ελβετικούς δήμους και τα καντόνια) και η αντιπροσωπευτική ή έμμεση δημοκρατία, στην οποία ο λαός έχει το μεγαλύτερο μερίδιο συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων μέσω της ελεύθερης εκλογής των αντιπροσώπων του (μέλη του κοινοβουλίου). Η αντιπροσωπευτική δημοκρατία με την σειρά της διαχωρίζεται μεταξύ της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας όπως αυτή του Ηνωμένου Βασιλείου (κυριαρχία του κοινοβουλίου, συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος άσκησης μομφής στην κυβέρνηση μέσω της μη παροχής ψήφου εμπιστοσύνης) και της προεδρικής δημοκρατίας, όπως αυτή των Ηνωμένων Πολιτειών, στην οποία ο Πρόεδρος, ο οποίος έχει εκλεγεί από τον λαό, δεν εξαρτάται από το κοινοβούλιο (κονγκρέσσο) και διαθέτει απεριόριστη δύναμη. Τα περισσότερα σύγχρονα κράτη, μετά την πτώση του μοντέλου των σοσιαλιστικών λαϊκών δημοκρατιών διάλεξαν το δυτικό πρότυπο των πλουραλιστικών αντιπροσωπευτικών δημοκρατιών ως μορφή διακυβέρνησης.

Η έννοια της δημοκρατίας αποτελεί ένα από τα πιο ισχυρά φιλοσοφικά στηρίγματα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.²³ Το ιδεώδες της πολιτικής (δημοκρατικής) ελευθερίας αντιστοιχεί

²³ Βλ. αναλυτικά, J. Donnelly, op.cit., σ.σ. 608-620.

στην κατηγορία των *πολιτικών συμμετοχικών δικαιωμάτων* με την στενότερη έννοια, όπως π.χ. το γενικό δικαίωμα της συμμετοχής στην διοίκηση των δημοσίων υποθέσεων είτε άμεσα ή μέσα από ελεύθερα εκλεγμένους αντιπροσώπους (άρθρο 25 του ΔΣΑΠΔ), το δικαίωμα της ψήφου και του εκλέγεσθαι, το δικαίωμα της συμμετοχής σε δημοψηφίσματα, το δικαίωμα της ισότιμης πρόσβασης στις δημόσιες υπηρεσίες, όπως επίσης και το δικαίωμα της προσφυγής. Από την άλλη μεριά, οι *πολιτικές ελευθερίες* (ελευθερία έκφρασης, μέσω ενημέρωσης, πληροφοριών, συνεταιρισμού, συναθροίσεων, συνδικαλιστικά δικαιώματα και ευρύτερα, θρησκευτικές ελευθερίες, ελευθερία στην έκφραση, τις πεποιθήσεις, τις τέχνες και τις επιστήμες) είναι απαραίτητες και αναγκαίες για την λειτουργία των δημοκρατιών. Οι περιορισμοί στην εφαρμογή αυτών των πολιτικών ελευθεριών είναι επιτρεπτοί μόνο στον βαθμό κατά τον οποίο «κρίνονται απαραίτητοι για την εύρυθμη λειτουργία μίας δημοκρατικής κοινωνίας» (π.χ. άρθρων 9–11 (2) της ΕυρΣΔΑ), όπως π.χ. όταν πρέπει να ικανοποιηθεί μία επείγουσα κοινωνική ανάγκη. Το δημοκρατικό ιδεώδες της πολιτικής ισότητας και ανοχής απέναντι στις μειονότητες αντικατοπτρίζεται στο δικαίωμα της ισότητας απέναντι στο νόμο και της ισόνομης προστασίας που προσφέρει αυτός συμπεριλαμβανομένης και της συνολικής απαγόρευσης των διακρίσεων μαζί με την δυνατότητα προστασίας από φαινόμενα διακρίσεων (άρθρο 26 του ΔΣΑΠΔ) και ορισμένα είδη προστασίας μειονοτήτων. Τέλος, το δικαίωμα αυτοδιάθεσης των λαών, με την έννοια ότι όλοι οι άνθρωποι μπορούν ελεύθερα να καθορίζουν το πολιτικό τους status (άρθρο 1 των δύο Συμφώνων των ΗΕ), μπορεί να θεωρηθεί ως μία εγγύηση δημοκρατικής διακυβέρνησης. Έχει προταθεί η αφαίρεση του γενικού *ανθρώπινου δικαιώματος στη δημοκρατία* από το σύνολο των προαναφερθέντων δικαιωμάτων.

Ο όρος *κράτος δικαίου* (με την τυπική έννοια) αναφέρεται σε κράτη τα νομικά συστήματα των οποίων, αντίθετα με εκείνα των αστυνομοκρατούμενων καθεστώτων, είναι καθορισμένα πλήρως και διαθέτουν κατάλληλες υποδομές έτσι ώστε να διασφαλίζουν και να πραγματοποιούν νόμιμες παροχές. Τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των ατόμων θα πρέπει να ορίζονται επακριβώς και η εφαρμογή τους θα πρέπει να διασφαλίζεται μέσα από κατάλληλους θεσμούς και, ειδικότερα, από δικαστικούς θεσμούς. Με άλλα λόγια, το κράτος δικαίου παρέχει το νομικό θέσφατο (προβλεψιμότητα, διαφάνεια) και την αντίστοιχη προστασία (δικαστική προστασία) έτσι ώστε να προφυλάσσει τα άτομα από αυθαιρεσίες της αστυνομίας και άλλων φορέων. Οι αγγλοαμερικανικοί όροι κράτος δικαίου (*rule of law*) και δίκαιη

διαδικασία (due process) περιλαμβάνουν επίσης ένα ουσιώδες στοιχείο δικαιοσύνης και ανθρωπισμού, το οποίο προστατεύει τα άτομα από κεκαλυμμένες αδικίες (π.χ. εθνικοσοσιαλισμός).

Σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα και την δημοκρατία, τα βασικά στοιχεία του κράτους δικαίου αντικατοπτρίζονται σήμερα στις συνθήκες ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι διαδικαστικές εγγυήσεις διοίκησης του πολιτικού και ποινικού συστήματος δικαίου (δικαίωμα σε ισόνομη δίκη: π.χ. άρθρο 14 του ΔΣΑΠΔ) οι οποίες υιοθετήθηκαν από τον αγγλοαμερικανικό δίκαιο αποτελούν τον κεντρικό πυρήνα του κράτους δικαίου.

Η αρχή της νομιμότητας περιορίζεται στις ρήτρες εκείνες όπου οι περιορισμοί των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι αποδεκτοί μόνο μέσω των αναμενόμενων και διαφανών νομικών παροχών, οι οποίες εφαρμόζουν τις ελάχιστες προϋποθέσεις του κράτους δικαίου. Η έννοια του κράτους δικαίου εκφράζεται επίσης στις παροχές οι οποίες διασφαλίζουν ότι οι άνθρωποι οι οποίοι επηρεάζονται από τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουν το δικαίωμα να απολαμβάνουν ένα αποτελεσματικό ένδικο μέσο ενώπιων των εθνικών και διεθνών δικαστηρίων, όπως επίσης και να προστατεύονται από όργανα παρακολούθησης της εφαρμογής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Ενώ είναι αλήθεια ότι ορισμένα ανθρώπινα δικαιώματα, βραχυπρόθεσμα τουλάχιστον, μπορεί να εφαρμόζονται από μη δημοκρατικά καθεστώτα ή από κυβερνήσεις οι οποίες δεν εφαρμόζουν το κράτος δικαίου, θα ήταν ασφαλές να ειπωθεί ότι η δημοκρατία, το κράτος δικαίου και τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι απολύτως αλληλένδετα. Έχει αποδειχθεί εμπειρικά ότι οι εύρυθμες δημοκρατίες οι οποίες κυβερνώνται από το κράτος δικαίου είναι περισσότερο ικανές να προστατεύσουν τα ανθρώπινα δικαιώματα από ότι ορισμένα αυταρχικά καθεστώτα. Στο ίδιο πνεύμα, η εμπειρία από διαδικασίες εκδημοκρατισμού (democratization) απέδειξε ότι όσο περισσότερα ανθρώπινα δικαιώματα κερδίζονται ή γίνονται αποδεκτά, τόσο περισσότερο ανοικτά είναι τα κράτη απέναντι στην εφαρμογή του κράτους δικαίου και της δημοκρατικής διακυβέρνησης. Το γεγονός ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα, η δημοκρατία και το κράτος δικαίου συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά στην Δυτική Ευρώπη. Εξάλλου, τα τρία αυτά στοιχεία αποτελούσαν τις μοναδικές αναγκαίες προϋποθέσεις για την κτήση της ιδιότητας μέλους στο Συμβούλιο της Ευρώπης και αργότερα, στην ΕΕ. Με την

πτώση του Σιδηρούν Παραπετάσματος (Iron Curtain), αυτές οι τρεις αξίες αποτέλεσαν τις βάσεις για την εγκαθίδρυση της διαδικασίας της ΔΑΣΕ /ΟΑΣΕ, που δρομολογήθηκε επισήμως το 1990 στην Χάρτα των Παρισίων για μια Νέα Ευρώπη. Ακόμη, η Διακήρυξη της Βιέννης η οποία υιοθετήθηκε κατά την Δεύτερη Παγκόσμια Διάσκεψη των ΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα το 1993 ορίζει ξεκάθαρα τις έννοιες της δημοκρατίας, της ανάπτυξης και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως ανεξάρτητες και αμοιβαία ισχυρές.

Ως αποτέλεσμα όλων αυτών, τα ανθρώπινα δικαιώματα και η δημοκρατία αποτελούν ολοένα και περισσότερο σήμερα κυριότερο στόχο της αναπτυξιακής συνεργασίας. Αυτή η τάση έγινε για πρώτη φορά εμφανής με το αίτημα για *λαική συμμετοχή (popular participation)*, όπως π.χ. η συμμετοχή της πλειοψηφίας των ατόμων σε μία ακόμη πιο αυτοπροσδιορισμένη αναπτυξιακή διαδικασία. Συμπληρώθηκε δε την δεκαετία του 1990 από την έννοια της *καλής διακυβέρνησης (good governance)*.²⁴ Η τελευταία, σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, αναφέρεται κυρίως στο κράτος δικαίου, τη διαφάνεια και την ευθύνη του δημοσίου τομέα (συμπεριλαμβανομένου του αγώνα κατά της διαφθοράς). Η ΕΕ από τη πλευρά της συλλαμβάνει την *καλή διακυβέρνηση* με μία ευρύτερη έννοια η οποία βασίζεται στην συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών και στην εγκαθίδρυση δημοκρατικών δομών για τα ανθρώπινα δικαιώματα μέσα στα πλαίσια της αναπτυξιακής διαδικασίας. Ανεξάρτητα πάντως από τον τρόπο ερμηνείας των εννοιών αυτών, είναι βέβαιο ότι και οι δύο ευνοούν εκείνο το είδος της ανάπτυξης που θα δρομολογήσει την εφαρμογή των αξιών της δημοκρατίας και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

²⁴ Βλ. αναλυτικά, O.-H. Sano – G. Alfredson, *Human Rights and Good Governance*, The Hague: Gudmundur 2002.

II.4. Από την προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην προστασία και την πρόληψη

Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι ο πραγματικός στόχος της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη διεθνή και εσωτερική έννομη τάξη πρέπει να είναι η - κατά το μεγαλύτερο δυνατό βαθμό - πρόληψη (*prevention*) παραβιάσεων δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η Mary Robinson, πρώην Υπατη Αρμοστής των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, χαρακτήρισε (πολύ εύστοχα) τον 21^ο αιώνα ως τον αιώνα της πρόληψης. Βέβαια, αν εξεταστούν οι πολυάριθμες μαζικές και συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που διαπράχθηκαν στις αρχές αυτού του αιώνα σε όλα τα μέρη του κόσμου η πρόληψη φαίνεται να είναι απλά μία ευχή.

Όμως, δεν θα πρέπει να ξεχνάει κανείς ότι η διπλωματία ανθρωπίνων δικαιωμάτων, από την εποχή του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, έχει κάνει σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση της υλοποίησης του ιδεώδους στόχου της. Ο Χάρτης των ΗΕ δεν αναφέρεται στην προστασία, αλλά στην προαγωγή (*promotion*) των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η προαγωγή αντί της προστασίας επιλέχθηκε προσεκτικά την συγκεκριμένη χρονική στιγμή διότι τα διεθνή μέτρα για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως μία μη θεμιτή ανάμειξη σε ζητήματα εθνικής κυριαρχίας. Αυτό που επέτρεπε η διεθνής νομοθεσία ήταν κάποια μέτρα προαγωγής κατόπιν απαίτησης των κρατών ή κοινώς συμφωνημένα μέτρα (από τα ενδιαφερόμενα κράτη), όπως η διεξαγωγή σεμιναρίων, η αποστολή εμπειρογνομόνων ή η πραγματοποίηση άλλων παρόμοιων δραστηριοτήτων οι οποίες λογίζονται ως συμβουλευτικές υπηρεσίες («συμβουλευτική διπλωματία»).

Διεθνή μέτρα για την προστασία (*protection*) των ανθρώπων έναντι ενεργειών των κυβερνήσεών τους εκείνη την εποχή απαιτούσαν πρόσθετες διευκρινήσεις σύμφωνα με το δίκαιο των διεθνών συνθηκών. Έτσι, η διεθνής κοινότητα, στις δεκαετίες που ακολούθησαν, ασχολήθηκε με την προετοιμασία των συνθηκών διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Με βάση την Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948, ένας σημαντικός αριθμός γενικών και ειδικών, παγκοσμίων και περιφερειακών συμβάσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα, συνομολογήθηκαν, υιοθετήθηκαν, υπογράφηκαν, επικυρώθηκαν και απέκτησαν διεθνώς νομικά δεμυτική ισχύ κατά την διάρκεια του δεύτερου μισού του 20^{ου} αιώνα. Όλες οι χώρες του κόσμου, επικυρώνοντας τουλάχιστον μία από αυτές τις συνθήκες, υποχρεώθηκαν

διεθνώς να σεβαστούν, να ικανοποιήσουν και να προστατεύσουν τα ανθρώπινα δικαιώματα που περιέχονταν μέσα σε αυτές τις συμφωνίες.

Ωστόσο, ο όρος διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή εφαρμογή (*implementation*) τους ισχύει μόνο στις περιπτώσεις όπου διεθνή όργανα (πολιτικά όργανα διεθνών οργανισμών, επιτροπές εμπειρογνομόνων ή διεθνή δικαστήρια) είναι επιφορτισμένα με το δικαίωμα να παρακολουθούν, να ελέγχουν (*monitor*) την εφαρμογή αυτών των διεθνών υποχρεώσεων. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, που εγκαθιδρύθηκαν με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ECHR) το 1950 με σκοπό να λαμβάνουν αποφάσεις για υποθέσεις που απορρέουν από διακρατικές και ατομικές προσφυγές, ανέλαβαν ηγετικό ρόλο στην διεθνή προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΙ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

- **Προαγωγή**
 - Διαμόρφωση κανόνων
 - Συμβουλευτικές υπηρεσίες
 - Εκπαιδευτικές διαδικασίες

«Συμβουλευτική διπλωματία»
- **Προστασία**
 - Ατομικές προσφυγές
 - Διακρατικές προσφυγές
 - Αναφορές
 - Έρευνα
 - Εξεταστικές επιτροπές
 - Επιτόπιες αποστολές
 - Καταδίκαστικές αποφάσεις
 - Κυρώσεις
 - Ανθρωπιστική επέμβαση

«Κατασταλτική διπλωματία»
- **Πρόληψη**
 - Έγκαιρη προειδοποίηση και δράση
 - Επίλυση διαφορών
 - Προληπτικές επισκέψεις σε χώρους κράτησης
 - Επιτόπια ανάπτυξη προληπτικών δυνάμεων (πολιτικού και / ή στρατιωτικού προσωπικού)
 - Διεθνές ποινικό δίκαιο

«Προληπτική διπλωματία»

Τέτοιες διαδικασίες και άλλες παρόμοιες, όπως π.χ. η διαδικασία υποβολής αναφορών (εκθέσεων) από τα κράτη και η διαδικασία έρευνας, αναπτύχθηκαν επίσης από τα ΗΕ και άλλους περιφερειακούς διεθνείς οργανισμούς σύμφωνα με τις συνθήκες ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η νομική ισχύ βέβαια ορισμένων διαδικασιών δύναται να απορρεεί άμεσα και από τον καταστατικό χάρτη του αντίστοιχου οργανισμού, όπως στην περίπτωση των ΗΕ, ή του Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών (ΟΑΣ), ενώ άλλες αναπτύσσονται και ως τμήμα πολιτικά δεσμευτικών κανόνων (ΔΑΣΕ/ΟΑΣΕ).

Αυτές οι διεθνείς διαδικασίες παρακολούθησης δύναται να θεωρηθούν αποτελεσματικές μόνο από την στιγμή κατά την οποία μία απόφαση οργάνου παρακολούθησης ή σύσταση επιβάλλεται (*enforced*) στο εκάστοτε εξεταζόμενο κράτος. Αυτή εξακολουθεί να είναι η κυριότερη πρόκληση για το καθεστώς της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων («κατασταλτική διπλωματία»), αλλά ταυτόχρονα και η μεγαλύτερη αδυναμία του.

Υπάρχουν βέβαια ορισμένοι τρόποι εφαρμογής μέτρων που μπορεί να αντίκεινται στην επιθυμία της εκάστοτε κυβέρνησης. Τα συγκεκριμένα μέτρα εφαρμόζονται με ιδιαίτερη προσοχή. Περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, την άσκηση διπλωματικής και πολιτικής πίεσης, την αποβολή χωρών από διεθνείς οργανισμούς, τον περιορισμό ή την αναστολή της αναπτυξιακής συνεργασίας, καθώς επίσης και την επιβολή οικονομικών και άλλων κυρώσεων ή την διεξαγωγή ανθρωπιστικών επεμβάσεων²⁵.

²⁵ Όσον αφορά τις ανθρωπιστικές επεμβάσεις (*humanitarian interventions*) κρίνεται σκόπιμο να υπογραμμισθεί ότι μέχρι πρότινος τα διλήμματα δεν είχαν ξεπερασθεί. Το ερώτημα, πότε, αν μπορεί να υπάρξει τέτοια χρονική στιγμή, είναι κατάλληλο κράτη, ατομικά ή συλλογικά, να αναλαμβάνουν αναγκαστική δράση - και συγκεκριμένα στρατιωτική δράση - εναντίον ενός άλλου κράτους όχι για λόγους αυτοάμυνας, και όχι για να αντιμετωπιστεί κάποια μεγαλύτερη απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, όπως παραδοσιακά την καταλαβαίναμε, αλλά προκειμένου να προστατευτούν άνθρωποι που κινδυνεύουν εντός του κράτους, παρέμνε. Ήταν δε αντικείμενο αναρίθμητων συζητήσεων, (ιδιαίτερα μετά την επέμβαση του ΝΑΤΟ, χωρίς την έγκριση του ΣΑ, στο Κοσσυφοπέδιο το 1999). Ο ΓΓ των Ηνωμένων Εθνών *Kofi Annan* προκάλεσε μάλιστα τη ΓΣ το 1999 και πάλι το 2000 για να βρεθεί μια λύση μέσα από τα διλήμματα αυτά, θέτοντας το θέμα με τους πιο άχαρους όρους: «Εάν η ανθρωπιστική επέμβαση είναι πράγματι μια απαράδεκτη επίθεση στην κυριαρχία ενός κράτους, πώς θα πρέπει να αντιδράσουμε σε μια Ρουάντα, σε μια Srebrenica σε βάνουσες και συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που επηρεάζουν κάθε ηθική επιταγή της κοινής μας ανθρωπίνης φύσης;» Ο Καναδάς προσπαθώντας να δώσει απαντήσεις ίδρυσε τον Σεπτέμβριο 2000 τη Διεθνή Επιτροπή για την Επέμβαση και την Κρατική Κυριαρχία. Η πορεία που επιλέχθηκε ήταν να μετατοπιστεί η συζήτηση από το «δικαίωμα επέμβασης» στην «ευθύνη προστασίας». Η εξέταση του θέματος κατ' αυτόν τον τρόπο είχε το εξής βασικό πλεονέκτημα. Έδινε έμφαση στο καθήκον για την προστασία των κοινοτήτων από τις μαζικές δολοφονίες, των γυναικών από τον συστηματικό βιασμό και των παιδιών από την λιμοκτονία, οδηγώντας στο συμπέρασμα, ότι η πρωταρχική ευθύνη έγκειται στο ενδιαφερόμενο κράτος και ότι μόνον εάν το κράτος είναι αδύναμο ή απρόθυμο να εκπληρώσει την ευθύνη του να προστατεύει ή το ίδιο είναι ο δράστης, είναι πλέον ευθύνη της διεθνούς κοινότητας να δράσει στη θέση του. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο η Επιτροπή συμπεριέλαβε στην Έκθεσή της με τίτλο «Η ευθύνη προστασίας» (*The responsibility to protect*), που παρουσίασε το Δεκέμβριο 2001, έξι κριτήρια βάση των οποίων μπορεί να καθορισθεί πότε μια στρατιωτική επέμβαση είναι, *prima facie*, εύλογη:

- Για να είναι δικαιολογημένη μια στρατιωτική επέμβαση για ανθρωπιστικούς λόγους, πρέπει να υπάρχει ή να επίκειται άμεσα μια σειρά από σοβαρές και ανεπανόρθωτες βλάβες σε ανθρώπινες υπάρξεις, αναφορικά με: μεγάλης κλίμακας ανθρώπινες απώλειες, υπαρκτές ή επαπειλούμενες, με ή χωρίς πρόθεση για γενοκτονία, που να αποτελούν το προϊόν είτε ηθελημένης κρατικής δράσης, αμέλειας,

ανικανότητας για δράση ή κατάστασης αποτυχημένου κράτους είτε μεγάλης κλίμακας εθνικής εκκαθάρισης, υπαρκτής ή επαπειλούμενης, η οποία εκτελείται με δολοφονίες, αναγκαστική εκδίωξη, τρομοκρατικές πράξεις ή βιασμούς.

- Ο πρωταρχικός σκοπός της επέμβασης, οποιαδήποτε και αν είναι τα κίνητρα των κρατών που επεμβαίνουν, πρέπει να είναι να σταματήσουν ή να αποτραπούν ανθρωπίνες δοκιμασίες.
- Η στρατιωτική επέμβαση μπορεί να δικαιολογηθεί μόνον εφόσον εξερευνηθήκαν όλες οι μη στρατιωτικές επιλογές για την πρόληψη ή την ειρηνική επίλυση της κρίσης, με βάσιμη αιτιολόγηση ότι τα μικρότερου μεγέθους μέτρα δεν θα είχαν επιτυχία.
- Το μέγεθος, η διάρκεια και η ένταση της σχεδιασθείσας επέμβασης θα πρέπει να είναι οι μικρότερες αναγκαίες για να διασφαλιστεί ο προσδιορισμένος αντικειμενικός στόχος της προστασίας των ανθρώπων.
- Θα πρέπει να υπάρχει λογικό ενδεχόμενο επιτυχίας για τη διακοπή ή την αποτροπή των δεινών που δικαιολογούν την επέμβαση και οι πιθανές επιπτώσεις της δράσης δεν θα πρέπει να είναι χειρότερες από τις επιπτώσεις της μη δράσης.
- Δεν υπάρχει καλύτερο ή πιο κατάλληλο όργανο από το Συμβούλιο Ασφάλειας των Ηνωμένων Εθνών για να εξουσιοδοτήσει μια στρατιωτική επέμβαση για ανθρωπιστικούς λόγους. Ο στόχος δεν είναι να βρεθούν εναλλακτικές λύσεις για την εξουσιοδότηση μιας στρατιωτικής επέμβασης, αντί του Συμβουλίου Ασφάλειας, αλλά να επιτευχθεί καλύτερη έναντι του παρελθόντος λειτουργία του Συμβουλίου Ασφάλειας. Αν τώρα το ΣΑ για κάποιο λόγο αδυνατεί ή είναι απρόθυμο να δράσει σε μια περίπτωση, η οποία επιτακτικά απαιτεί την επέμβαση, τότε υπάρχουν μόνον δύο θεσμικά διαθέσιμες λύσεις. Η μία είναι η εξέταση του θέματος από τη ΓΣ σε Έκτακτη Ειδική Σύνοδο υπό την διαδικασία «Ενωμένοι για την Ειρήνη» - 'Uniting for Peace' (που χρησιμοποιήθηκε ως βάση για τις επιχειρήσεις στην Κορέα το 1950, στην Αίγυπτο το 1956 και στο Κονγκό το 1960), η οποία μπορεί πράγματι να ενέκρινε και γρήγορα μάλιστα, μια πλειοψηφική υπόδειξη για δράση στις περιπτώσεις της Ρουάντα, και ειδικά του Κοσσυφοπεδίου. Η άλλη είναι η δράση από περιφερειακούς ή υποπεριφερειακούς οργανισμούς, με βάση το Κεφάλαιο VIII του Χάρτη, εντός της περιοχής δικαιοδοσίας τους, υπό την προϋπόθεση ότι θα αναζητήσουν την επακόλουθο εξουσιοδότηση από το ΣΑ (όπως συνέβη με τις επεμβάσεις στη Δυτική Αφρική στις αρχές της δεκαετίας του 1990 στη Λιβερία και το 1997 στη Σιέρα Λεόνε).

Βλ. G. Evans, 'The responsibility to protect', *NATO Review*, (2002). Τα συμπεράσματα της Διεθνούς Επιτροπής για την Επέμβαση και την Κρατική Κυριαρχία περιέχονται στην Έκθεση *The Responsibility to Protect* που βρίσκεται στην ιστοσελίδα <http://www.iciss.ca/report2-en.asp#foreword> (πρόσβαση στις 12/06/05). Για το ζήτημα της ανθρωπιστικής επέμβασης γενικότερα βλ. επίσης, A. Orford, *Reading humanitarian intervention: human rights and the use of force in international law*, Cambridge: Cambridge University Press 2003, E. B. Αλμπάνη, *Διεθνής επέμβαση*, Αθήνα: Libro 2001, Γ. Σπυρόπουλου, *Η ανθρωπιστική επέμβαση στις διεθνείς σχέσεις: Νεότερες ερμηνείες*, Αθήνα: Παπαζήσης 2000, Κ. Τσιτσελίκη, *Επιβάλλοντας την ειρήνη: Η νομιμότητα των στρατιωτικών επεμβάσεων και τα όρια του ανθρωπισμού*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 2001, Φ. Παζαρτζή, "Η μονομερής ανθρωπιστική επέμβαση και το διεθνές δίκαιο", *Το Σύνταγμα*, τεύχος 4 (2001), Δ. Ι. Λιακόπουλου, *Το δίκαιο στην ανθρωπιστική επέμβαση: Από το Δικαστήριο της Νυρεμβέργης στο καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου της Ρώμης*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 2001, σ.σ. 7-41, 243-248, T. Woodhouse - O. Rambotham, 'Peacekeeping and humanitarian intervention in post-cold war era' στο T. Woodhouse - R. Bruce - M. Dando (ed.), *Peacekeeping and peacemaking: Towards effective intervention in post-cold war conflicts*, London: Macmillan 1998, σ.σ. 39-74, A. C. Arend - R. J. Beck, *International law and the use of force: Beyond the UN Chapter paradigm*,

ΜΕΘΟΔΟΙ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

- **Διακήρυξη**

μη δεσμευτικό ψήφισμα πολιτικών οργάνων (UNGA, Κοινοβουλευτική Συνέλευση, κ.λπ.), π.χ.

- Οικουμενική Διακήρυξη του 1948
- Αμερικανική Διακήρυξη του 1948

- **Σύμβαση / Σύμφωνο**

δεσμευτική διεθνή συνθήκη, π.χ.

- Σύμφωνο των ΗΕ του 1966/76
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση του 1950/53
- Αμερικανική Σύμβαση του 1969/78
- Αφρικανικός Χάρτης (της Μπαντζούλ) του 1981/86

- **Εφαρμογή**

έλεγχος της εφαρμογής των διατάξεων των συμβάσεων δικαιωμάτων του ανθρώπου, π.χ.

- διαδικασία προσφυγών
- διαδικασία αναφορών
- διαδικασία έρευνας

- **Εκτέλεση**

κυρώσεις και εξαναγκαστικά μέτρα, π.χ.

- αποβολή από διεθνείς οργανισμούς
- οικονομικές κυρώσεις

London: Routledge 1993, σ.σ. 112-138, T. Knudsen, 'Humanitarian Intervention Revisited: Post cold war responses to classical problems' στο M. Pugh (ed.), *The UN, peace and force*, London: Frank Cass 2001, σ.σ. 146-166 και E. McWhinney, *The United Nations and a new world order for a new millenium: self- determination, state succession, and humanitarian intervention*, The Hague: Kluwer Law International 2002, σ.σ. 31-34. Καταληκτικά, ιδιαίτερη μνεία χρειάζεται να γίνει και στην απόφαση που έλαβαν οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων, κατά τη συνάντησή τους στην έδρα του ΟΗΕ στη Νέα Υόρκη από τις 14 έως τις 16 Σεπτεμβρίου 2005, αναφορικά με την ευθύνη προστασίας, και συγκεκριμένα, στην απερίφραστη αποδοχή από όλες τις κυβερνήσεις της συλλογικής παγκόσμιας ευθύνης για την προστασία των πληθυσμών από γενοκτονίες, εγκλήματα πολέμου, εθνικές εκκαθαρίσεις και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και στην βούληση τους για την ανάληψη έγκαιρης και αποφασιστικής συλλογικής δράσης για το σκοπό αυτό μέσω του ΣΑ, όταν τα ειρηνικά μέσα αποδεικνύονται ανεπαρκή και οι εθνικές αρχές αποτυγχάνουν φανερά να προστατέψουν τους πληθυσμούς τους. Για τα αποτελέσματα της Παγκόσμιας Συνόδου του ΟΗΕ 2005 στο θέμα αυτό βλ. στην ιστοσελίδα <http://www.ohchr.org/english/bodies/chr/docs/wsoutcom2005.pdf> (πρόσβαση στις 18/10/05).

- ανθρωπιστικές επεμβάσεις
- διεθνή ποινικά δικαστήρια
- περιορισμός ή αναστολή αναπτυξιακής συνεργασίας, οικονομικής βοήθειας, κ.λπ.

Η αποτελεσματική τώρα πρόληψη παραβιάσεων δικαιωμάτων του ανθρώπου έχει ακόμη να διανύσει πολύ δρόμο. Σε γενικές γραμμές οι κυβερνήσεις δεν ενθουσιάζονται ιδιαίτερα όταν πρόκειται να κατηγορηθούν για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οπότε, η επιτόπια έρευνα, η δημοσιότητα και η «κινητοποίηση της ντροπής» - 'mobilization of shame' (Διεθνής Αμνηστεία - Amnesty International) εξακολουθούν να αποτελούν τις πιο αποτελεσματικές στρατηγικές πρόληψης. Όσο πιο καλά λειτουργούν επομένως στην πράξη οι μηχανισμοί προστασίας και εφαρμογής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τόσο περισσότερο παράγουν ένα προληπτικό (αποτρεπτικό) αποτέλεσμα. Αυτό συμβαίνει στη περίπτωση παραδοσιακών μηχανισμών, όπως οι διαδικασίες προσφυγών, αλλά και σε πιο πρόσφατα μέτρα, όπως η επιβολή οικονομικών κυρώσεων και η εγκαθίδρυση ενός Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου. Άλλες μέθοδοι περιλαμβάνουν έγκαιρα συστήματα προειδοποίησης (με την προϋπόθεση ότι εφαρμόζονται σε συνδυασμό με έγκαιρη δράση), προληπτικές επισκέψεις σε χώρους κράτησης (η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων), εκπαιδευτικές δραστηριότητες σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα καθώς και την προληπτική ανάπτυξη επιτόπιου προσωπικού («προληπτική διπλωματία»). Είναι δύσκολο βέβαια, στην πραγματικότητα να κινητοποιηθούν οι απαραίτητες οικονομικές και άλλες πηγές όσο «τίποτα δεν έχει συμβεί», αν και ο σχεδιασμός για την πρόληψη μιας πυρκαγιάς στοιχίζει πάντοτε λιγότερο από την προσπάθεια κατάσβεσής της. Επίσης, είναι ευρέως διαδεδομένη η πεποίθηση ότι τα μέτρα πρόληψης, και ειδικότερα οι επιτόπιες επιχειρήσεις, συνιστούν παραβίαση της εθνικής κυριαρχίας.

II.5. Η διπλωματία ανθρωπίνων δικαιωμάτων στον 21^ο αιώνα

Όταν ομιλεί κανείς για διπλωματία²⁶ ανθρωπίνων δικαιωμάτων (human rights' diplomacy) εννοεί συνήθως τους κανόνες (standards), τα όργανα (bodies) και τις διαδικασίες (procedures) που αναπτύσσονται σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο από διακυβερνητικούς οργανισμούς για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ωστόσο, και σε διμερές επίπεδο, οι κυβερνήσεις στην εξωτερική, οικονομική και αναπτυξιακή τους πολιτική, ασκούν ολοένα και πιο ισχυρές πιέσεις σε άλλες κυβερνήσεις προκειμένου οι τελευταίες να σεβαστούν τις υποχρεώσεις τους που απορρέουν από τις διεθνείς συνθήκες για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Η επιρροή δε των μη κυβερνητικών οργανώσεων για τα δικαιώματα του ανθρώπου (NGOs) όπως η Διεθνής Αμνηστία ή το Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Human Rights Watch), δεν θα πρέπει επίσης να υποτιμάται. Οι οργανώσεις αυτές από κοινού με τις κυβερνήσεις και ως κινητήριοι μοχλός πίσω από το σύστημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων των διακυβερνητικών οργανισμών ενσαρκώνουν την συνείδηση της διεθνούς κοινότητας ως προς τα ανθρωπίνια δικαιώματα αντιπροσωπεύοντας ένα σημαντικό τμήμα της διεθνούς κοινωνίας των πολιτών (διπλωματία του πολίτη). Η ακόλουθη ανασκόπηση περιορίζεται βέβαια στα κυριότερα χαρακτηριστικά των διακυβερνητικών οργανισμών (intergovernmental organizations), οι οποίοι έχουν ορίσει την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως μια από τις σημαντικότερες αποστολές τους επιχειρώντας μέσα από πολυμερή όργανα και συνθήκες να την ενισχύσουν.

Η οικουμενική προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εκπληρώνεται από τον ΟΗΕ και τις ειδικευμένες οργανώσεις του. Αναλυτικότερα, τα ΗΕ, παράλληλα με την ανάπτυξη της πλειονότητας των διεθνών κανόνων για τα δικαιώματα του ανθρώπου (συνθήκες, διακηρύξεις, συλλογές αρχών, κατευθυντήριες γραμμές και άλλα εργαλεία διεθνούς «μαλακού δικαίου» -

²⁶ Ο όρος διπλωματία συνδέεται «με τη διευθέτηση θεμάτων εξωτερικής και διεθνούς πολιτικής, μέσω της επικοινωνίας προσώπων που έχουν τις απαιτούμενες ικανότητες, όχι όμως και με την ουσία της ακολουθούμενης πολιτικής». Βλ. Δ. Κώνστα, *Διπλωματία και Πολιτική*, Αθήνα: Α. Α. Λιβάνης 2002, σελ. 33. Γενικά η διπλωματία αναφέρεται στις πρακτικές και μεθόδους, με τις οποίες τα κράτη χειρίζονται τις εξωτερικές τους σχέσεις. Τα τελευταία χρόνια, οι μελετητές έχουν διευρύνει το νόημα της διπλωματίας ώστε να σημαίνει μια γενικότερη διαδικασία, κατά την οποία τα κράτη καλούνται να επικοινωνήσουν, να ασκήσουν επιρροή μεταξύ τους και να επιλύσουν διαφορές μέσω διαπραγμάτευσης – επίσημης ή ανεπίσημης – χωρίς την χρήση ένοπλων δυνάμεων. Κάποιοι μελετητές έχουν διευρύνει την έννοια ακόμη περισσότερο, εισηγούμενοι ότι, όταν η ισχύς χρησιμοποιείται σε περιορισμένες και επιλεκτικές περιπτώσεις, αντιπροσωπεύει ένα είδος διπλωματίας – τη διπλωματία της βίας. Η διπλωματία και η ισχύς μπορούν να συνδυαστούν συγχρόνως όταν το μήνυμα είναι «θα σας βομβαρδίσουμε μέχρι να συνεργαστείτε και ύστερα θα σταματήσουμε...». Βλ. Κ. Κουβελιώτη, *Διευθυντική και Πολιτική Επιστήμη: Η περίπτωση της Διπλωματικής Διαπραγμάτευσης*, Αθήνα: Παπαζήσης 2001, σ.σ. 12-13.

'soft law'), δημιούργησαν ένα πολύδιάστατο σύστημα οικουμενικών οργάνων και διαδικασιών για την εφαρμογή των διεθνών συνθηκών (συμφώνων για τα δικαιώματα του ανθρώπου και ειδικών συμβάσεων). Η ισχύς τους απορρέει κυρίως από τις δραστηριότητες των πολιτικών οργάνων (ιδιαίτερα της Γενικής Συνέλευσης και της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου) οι οποίες αναφέρονται επίσης και ως *πολυμερή διπλωματία (multilateral diplomacy)*. Σε αυτό το πλαίσιο ιδιαίτερα σημαντικές θεωρούνται οι ειδικές διαδικασίες, όπως οι διάφορες θεματικές και ανά χώρα ομάδες εργασίας, οι εμπειρογνώμονες και οι ειδικοί εισηγητές. Κατά την διάρκεια επίσης της τελευταίας δεκαετίας, το Συμβούλιο Ασφαλείας αναμείχθηκε περισσότερο στην διαδικασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τόσο με την εγκαθίδρυση μίας νέας γενιάς πολύπλοκων ειρηνευτικών λειτουργιών όσο και με την ανάπτυξη του διεθνούς ποινικού δικαίου που εφαρμόστηκε από *ad hoc* δικαστήρια. Η αυξανόμενη σημασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μετά τον Ψυχρό Πόλεμο υπογραμμίστηκε ιδιαίτερα και με την εγκαθίδρυση του Γραφείου του Υπατου Αρμοστή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στην Γενεύη. Διάφορα τέλος ειδικά προγράμματα (όπως π.χ. το UNDP και η UNICEF) και νομικά ανεξάρτητες ειδικευμένες οργανώσεις (όπως π.χ. ο ILO, η UNESCO, η WHO και ο FAO) συστήθηκαν για την υποστήριξη στην πράξη ορισμένων επιτόπιων επιχειρήσεων, και την εφαρμογή κυρίως των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων.

Σε αντίθεση τώρα με τα ΗΕ οι περισσότεροι περιφερειακοί οργανισμοί ασχολούνται κυρίως με την ενίσχυση των συνθηκών για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Το Συμβούλιο της Ευρώπης, το οποίο υιοθέτησε την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου το 1950, αποτέλεσε έναν πρωτοπόρο οργανισμό. Μάλιστα, ενώ στην αρχή κυριαρχούσε το διακυβερνητικό στοιχείο (διακρατικές προσφυγές, λήψη αποφάσεων από την Επιτροπή Υπουργών), τελικά επικράτησε το σύστημα των *ατομικών προσφυγών (individual complaints)*. Οι τελευταίες ικανοποιούνται μέσω του ανεξάρτητου (από το 1998) και μόνιμου Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έναντι όλων των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Το διαδικαστικό τώρα δικαίωμα των θυμάτων παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων να υποβάλουν μια μήνυση κατά των κυβερνήσεων τους ενώπιον ενός διεθνούς δικαστηρίου με την σφραγίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης, περιορίζεται στα πολιτικά και πολιτειακά δικαιώματα και σε συγκεκριμένα ανθρώπινα δικαιώματα τα οποία έχουν παραβιαστεί. Το Δικαστήριο από την πλευρά του δεν μπορεί να υποχρεώσει τα κράτη να λάβουν μέτρα επανόρθωσης πέραν μίας (συνήθως αρκετά

ολιγαρχικής) χρηματικής αποζημίωσης. Η δεύτερη καινοτομία η οποία εισήχθη από το Συμβούλιο της Ευρώπης είναι ένα σύστημα προληπτικών επισκέψεων σε όλους τους χώρους κράτησης, που καλείται να εφαρμόσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων προς εξάλειψη πράξεων βασανισμού και κακοποίησης.

Ο δεύτερος πιο σημαντικός περιφερειακός οργανισμός είναι ο *Οργανισμός Αμερικανικών Κρατών (OAS)*, ο οποίος από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, έχει αναπτύξει ένα σύστημα διακρατικών και ατομικών προσφυγών που ικανοποιούνται ενώπιων ανεξάρτητων οργάνων συγκροτούμενων από εμπειρογνώμονες. Το σύστημα αυτό όμως δεν είναι το ίδιο αποτελεσματικό με εκείνο του Συμβουλίου της Ευρώπης. Οι περισσότερες προσφυγές τίθενται ενώπιον της Διαμερικανικής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Το Διαμερικανικό Δικαστήριο έχει εκδώσει αποφάσεις που αφορούν ορισμένες μόνο υποθέσεις. Η αρμοδιότητα του Οργανισμού σε σχέση με τα κράτη μέλη του είναι περιορισμένη. Οι αναφορές μάλιστα των κρατών ενώπιων της Επιτροπής δεν φαίνεται να επηρεάζουν ιδιαίτερα τις αρμόδιες κυβερνήσεις. Οι λόγοι τώρα για την εμφανή αποτυχία του Διαμερικανικού συστήματος ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι πολλοί: η πολιτική, κοινωνική και οικονομική ανομοιογένεια των κρατών του ΟΑΚ, οι έντονες διαφορές σε επίπεδο διαβίωσης ανάμεσα στα κράτη που οφείλονται στην έλλειψη πολιτικής βούλησης για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ένας άλλος παράγοντας είναι ο κυρίαρχος και εξαιρετικά αμφιλεγόμενος ρόλος που διαδραματίζουν οι Ηνωμένες Πολιτείες. Από την μια μεριά, οι Ηνωμένες Πολιτείες και το αμερικανικό δόγμα «εθνικής ασφάλειας» ευθύνονται άμεσα ή έμμεσα για ορισμένες ιδιαίτερα σοβαρές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Χιλή και άλλες χώρες της Λατινικής Αμερικής. Από την άλλη μεριά δε, ενώ ασκεί έντονη κριτική και επιβάλλει κυρώσεις σε αριστερές κυβερνήσεις (όπως στην Κούβα, ή την πρώην κυβέρνηση των Σαντινίστας στην Νικαράγουα) παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών έχει αρνηθεί να επικυρώσει την Αμερικανική Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και να αναγνωρίσει τις αποφάσεις του Διαμερικανικού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου το οποίο εδρεύει στο Σαν Χοσέ της Κόστα Ρίκα.

Ο *Οργανισμός Αφρικανικής Ενότητας (OAU)* ή *Αφρικανική Ένωση* παρουσιάζει επίσης σοβαρή έλλειψη πολιτικής βούλησης για την ενίσχυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ενώ ορισμένοι

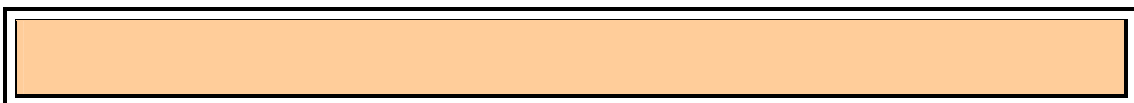
γνωστοί πολιτικοί, αντιδρώντας σε πολυάριθμες σοβαρές και συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, υιοθέτησαν τον Αφρικανικό Χάρτη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών το 1981 (επικυρώθηκε από σχεδόν όλα τα Αφρικανικά κράτη), η πραγματική αποδοχή ή η περιφερειακή προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την πλευρά της πολιτικής και οικονομικής ελίτ της Αφρικής κινείται μάλλον σε χαμηλά επίπεδα. Η αξία ωστόσο του Αφρικανικού Χάρτη έγκειται στο ότι αναγνωρίζει τα συλλογικά δικαιώματα αλληλεγγύης (*collective solidarity rights*) της «τρίτης γενιάς». Το σύστημα τώρα επιβολής (enforcement system) του Χάρτη (σύστημα προσφυγών) εξακολουθεί να είναι πολύ ασθενές αλλά αναμένεται να βελτιωθεί με την απόφαση εγκαθίδρυσης ενός Αφρικανικού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών το 1997.

Η Ασία, λόγω της τρομακτικής ανομοιογένειας των κρατών της και ενός διαδεδομένου σκεπτικισμού γύρω από την διεθνή προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δεν έχει ακόμη αναπτύξει έναν περιφερειακό οργανισμό ή ένα περιφερειακό σύστημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι λίγες αδύναμες περιφερειακές προσπάθειες (όπως εκείνες που πραγματοποίησε η Αραβική Ένωση – Arab League) δεν έφεραν κάποιο αποτέλεσμα. Επίσης, οι ασιατικές χώρες έχουν επιδείξει εξαιρετική απροθυμία να επικυρώσουν οικουμενικές συνθήκες για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Επισημαίνεται, ότι στη παρούσα μελέτη δεν θα εξεταστεί η περίπτωση της Ασίας.

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι τα ευρωπαϊκά συστήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων εφαρμόζονται στην Ασία και σε ορισμένες μόνο περιοχές της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Η Ρωσική Ομοσπονδία και ορισμένες δημοκρατίες του Καυκάσου (όπως και η Τουρκία) υπόκεινται στο σύστημα του Συμβουλίου της Ευρώπης και στις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Όλες οι διάδοχες χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, συμπεριλαμβανομένων και των Κεντροασιατικών Δημοκρατιών (μαζί με τον Καναδά και τις Ηνωμένες Πολιτείες) ανήκουν στον *Οργανισμό για την Ασφάλεια και την Συνεργασία στην Ευρώπη* (OSCE). Ο οργανισμός αυτός κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, ήταν μόνο μία διάσκεψη (CSCE) που στηριζόταν σε πολιτικά δεσμευτικά κείμενα (Τελική Πράξη του Ελσίνκι το 1975), τα οποία ωστόσο συνέβαλαν ουσιαστικά στην ενδυνάμωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των σοσιαλιστικών κρατών και την κατάρριψη του «υπαρκτού σοσιαλισμού» στην

Ευρώπη και την Σοβιετική Ένωση. Σύμφωνα δε με μία *συνολική έννοια ασφάλειας (comprehensive security concept)*, όπου τα ανθρώπινα δικαιώματα και η δημοκρατία κατανοούνται ως αναγκαία συστατικά για την ασφάλεια στην Ευρώπη, ο ΟΑΣΕ πέτυχε να δημιουργήσει μία νέα δική του ταυτότητα μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Σήμερα, οι περισσότερες δραστηριότητες του ΟΑΣΕ γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα, εκτός από έναν μόνιμο πολιτικό διάλογο για σχετικά ζητήματα και ένα ισάξια αποτελεσματικό σύστημα προστασίας των μειονοτήτων μέσω της «σιωπηρής διπλωματίας» ('*silent diplomacy*') του Υπατου Αρμοστή για τις Εθνικές Μειονότητες του ΟΑΣΕ, επικεντρώνονται σε επιτόπιες επιχειρήσεις, όπως στην Βοσνία & Ερζεγοβίνη (εφεξής Βοσνία) και το Κόσοβο.

Ενώ η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των κρατών μελών δεν περιλαμβάνεται στα προβλεπόμενα πολιτικά καθήκοντα της *Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ)*, δικαιολογείται, με βάση τις τρέχουσες εξελίξεις, η αφιέρωση ενός ολόκληρου κεφαλαίου στον κεντρικό αυτό οργανισμό που συμβολίζει την διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Άλλωστε, από την Συνθήκη του Άμστερνταμ το 1998, η ΕΕ, σαν ένας υπερεθνικός οργανισμός, έχει εντάξει τα ανθρώπινα δικαιώματα, την δημοκρατία, το κράτος δικαίου και την ελευθερία ανάμεσα στις θεμελιώδεις αρχές της. Αυτές οι αρχές πρέπει να γίνουν σεβαστές και από χώρες οι οποίες επιθυμούν να ενταχθούν στην Ένωση. Σε όσες δε χώρες παραβιάζουν αυτές τις αρχές δύναται να επιβάλλονται κυρώσεις. Κατά την διάρκεια τώρα της συνόδου της Νίκαιας τον Δεκέμβριο του 2000, η τα μέλη της ΕΕ συμφώνησαν σε έναν Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, που σήμερα, έχει ενσωματωθεί στο κείμενο της μελλοντικής συνταγματικής συνθήκης της Ένωσης. Ακόμη, η ΕΕ έχει ανακηρύξει τα ανθρώπινα δικαιώματα σε αναγκαία συστατικά της κοινής της εξωτερικής και αναπτυξιακής πολιτικής αναφορικά με τρίτες χώρες. Μέσα σε αυτό το κλίμα, τείνει να καταστεί ένας σημαντικός παίκτης στο ήδη διαμορφωμένο πολιτικό σκηνικό, (των ΗΕ και του ΟΑΣΕ), γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα.

ΜΕΡΟΣ Α΄

**ΙΧΝΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΩΝ ΒΑΣΙΚΩΝ ΑΞΙΩΝ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ
ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΕ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ**

I. ΗΝΩΜΕΝΑ ΕΘΝΗ

Ι.1. Ο Καταστατικός Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (United Nations Organization), που διαδέχθηκε την Κοινωνία των Εθνών (League of Nations), ιδρύθηκε το 1945 με πρωτοβουλία των νικητριών δυνάμεων του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και κύρια αποστολή την προάσπιση της διεθνούς ειρήνης. Σήμερα, ο ΟΗΕ αποτελείται από 191 κράτη μέλη μετά την προσχώρηση του Ανατολικού Τιμόρ και της Ελβετίας το 2002, συγκεντρώνει δηλ. στους κόλπους του, με ελάχιστες μόνο εξαιρέσεις (όπως η περίπτωση της Ταϊβάν) όλα τα κυρίαρχα κράτη της διεθνούς κοινότητας. Σκοπός των Ηνωμένων Εθνών, πέρα φυσικά από την διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, είναι, όπως διατυπώνεται στο άρθρο 1 του Καταστατικού Χάρτη των ΗΕ, να επιτυχαίνουν διεθνή συνεργασία για την ανάπτυξη και ενθάρρυνση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Είναι φανερό, ότι ενώ ο Οργανισμός αναδύθηκε από τις φρικαλεότητες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, τα δικαιώματα του ανθρώπου δεν βρίσκονται σε περίοπτη θέση. Αναγνωρίζεται για παράδειγμα από τον Χάρτη ως αποστολή των Ηνωμένων Εθνών μόνο η ενθάρρυνση, ο σεβασμός και η προαγωγή (promotion) και όχι η προστασία (protection) των δικαιωμάτων του ανθρώπου, με αποτέλεσμα να μην προβλέπονται για τα όργανα των ΗΕ ειδικές αρμοδιότητες ελέγχου.²⁷ Περιορίζονται επομένως οι ρυθμίσεις του Χάρτη για την προαγωγή και τον οικουμενικό σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μόνο στο κεφάλαιο για την διεθνή οικονομική και κοινωνική συνεργασία, και πιο συγκεκριμένα στο ρόλο του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου (ECOSOC), το οποίο, όντας παράλληλα επιφορτισμένο με πολλά άλλα καθήκοντα, είναι πρωτίστως αρμόδιο και για ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Βέβαια σύντομα το ανωτέρω όργανο των ΗΕ μεταβίβασε την εξουσία του αυτή στην Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που ιδρύθηκε βάσει του άρθρου 68, και η οποία ενεργεί de facto ως το κύριο όργανο με την έγκριση του ΟΚΣ.

Η Επιτροπή τώρα με τη σειρά της θα έλεγε κανείς ότι εφάρμοσε για πολλά χρόνια κατά γράμμα τον όρο «προαγωγή των δικαιωμάτων του ανθρώπου», θεωρώντας κάθε ενέργεια που παρέκκλινε από τον συμβουλευτικό (advisory) χαρακτήρα (όπως π.χ. η αποστολή εμπειρογνομόνων και η οργάνωση σεμιναρίων κατόπιν προσκλήσεως μεμονωμένων κρατών) ως μη επιτρεπτή ανάμιξη (interference) σε ζητήματα που υπάγονται στην εσωτερική δικαιοδοσία

²⁷ Στ. Ε. Περγάκη, ο.π., σελ. 49.

(jurisdiction) των κρατών σύμφωνα με το άρθρο 2(7) του Χάρτη (αρχή της «μη ανάμιξης στις εσωτερικές υποθέσεις των κρατών»). Το σπουδαιότερο ωστόσο επίτευγμα των ΗΕ, και ειδικότερα της Επιτροπής, κατά τις πρώτες δεκαετίες της λειτουργίας της, ήταν η δρομολόγηση μιας εκτεταμένης «οικουμενικής κωδικοποίησης (codification) των δικαιωμάτων του ανθρώπου», που κατά ένα μεγάλο βαθμό ολοκληρώθηκε στα τέλη του Ψυχρού Πολέμου.

Αναλυτικότερα, πέρα από την Διεθνή Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (International Bill of Human Rights), η οποία περιλαμβάνει την Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948 και τα Διεθνή Σύμφωνα του 1966, τα Ηνωμένα Έθνη έχουν να επιδείξουν ένα πολυδιάστατο και σημαντικό έργο παραγωγής κανόνων προαγωγής και προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Οι πράξεις αυτές, πέρα των ουσιαστικών διατάξεων που αναγνωρίζουν και εγγυώνται την προαγωγή και προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου, εγκαθιδρύουν μεθόδους για τον έλεγχο (monitoring) της εφαρμογής των δικαιωμάτων που προστατεύονται και θεσμοθετούν όργανα που αναλαμβάνουν αυτόν τον έλεγχο. Ενδεικτικό δε της αξίας τους είναι το γεγονός ότι σε πολλές περιπτώσεις τα συμβατικά αυτά κείμενα υπερτερούν συγκριτικά έναντι των αντίστοιχων συμβάσεων σε περιφερειακό επίπεδο.

Εξάλλου ελλείπει μέχρι στιγμής ενός διεθνούς δικαστηρίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων που θα μπορούσε να επιβάλλει τη συμμόρφωση των κρατών προς τις συμβατικές τους υποχρεώσεις μέσα από διεθνείς δεσμευτικές δικαστικές αποφάσεις (judgments), η σημασία της οικουμενικής κωδικοποιητικής διαδικασίας ως θεμέλιο μιας παγκόσμιας τάξης που στηρίζεται στο κράτος δικαίου (rule of law), τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι σίγουρα αδιαμφισβήτητη.

Πέρα τώρα από την διαδικασία κωδικοποίησης κατά το διεθνές δίκαιο, η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 και μετά, εγκαθίδρυσε επίσης ένα σύνολο από θεματικούς και ανά χώρα μηχανισμούς (ειδικούς εισηγητές, ομάδες εργασίας, κ.λπ.) και διαδικασίες για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε παγκόσμια κλίμακα, βάσει των διατάξεων του Χάρτη των ΗΕ, που αποδυνάμωναν ολοένα και περισσότερο το επιχείρημα της μη ανάμιξης σε ζητήματα που εμπίπτουν στην σφαίρα του επιφυλασσόμενου πεδίου των κρατών (τουλάχιστον όσον αφορά μαζικές και συστηματικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων). Η σταδιακή αυτή εξέλιξη μάλιστα επιδοκιμάστηκε με την ρητή αναγνώριση της

νομιμότητας (legitimacy) των μέτρων διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά τη διάρκεια της Παγκόσμιας Διάσκεψης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στη Βιέννη το 1993. Την ίδια στιγμή, η θέσπιση του *Υπατου Αρμοστή των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου* εγκαινιάζε μια νέα εποχή για το σύστημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ΗΕ, που θα σηματοδοτούσε την μετάβαση από την προαγωγή και την προστασία στην διεθνή επιβολή (enforcement), και εν τέλει, στην πρόληψη (prevention) παραβιάσεων των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Χάρη δε σε αυτά τα νέα καθήκοντα επιβολής και πρόληψης τα ανθρώπινα δικαιώματα συνδέονται άρρηκτα με τους άλλους βασικούς σκοπούς των ΗΕ που είναι η διασφάλιση της ειρήνης και η ανάπτυξη. Άλλωστε, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν είναι πια μόνο ένα θέμα ημερήσιας διάταξης μέσα στις αίθουσες διασκέψεων στην Γενεύη και την Νέα Υόρκη, αλλά παίρνει ολοένα και περισσότερο τη μορφή επιτόπιας επιχείρησης (field operation). Η τάση αυτή επιβεβαιώνεται ασφαλώς από μια νέα γενιά ειρηνευτικών επιχειρήσεων (peace operations), από μια νεότερη φιλοσοφία αναπτυξιακής συνεργασίας που έχει ως κεντρικό σημείο αναφοράς το ανθρώπινο όν, από τις επιτόπιες προληπτικές επιχειρήσεις (preventive field operations) του Υπατου Αρμοστή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, από ένα νέο είδος επιχειρήσεων ανθρωπιστικής βοήθειας (humanitarian relief operations), καθώς επίσης και από τις ανθρωπιστικές επεμβάσεις (humanitarian interventions) για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Από την άλλη πλευρά, το διεθνές ποινικό δίκαιο, του οποίου η αιφνίδια αφύπνιση χρονολογείται μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, δεν εξυπηρετεί πια μόνο το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο, αλλά συνίσταται σε βασικό πυλώνα της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Συνοψίζοντας, είναι εμφανές ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν τη μοναδική κανονιστική (δεοντολογική) βάση της νέας παγκόσμιας τάξης, και ως τέτοια έχει φυσικά διεισδύσει σε όλα τα πεδία δράσης των Ηνωμένων Εθνών. Πολλά από τα βοηθητικά όργανα του ΟΗΕ που είναι πρωτίστως επιφορτισμένα να επιλαμβάνονται ανθρωπιστικών ζητημάτων, όπως το Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για τα Παιδιά (UNICEF), έχουν σήμερα ανακαλύψει ένα νέο και πιο σταθερό νομικό έρεισμα στις σχετικές συμβάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989). Η επικρατούσα τάση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αντικατοπτρίζεται επίσης στο γεγονός ότι, ουσιαστικά όλα τα κύρια όργανα των ΗΕ, συμπεριλαμβανομένου του Συμβουλίου Ασφαλείας, έχουν σήμερα

επιφορτιστεί με αρκετές αρμοδιότητες όσον αφορά την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Χάρη λοιπόν σε αυτήν την λειτουργία ενσωμάτωσης, τα ανθρώπινα δικαιώματα προσλαμβάνουν βαθμιαία τη σημασία που οι συντάκτες του Καταστατικού Χάρτη των ΗΕ και της Οικουμενικής Διακήρυξης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου προόριζαν για αυτά, και η οποία αλλοιώθηκε προσωρινά κατά την εποχή του Ψυχρού Πολέμου.

1.2. Η Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (UDHR)

Ο Χάρτης των ΗΕ δεν έχει ορίσει τον όρο «ανθρώπινα δικαιώματα». Απλώς τον έχει περιγράψει. Κατά συνέπεια, η πρώτη αποστολή της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου η οποία ιδρύθηκε το 1946, περιείχε την ανάπτυξη ενός παγκόσμιου έγκυρου όρου. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού θα έπρεπε να προχωρήσει με τρία διαδοχικά βήματα: με μία μη δεσμευτική διακήρυξη ως βάση της νομικά δεσμευτικής συμφωνίας και την δημιουργία διεθνών μηχανισμών εφαρμογής της. Δύο χρόνια αργότερα η διεθνής κοινότητα κατόρθωσε να συμφωνήσει σε μία παγκόσμια διακήρυξη,²⁸ ενώ η υιοθέτηση των δύο συνθηκών για τα ανθρώπινα δικαιώματα χρειάστηκε δύο δεκαετίες για να πραγματοποιηθεί. Η αποτελεσματικότητα της εφαρμογής εκείνων των δύο συνθηκών ακόμη εκκρεμεί. Η επιτυχία της διεθνούς κοινότητας δύο χρόνια αργότερα, οφείλεται πρώτον στην ατομική συνέπεια των αντιπροσώπων της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου όπως ο *Eleanor Roosevelt* (ΗΠΑ) και ο *Rene Cassin* (Γαλλία), αλλά και στο γεγονός ότι η διεθνής κοινότητα της δεκαετίας του 1940 ήταν ακόμη πολύ μικρή και οι σταθερές ιδεολογικές διαφορές έπρεπε να επιβιώνουν.

Ενώ η Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της 10^{ης} Δεκεμβρίου του 1948 (UDHR) αντικατοπτρίζει κυρίως την έννοια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της εποχής του Διαφωτισμού, με άλλα λόγια, της «πρώτης γενιάς» των πολιτικών και πολιτειακών δικαιωμάτων (άρθρα 1–21), είναι αξιοσημείωτο ότι την στιγμή της σύνταξής της, η «δεύτερη γενιά» ανθρωπίνων δικαιωμάτων (οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων) έγινε αποδεκτή ισόρροπα ως προς την πρώτη γενιά από τα δυτικά κράτη. Για το λόγο αυτό, εγκατέλειψαν εκ προοιμίου την συνταγή της αλληλεξάρτησης και της ακεραιότητας όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η οποία δεν είχε επίσημα αναγνωριστεί μέχρι και την Παγκόσμια Διάσκεψη της Βιέννης το 1993. Το όλο ζήτημα είναι ακόμη αμφιλεγόμενο για πολλές βιομηχανοποιημένες χώρες. Μετά το σοκ του ναζιστικού ολοκαυτώματος, τα κράτη εκείνης της εποχής αναγνώρισαν σύμφωνα με το άρθρο 28 ότι όλοι οι άνθρωποι δικαιούνται να απολαύσουν μία «κοινωνική και διεθνή ευρυθμία στα πλαίσια της οποίας όλα τα δικαιώματα και οι ελευθερίες οι οποίες υπαγορεύονται από την Διακήρυξη μπορούν να εφαρμοστούν πλήρως». Αυτή η ρύθμιση στις μέρες μας όχι μόνο παρέχει την βάση δημιουργίας της «τρύτης

²⁸ Για το θέμα αυτό βλ. αναλυτικά, G. Alfredsson – A. Eide (eds.), *The Universal Declaration of Human Rights – A Common Standard of Achievement*, The Hague: 1999, σ.σ. 37-101.

γενιάς» συλλογικών δικαιωμάτων, αλλά θεωρείται ως το στήριγμα της εν γένει νομιμοποίησης ενός καθεστώτος τήρησης των διεθνών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η Διακήρυξη περιλαμβάνει δικαιώματα τα οποία δεν είχαν κωδικοποιηθεί στα δύο επακόλουθα Σύμφωνα των ΗΕ, όπως το δικαίωμα του ασύλου (άρθρο 14) και το δικαίωμα της ιδιοκτησίας (άρθρο 17). Από την άλλη μεριά, δεν περιλαμβάνει το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών και της προστασίας των μειονοτήτων. Το τελευταίο γεγονός έδωσε το δικαίωμα στην Σοβιετική Ένωση και τους συμμάχους της να απέχουν από την ψηφοφορία της Γενικής Συνέλευσης.

Παρά το γεγονός ότι η Οικουμενική Διακήρυξη – η οποία επίσημα αποτελεί την κατάληξη της Γενικής Συνέλευσης – δεν είναι δεσμευτική ως προς το διεθνές δίκαιο, ακόμη και σήμερα αντιπροσωπεύει μία επιτακτική ερμηνεία του όρου «ανθρώπινα δικαιώματα» στα πλαίσια του Χάρτη των ΗΕ. Κατά συνέπεια, μπορεί έμμεσα να θεωρηθεί ως μία σύνθεση διεθνούς νομικής συνθήκης. Όλες οι δραστηριότητες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οι μηχανισμοί της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου μαζί με τα σώματα των ΗΕ, τα οποία βασίζονται άμεσα στον Χάρτη, αναφέρονται στην Οικουμενική Διακήρυξη ως ένας παγκοσμίως αναγνωρισμένος κανόνας για όλα τα κράτη. Ακόμη, πολλά αφρικανικά και ασιατικά κράτη, τα οποία απέκτησαν την ανεξαρτησία τους μετά το 1948, αναφέρονται στην Διακήρυξη μέσα στα πλαίσια των συνταγμάτων τους και δίδουν έμφαση στην ηθική, πολιτική και νομική της διάσταση.

Ορισμένες παροχές της Διακήρυξης, όπως η απαγόρευση των βασανιστηρίων και της δουλείας, στις μέρες μας αποτελούν μέρος του διεθνούς εθιμικού δικαίου. Παρά το γεγονός ύπαρξης ορισμένων νομικών απόψεων οι οποίες πρεσβεύουν το αντίθετο, είναι ακόμη αμφίβολο αν και κατά πόσο η Διακήρυξη στο σύνολό της μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει επιτύχει αυτό το αποτέλεσμα. Όμως, με την αύξηση του αριθμού των επικυρώσεων των δύο Συμφώνων του ΟΗΕ, αυτή η ακαδημαϊκή διαμάχη σχετικά με το αποτέλεσμα της Διακήρυξης στα πλαίσια του διεθνούς νόμου αρχίζει σταδιακά να χάνει έδαφος.

I.3. Κανόνες προαγωγής και προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και μηχανισμοί ελέγχου

I.3.1. Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (CCPR)

Με την ολοκλήρωση της Οικουμενικής Διακήρυξης, η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου προετοίμασε μία διεθνώς δεσμευτική συμφωνία για τα ανθρώπινα δικαιώματα, μαζί με την δημιουργία μηχανισμών παρακολούθησης της λειτουργίας τους. Το 1951 όμως, τα δυτικά κράτη κατόρθωσαν να διχοτομήσουν την Διακήρυξη σε δύο διαφορετικές συνθήκες σύμφωνα «με το πρότυπο του Συμβουλίου της Ευρώπης». Η συγκεκριμένη βιαστική απόφαση πάρθηκε εις βάρος της αντίστασης των σοσιαλιστικών κρατών, τα οποία είχαν προασπίσει την αλληλεξάρτηση και την ακεραιότητα όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η Δύση δικαιολόγησε την ανάγκη διαίρεσης πρεσβεύοντας ότι τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα αποτελούσαν απλά «προγραμματικά δικαιώματα», τα οποία δεν θα μπορούσαν να δημιουργήσουν οποιαδήποτε άμεσα εφαρμόσιμη διεθνή υποχρέωση και, κατά συνέπεια, δεν θα μπορούσαν να «δικαιολογηθούν». Τα σοσιαλιστικά κράτη, ενώ έδιναν έμφαση στην ακεραιότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ως θέμα αρχής απέρριψαν οποιοδήποτε είδος διεθνούς παρακολούθησης.

Για τους λόγους αυτούς, κατέστη ιδιαίτερα δύσκολη η δημιουργία μίας παγκόσμιας συμφωνίας για τα ανθρώπινα δικαιώματα η οποία να περιέχει αποτελεσματικές διαδικασίες εφαρμογής κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Ενώ το Συμβούλιο της Ευρώπης κατόρθωσε να υιοθετήσει μία συνθήκη η οποία να περιέχει έναν (προαιρετικό) μηχανισμό εκδίκασης αιτημάτων των κλασικών πολιτικών δικαιωμάτων μέσα στο έτος (ECHR 1950), τα ΗΕ χρειάστηκαν σχεδόν δύο δεκαετίες για να υιοθετήσουν τα δύο Σύμφωνα των ΗΕ το 1966 και άλλα 10 χρόνια για να τα εφαρμόσουν το 1976. Η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου προσκόμισε προτάσεις στην Γενική Σύνελευση το 1954, πάνω στις οποίες η Γενική Σύνελευση εργάστηκε για περισσότερο από 10 χρόνια. Ενώ τα δύο Σύμφωνα εγκρίθηκαν εν τέλει από τα εμπλεκόμενα μέρη, τα δύο Προαιρετικά Πρωτόκολλα του 1966 και του 1989 δεν κατόρθωσαν να εγκριθούν.

Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (CCPR) αντιστοιχεί ουσιαστικά στις Ευρωπαϊκές και Αμερικανικές Συμβάσεις Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Λόγω της αντίστασης των σοσιαλιστικών κρατών, το ΔΣΑΠΔ δεν περιέχει το δικαίωμα της ιδιοκτησίας, ενώ ορισμένα άλλα δικαιώματα, όπως το δικαίωμα της ατομικής ελευθερίας και της προστασίας της ιδιωτικής ζωής, δεν ρυθμίζονται το ίδιο λεπτομερειακά με τις δύο περιφερειακές συμβάσεις. Από την άλλη μεριά, το Σύμφωνο περιέχει έναν αριθμό δικαιωμάτων τα οποία δεν εμφανίζονται στην έκδοση της ΕυρΣΔΑ του 1950. Αυτές οι ελλείψεις της ΕυρΣΔΑ διορθώθηκαν εν μέρει με τα Πρόσθετα Πρωτόκολλα Αριθ. 1 (δικαίωμα ψήφου), Αριθ. 4 (ελευθερία κινήσεων και απαγόρευση κράτησης για χρέη), Αριθ. 7 (ελάχιστες εγγυήσεις έναντι της απέλασης ξένων, ορισμένες διαδικαστικές εγγυήσεις για ποινικές υποθέσεις, ισότητα μεταξύ των συζύγων) και Αριθ. 12 (ανεξάρτητη απαγόρευση των φυλετικών διακρίσεων). Μέχρι σήμερα, το Σύμφωνο κινείται πέρα από το πεδίο της ΕυρΣΔΑ, με την έννοια του ότι περιέχει το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών (άρθρο 1), το δικαίωμα του ατόμου ως προς την ένταξή του σε ομάδες μειονοτήτων (άρθρο 27), το γενικό δικαίωμα στην ισότητα, (άρθρο 26), τα ελάχιστα δικαιώματα για τα παιδιά (άρθρο 24), το δικαίωμα αναγνώρισής του ως νομικό πρόσωπο (άρθρο 16), την απαγόρευση της προπαγάνδας πολέμου και την αποτροπή εθνικών, φυλετικών, και θρησκευτικών διακρίσεων, της εχθρότητας ή της βίας (άρθρο 20). Τα πολιτικά δικαιώματα (άρθρο 25), η προστασία της οικογένειας (άρθρο 23), οι ελάχιστες εγγυήσεις που δίδονται σε άτομα υπό κράτηση (άρθρο 10) και οι περιορισμοί οι οποίοι σχετίζονται με την θανατική καταδίκη (άρθρο 6) ξεπερνούν τις σχετικές διατάξεις της ΕυρΣΔΑ. Η απαγόρευση της θανατικής καταδίκης ρυθμίζεται πιο αυστηρά στο 2^ο Προαιρετικό Πρωτόκολλο του Σύμφωνο του 1989 από ότι στο αντίστοιχο 6^ο Πρόσθετο Πρωτόκολλο της ΕυρΣΔΑ του 1983. Όμως, το 13^ο Πρόσθετο Πρωτόκολλο της ΕυρΣΔΑ υιοθετήθηκε τον Μάιο του 2002. Το συγκεκριμένο Πρωτόκολλο παρέχει την απαγόρευση της θανατικής καταδίκης σε καιρούς πολέμου και ειρήνης στην Ευρώπη.

Ενώ το Σύμφωνο ουσιαστικά παρέχει ένα ευρύτερο φάσμα εφαρμογών από την ΕυρΣΔΑ ή την ΑΣΔΑ, το διεθνές σύστημα παρακολούθησης σε σύγκριση με εκείνο των δύο περιφερειακών Συμβάσεων θεωρείται εν γένει ανολοκλήρωτο. Μέχρι σήμερα, 13 χρόνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, τα ΗΕ δεν κατόρθωσαν να αποφασίσουν την εγκαθίδρυση ενός διεθνούς δικαστηρίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αντίθετα, η παρακολούθηση της εφαρμογής των

υποχρεώσεων της συνθήκης για τα ανθρώπινα δικαιώματα από τα κράτη μέλη είναι δεσμευτική για τα διεθνή όργανα εμπειρογνομόνων (για την Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην περίπτωση του ΔΣΑΠΔ) τα οποία δεν είναι σε θέση να λάβουν νομικά δεσμευτικές αποφάσεις. Το μοναδικό αντιπροσωπευτικό σύστημα παρακολούθησης είναι η διαδικασία υποβολής εκθέσεων από τα κράτη (*state reporting procedure*).²⁹ Οι διαδικασίες διακρατικών και ατομικών προσφυγών είναι προαιρετικές. Ορισμένες διπλωματικές δραστηριότητες κρατών το 1966 έδωσαν την δυνατότητα στην Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου να λαμβάνει αποφάσεις σχετικά με ατομικά αιτήματα. Λίγο πριν την ψήφιση της Γενικής Συνέλευσης, πρότειναν την μετακίνηση της συγκεκριμένης αμφιλεγόμενης διαδικασίας σε ένα ξεχωριστό (1^ο) Προαιρετικό Πρωτόκολλο. Αυτή η κίνηση εν τέλει υιοθετήθηκε στο Σύμφωνο με ψήφους 66 υπέρ, 2 κατά (Νίγηρας και Τόγκο) και 38 αποχές (κυρίως από τα σοσιαλιστικά κράτη εκείνης της εποχής).

Στην πραγματικότητα, η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κατέστη ένα οιοσδήποτε δικαστικό όργανο παρακολούθησης (*quasi-judicial monitoring body*) για την διενέργεια κρατικών αναφορών και διαδικασιών ατομικών αιτημάτων. Οι αποφάσεις της, μέσα από ένα ποιοτικό πρίσμα διερεύνησης, σχετίζονται με εκείνες του Ευρωπαϊκού και του Διαμερικανικού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Παρά το γεγονός ότι οι συγκεκριμένες αποφάσεις είναι ποιοτικά υψηλές δεν είναι νομικά δεσμευτικές, ενώ παράλληλα κανένα πολιτικό όργανο στα ΗΕ (ούτε καν η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου) δεν αισθάνεται υπεύθυνο για την εφαρμογή των αποφάσεων από τα εμπλεκόμενα κράτη. Αυτή η έλλειψη πολιτικής ακολουθίας μπορεί να είναι ένας από τους λόγους για τον οποίο η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στα 25 χρόνια παρουσίας της, έχει δεχθεί περισσότερες από 1.000 ατομικές προσφυγές, δηλαδή 10 περίπου προσφυγές για κάθε κράτος μέλος του 1^{ου} Προαιρετικού Πρωτοκόλλου.

1.3.2. Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (CESCR)

Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (CESCR) υιοθετήθηκε από την Γενική Συνέλευση το 1966 και εφαρμόστηκε το 1976. Το ΔΣΑΠΔ υιοθετήθηκε την ίδια χρονιά. Τα περισσότερα κράτη επικύρωσαν και τα δύο Σύμφωνα

²⁹ Βλ. αναλυτικά, I. Boerefijn, *The Reporting Procedure under the International Covenant on Civil and Political Rights*, Antwerp: 1999.

ταυτόχρονα έτσι ώστε να τονίσουν την δυνατότητα αλληλεξάρτησης τους. Μόνο λίγα κράτη έχουν επικυρώσει την μία από τις δύο συνθήκες. Ανάμεσά τους είναι οι Ηνωμένες Πολιτείες (CCPR) και η Κίνα (CESCR). Το CESCR αποτελεί μία από τις πιο σημαντικές διεθνείς συνθήκες που σχετίζονται με την κωδικοποίηση της «δεύτερης γενιάς» των ανθρωπίνων δικαιωμάτων³⁰ και περιλαμβάνει τα κυριότερα οικονομικά δικαιώματα (δικαίωμα στην εργασία, δικαίωμα παρουσίας σε ευνοϊκές εργασιακές συνθήκες, δικαίωμα δημιουργίας και συμμετοχής σε συνδικάτα, δικαίωμα απεργίας), κοινωνικά δικαιώματα (προστασία της οικογένειας, προστασία της μητρότητας, προστασία των παιδιών και των εφήβων, δικαίωμα κοινωνικής ασφάλισης, δικαίωμα επαρκούς επιπέδου διαβίωσης συμπεριλαμβανομένης της ένδυσης, της σίτισης, της στέγασης και της υγειονομικής περίθαλψης) και πολιτιστικά δικαιώματα (δικαίωμα στην εκπαίδευση και συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή, προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας). Ακόμη, περιλαμβάνει το δικαίωμα όλων των λαών για αυτοδιάθεση, την απαγόρευση των φυλετικών διακρίσεων και την ισότητα των δύο φύλων.

Αν και τα δύο Σύμφωνα είναι ισοδύναμα, η εντολή η οποία επιλέχθηκε για τις υποχρεώσεις των κρατών όσον αφορά την εσωτερική εφαρμογή (άρθρο 2(1) του CESCR) είναι πολύ πιο αδύναμη από εκείνη του ΔΣΑΠΔ. Τα κράτη υποχρεούνται σταδιακά να προχωρήσουν με στόχο την επίτευξη της πλήρους εφαρμογής των δικαιωμάτων που έχει αναγνωρίσει το Σύμφωνο. Η εντολή θεωρήθηκε ότι είχε σχέση με υποχρεώσεις συμπεριφοράς (*obligations of conduct*) και όχι με δεσμεύσεις αποτελέσματος. Τα κράτη όφειλαν να επιτύχουν την σταδιακή εφαρμογή των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων.

Ορισμένοι πολιτικοί και ακαδημαϊκοί σχολιαστές έφτασαν στο σημείο να ισχυριστούν ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα της «δεύτερης γενιάς» δεν ήταν ατομικά και εφαρμόσιμα και, κατά συνέπεια, τα κράτη δεν θα μπορούσαν ποτέ να παραβιάσουν τέτοια δικαιώματα. Αυτό το συμπέρασμα όμως απορρίφθηκε μέσω της αναγνώρισης της ακεραιότητας και της ανεξαρτησίας όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως επίσης και μέσα από την διαδοχική πρακτική των κρατών). Η Επιτροπή για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα επεσήμανε ότι η «σταδιακή εφαρμογή» θα μπορούσε επίσης να προκαλέσει άμεσες και

³⁰ Βλ. αναλυτικά, Craven M, *The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: A Perspective on its Development*, Oxford: 1995.

αποτελεσματικές δεσμεύσεις για τα κράτη: η παρακολούθηση της πορείας της διαδικασίας απαγόρευσης των φυλετικών διακρίσεων, της διατήρησης των συνθηκών οι οποίες έχουν ήδη επιτευχθεί και της υποχρέωσης πραγματοποίησης σταθερών, αποτελεσματικών και στοχευόμενων βημάτων προς την κατεύθυνση ταχείας εφαρμογής των συγκεκριμένων δικαιωμάτων.

Στις αναπτυσσόμενες χώρες το άρθρο 2(3) έχει θέσει την πιθανότητα περιορισμού αυτών των δικαιωμάτων για τους πολίτες τους. Αυτό σημαίνει ότι οι βιομηχανοποιημένες χώρες και άλλα κράτη με αντίστοιχα αναπτυγμένες οικονομίες και σεβαστά τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά τους δικαιώματα, μπορεί να μην ξεχωρίζουν τους πολίτες τους από εκείνους άλλων κρατών. Το άρθρο 2(1), το οποίο αναφέρεται στην διεθνή βοήθεια και την συνεργασία οικονομικής και τεχνικής υφής, επιβάλλει την υποχρέωση από πλευράς των βιομηχανοποιημένων χωρών να διασφαλίσουν την παγκόσμια ελάχιστη εφαρμογή των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων πραγματοποιώντας τα απαιτούμενα βήματα προς την κατεύθυνση μίας αναπτυξιακής συνεργασίας.

Ο διεθνής μηχανισμός παρακολούθησης του CESCΡ παρουσιάζει πολλά μειονεκτήματα. Το άρθρο 16 παρέχει μία αντιπροσωπευτική διαδικασία για την παρακολούθηση των κρατικών αναφορών. Η συγκεκριμένη αποστολή τέθηκε υπ' όψιν του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου, ενός από τα κυριότερα πολιτικά όργανα των ΗΕ. Ήταν ξεκάθαρο από την αρχή ότι η συγκεκριμένη διαδικασία δεν θα ήταν επιτυχής. Το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο το 1985 πέρασε μία απόφαση εγκαθίδρυσης ενός ειδικού σώματος όμοιο με άλλα σώματα παρακολούθησης εφαρμογής των συνθηκών. Η Επιτροπή για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα αποτελείται από 18 ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες. Όπως η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, έτσι και εκείνη μετέτρεψε την διαδικασία αναφορών σε μία αποτελεσματική διαδικασία παρακολούθησης. Έχει ενσωματώσει μη κυβερνητικούς οργανισμούς στην διαδικασία των κρατικών αναφορών. Με την έκδοση γενικών σχολίων, ειδικά όσον αφορά θέματα δικαιωμάτων διατροφής, στέγασης, εκπαίδευσης, υγειονομικής περίθαλψης και ύδρευσης, έχει συμβάλλει αποτελεσματικά στην ερμηνεία των συγκεκριμένων δικαιωμάτων καθώς και των αντιστοίχων υποχρεώσεων που επιβάλλει η ίδια η συνθήκη. Πρόσφατα, η Επιτροπή ασχολήθηκε με αυτά τα δικαιώματα στο πλαίσιο αναπτυξιακών ζητημάτων και του αγώνα κατά της φτώχειας.

Τελικά, η διαδικασία προσφυγών δείχνει να είναι πιο αποτελεσματική στην παρακολούθηση εφαρμογής των δεσμεύσεων των κρατών, καθώς και στην παροχή σταθερών ερμηνειών της σημασίας των ατομικών δικαιωμάτων. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή, μετά από πολλές διαβουλεύσεις, ετοίμασε ένα προαιρετικό πρωτόκολλο (*optional protocol*) για το CDESCR, το οποίο η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου προσπαθούσε να δημιουργήσει εδώ και πολλά χρόνια. Ενώ στην Παγκόσμια Διάσκεψη της Βιέννης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου το 1993, τα κράτη εμπιστεύονται απόλυτα την συγκεκριμένη διαδικασία ατομικών κοινοποιήσεων (*individual communication procedure*), φαίνεται ότι οι βιομηχανικές χώρες εμποδίζουν την υιοθέτηση του προαιρετικού πρωτοκόλλου κάνοντας χρήση πολύ αμφίβολων ιδεολογικών επιχειρημάτων. Χρειάζεται πολύ δουλειά στα πλαίσια των ΗΕ για να αποδεχτούν με την διαδικασία της πειθούς την ισότιμη αξία των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων.

1.3.3. Η Διεθνής Σύμβαση για την Εξάλειψη Κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων (CERD)

Αν ληφθεί υπ' όψιν το γεγονός ότι τα ΗΕ ιδρύθηκαν ως απάντηση στον εθνικοσοσιαλισμό, η προστασία απέναντι στις διακρίσεις και πολύ ειδικότερα ο αγώνας ενάντια στις φυλετικές διακρίσεις βρισκόταν πάντοτε στον πυρήνα των δραστηριοτήτων του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα.³¹ Μεγαλύτερη έμφαση σε αυτό το γεγονός δόθηκε με την ίδρυση μίας Υπο-Επιτροπής η οποία ανήκε στην Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (η οποία αρχικά είχε αφιερωθεί στην αποτροπή των διακρίσεων και την προστασία των μειονοτήτων), καθώς και με τον αγώνα κατά του απαρχαίντ στην Νότια Αφρική. Κατά συνέπεια, η πρώτη σύμβαση η οποία διέθετε τον δικό της μηχανισμό παρακολούθησης ασχολήθηκε με το συγκεκριμένο ζήτημα. Στις μέρες μας ο όρος «φυλή» δεν έχει καμία ουσία, αφού δεν υπάρχουν ανθρώπινες «φυλές». Όμως, χρησιμοποιείται σε πολλές διεθνείς συνθήκες και κείμενα που σχετίζονται με μέτρα για την πρόληψη του ρατσισμού.

Η Διεθνής Σύμβαση για την Εξάλειψη Κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων (CERD), υιοθετήθηκε ένα χρόνο πριν τα δύο Σύμφωνα. Η Σύμβαση αυτή, όχι μόνο απαγορεύει οποιαδήποτε φυλετική διάκριση (με την στενή έννοια του όρου) αλλά και όποια άλλη διάκριση

³¹ Βλ. αναλυτικά, M. Banton, *Combating Racial Discrimination: The UN and its Member States*, London: 2000..

βασίζεται στην φυλή, το χρώμα, την καταγωγή, την εθνική ή φυλετική καταγωγή, με σκοπό να διαχωρίσει την απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το άρθρο 5 περιέχει έναν μικρό κατάλογο πολιτικών, πολιτειακών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων και αναφέρει ότι τα συμβαλλόμενα μέρη θα πρέπει να αναλάβουν την υποχρέωση της απαγόρευσης και της εξάλειψης των φυλετικών διακρίσεων. Ο κατάλογος επίσης περιλαμβάνει το δικαίωμα πρόσβασης σε όποια περιοχή ή υπηρεσία έχει τεθεί στην διάθεση χρήσης του ευρύτερου κοινού (ακόμη και αν αυτή είναι ιδιόκτητη), όπως μέσα μεταφοράς, ξενοδοχεία, εστιατόρια, καφετέριες, θέατρα και πάρκα (άρθρο 5 (f)). Οι συγκεκριμένες τοποθεσίες πολύ συχνά αποτελούν μέρη φυλετικού αποκλεισμού. Περιφρονείται οποιαδήποτε μορφή συνάθροισης. Πολλές μορφές συνάθροισης καταδικάζονταν στο παρελθόν από την πρακτική των Ηνωμένων Πολιτειών περί «ξεχωριστών αλλά ίσων», καθώς και από την πρακτική του απαρχαίντ στη Νότια Αφρική (άρθρο 3). Μόνες εξαιρέσεις αποτελούν ο διαχωρισμός ανάμεσα στους πολίτες και τους αλλοδαπούς, όπως επίσης και ορισμένα προσωρινά ειδικά δραστηκία μέτρα τα οποία ωφελούν ορισμένες φυλετικές ή εθνικές ομάδες (π.χ. προστασία των μειονοτήτων), οι οποίες είχαν πέσει θύματα διακρίσεων κατά το παρελθόν.

Μαζί με την απαγόρευση των φυλετικών διακρίσεων η Σύμβαση περιέχει μία σειρά θετικών υποχρεώσεων τις οποίες ικανοποιεί και προστατεύει για λογαριασμό των 168 κρατών μελών. Τα κράτη αναλαμβάνουν την ευθύνη να τιμωρήσουν τα άτομα και τις οργανώσεις οι οποίες ευθύνονται για τα φυλετικά κίνητρα και την προπαγάνδα (άρθρο 4), ενώ παράλληλα καλούνται να προσφέρουν ικανοποιητική προστασία και λύσεις απέναντι στο πρόβλημα των φυλετικών διακρίσεων, περιλαμβάνοντας και αποζημιώσεις για όσους τις υφίστανται μέσα από εθνικά δικαστήρια (άρθρο 6). Στους τομείς της παιδείας, της διδασκαλίας, του πολιτισμού και της πληροφορίας, άμεσα και αποτελεσματικά μέτρα θα πρέπει να υιοθετηθούν για την αποτροπή των διακρίσεων, ενώ παράλληλα θα πρέπει να προωθείται η ανοχή απέναντι σε φυλετικές ομάδες (άρθρο 7).

Η Επιτροπή για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων η οποία δημιουργήθηκε το 1970 είναι το πρώτο σώμα παρακολούθησης του βαθμού εφαρμογής της συνθήκης των ΗΕ, το οποίο διαδραμάτισε έναν πολύ σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της διαδικασίας παρακολούθησης των περιοδικών κρατικών αναφορών. Ο κύκλος αναφορών τον οποίο παρέχει το άρθρο 9(1) σύντομα

αποδείχθηκε μη πρακτικός (μία αρχική αναφορά ένα χρόνο μετά της εφαρμογή και εν συνεχεία κάθε δύο χρόνια) και οδήγησε σε συχνές παραβιάσεις των υποχρεώσεων των κρατών για την σύνταξη αναφορών, ενώ παράλληλα δημιούργησε υπερβολικό όγκο εργασιών για την Επιτροπή και μία επιφανειακή διαδικασία ελέγχου των αναφορών. Η Επιτροπή, τηρώντας τον διαδικαστικό κανόνα, περιόρισε την υποχρέωση σύνταξης περιοδικών αναφορών και έδωσε προτεραιότητα σε επείγουσες αναφορές τις οποίες ζήτησαν τα κράτη μέλη. Παρά τις συγκεκριμένες προσπάθειες, η διαδικασία ελέγχου της Επιτροπής για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων κρίνεται αναποτελεσματική, τουλάχιστον σε σχέση με εκείνη άλλων οργάνων παρακολούθησης εφαρμογής συνθηκών.

Η αναποτελεσματικότητα της Επιτροπής αντικατοπτρίζεται στην έλλειψη αποδοχής των δύο διαδικασιών που αφορούν προσφυγές. Παρά το γεγονός ότι το άρθρο 11 είναι το μόνο άρθρο συνθήκης των ΗΕ το οποίο περιλαμβάνει μία υποχρεωτική διαδικασία διακρατικών κοινοποιήσεων (*mandatory inter-state communication procedure*) και οι φυλετικές διακρίσεις έχουν λάβει διαστάσεις επιδημίας σε πολλά κράτη μέλη (όπως την Ρουάντα το 1994, ή την Βοσνία από το 1992 ως το 1995), καμία χώρα (από τις 168 συμβαλλόμενες) δεν έχει εισαχθεί στην διακρατική διαδικασία επικοινωνίας για την καταπολέμηση των ιδιαίτερα σοβαρών και συστηματικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μάλιστα, καμία χώρα από τις 168 δεν έχει καν εφιστήσει την διεθνή προσοχή σε σχέση με τις συγκεκριμένες πολύ σοβαρές παραβιάσεις.

Η προαιρετική διαδικασία ατομικών κοινοποιήσεων (*optional individual communication procedure*), σύμφωνα με το άρθρο 14 δεν απολαμβάνει ιδιαίτερη δημοτικότητα. Ενώ η Σύμβαση άρχισε να εφαρμόζεται από το 1969, λόγω της γρήγορης διαδικασίας επικύρωσης, η Επιτροπή άρχισε να εξετάζει ατομικά αιτήματα από το 1982. Μόλις τότε δέκα κράτη μέλη υπέβαλλαν τις απαραίτητες διακηρύξεις για να εκκινήσουν την διαδικασία. Παράλληλα, περισσότερα από 40 κράτη αναγνώρισαν την ικανότητα της Επιτροπής. Ο συνολικός αριθμός των ατομικών αιτημάτων τον οποίο εξέτασε η Επιτροπή τα τελευταία 20 χρόνια δεν ξεπερνά τα 28 (τα περισσότερα προήλθαν από ευρωπαϊκά κράτη), δηλαδή ούτε μία αίτηση παγκοσμίως τον χρόνο. Φυσικά, αυτοί οι αριθμοί δεν αντικατοπτρίζουν την πραγματικότητα. Αντίθετα, οι φυλετικές διακρίσεις συνεχίζουν να αποτελούν μία από τις πιο σοβαρές μορφές παραβιάσεων στον κόσμο.

1.3.4. Η Διεθνής Σύμβαση για την Εξάλειψη Κάθε Μορφής Διακρίσεων σε βάρος των Γυναικών

(CEDAW)

Οι διακρίσεις εις βάρος των γυναικών αποτελούν ένα συνηθισμένο και ιδιαίτερα παγκοσμιοποιημένο φαινόμενο. Είναι το ίδιο έντονο με το φαινόμενο των φυλετικών διακρίσεων. Τα ΗΕ έδιναν πάντοτε προτεραιότητα στα ανθρωπίνια δικαιώματα των γυναικών και την μάχη κατά των διακρίσεων με βάση το φύλο.³² Αυτό αποδεικνύεται από την ίδρυση της Επιτροπής για τη θέση της Γυναίκας (CSW) το 1946, την υιοθέτηση των Συμβάσεων για τα Πολιτικά Δικαιώματα των Γυναικών (Convention on the Political Rights of Women) το 1952, την Υψηκοότητα των Έγγαμων Γυναικών (the Nationality of Married Women) το 1957, την Συγκατάθεση στο Γάμο (the Consent to Marriage) το 1962, τις διάφορες Παγκόσμιες Διασκέψεις για τις Γυναίκες, την υιοθέτηση της Διακήρυξης για την εξάλειψη της Βίας κατά των Γυναικών (Declaration on the Elimination of Violence against Women) το 1993 και τον ορισμό ενός Ειδικού Εισηγητή για τα θέματα αυτά από την Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Το πιο σημαντικό μέτρο αποτελεσματικής νομικής προστασίας ήταν η υιοθέτηση της Σύμβασης για την Εξάλειψη Κάθε Μορφής Διακρίσεων σε βάρος των Γυναικών (CEDAW) το 1979.

Διάκριση απέναντι στην γυναίκα αποτελεί οποιοσδήποτε «αποκλεισμός ή περιορισμός ο οποίος λαμβάνει χώρα με βάση το φύλο και έχει ως σκοπό του την στέρηση της αναγνώρισης, της απόλαυσης και της άσκησης από την γυναίκα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των βασικών της ελευθεριών» (άρθρο 1). Τα εμπλεκόμενα μέρη ενθαρρύνονται στην υιοθέτηση προσωρινών ειδικών μέτρων τα οποία αποσκοπούν στην εκ των πραγμάτων επιτάχυνση της διαδικασίας ισότητας ανάμεσα στον άνδρα και την γυναίκα (θετική δράση, άρθρο 4).

Παράλληλα με την απαγόρευση των διακρίσεων έναντι των γυναικών (άρθρο 2) η Σύμβαση περιέχει και μία σειρά λεπτομερών παροχών και θετικών υποχρεώσεων οι οποίες καλούνται να ικανοποιηθούν. Ο σκοπός τους είναι η εξάλειψη των διακρίσεων έναντι των γυναικών στα επίπεδα της πολιτικής, κοινωνικής (μέρος II), οικονομικής και πολιτιστικής ζωής (μέρος III) μαζί με την ισότητα απέναντι στο νόμο (περιλαμβανομένου και του δικαίου που προστατεύει την μητρότητα και την οικογένεια – μέρος IV). Ειδικές παροχές αναφέρονται στην εξάλειψη του εμπορίου γυναικών, στην εκμετάλλευση της πορνείας (άρθρο 6) και την προώθηση των

³² Βλ. αναλυτικά, K. Askin – D. Koeing, *Women and International Human Rights Law*, New York: 2000.

δικαιωμάτων των γυναικών σε απομακρυσμένες περιοχές (άρθρο 14). Γενικά, τα εμπλεκόμενα κράτη θα πρέπει να πραγματοποιήσουν εκείνα τα βήματα τα οποία θα προκαλέσουν αλλαγές στην κοινωνική και πολιτιστική ζωή των γυναικών και των ανδρών, θα απομακρύνουν πρακτικές οι οποίες βασίστηκαν σε στερεοτυπικούς ρόλους της γυναίκας και του άνδρα και θα διασφαλίσουν την αναγνώριση της κοινής μερίδας ευθύνης του άνδρα και της γυναίκας ως προς το μέγιστο και την ανάπτυξη των παιδιών τους (άρθρο 5).

Αντίθετα με την Σύμβαση για την Εξάλειψη Κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων, η ΔΣΓυν δεν αναφέρεται στην συνάθροιση ως ενέργεια η οποία ορίζεται από το φύλο – κάτι το οποίο ισχύει σε πολλές ισλαμικές χώρες (όπως π.χ. στη Σαουδική Αραβία και στο Αφγανιστάν υπό το καθεστώς των Ταλιμπάν). Επίσης δεν εγγυάται την πρόσβαση σε οιονεί δημόσιους χώρους και υπηρεσίες και δεν υποχρεώνει τα κράτη στην απαγόρευση λειτουργίας της σεξιστικής προπαγάνδας ή των σεξιστικών οργανώσεων σύμφωνα με το ποινικό δίκαιο. Σύμφωνα με το άρθρο 16, τα κράτη υποχρεούνται να εξαλείψουν το φαινόμενο των διακρίσεων έναντι των γυναικών σε θέματα τα οποία σχετίζονται με τον γάμο και τις οικογενειακές σχέσεις, αλλά η σαφής απαγόρευση της βίας στην οικογένεια δεν προβλέπεται. Ο διεθνής μηχανισμός παρακολούθησης της Σύμβασης ήταν, για πολλά χρόνια, κατώτερος από εκείνον της Σύμβασης για την Εξάλειψη Κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων.

Η Επιτροπή για την Εξάλειψη των Διακρίσεων σε βάρος των Γυναικών αποτελείται από 23 εμειρογνώμονες (κυρίως γυναίκες). Αρχικά, ευθυνόταν μόνο για την παρακολούθηση των κρατικών αναφορών. Η ανοικτή και συνθετική συμπεριφορά των μελών της Επιτροπής και των αντιπροσωπειών των κρατών κατά την διάρκεια της διαδικασίας των κρατικών αναφορών συνέβαλαν στην δημιουργία ενός αριθμού σχετικών νομικών κανόνων και πρακτικών βημάτων για την βελτίωση της ζωής των γυναικών.

Η Επιτροπή της ΔΣΓυν κατόρθωσε να υιοθετήσει ένα προαιρετικό πρωτόκολλο κατά την διάρκεια της Γενικής Συνέλευσης το 1999, το οποίο παρείχε μία διαδικασία ατομικής κοινοποίησης και μία διαδικασία έρευνας σύμφωνα με το πρότυπο της Σύμβαση των ΗΕ κατά των Βασανιστηρίων. Το Προαιρετικό Πρωτόκολλο εφαρμόστηκε τον Δεκέμβριο του 2000. Οι

πρώτες αιτήσεις αναμένονται μετά από όλες τις πιθανές και απολύτως απαραίτητες ενέργειες που πρέπει να γίνουν εκ μέρους του αιτούμενου στα πλαίσια της χώρας του.³³

I.3.5. Η Διεθνής Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και Άλλων Τρόπων Σκληρής, Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CAT)

Τα βασανιστήρια αποτελούν μία από τις σοβαρότερες μορφές παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενώ παράλληλα καθιστούν άμεση επίθεση στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Αν και τα βασανιστήρια εξαλείφθηκαν κάτω από την επίδραση της εποχής του Διαφωτισμού και, όπως η δουλεία, απαγορεύτηκαν χωρίς εξαιρέσεις από το διεθνές εθνικό δίκαιο και πολλές γενικές συνθήκες ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πέρασαν μέσα από μία φάση πραγματικής «αναγέννησης» κατά την διάρκεια του 20^{ου} αιώνα. Καμιά κυβέρνηση δεν μπορεί να δεχθεί πράξεις βασανισμού. Όμως, σύμφωνα με μη κυβερνητικές οργανώσεις όπως η Διεθνής Αμνηστία της οποίας η προτεραιότητα δίδεται στην εξάλειψη των βασανιστηρίων, συστηματικές πρακτικές βασανισμού εμφανίζονται στο, κατά προσέγγιση, 50% όλων των κρατών του κόσμου.

Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο, τη δεκαετία του 1970, έγινε ξεκάθαρο ότι η μάχη κατά των βασανιστηρίων θα απαιτούσε την λήψη ειδικών μέτρων τα οποία θα κινούνταν πέρα από απαγορεύσεις (σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο) μαζί με την ύπαρξη ενός εξελιγμένου συστήματος παρακολούθησης το οποίο θα ικανοποιούσε τις παραδοσιακές διεθνείς διαδικασίες.³⁴ Το Συμβούλιο της Ευρώπης εισήγαγε νέες προδιαγραφές εγκαθιδρύοντας ένα σύστημα προληπτικών επισκέψεων σε χώρους κράτησης. Τα ΗΕ με την σειρά τους, συνεισέφεραν στον παγκόσμιο αγώνα κατά των βασανιστηρίων ορίζοντας έναν Ειδικό Εισηγητή κατά των Βασανιστηρίων. Ταυτόχρονα δημιούργησαν δυνατότητα οικονομικής

³³ Συμπληρωματικά τώρα έναντι των σημαντικών αυτών μέτρων προστασίας, αξίζει να επισημανθεί ότι, οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων, που συναντήθηκαν στην έδρα του ΟΗΕ στη Νέα Υόρκη από τις 14 έως τις 16 Σεπτεμβρίου 2005, δεσμεύθηκαν για την εξάλειψη των διαδεδομένων διακρίσεων με βάση το φύλο, όπως η ανισότητα στην εκπαίδευση και στην κυριότητα ιδιοκτησίας, η βία έναντι των γυναικών και των ανήλικων κοριτσιών. Συμφώνησαν δε να τεθεί τέρμα στην ατιμωρησία αυτού του είδους βίας. Για τα αποτελέσματα της Παγκόσμιας Συνόδου του ΟΗΕ 2005 στο θέμα αυτό βλ. στην ιστοσελίδα <http://www.ohchr.org/english/bodies/chr/docs/wsoutcome2005.pdf> (πρόσβαση στις 18/10/05).

³⁴ Βλ. αναλυτικά, A. Boulesbaa, *The UN Convention on Torture and the Prospects for Enforcement*, The Hague: 1999, σ.σ. 57-123.

βοήθειας για τα θύματα, ενώ παράλληλα υιοθέτησαν μία ξεχωριστή Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και Άλλων Τρόπων Σκληρής, Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας το 1984.³⁵

Το άρθρο 1 της Συμβάσης μας δίνει έναν περιοριστικό και κάπως αμφιλεγόμενο ορισμό των βασανιστηρίων:

«Για τους σκοπούς αυτής της σύμβασης, ο όρος "βασανιστήρια" σημαίνει κάθε πράξη με την οποία, σωματικός ή ψυχικός πόνος ή έντονη οδύνη επιβάλλονται με πρόθεση σε ένα πρόσωπο, με σκοπό ιδίως να αποκτηθούν από αυτό ή από τρίτο πρόσωπο πληροφορίες ή ομολογίες, να τιμωρηθεί για μια πράξη που αυτό ή τρίτο πρόσωπο έχει διαπράξει ή είναι ύποπτο ότι την έχει διαπράξει, να εκφοβησθεί ή να εξαναγκασθεί αυτός ή τρίτο πρόσωπο, ή για κάθε άλλο λόγο που βασίζεται σε διάκριση οποιασδήποτε μορφής, εφ' όσον ένας τέτοιος πόνος ή οδύνη επιβάλλονται από δημόσιο λειτουργό ή κάθε άλλο πρόσωπο που ενεργεί με επίσημη ιδιότητα ή με την υποκίνηση ή τη συναίνεση ή την ανοχή του. Δεν περιλαμβάνονται ο πόνος ή η οδύνη που προέρχονται μόνον από πράξεις συμφυείς ή παρεμπόδιτες προς νόμιμες κυρώσεις».

Συμπερασματικά, τα βασανιστήρια, σύμφωνα με τον ορισμό:

- δεν μπορούν να τελεστούν από αμέλεια
- δεν μπορούν να τελεστούν από ιδιώτες
- απαιτούν έναν βαθμό έντασης στην σκόπιμη πρόκληση πόνου
- δεν μπορούν να τελεστούν χωρίς αιτία (π.χ. από καθαρό σαδισμό).

Η τελευταία πρόταση η οποία περιέχεται στον ορισμό των βασανιστηρίων του άρθρου 1 της ΔΣΒασ, η «ρήτρα περι νομικών κυρώσεων» αποτελεί σημείο τριβής και σοβαρών αντιπαραθέσεων σε πολλές, κυρίως ισλαμικές, χώρες. Ο σκοπός της ρήτρας ήταν, πάνω απ' όλα, να εξαιρεθούν ορισμένες μορφές σωματικής τιμωρίας οι οποίες περιέχονται στο ποινικό δίκαιο από την λειτουργία τους ως απαγορευμένες μορφές βασανιστηρίων. Όμως, η διάταξη θα πρέπει να ερμηνευτεί περιοριστικά αν τα κράτη επιθυμούν να αποφύγουν την διεθνή απαγόρευση των βασανιστηρίων μέσα από μία «νομιμοποίηση» ειδικών μεθόδων βασανιστηρίων, ακριβώς όπως απαιτούσαν κατ' επανάληψη στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας, ιδιαίτερα μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001. Η Σύμβαση περιέχει μία σειρά υποχρεώσεων των κρατών μερών όσον αφορά την προστασία έναντι των

³⁵ Βλ. το πλήρες κείμενο της ΔΣΒασ στην ιστοσελίδα <http://www.ohchr.org/english/law/cat.htm>.

βασανιστηρίων (όπως π.χ. η κατάλληλη εκπαίδευση του αρμόδιου προσωπικού για την εκτέλεση των νόμων και η συστηματική ανανέωση των ανακριτικών μεθόδων), ενώ παράλληλα διασφαλίζει εκτεταμένα ένδικα μέσα και επανορθώσεις (συμπεριλαμβανομένου της αποκατάστασης και της αποζημίωσης).

Τέτοιες υποχρεώσεις αναφέρονται όχι μόνο σε πράξεις βασανισμού (οι οποίες ήδη περιγράφηκαν), αλλά και σε λιγότερο σοβαρές μορφές βάνουσων, απάνθρωπων και υποτιμητικών συμπεριφορών ή τιμωριών (άρθρο 16 (1)). Ο κυριότερος όμως σκοπός της Σύμβασης είναι η *ποινική δίωξη του βασανισμού* με την στενή έννοια του όρου. Όλα τα κράτη μέλη έχουν αναγνωρίσει τις πράξεις βασανισμού ως προσβολή σύμφωνα με το ποινικό δίκαιο και έχουν υποχρεωθεί να παράσχουν την απαιτούμενη τιμωρία η οποία θα υπολογίζει την σοβαρότητα της εκάστοτε προσβολής. Η συγκεκριμένη Σύμβαση είναι η πρώτη διεθνής συνθήκη ανθρωπίνων δικαιωμάτων η οποία ενσωματώνει την αρχή της *οικουμενικής δικαιοδοσίας* (άρθρα 5(2), 6–9). Όποτε ένα άτομο το οποίο θεωρείται ύποπτο για πράξεις βασανισμού βρίσκεται στο έδαφος ενός κράτους μέλους (ανεξάρτητα από την εθνικότητα του δράστη ή του θύματος, ή το σκηνικό του εγκλήματος), οι αρχές αυτού του κράτους (ακόμη και χωρίς αίτηση έκδοσης από το άλλο κράτος) υποχρεούνται να ξεκινήσουν μία έρευνα και να θέσουν τον ύποπτο υπό κράτηση ή εναλλακτικά να διασφαλίσουν την φυσική του παρουσία μέχρι να αρχίσουν οι διαδικασίες ποινικής δίωξης ή έκδοσης. Αν μετά από την διερεύνηση των πληροφοριών, προκύψει ότι διεπράχθη πράξη βασανισμού, τότε, το κράτος, σύμφωνα με την αρχή *'aut dedere aut indicare'* («μην κρίνεις για να μην κριθείς»), θα πρέπει είτε να εκδώσει το άτομο αυτό σε άλλο κράτος (είτε στο κράτος όπου διεπράχθη το έγκλημα, ή στο κράτος στο οποίο ανήκει ο δράστης ή το θύμα) ή να αναλάβει την δίωξη του υπόπτου σύμφωνα με τις προβλεπόμενες ποινικές διαδικασίες. Το τελευταίο συμβαίνει μόνο στην περίπτωση κατά την οποία, σύμφωνα με το άρθρο 3 δεν είναι δυνατή η έκδοση του υπόπτου. Αν υπάρχει κίνδυνος μη μεταφοράς του υπόπτου σε δικαστήριο του αντίστοιχου κράτους διότι έχει ασυλία ή προστατεύεται από ποινικές διώξεις από ένα νόμο ειδικής αμνηστίας ή λόγω των ειδικών πολιτικών συνθηκών που επικρατούν εκεί, τότε ο ύποπτος θα πρέπει να δικαστεί σύμφωνα με τις ποινικές διαδικασίες οι οποίες προβλέπονται στην χώρα του.

Η διεθνής παρακολούθηση της εφαρμογής των υποχρεώσεων της συνθήκης τίθεται στην δικαιοδοσία της Επιτροπής κατά των Βασανιστηρίων (άρθρο 17), η οποία αποτελείται από 10 ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες. Εκτός από την αντιπροσωπευτική διαδικασία σύνταξης κρατικών αναφορών και τις προαιρετικές διακρατικές και ατομικές διαδικασίες προσφυγών, μία επίσημη διαδικασία έρευνας εισήχθη με το άρθρο 20 ως μία ακόμη καινοτομία της συγκεκριμένης Σύμβασης. Ο στόχος της είναι η αντιμετώπιση υποθέσεων όπου υπάρχει αξιόπιστη πληροφόρηση, η οποία με την σειρά της περιέχει βάσιμες ενδείξεις για την πραγματοποίηση συστηματικών βασανιστηρίων σε ένα από τα κράτη μέλη. Η συγκεκριμένη διαδικασία είναι αντιπροσωπευτική αλλά ενδέχεται να τίθεται υπό αμφισβήτηση (μόνο την στιγμή της επικύρωσης ή της υπογραφής της Σύμβασης) λόγω μίας ειδικής επιφύλαξης σύμφωνα με το άρθρο 28. Οι επισκέψεις στον χώρο, που είναι μέρος της διαδικασίας, μπορεί να πραγματοποιούνται μόνο με την συγκατάθεση του εμπλεκόμενου κράτους μέλους.

Το 1980, η Κόστα Ρίκα υπέβαλε μία πρόταση στην Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου των ΗΕ έτσι ώστε να εισαγάγει ένα σύστημα προληπτικών επισκέψεων σε χώρους κράτησης ως μέσο πρόληψης των βασανιστηρίων. Λόγω του ότι το συγκεκριμένο σύστημα παρείχε την δυνατότητα επισκέψεων σε χώρους κράτησης χωρίς την συγκατάθεση των εμπλεκόμενων κρατών, πολλά μέλη δυσανασχέτησαν με την δικαιολογία ότι κάτι τέτοιο θα απειλούσε την εθνική τους κυριαρχία. Το Συμβούλιο της Ευρώπης έκανε ένα πρώτο βήμα για την εφαρμογή του συγκεκριμένου συστήματος υιοθετώντας την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (ECPT) το 1989, κάτι το οποίο θα έπρεπε να ακολουθηθεί από άλλους περιφερειακούς οργανισμούς (πολύ περισσότερο από τον ΟΑΚ). Όμως, η Διαμερικανική Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων του 1994 δεν ξεπερνά τον στόχο της Συμβασης του ΟΗΕ και οι προσπάθειες της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου των ΗΕ (η εισαγωγή ενός οικουμενικού συστήματος προληπτικών επισκέψεων με βάση την ΕυρΣΒασ) προστατεύτηκαν για πολλά χρόνια. Τον Απρίλιο του 2002 η Επιτροπή προχώρησε σε έναν συμβιβασμό. Το Προαιρετικό Πρωτόκολλο της ΔΣΒασ υιοθετήθηκε από την Γενική Συνέλευση τον Δεκέμβριο του 2002. Παρείχε την δυνατότητα ίδρυσης μίας Υπο-Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων η οποία θα μπορούσε να κινηθεί υπό την επίβλεψη της Επιτροπής. Η Υπο-Επιτροπή αποτελείται από 10 (αργότερα από 25) εμπειρογνώμονες. Η Υπο-Επιτροπή για την Πρόληψη (Sub-Committee on Prevention) θα οργανώσει ένα οικουμενικής εμβέλειας πρόγραμμα

προληπτικών επισκέψεων σε χώρους κράτησης. Οι περισσότερες από αυτές τις επισκέψεις θα πραγματοποιηθούν με την βοήθεια ανεξάρτητων εθνικών προληπτικών μηχανισμών, τους οποίους τα κράτη μέλη του ΟΡ θα εφαρμόσουν.

Ι.3.6. Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (CRC)

«Τα παιδιά δεν διαμορφώνονται άνθρωποι, γεννιούνται άνθρωποι» σύμφωνα με τον Πολωνό παιδαγωγό του 20^{ου} αιώνα *Janusz Korczak*. Τα παιδιά έχουν το δικαίωμα να απαιτούν από το περιβάλλον τους, σεβασμό και αναγνώριση των ικανοτήτων τους, προαγωγή και προστασία, αυτοεκτίμηση και συμμετοχή χωρίς να πρέπει να έχουν φτάσει προηγούμενα στην ηλικία της πλειονότητας. Αν ληφθεί υπ' όψιν το γεγονός ότι οι «μικρότερη ηλικία» δεν σκιαγραφείται στην Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, τα περισσότερα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως η απαγόρευση των βασανιστηρίων ή το δικαίωμα της υγείας ισχύουν εξίσου τόσο για τα παιδιά όσο και για τους ενήλικες (με εξαίρεση το δικαίωμα της ψήφου, της εργασίας και του έγγαμου βίου).

Η βασική αναγνώριση των δικαιωμάτων του παιδιού δεν μειώνεται από το γεγονός ότι κάποια από αυτά αναπτύσσουν την προσωπικότητά τους (π.χ. μέσα από την ελευθερία της δημιουργίας ενώσεων και της συνάθροισης). Η εκμετάλλευση των παιδιών για οικονομικούς λόγους στα εργοστάσια κλωστοϋφαντουργείας, η σεξουαλική βία, η παράνομη διακίνηση παιδιών, η εξαναγκαστική πορνεία των κοριτσιών και ο αποκλεισμός των νεαρών ατόμων από τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων αποτελούν προσβολή της αξιοπρέπειας και της ακεραιότητας των παιδιών, τα οποία καλύπτονται ανεπαρκώς από τις γενικές συνθήκες των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Οι σχέσεις ιεραρχίας που αναπτύσσονται ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά τους, χαρακτηρίζονται από καταστάσεις κυριαρχίας και υποταγής, όπως επίσης και από έλλειψη ευκαιριών για την ανάπτυξη ειδικών ικανοτήτων. Το γεγονός αυτό έχει ως συνέπεια την μετατροπή των παιδιών σε θύματα βίας, εκμετάλλευσης, απόρριψης, διακρίσεων και άλλων παραβιάσεων από κυβερνήσεις, ιδιώτες, από τους ίδιους τους γονείς και από στενούς συγγενείς.

Για όλους τους παραπάνω λόγους, τα ΗΕ αποφάσισαν από το 1959 να υιοθετήσουν την Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Declaration on the Rights of the Child). Αποτελείται από δέκα αρχές. Πολύ σύντομα έγινε ξεκάθαρο ότι μόνο μία νομικά δεσμευτική συνθήκη η

οποία είναι προσκολλημένη στις ειδικές ανάγκες των παιδιών, θα είναι σε θέση να προσφέρει ικανοποιητικά επίπεδα προστασίας. Μετά από 10 χρόνια εντατικών εργασιών στα πλαίσια της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, με την ενεργό συμμετοχή μη κυβερνητικών οργανώσεων καθώς και της UNICEF, υιοθετήθηκε, υπό την αιγίδα της Γενικής Συνέλευσης στις 20 Νοεμβρίου του 1989, μία συνθήκη η οποία ενεργοποιήθηκε σε διάστημα μικρότερο του ενός χρόνου. Σήμερα, η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού είναι η μόνη συνθήκη ανθρωπίνων δικαιωμάτων η οποία έχει υπογραφεί από όλα τα κράτη του κόσμου (μόνο δύο επικυρώσεις από την Σομαλία και τις Ηνωμένες Πολιτείες μένουν ανολοκλήρωτες).

Το άρθρο 1 της Σύμβασης ορίζει το «παιδί» όπως κάθε φυσικό πρόσωπο που είναι κάτω από 18 ετών, (αν δεν υπόκειται στη νομοθεσία για τα παιδιά, η αναγνώριση δικαιωμάτων για την πλειοψηφία πραγματοποιείται νωρίτερα) πράγμα που σημαίνει ότι εφαρμόζεται σε όλα τα παιδιά και τους εφήβους. Ενσωματώνει δε όλες τις δραστηριότητες των νεαρών ατόμων από την σκοπιά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Είναι η πρώτη συνθήκη η οποία καλύπτει τα πολιτικά, πολιτειακά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα ισόρροπα σε ένα κείμενο. Ικανοποιεί τις ανάγκες των παιδιών και των εφήβων παρέχοντας ειδικές εγγυήσεις για την προστασία των παιδιών (π.χ. από την βία στην οικογένεια ή το σχολείο, από την εκμετάλλευση, την περιθωριοποίηση ή την φτώχεια). Επίσης, η συνθήκη αυτή, προστατεύει τα παιδιά έτσι ώστε να είναι σε θέση να αναπτύξουν την δική τους ταυτότητα, αυτονομία και ενεργό συμμετοχή στην κοινωνική ζωή (όπως π.χ. το δικαίωμα διασφάλισης της προσωπικής τους ζωής, η ελευθερία έκφρασης, πληροφόρησης, θρησκευτικών πεποιθήσεων, δημιουργίας ενώσεων και συναθροίσεων, όπως επίσης και το δικαίωμα να ακούγονται κατά την διάρκεια δικαστικών ερευνών). Ακόμη, προβλέπει τις θετικές υποχρεώσεις των κρατών οι οποίες σχετίζονται με την διασφάλιση ικανοποιητικών συνθηκών διαβίωσης, την πρόσβαση στην εκπαίδευση, τους οργανισμούς υγείας, την κοινωνική ασφάλιση, κ.λπ. Αυτά τα τρία στοιχεία – η προστασία, η συμμετοχή, και η φροντίδα – (*protection, participation, and provision*) συχνά χαρακτηρίζονται ως «τα τρία π» στο πλαίσιο των δικαιωμάτων του παιδιού.

Η Επιτροπή των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού δημιούργησε την ευρεία απαγόρευση των φυλετικών διακρίσεων (άρθρο 2), το δικαίωμα στη ζωή και στο καλύτερο δυνατό επίπεδο ανάπτυξης (άρθρο 6), το δικαίωμα της συμμετοχής (άρθρο 12), την αρχή του κατάλληλου και

αποτελεσματικού προσανατολισμού προς όφελος των παιδιών (άρθρο 3(1)), με τις τέσσερις Γενικές Αρχές (General Principles) της CRC.

Τέλος, η Σύμβαση επιχειρεί να επιτύχει μία ισορροπία στο ευαίσθητο τρίγωνο παιδί – γονείς – κράτος. Το άρθρο 5 αναγνωρίζει την κυρίαρχη ευθύνη των γονέων σχετικά με την φροντίδα και την ανατροφή των παιδιών τους, ενώ στο κράτος ανατίθεται η ευθύνη της επιχορήγησης για προστασία και κοινωνική πρόνοια (άρθρο 3(2)). Σύμφωνα με την Σύμβαση, η ευθύνη των γονέων δεν είναι απόλυτη και βρίσκεται σε απόλυτη αντιστοιχία με τον βαθμό ωφελιμότητας του παιδιού. Αυτό σημαίνει ότι οι γονείς παρέχουν τις δυνατότητες ανάπτυξης της προσωπικότητας του παιδιού, κατευθύνουν και καθοδηγούν την εφαρμογή των δικαιωμάτων του σύμφωνα πάντα με τις αρχές της παρούσας Σύμβασης (άρθρο 5).

Ο κατάλογος των δικαιωμάτων που δημιούργησε η Σύμβαση αντιστοιχεί σε πολλές περιοχές των οικουμενικά αναγνωρισμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενώ παράλληλα περιλαμβάνει ένα αριθμό δικαιωμάτων που αφορούν αποκλειστικά τα παιδιά. Ειδικές αναφορές γίνονται και στο δικαίωμα του νόμιμου χωρισμού του ενός από τον άλλο γονέα (άρθρο 9), στην προστασία έναντι της παράνομης μεταφοράς και μη επιστροφής των παιδιών (άρθρο 11), στην επανένωση της οικογένειας (άρθρο 10) και στην προστασία έναντι της εκμετάλλευσης που προκαλούν οι διάφορων ειδών υιοθεσίες (άρθρο 21). Ακόμη, η Σύμβαση θέτει την αρχή ότι και οι δύο γονείς είναι υπεύθυνοι για την ανατροφή και ανάπτυξη των παιδιών τους. Ταυτόχρονα καλεί τα κράτη να παράσχουν την απαιτούμενη βοήθεια, τις υπηρεσίες και εγκαταστάσεις φροντίδας του παιδιού (άρθρο 18). Το άρθρο 31 καθορίζει το ανεξάρτητο δικαίωμα των παιδιών ως προς την ξεκούραση, τον ελεύθερο χρόνο, το παιχνίδι και την ανάπτυξη της δημιουργικής του ικανότητας. Ειδικά δικαιώματα διασφαλίζονται σε παιδιά με αναπηρίες (άρθρο 23), σε πρόσφυγες (άρθρο 22) και σε παιδιά που ανήκουν σε μειονότητες ή αυτόχθονους πληθυσμούς (άρθρο 30). Το άρθρο 40 ορίζει τους κανόνες του εφηβικού ποινικού δικαίου οι οποίοι λαμβάνουν υπ' όψιν τους την δυνατότητα κοινωνικής επανένταξης και την ανάπτυξη της προσωπικότητας των παιδιών.

Ειδική έμφαση δίδεται στα δικαιώματα προστασίας από κάθε μορφή εκμετάλλευσης (οικονομικής, σεξουαλικής, παράνομης διακίνησης παιδιών, εξάρτησης παιδιών από ναρκωτικές ουσίες). Το γεγονός αυτό ενισχύθηκε από την υιοθέτηση του Προαιρετικού

Πρωτοκόλλου για το Εμπόριο Παιδιών, την Παιδική Πορνεία και την Παιδική Πορνογραφία (*Optional Protocol on the Sale of Children, Child Prostitution, and Child Pornography*) το Μάιο του 2000. Οι υποχρεώσεις της CRC για την καταπολέμηση της παιδικής εργασίας συμπληρώθηκαν από την Σύμβαση της ΔΟΕ Αριθ. 182 για τις Χειρότερες Μορφές Παιδικής Εργασίας (*ILO Convention No.182 on the Worst Forms of Child Labour*) το 1999.

Οι περιπτώσεις προστασίας των παιδιών σε συνθήκες ενόπλων συγκρούσεων έχουν προκαλέσει πολλές πολιτικές αντιπαραθέσεις. Το 1989, τα κράτη δεν μπόρεσαν να συμφωνήσουν σε μία γενική απαγόρευση της στρατολόγησης παιδιών (κάτω των 18) διότι οι Ηνωμένες Πολιτείες και ορισμένα άλλα κράτη διαφώνησαν. Εναλλακτικά, συμφωνήθηκε ένα ειδικό ηλικιακό όριο των 15 ετών (άρθρο 38(2)) ως το χαμηλότερο δυνατά εφαρμόσιμο. Επειδή όμως αυτό το όριο βρίσκεται κάτω από εκείνο που έχει ήδη επιτευχθεί σύμφωνα με το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο, ένα ακόμη Προαιρετικό Πρωτόκολλο για την Εμπλοκή των Παιδιών σε Ένοπλες Συγκρούσεις (*Optional Protocol on the Involvement of Children in Armed Conflicts*) υιοθετήθηκε το Μάιο του 2000. Παρέχει την δυνατότητα απαγόρευσης της συμμετοχής σε εχθρικές πράξεις και της υποχρεωτικής κατάταξης στις ένοπλες δυνάμεις για όλα τα άτομα τα οποία δεν έχουν φτάσει την ηλικία των 18.³⁶

Η διεθνής παρακολούθηση της εφαρμογής των υποχρεώσεων της συνθήκης προβλέπεται στα άρθρα που ορίζουν ως επιβεβλημένη την σύσταση της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Παιδιού (άρθρο 43). Η Επιτροπή αποτελείται από δέκα ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες και περιορίζεται στην παρακολούθηση της διεξαγωγής των κρατικών αναφορών (άρθρο 44). Στην πραγματικότητα μάλιστα, η Επιτροπή έχει καταστήσει την υποβολή αναφορών από τα κράτη μία ιδιαίτερα αποτελεσματική διαδικασία και, φέροντας την άδεια του δικαιώματος για διεθνή συνεργασία (άρθρο 45), περιλαμβάνει την ενεργό και συστηματική συμμετοχή της UNICEF, καθώς και των εθνικών και διεθνών ΜΚΟ κατά την διάρκεια εξέτασης των κρατικών αναφορών.

1.3.8. Συμβατικά όργανα ελέγχου

Όλα τα όργανα παρακολούθησης της εφαρμογής των κυριότερων συμβάσεων δρουν με ανεξάρτητο τρόπο. Στις περιπτώσεις όπου μπορούν να αποφασίζουν σχετικά με προσφυγές (με

³⁶ Βλ. D. Fottrell (ed.), *Revisiting Children's Rights – 10 years of the UN Convention on the Rights of the Child*, Leiden: 2001, σ.σ. 36-44.

την εξαίρεση π.χ. της Επιτροπής για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα καθώς και της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Παιδιού), θεωρούνται ότι δρουν ως *οιονεί δικαστικά όργανα (quasi-judicial bodies)*. Εκτός από την Επιτροπή για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα που δεν προβλέπεται από το Σύμφωνο και η οποία εκλέγεται από το ECOSOC, τα μέλη εκλέγονται από τα κράτη μέλη για τέσσερα χρόνια διατηρώντας το δικαίωμα επανεκλογής τους. Οι εργασίες τους για τις Επιτροπές πραγματοποιούνται πάνω σε μία τιμητική και εθελοντική βάση.

Ο αριθμός των εβδομάδων διάρκειας των συνεδριάσεων ορίζεται εν μέρει από την Σύμβαση. Στην πράξη εξαρτάται από τον ειδικό όγκο εργασιών και την διαθεσιμότητα των οικονομικών μέσων. Το ελάχιστο είναι δύο εβδομάδες τον χρόνο (κάτι που, εκ των πραγμάτων, ίσχυε για μεγάλο χρονικό διάστημα στα πλαίσια των Επιτροπών της ΔΣΦυλετΔ και της ΔΣΓυν) και το μέγιστο είναι τρεις συνεδριάσεις των τριών εβδομάδων κάθε φορά. Οι συνεδριάσεις συνήθως πραγματοποιούνται στη Νέα Υόρκη ή την Γενεύη. Με εξαίρεση την Επιτροπή για την Εξάλειψη των Διακρίσεων σε βάρος των Γυναικών της οποίας η γραμματεία παρέχεται από την Διεύθυνση για την Προώθηση των Γυναικών (DAW) στη Νέα Υόρκη, η γραμματειακή υποστήριξη των οργάνων παρακολούθησης της εφαρμογής της συνθήκης παρέχεται από το Γραφείο του Υπατου Αρμοστή των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στην Γενεύη. Το ερώτημα που τίθεται είναι το αν και κατά πόσο αυτός ο διαχωρισμός δικαιολογείται από την «επικρατούσα τάση ως προς το φύλο» και το γεγονός ότι όλες οι προσφυγές και η διαδικασία έρευνας βασίζονται στο Προαιρετικό Πρωτόκολλο της ΔΣΓυν το οποίο έχει ήδη τεθεί σε ισχύ.

Οι πολιτικοί παρατηρητές και μελετητές συχνά ασκούν κριτική αναφορικά με τον μεγάλο αριθμό και τον πολλαπλασιασμό των οργάνων παρακολούθησης της εφαρμογής των συνθηκών του ΟΗΕ (*treaty monitoring bodies*) καθώς και των αλληλοκαλυπτόμενων λειτουργιών τους. Τα θέματα των φυλετικών διακρίσεων και του διαχωρισμού με βάση το φύλο ή την ηλικία δεν εξετάζονται μόνο από τις αντίστοιχες ειδικές επιτροπές σύμφωνα με τις ειδικές κρατικές αναφορές, αλλά και από την Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και την Επιτροπή για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα. Ταυτόχρονα είναι άξιο απορίας γιατί οι ατομικές και διακρατικές διαδικασίες προσφυγών στην Ευρώπη, την Λατινική Αμερική και προσεχώς στην Αφρική, τίθενται ενώπιον ενός ανεξάρτητου περιφερειακού δικαστηρίου

δικαιωμάτων του ανθρώπου, ενώ η εγκαθίδρυση ενός Διεθνούς Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στα πλαίσια των ΗΕ δεν έχει μέχρι στιγμής ούτε καν λογιστεί ως πιθανή λύση. Η μείωση των ειδικών οργάνων σε δύο υπηρεσίες πλήρους απασχόλησης μεσοπρόθεσμα θα ήταν μία πολύ καλή λύση. Μία μόνιμη Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου μπορεί να έχει την ευθύνη εξέτασης, κάθε τέσσερα ή πέντε χρόνια, μίας πάγιας αναφοράς από κάθε κράτος, καλύπτοντας όλες τις συνθήκες ανθρωπίνων δικαιωμάτων οι οποίες έχουν επικυρωθεί από το εν λόγω κράτος. Επίσης, ένα μόνιμο Διεθνές Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου θα πρέπει να ιδρυθεί έτσι ώστε να αποδίδει νομικά δεσμευτικές αποφάσεις σε διακρατικές και ατομικές προσφυγές τα οποία συνδέονται με διάφορες συνθήκες ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το ίδιο Δικαστήριο θα μπορεί να πραγματοποιεί ανεπίσημες διαδικασίες ερευνών με επιθεωρήσεις σε αντίστοιχους χώρους όταν παρατηρούνται σοβαρές και συστηματικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

1.3.9. Η διαδικασία των αναφορών

Η μοναδική υποχρεωτική διαδικασία παρακολούθησης την οποία προβλέπουν όλες οι σημαντικές συνθήκες είναι η εξέταση των κρατικών αναφορών.³⁷ Κάθε συνθήκη υποχρεώνει τα κράτη να υποβάλουν *αρχικές αναφορές (initial reports)* περιγράφοντας τα βήματα που έχουν κάνει για την εφαρμογή των δικαιωμάτων τα οποία αναγνωρίζονται από την συνθήκη μετά από ένα ή δύο χρόνια εφαρμογής της συνθήκης. Αυτές ακολουθούνται από *κανονικές περιοδικές αναφορές (regular periodic reports)* κάθε δύο με πέντε χρόνια. Οι αναφορές περιγράφουν τον βαθμό προόδου και τις δυσκολίες ή τα προβλήματα τα οποία ανακύπτουν στο πλαίσιο της εφαρμογής της συνθήκης. Επίσης, περιλαμβάνουν ικανοποιητικές νομικές, στατιστικές και λοιπές ακριβείς πληροφορίες οι οποίες μπορούν να φανούν χρήσιμες στις Επιτροπές με στόχο την απόκτηση μίας καλής εικόνας για την κατάσταση που επικρατεί αναφορικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και την εφαρμογή των σχετικών συνθηκών στο εσωτερικό της κάθε χώρας.

Οι συγκεκριμένες αναφορές θα πρέπει να αποτελούν το αποτέλεσμα μίας *διευρυμένης εθνικής διαδικασίας συζήτησης*, με την συμμετοχή του κοινοβουλίου, των εθνικών θεσμών δικαιωμάτων

³⁷ Βλ. σχετικά, J. Rehman, *op.cit.*, σ.σ. 95-104.

του ανθρώπου, όπως οι θεσμοί του συνηγόρου του πολίτη και οι επιτροπές δικαιωμάτων του ανθρώπου, της κοινωνία των πολιτών στο σύνολό της, και όχι μία κλειστή με την συμμετοχή μόνο κυβερνητικών αξιωματούχων. Εξάλλου, η αναλυτική, ιδιαίτερος κρίσιμη και αντικειμενική αξιολόγηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που είναι ο στόχος κάθε διαδικασίας έκδοσης κρατικών αναφορών, είναι δυνατή αν λαμβάνεται η γνώμη όλων των ενδιαφερόμενων πλευρών.

Στην πραγματικότητα όμως, οι αναφορές συντάσσονται και προετοιμάζονται με πολλούς διαφορετικούς τρόπους. Λίγες κυβερνήσεις έχουν κάνει σωστή αξιολόγηση της κατάστασης που επικρατεί στην χώρα τους ως προς τα ανθρώπινα δικαιώματα. Γενικά, η προετοιμασία των αναφορών θεωρείται ως μία υποχρέωση η οποία εκπληρώνεται με τον πιο απλό και γενικό τρόπο προκαλώντας συχνά μεγάλες καθυστερήσεις. Εξαιρέση αποτελεί η περίπτωση όπου η κοινωνία των πολιτών συμμετέχει ενεργά.

Η αποστολή των οργάνων παρακολούθησης της εφαρμογής των συνθηκών είναι η προσεκτική εξέταση των κρατικών αναφορών σε δημόσιες συνεδριάσεις. Η Επιτροπή κατά των Φυλετικών Διακρίσεων και η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, από την δεκαετία του 1970, έχουν υιοθετήσει την πρακτική χορήγησης της δυνατότητας στα κράτη να ορίζουν υψηλόβαθμους κυβερνητικούς αντιπρόσωπους που γνωρίζουν το αντικείμενο πολύ καλά και να εξετάζουν τις αναφορές. Σε ορισμένες περιπτώσεις (ειδικά ενώπιον της Επιτροπής για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα) ειδικές υπηρεσίες των ΗΕ, όπως ο ILO, η UNESCO, η WHO και ο FAO καλούνται να συμμετάσχουν στην διαδικασία εξέτασης των κρατικών αναφορών. Η UNICEF διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Λόγω του ότι οι μη κυβερνητικές οργανώσεις δεν αναφέρονται στις συνθήκες, ορισμένες κυβερνήσεις και μέλη επιτροπών (όπως π.χ. της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου) προσπάθησαν να εξαιρέσουν τους αντιπροσώπους αυτών των οργανισμών από την διαδικασία κρατικών αναφορών. Η συγκεκριμένη προσπάθεια απέτυχε διότι στις μέρες μας οι εθνικές και διεθνείς ΜΚΟ μπορούν να παίξουν αποφασιστικό ρόλο στην παροχή πληροφοριών στους εμπειρογνώμονες (με «σκιώδεις αναφορές» π.χ. ως απάντηση στις κρατικές αναφορές), ενώ ορισμένες φορές δέχονται επίσημες προσκλήσεις συμμετοχής σε όργανα διαλόγου της

συνθήκης. Οι αντιπρόσωποι των μέσων μαζικής ενημέρωσης γίνονται επίσης αποδεκτοί κατά την διάρκεια εξέτασης των αναφορών.

Σύντομα, μέσα και από ορισμένες αμφισβητήσεις αρχικά, έγινε συνηθισμένη πρακτική για τις Επιτροπές η διενέργεια *συμπερασματικών παρατηρήσεων και συστάσεων προς τα αντίστοιχα κράτη* και η δημοσίευσή τους στις ετήσιες αναφορές τους έπειτα από μία προσεκτική διερεύνηση των αναφορών, η οποία συνήθως λαμβάνει χώρα μέσα σε μία συνθετική και δημιουργική ατμόσφαιρα. Οι κυβερνήσεις αναμένεται να λάβουν σοβαρά υπ' όψιν τους αυτές τις συστάσεις και ακολούθως να εκδώσουν μία αναφορά του βαθμού εφαρμογής. Οι ΜΚΟ επίσης διαδραματίζουν έναν πολύ σημαντικό ρόλο στον τομέα της παρακολούθησης, ιδιαίτερα σε εθνικό επίπεδο. Αν η κατάσταση σε μία συγκεκριμένη χώρα κριθεί ως απολύτως ικανοποιητική, οι Επιτροπές θα μπορέσουν να χρησιμοποιήσουν το δικαίωμα λήψης συμπληρωματικών ή επονομαζόμενων *επείγοντων αναφορών – emergency reports* (όπως π.χ. η Επιτροπή των Φυλετικών Διακρίσεων) από τις αρμόδιες κυβερνήσεις.

Βασιζόμενες στην εμπειρία τους ως προς την διαδικασία σύνταξης κρατικών αναφορών οι Επιτροπές επίσης δημοσιεύουν κάποια *γενικά σχόλια – general comments* (άρθρο 40(4) του CCPR, άρθρο 19(3) της CAT, άρθρο 45(d) της CRC) ή *γενικές συστάσεις – general recommendations* (άρθρο 19 του CDESCR, άρθρο 9(2) της CERD, άρθρο 21(1) της CEDAW) που αφορούν συγκεκριμένες διατάξεις της συνθήκης, οι οποίες, σε πολλές περιπτώσεις, χρειάζονται πολλά χρόνια για να σχεδιασθούν και να υιοθετηθούν με τη διαδικασία του consensus. Παράλληλα με τις αποφάσεις οι οποίες λαμβάνονται κατά την διάρκεια των διαδικασιών των προσφυγών, τα γενικά αυτά σχόλια και οι συστάσεις συνιστούν την κυριότερη πηγή ερμηνείας των δικαιωμάτων και άλλων διατάξεων που περιλαμβάνονται στις αντίστοιχες συνθήκες.

1.3.10. Η διαδικασία των προσφυγών

Αν ληφθεί υπ' όψιν ότι οι διαδικασίες των προσφυγών παρεμβαίνουν στην εθνική κυριαρχία του κάθε κράτους πολύ περισσότερο από ότι οι διαδικασίες κρατικών αναφορών, διαπιστώνει κανείς ότι μόνο ορισμένες σημαντικές συνθήκες τις προβλέπουν, συνήθως σε *προαιρετική βάση*, βασιζόμενες δηλ. στα κράτη τα οποία εκφράζουν την αναγνώρισή τους υιοθετώντας ή επικυρώνοντας ένα προαιρετικό πρωτόκολλο. Αν και η διαδικασία των προσφυγών σχεδιάστηκε

σύμφωνα με το πρότυπο της ΕυρΣΔΑ, ορισμένες σχετικές συνθήκες των ΗΕ χρησιμοποιούν μία πιο ήπια ορολογία. Ο όρος «προσφυγή» ('complaint') αντικαθίσταται από τον όρο «κοινοποίηση» ('communication'), οι αιτούμενοι χαρακτηρίζονται ως «δημιουργοί» ('authors') και οι αποφάσεις λογίζονται ως «τελικές απόψεις» ('final views') έτσι ώστε να μην δημιουργήσουν την εντύπωση των δεσμευτικών κρίσεων.

Οι διαδικασίες διακρατικών προσφυγών (*inter-state compalintas procedures*) περιέχονται σε τέσσερις συνθήκες³⁸ (άρθρο 11 της CERD, άρθρο 41 του CCPR, άρθρο 21 της CAT, άρθρο 76 της MWC). Αν και υποχρεωτικές, στα πλαίσια της Σύμβασης των Φυλετικών Διακρίσεων, κανένα κράτος μέρος των ΗΕ δεν εκμεταλλεύτηκε την ύπαρξη αυτής της διαδικασίας. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι κυβερνήσεις, χωρίς να προσβάλλουν τα συμφέροντα τους (κάτι που θα μπορούσε να συμβεί αν τα δικαιώματα των πολιτών τους ή των ατόμων τα οποία ανήκουν σε μειονότητες για τις οποίες είναι υπεύθυνες καταπατούνταν), δεν επιθυμούν να δράσουν προς όφελος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και να συντάξουν ένα αίτημα ανθρωπίνου δικαιώματος – ένδειξη «μη φιλικής στάσης» - έναντι ενός άλλου κράτους. Ακόμη και στη περίπτωση της ΕυρΣΔΑ, διακρατικά αιτήματα σπάνια εγείρονται. Η μόνη περίπτωση υποβολής διακρατικού αιτήματος στα πλαίσια της ΕυρΣΔΑ είναι η προσβολή των συμφερόντων ενός κράτους μέρους. Από την άλλη μεριά, η ασημαντότητα των διακρατικών προσφυγών στα ΗΕ οφείλεται επίσης στο γεγονός ότι η διαδικασία αυτή δεν ρυθμίζεται αποτελεσματικά σε καμία από τις σχετικές συνθήκες.

Οι διαδικασίες ατομικών προσφυγών (*individual complaints procedures*) είναι εντελώς προαιρετικές. Καθορίζονται εν μέρει από τις αντίστοιχες συνθήκες (άρθρο 14 του CERD, άρθρο 22 της CAT, άρθρο 77 της MWC) ή από ξεχωριστά προαιρετικά πρωτόκολλα (του CCPR και πιο πρόσφατα του CEDAW). Ένα άλλο προαιρετικό πρωτόκολλο προετοιμάζεται για το CDESCR. Στην πραγματικότητα, η πιο σημαντική διαδικασία ατομικών προσφυγών είναι αυτή που διενεργείται ενώπιον της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του CCPR. Παρά την αρχική αντίρρηση που έφεραν τα πρώην σοσιαλιστικά κράτη, η Επιτροπή κατόρθωσε να αναπτύξει την διαδικασία και να την μετατρέψει σε οιονεί δικαστική κατά το πρότυπο της ΕυρΣΔΑ. Οι

³⁸ Βλ. αναλυτικά, F. A. Bayefski, *How to Complain to the UN Human Rights Treaty System*, The Hague: 2001.

αποφάσεις της Επιτροπής, ενώ δεν είναι νομικά δεσμευτικές, ενισχύονται και υποστηρίζονται ως δικαστικές αποφάσεις (judgments). Στην συνέχεια, επιδίδονται στα κράτη μέρη με την προσθήκη ειδικών συστάσεων. Αν και το 1^ο Προαιρετικό Πρωτόκολλο του CCPR επικυρώθηκε από περισσότερες από 100 χώρες, λιγότερα από 1.200 ατομικά αιτήματα καταγράφηκαν και λιγότερα από 500 κρίθηκαν στα 25 χρόνια της ύπαρξής του. Πολλά αιτήματα βέβαια, οδήγησαν σε σημαντικές αποφάσεις, οι οποίες συχνά κινούνταν πέρα από τα συνηθισμένα όρια της νομολογίας του Ευρωπαϊκού και Διαμερικανικού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Η διαδικασία ατομικών προσφυγών σε συμφωνία με το άρθρο 22 της CAT, έχει ως τώρα αναγνωριστεί από 51 κράτη. Περίπου 220 αιτήματα έχουν τεθεί ενώπιον της *Επιτροπής κατά των Βασανιστηρίων (Committee against Torture)*. Πολλά από αυτά τα αιτήματα όμως, δεν αναφέρονται σε ειδικές κατηγορίες βασανισμού, αλλά σε παραβιάσεις, σύμφωνα με το άρθρο 3 της CAT, από ευρωπαϊκές χώρες οι οποίες είχαν εκδώξει ή βρίσκονταν στη φάση εκδίωξης των αλλοδαπών σε χώρες όπου είναι πολύ πιθανό να υποστούν βασανιστήρια. Οι διαδικασίες των ατομικών προσφυγών ενώπιον της *Επιτροπής για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (Committee on the Elimination of Racial Discrimination)* έχουν μικρή σημασία, αφού μέχρι στιγμής έχουν εξεταστεί λιγότερες από 30 υποθέσεις.

Σε αντίθεση με την ΕυρΣΔΑ και την ΑΣΔΑ, οι διαδικασίες οι οποίες τίθενται ενώπιον των Επιτροπών των ΗΕ βασίζονται αποκλειστικά σε γραπτές πληροφορίες. Λόγω δε της απουσίας ακροαματικής διαδικασίας ή πληροφοριών οι οποίες συλλέγονται κατά την διάρκεια επισκέψεων σε αντίστοιχους χώρους, αυτές οι γραπτές αναφορές από τα δύο εμπλεκόμενα μέρη είναι πολύ σημαντικές. Αν οι αντίστοιχες κυβερνήσεις απορρίψουν την πιθανότητα συνεργασίας, οποιαδήποτε βάσιμη αναφορά από τον αιτούμενο θεωρείται σημαντική. Οι διαδικασίες χωρίζονται σε διαδικασίες επί του παραδεκτού (admissibility procedures) και διαδικασίες επί της ουσίας (proceedings on the merits), αν και συχνά μία μόνο απόφαση απευθύνεται στα δύο εμπλεκόμενα μέρη. Οι προσφυγές απορρίπτονται αν τα εσωτερικά ένδικα μέσα που είναι διαθέσιμα δεν έχουν εξαντληθεί, αν δεν είναι συμβατές με τις προβλεψεις της σχετικής συνθήκης ή αν είναι ανεπαρκώς θεμελιωμένες. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι μόνο τα άτομα (και οι ομάδες ατόμων στην περίπτωση της CERD) δικαιούνται να υποβάλλουν ένα

αίτημα και όχι τα νομικά πρόσωπα και οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί όπως στην ΕυρΣΔΑ, την ΑΣΔΑ και τον Αφρικανικό Χάρτη.

Αν τώρα προκύψει ότι μία συνθήκη έχει παραβιαστεί, τότε οι αποφάσεις θα περιέχουν μία σύσταση για επανόρθωση. Αντίθετα προς το Ευρωπαϊκό ή το Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, τα όργανα παρακολούθησης της εφαρμογής συνθηκών των ΗΕ δεν είναι εξουσιοδοτημένα να λαμβάνουν νομικά δεσμευτικές αποφάσεις ή να επιδικάζουν αποζημιώσεις σε θύματα παραβιάσεων δικαιωμάτων του ανθρώπου. Οι διαδικασίες που έπονται των συγκεκριμένων αποφάσεων των οργάνων παρακολούθησης της εφαρμογής μιας συνθήκης είναι εξίσου ανίσχυρες. Ενώ οι Επιτροπές των ΗΕ υποβάλουν εκθέσεις στο ECOSOC ή άμεσα στην Γενική Συνέλευση, κανένα από τα πολιτικά όργανα του ΟΗΕ, συμπεριλαμβανομένης και της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, δεν αισθάνεται υπεύθυνο για την αποτελεσματική παρακολούθηση της εφαρμογής των αποφάσεων των οργάνων της συνθήκης σε εθνικό επίπεδο. Έτσι τα όργανα εμπειρογνομόνων έχουν αναλάβει να διεξαγάγουν τα ίδια τη διαδικασία που έπεται των κρατικών αναφορών με κυμαινόμενη επιτυχία ως τώρα.

1.3.11. Η διαδικασία της έρευνας

Η διαδικασία της έρευνας³⁹ προβλέπεται στο άρθρο 20 της CAT και, από το 1999, στο άρθρο 8 του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου της CEDAW. Και στις δύο περιπτώσεις, οι διαδικασίες είναι υποχρεωτικές για τα κράτη μέλη. Είναι βέβαια πιθανή η εξαίρεση ενός κράτους μέλους από την εφαρμογή της διαδικασίας με την συμπερίληψη ρήτρας παρέκκλισης (*opting out*) κατά την στιγμή της υπογραφής ή της επικύρωσης της Σύμβασης. Κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 1980 ένας μεγάλος αριθμός σοσιαλιστικών κρατών αποχώρησαν εφαρμόζοντας το άρθρο 28 της CAT για να αποσύρουν την επιφύλαξή τους λίγο αργότερα. Από τα 51 κράτη μέλη του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου της CEDAW, μόνο 3 εξέφρασαν την επιφύλαξή τους και αποχώρησαν σύμφωνα πάντα με το άρθρο 10 (Bangladesh, Belize και Cuba).

Σε αντίθεση με την διαδικασία αιτημάτων, η διαδικασία έρευνας (*inquiry procedure*) ξεκινάει ανεπίσημα (*ex-officio*) από τις Επιτροπές της CAT και της CEDAW, με την προϋπόθεση να έχουν

³⁹ Βλ. σχετικά, J. Rehman, *op.cit.*, σ.σ. 106-110..

προκύπτει αξιόπιστες και καλά στηριγμένες ενδείξεις σοβαρής και συστηματικής πρακτικής βασανισμού ή μορφών διάκρισης έναντι των γυναικών. Η προέλευση αυτών των πληροφοριών δεν διευκρινίζεται. Στις περισσότερες περιπτώσεις προκύπτουν από τις ΜΚΟ ή τις ανταποκρίσεις των μέσων μαζικής ενημέρωσης.

Σε πρώτη φάση, το ενδιαφερόμενο κράτος υποχρεούται να σχολιάσει τις κατηγορίες. Αν δεν κατορθώσει να αντικρούσει επαρκώς τις κατηγορίες, η Επιτροπή θα πρέπει, σε μία δεύτερη φάση, να αναθέσει σε ένα ή περισσότερα μέλη της την διενέργεια εμπιστευτικής έρευνας (*confidential inquiry*) στον αντίστοιχα προβλεπόμενο τόπο έπειτα από την συγκατάθεση της αρμόδιας κυβέρνησης. Στην συνέχεια, η Επιτροπή θα πρέπει να αποστείλει μία εμπιστευτική αναφορά με συστάσεις προς την κυβέρνηση βάσει των αποτελεσμάτων της έρευνας. Η Επιτροπή επίσης δικαιούται να εκδώσει μία ανασκόπηση των αποτελεσμάτων στην ετήσια αναφορά της.

Μέχρι τώρα, η Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων έχει εκκινήσει διαδικασίες ερευνών που αφορούν συστηματικές πρακτικές βασανιστηρίων σε επτά κράτη μέλη και έχει εκδώσει τα αποτελέσματα των πέντε διαδικασιών (έναντι της Τουρκίας, της Αιγύπτου, του Περού, της Σρι Λάνκα και του Μεξικού). Σε τέσσερις περιπτώσεις, οι κατηγορίες που αφορούσαν συστηματικές πρακτικές βασανιστηρίων κατόρθωσαν να αποδειχθούν, ενώ όσον αφορά την Σρι Λάνκα, η Επιτροπή δεν επιβεβαίωσε μία τέτοια συστηματική πρακτική. Η Επιτροπή της CEDAW έχει εκκινήσει μόνο μία διαδικασία έρευνας μέχρι σήμερα της οποίας το περιεχόμενο είναι ακόμη άκρως εμπιστευτικό.

1.4. Όργανα εκ του Καταστατικού Χάρτη

1.4.1. Η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (CHR)

1.4.1.1. Γενικές Παρατηρήσεις

Μέχρι αυτή τη στιγμή, τα Ηνωμένα Έθνη δεν έχουν ένα κύριο όργανο αρμόδιο για ανθρώπινα δικαιώματα («συμβούλιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων»)⁴⁰. Αντίθετα το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο (ECOSOC), μαζί με άλλες αρμοδιότητες, είναι επιφορτισμένο να επιλαμβάνεται και ζητημάτων που σχετίζονται με τα δικαιώματα του ανθρώπου. Σύμφωνα με το άρθρο 68 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, είναι εξουσιοδοτημένο να συστήνει επιτροπές που είναι

⁴⁰ Σύμφωνα βέβαια με τις προτάσεις του ΓΓ για τη μεταρρύθμιση του ΟΗΕ που περιλαμβάνονται στην Έκθεσή του με τίτλο «Για μεγαλύτερη ελευθερία, ανάπτυξη, ασφάλεια και ανθρώπινα δικαιώματα για όλους» ('In larger freedom: Towards development, security and human rights for all') και οι οποίες εξετάστηκαν από τους Αρχηγούς Κρατών και Κυβερνήσεων που συναντήθηκαν στην έδρα του Οργανισμού στη Νέα Υόρκη από τις 14 έως τις 16 Σεπτεμβρίου 2005 με αφορμή τη συμπλήρωση 60 χρόνων από την ίδρυση του Οργανισμού, η ενίσχυση του ΟΗΕ για την αντιμετώπιση των προκλήσεων του 21^{ου} αιώνα, προαπαιτεί μεταξύ άλλων την αντικατάσταση της ΕΔΑ από ένα μικρότερο διαρκές Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που θα ενεργεί ως ένα από τα κύρια όργανα των Ηνωμένων Εθνών ή ως συμπληρωματικό όργανο της ΓΣ, τα μέλη του οποίου θα εκλέγονται απευθείας από τη ΓΣ με πλειοψηφία των 2/3 των παρευρισκομένων και ψηφισάντων μελών. Βλ. την πλήρη Έκθεση που κατέθεσε ο ΓΓ στη Γεν. Συνέλευση στις 20 Μαρτίου 2005 και συμπληρωματικό πληροφοριακό υλικό στην ιστοσελίδα www.un.org/largerfreedom. Η συγκεκριμένη δε πρόταση του ΓΓ έγινε δεκτή τελικά από τους Αρχηγούς Κρατών και Κυβερνήσεων, οι οποίοι συμφώνησαν για την εγκαθίδρυση ενός Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ μέσα στον επόμενο χρόνο. Για τα αποτελέσματα της Παγκόσμιας Συνόδου του ΟΗΕ 2005 στο θέμα αυτό βλ. στην ιστοσελίδα <http://www.ohchr.org/english/bodies/chr/docs/wsoutcome2005.pdf> (πρόσβαση στις 18/10/05). Ωστόσο αξίζει να σημειωθεί ότι, πολλές οργανώσεις – ελληνικές επί παραδείγματι – εκφράζουν τις αντιρρήσεις τους στην πρόταση αυτή του ΓΓ. Πιο συγκεκριμένα, θεωρούν ότι η ΕΔΑ πρέπει να διατηρηθεί και οι ότι μόνο βελτιώσεις μπορεί να γίνουν για να είναι αποτελεσματικότερη. Πρόκειται εξάλλου κατά τη γνώμη τους για έναν ιστορικό θεσμό, πάντα πολύτιμο και το κατεξοχήν βήμα συζήτησης για τα ανθρώπινα δικαιώματα και καταγγελίας των παραβιάσεων τους στο οποίο συμμετείχαν οι λαοί – ιδίως οι πιο αδύναμοι – και η κοινωνία των πολιτών υπό ευρεία έννοια. Εφιστούν μάλιστα την προσοχή στο ότι τα μέλη της Επιτροπής πρέπει να μην είναι λίγα για έναν επιπλέον λόγο, διότι τα ολιγομελή όργανα επηρεάζονται ευκολότερα από τους ισχυρούς της γης. Συμφωνούν παντός ως προς την ενίσχυση της συμβουλευτικής αρμοδιότητας της ΕΔΑ απέναντι στα κύρια όργανα του ΟΗΕ και κυρίως το ΣΑ, σχετικά με θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων ενώ παράλληλα υποστηρίζουν τη δημιουργία διαρκούς Τμήματος ή Εκτελεστικού Συμβουλίου στο πλαίσιο της ΕΔΑ με περιορισμένο αριθμό μελών και συγκεκριμένες εξουσίες που να αντιμετωπίζει κυρίως επείγουσες καταστάσεις ή κρίσεις, συνεργαζόμενο με το Γραφείο του Υπατου Αρμοστή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, με τα όργανα των συνθηκών (treaty bodies) και με όλα τα άλλα όργανα του ΟΗΕ που κατά περίπτωση είναι αρμόδια για τα παραβιαζόμενα ανθρώπινα δικαιώματα. Για τις σκέψεις-προτάσεις των ελληνικών οργανώσεων βλ σχετικά υπομνήματα στις ιστοσελίδες, <http://www.mfhr.gr/archive/papers/proposals.gr.doc> και <http://www.mfhr.gr/statements/gr/2452005.htm - 27k> (πρόσβαση στις 10/07/05).

αναγκαίες για την εκτέλεση των καθηκόντων του, στα οποία περιλαμβάνονται «τα οικονομικά και κοινωνικά θέματα και η προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων». Μέσα σε αυτό το πλαίσιο έχει συγκροτήσει ένα σύνολο από περιφερειακές και λειτουργικές επιτροπές (π.χ. για τη βιώσιμη ανάπτυξη) συμπεριλαμβανομένων τριών επιτροπών υπεύθυνων άμεσα για ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τη θέση των γυναικών και την πρόληψη του εγκλήματος και την ποινική δικαιοσύνη.

Η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελεί το πιο σημαντικό όργανο των ΗΕ στο πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.⁴¹ Ξεκίνησε τις εργασίες της το 1946 και η πρώτη πολυσήμαντη αποστολή της αφορούσε τον προσδιορισμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε μια Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948) και ακολούθως σε μια Διεθνή Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Αρχικά, η Επιτροπή δεν είχε πολλά κράτη μέλη και καθοδηγείτο κυρίως από προσωπικότητες διεθνούς κύρους όπως ο *Eleonor Roosevelt* και ο *René Cassin*.

Με την πάροδο όμως των ετών, ο αριθμός των κρατών μελών αυξήθηκε σε 53 και μαζί με αυτόν, η πολιτική επιρροή των κυβερνήσεων και των διπλωματών. Έτσι ενώ θεωρητικά, η ΕΔΑ υπάρχει για να υπηρετεί την υψηλόφρονη ιδέα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στην πραγματικότητα ως ένα από τα πολιτικά όργανα της διεθνούς κοινότητας συγκροτείται από εκπροσώπους των κρατών που σε τελευταία ανάλυση ενεργούν και αποφασίζουν με πολιτικά κριτήρια.

Παρ' όλα αυτά, ο ρόλος των ΜΚΟ (NGOs), των μέσων μαζικής ενημέρωσης και γενικά της παγκόσμιας κοινής γνώμης αποδεικνύει ότι δεν λαμβάνονται υπόψη μόνο τα πολιτικά επιχειρήματα. Εν προκειμένω, δεν είναι μόνο οι εκπρόσωποι από τα 53 κράτη που συγκεντρώνονται στην ετήσια, διάρκειας έξι εβδομάδων, συνεδρίαση στο Palais des Nations στη Γενεύη για να ανταλλάξουν ιδέες, αλλά και σχεδόν 3,000 μεμονωμένα άτομα που με τον έναν ή τον άλλο τρόπο ενδιαφέρονται για τα ανθρώπινα δικαιώματα: υψηλόβαθμοι πολιτικοί, διπλωμάτες, εμπειρογνώμονες ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εκπρόσωποι περιφερειακών οργανώσεων και μέσων μαζικής ενημέρωσης, άτομα που ανήκουν σε ομάδες αυτοχθόνων (indigenous groups) και εκατοντάδες επιπλέον ακτιβιστές ανθρωπίνων δικαιωμάτων οι οποίοι, ως εκπρόσωποι ΜΚΟ έχουν συμβουλευτικό ρόλο στο ΟΚΣ. Με άλλα λόγια οι συνεδριάσεις της

⁴¹ Βλ. αναλυτικά, R. Hanski – M. Scheinin (eds.), *Leading Cases of the Human Rights Committee*, Åbo 2003.

Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κατά τους μήνες Μάρτιο και Απρίλιο ισοδυναμούν με μια μεγάλη διάσκεψη ανθρωπίνων δικαιωμάτων πολύχρωμου συμμετοχικού μείγματος από ακτιβιστές ΜΚΟ, θύματα παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πολιτικούς, διπλωμάτες και εμπειρογνώμονες, οι οποίοι συζητούν για την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε όλα ουσιαστικά τα κράτη της διεθνούς κοινότητας, μελετώντας ψηφίσματα και σχέδια αποφάσεων. Ειδικότερα, οι εκπρόσωποι ΜΚΟ (και τα μη κράτη μέλη που συμμετέχουν με καθεστώς παρατηρητή) ενσωματώνονται πλήρως στις εργασίες της Επιτροπής, έχουν το δικαίωμα δημοσίου λόγου, και όπως οι κυβερνήσεις και οι εμπειρογνώμονες, μπορούν να εκδίδουν γραπτές παρατηρήσεις στις επίσημες γλώσσες ως έγγραφα των ΗΕ καθώς και να διαδραματίζουν κάποιον ρόλο κατά τη μελέτη γύρω από τα σχέδια ψηφισμάτων. Ωστόσο, τόσο τα κράτη παρατηρητές όσο και οι ΜΚΟ δεν έχουν δικαίωμα ψήφου, παρά μόνο τα 53 κράτη μέλη, ενώ αποκλείεται επίσης η συμμετοχή τους στις μυστικές συνεδριάσεις που λαμβάνουν χώρα βάσει της διαδικασίας '1503'. Στο σημείο αυτό αξίζει βέβαια να σημειωθεί ότι, η ΕΔΑ υιοθέτησε σταδιακά στις συνεδριάσεις της την διάσταση της ευρύτερης συμμετοχής. Κατά τις πρώτες δεκαετίες του Ψυχρού Πολέμου η αρχή της «μη ανάμειξης στις εσωτερικές υποθέσεις των κρατών» κυριαρχούσε με αποτέλεσμα να συρρικνώνεται το έργο της Επιτροπής. Το επιχείρημα που συνήθως προβάλλονταν ήταν ότι επειδή στον Χάρτη των ΗΕ δεν γινόταν αναφορά στην «προστασία» αλλά μόνο στην «προαγωγή» των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η ΕΔΑ δεν είχε καμία εξουσιοδοτημένη εντολή να κάνει βήματα που θα υπονόμευαν έστω και κατά το ελάχιστο την εθνική κυριαρχία.

Το επιχείρημα αυτό αφορούσε ακόμη και τη συζήτηση στην Επιτροπή καθώς μια γενική συζήτηση γύρω από ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων ήταν επιτρεπτή, ενώ αντίθετα η συζήτηση για συγκεκριμένες παραβιάσεις από μεμονωμένα κράτη δεν ήταν. Για το λόγο αυτό εξάλλου η ΕΔΑ μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1960 περιοριζε τη δραστηριότητά της σε μέτρα προαγωγής μόνο, π.χ. συμβουλευτικές υπηρεσίες (όπως η οργάνωση σεμιναρίων ή ο διορισμός εμπειρογνομόνων κατόπιν προσκλήσεως των ενδιαφερομένων κυβερνήσεων), καθώς επίσης και στην προετοιμασία μιας Διεθνούς Διακήρυξης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και άλλων δεσμευτικών κανόνων περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σύμφωνα δε με το δόγμα της μη ανάμειξης στις εσωτερικές υποθέσεις των κρατών, μέτρα για την προστασία των ανθρωπίνων

δικαιωμάτων ήταν δυνατόν να εφαρμοστούν μόνο στη βάση των δεσμευτικών συμβατικών κειμένων και μόνο για τα κράτη μέρη αυτών των συμβάσεων.

Η αρχή τώρα της «μη ανάμειξης στις εσωτερικές υποθέσεις των κρατών» κλονίστηκε για πρώτη φορά με την στάση που υιοθέτησαν τα Ηνωμένα Έθνη έναντι των κρατών παρίες. Ήδη από τη σφαγή του Sharpeville το 1960, αναπτύχθηκε μια έντονη κριτική προς την πολιτική του *Απαρτχάιντ* στην Ν. Αφρική και όχι για ιστορικούς μόνο λόγους (αγώνας κατά του εθνικοσοσιαλιστικού ρατσισμού), αλλά διότι η άρρηκτη σύνδεσή της με την διαδικασία αποαποικιοποίησης είχε σαν αποτέλεσμα να τοποθετηθεί ως ξεχωριστό θέμα στην ημερήσια διάταξη των ΗΕ. Έτσι το 1967, συστήθηκε μια πενταμελής ομάδα εργασίας προκειμένου να εξετάσει την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ν. Αφρική και η οποία παρέμεινε εκεί μέχρι το τέλος του *Απαρτχάιντ* το 1995. Η πολιτική ανθρωπίνων δικαιωμάτων του Ισραήλ τοποθετήθηκε επίσης στην ημερήσια διάταξη μετά την κατάληψη των Παλαιστινιακών εδαφών το 1967, και το 1973 μετά το πραξικόπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, η Χιλή έγινε το τρίτο κράτος παρία που τοποθετήθηκε στην ημερήσια διάταξη των ΗΕ ως ξεχωριστό θέμα. Παράλληλα με αυτή την εξέλιξη, ένα γενικότερο ζήτημα ανέκυψε βάσει της Απόφασης (Resolution) 1235 (1967) του ECOSOC να επιτρέψει συζητήσεις για την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε όλες τις χώρες. Η απόφαση αυτή αξιοποιήθηκε αργότερα ως η νομική βάση για την απορύθμιση της αρχής της «μη ανάμειξης στις εσωτερικές υποθέσεις των κρατών» και την εγκαθίδρυση συγκεκριμένων μηχανισμών προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε επίπεδο Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Πιο συγκεκριμένα, με βάση το δεδομένο ότι η Επιτροπή συνέρχεται μόνο μια φορά το χρόνο την άνοιξη, γεγονός που μπορεί να συνεπάγεται την καθυστερημένη αντίδρασή της σε μαζικές και συστηματικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που έλαβαν χώρα την άνοιξη ή το καλοκαίρι του προηγούμενου χρόνου, το ΟΚΣ εξουσιοδότησε τελικά την ΕΔΑ να συγκαλεί έκτακτες συνεδριάσεις για κατεπείγουσες περιπτώσεις εφόσον έχει προηγηθεί απόφαση της πλειοψηφίας των κρατών μελών. Η πρώτη έκτακτη συνεδρίαση έλαβε χώρα το 1992 με σκοπό να αντιμετωπίσει τις μαζικές και συστηματικές παραβιάσεις στην πρώην Γιουγκοσλαβία, την Ρουάντα, το Ανατολικό Τιμόρ και στα κατεχόμενα από το Ισραήλ Παλαιστινιακά εδάφη.

1.4.1.2. Οι ανα χώρα εντολές

Με την Απόφαση 1235 (1967) το ECOSOC εξουσιοδότησε ρητά την Επιτροπή να εξετάζει ενδελεχώς καταστάσεις όπου υπάρχει σοβαρή ένδειξη ενός συστηματικού σχεδίου μαζικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σε αυτήν την δημόσια διαδικασία, η ΕΔΑ, καταδικάζοντας ένα κράτος με ξεχωριστό ψήφισμα, εκφράζει την προσωρινή νομική της κρίση ότι στο ενδιαφερόμενο κράτος τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν μαζικά και συστηματικά παραβιαστεί. Ενώ, από την στιγμή που έχει πραγματοποιηθεί μια έρευνα, η Επιτροπή αποφασίζει στη βάση των αποτελεσμάτων αυτής της έρευνας εάν μια παραβίαση συνεχίζει να υφίσταται. Εάν δε κάτι τέτοιο εξακριβωθεί, η έρευνα παρατείνεται μέχρι να υπάρξει αξιοσημείωτη βελτίωση της κατάστασης και το ενδιαφερόμενο κράτος να έχει βγει από την «μαύρη» λίστα.

Φυσικά, η ΕΔΑ δεν έχει τη δυνατότητα να διεξάγει η ίδια την έρευνα (*investigation*), αλλά πρέπει να αναθέσει την αποστολή αυτή στον Γενικό Γραμματέα, ή σε ειδικούς απεσταλμένους (*special envoys*) ή ειδικούς εκπροσώπους (*special representatives*) του. Σχετικά πρόσφατα μάλιστα, και ο Ύπατος Αρμοστής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου εξουσιοδοτήθηκε με την εντολή να διορίσει έναν Προσωπικό Εντεταλμένο (*Personal Representative*). Η Επιτροπή δύναται επίσης να συστήσει μέσω του προέδρου της ομάδες εργασίας (*working groups*), οι οποίες απαρτίζονται εκ περιτροπής είτε από πέντε άτομα που αντιπροσωπεύουν τις πέντε γεωπολιτικές περιφέρειες των ΗΕ, ή από ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες (*independent experts*) ή τους λεγόμενους ειδικούς εισηγητές (*special rapporteurs*).

Αρχικά οι ομάδες εργασίας συστήθηκαν για να εξασφαλίσουν κάποιο βαθμό γεωπολιτικής ισορροπίας, όπως οι ομάδες εργασίας για τη Ν. Αφρική και τα κατεχόμενα από το Ισραήλ Παλαιστινιακά εδάφη, καθώς επίσης και η ομάδα εργασίας για τη Χιλή. Η ομάδα εργασίας για τη Ν. Αφρική συνέχισε να υφίσταται μέχρι το τέλος του Απαρτχάιντ το 1995 ενώ η ομάδα εργασίας για τη Χιλή αντικαταστάθηκε το 1979 από έναν ειδικό εισηγητή. Ενδεικτική είναι βέβαια η περίπτωση της Κούβας όπου ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες, σε διπλωματικό επίπεδο, πρότειναν αρχικά «μόνο» μια ομάδα εργασίας αυτή σύντομα αντικαταστάθηκε από ένα ειδικό εισηγητή. Από την άλλη πλευρά, όπως προκύπτει από την περίπτωση της Πολωνίας, το πρώτο κράτος στη σφαίρα επιρροής μιας υπερδύναμης που μπήκε στην «μαύρη» λίστα, η ΕΔΑ

κατέφυγε στη πιο χαλαρή από όλες τις δυνατές λύσεις, που ήταν να διορίσει έναν ειδικό απεσταλμένο. Μόνο δύο χρόνια μετά, η Επιτροπή, ενάντια σε κάθε πολιτική αντίσταση, πέτυχε να διορίσει έναν ειδικό εισηγητή για το Αφγανιστάν με την εντολή να ερευνήσει και να ετοιμάσει μια έκθεση για τις μαζικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που διαπράχθηκαν εκεί από την Σοβιετική Ένωση.

Ο όρος «ανεξάρτητος εμπειρογνώμονας» σε αντίθεση με τον ειδικό εισηγητή, υποδηλώνει συνήθως ότι μια εντολή δεν περιλαμβάνει πρωτίστως την έρευνα της κατάστασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πνεύμα της Απόφασης 1235, αλλά ότι έχει σχέση με όψεις τεχνικής συνεργασίας και συμβουλευτικών υπηρεσιών. Ενδεικτικό είναι το παράδειγμα της Ισημερινής Γουινέας όπου λόγω των μαζικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ένας ειδικός εισηγητής διορίστηκε αρχικά το 1979 αλλά κατόπιν βελτίωσης της κατάστασης αντικαταστάθηκε το 1980 από έναν ανεξάρτητο εμπειρογνώμονα. Βέβαια, η κατάσταση επιδεινώθηκε ξανά και το 1993 ένας άλλος ειδικός εισηγητής διορίστηκε στα πλαίσια της διαδικασίας '1235', ο οποίος αντικαταστάθηκε το 1999 από έναν ειδικό εκπρόσωπο του Γενικού Γραμματέα. Στην Γουατεμάλα επίσης με τα πρώτα δείγματα γραφής μιας προοδευτικής ειρηνευτικής διαδικασίας, ο ειδικός εισηγητής εκεί αντικαταστάθηκε από τον Γενικό Γραμματέα το 1986, και το 1987, ένας ανεξάρτητος εμπειρογνώμονας διορίστηκε για να υποστηρίξει την ειρηνευτική διαδικασία με μέτρα τεχνικής συνεργασίας, ιδιαίτερα στο πεδίο της θεσμικής οικοδόμησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (π.χ. truth commissions). Η Αϊτή τέλος συνιστά μια παρόμοια περίπτωση, καθώς από το 1987 υπόκειται στο μηχανισμό των «συμβουλευτικών υπηρεσιών», ενώ στα πέτρινα χρόνια της στρατιωτικής δικτατορίας (1992-1995) ελεγχόταν από ένα ειδικό εισηγητή στο πλαίσιο της διαδικασίας '1235'.

Είναι προφανές τώρα ότι οι ενδιαφερόμενες κυβερνήσεις θα έκαναν ότι μπορούσαν για να μην τοποθετηθούν στην «μαύρη λίστα» των χωρών στις οποίες διεξάγονται έρευνες βάσει της διαδικασίας '1235'. Έτσι, ισχυρά κράτη όπως η Κίνα και Ρωσία ειδικότερα, ασκώντας την απαραίτητη διπλωματική και πολιτική πίεση σε κράτη μέλη, έχουν μέχρι τώρα αποφύγει επιτυχώς μια καταδίκη από την ΕΔΑ, η οποία αποφασίζει με μια απλή πλειοψηφία των κρατών. Μέσα σε αυτό το κλίμα, τα ΗΕ έχουν κατηγορηθεί ότι εφαρμόζουν διπλά μέτρα και σταθμά και ότι κατακρίνουν ανοιχτά μόνο τα μικρότερα κράτη για τις παραβιάσεις των

ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τη στιγμή μάλιστα που η Επιτροπή είχε μόνο τα τρία κράτη παρίες Ν. Αφρική, Ισραήλ και Χιλή στην «μαύρη λίστα» της, τέτοια κριτική ήταν χωρίς αμφιβολία δικαιολογημένη. Θα πρέπει ωστόσο να διευκρινιστεί ότι ο μηχανισμός των ανά χώρα εντολών (country-specific mechanism) έχει έκτοτε αναπτυχθεί σημαντικά και η σημερινή λίστα κρατών που υπόκεινται σε έρευνες στο πλαίσιο δημόσιων ή μυστικών διαδικασιών δίνει ένα συνολικά αντιπροσωπευτικό δείγμα γραφής των μαζικών και συστηματικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Πιο συγκεκριμένα, οι ανά χώρα εκθέσεις που προετοιμάζονται από τους ειδικούς εισηγητές και άλλους ειδικούς, είναι σε γενικές γραμμές πολύ επικριτικές και αντικειμενικές. Εντούτοις, εάν ληφθεί υπόψη ότι τα κράτη στα οποία διεξάγονται έρευνες επιλέγονται από ένα πολιτικό όργανο των ΗΕ, τότε τα πολιτικά κριτήρια θα εξακολουθήσουν να διαδραματίζουν έναν σημαντικό ρόλο.

Όσον αφορά το χρονικό διάστημα λειτουργίας μιας ομάδας εργασίας, αξίζει να σημειωθεί ότι η εντολή της ομάδας εργασίας για τη Ν. Αφρική ήταν για 28 χρόνια (1967-1995), πρόκειται δε για την μακροβιότερη ανά-χώρα εντολή που έχει ποτέ θεσπιστεί. Η *Ισημερινή Γουινέα* επίσης ήταν υπό την επίβλεψη της ΕΔΑ στις διαδικασίες '1503' και '1235' καθώς επίσης και των ανεξάρτητων εμπειρογνομώνων στο πλαίσιο των συμβουλευτικών υπηρεσιών για 26 συνολικά χρόνια (1976-2002). Εάν μάλιστα προσμετρηθούν μαζί οι διαδικασίες '1503' και '1235' (συμπεριλαμβανομένου των συμβουλευτικών υπηρεσιών), στο *Αφγανιστάν* και την *Αϊτή* έχουν επιπλέον διεξαχθεί συνεχείς έρευνες για περισσότερα από 20 χρόνια (από το 1981). Είθισται βέβαια η μυστική διαδικασία να διαρκεί μόνο μερικά χρόνια και κατόπιν να μετατρέπεται σε δημόσια διαδικασία. Αλλά ορισμένες χώρες ήταν υπό συνεχή επιτήρηση στο πλαίσιο της διαδικασίας '1503' για μια σημαντική περίοδο (στη περίπτωση της *Παραγουάης* για 13 χρόνια) χωρίς ποτέ να υπάρξει δημόσια διαδικασία. Από τις διαδικασίες αυτές που ολοκληρώθηκαν, οι περιπτώσεις του *Ιράν*, της *Χιλής*, της *Γουατεμάλας* και του *Ελ Σαλβαδόρ* ήταν αναμφίβολα οι μακροβιότερες. Δεν υπάρχει δε καμία αμφιβολία ότι σε όλες αυτές τις χώρες, ο έλεγχος από την Επιτροπή συνέβαλε στη βελτίωση της κατάστασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, παρόλο που χρειάστηκε να μεσολαβήσουν πολλά χρόνια τλαιπωρίας για να επιτευχθεί. Εάν και κατά πόσο τώρα η πίεση θα επιφέρει απόλυτα κάποιο αποτέλεσμα εξαρτάται πρωτίστως από την πολιτική βούληση και την προθυμία των ενδιαφερομένων κρατών να συνεργαστούν. Ειδικότερα, η αποδοχή εισόδου στη χώρα εμπειρογνομώνων της ΕΔΑ για μια επιτόπια έρευνα αποτελεί μια σαφή ένδειξη αυτής

της προθυμίας. Η Ν. Αφρική για παράδειγμα, καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας, δεν χορήγησε ποτέ στην ομάδα εργασίας άδεια εισόδου, με αποτέλεσμα όλες οι έρευνες (ιδιαίτερα η εξέταση μαρτύρων και εμπειρογνομόνων) να διεξάγονται σε γειτονικά κράτη στη Ν. Αφρική. Άλλα κράτη, όπως το *Ιράκ*, αρχικά αρνήθηκαν σε γενικές γραμμές να συνεργαστούν ωστόσο οι εμπειρογνώμονες είχαν τη δυνατότητα να διεξάγουν εν τέλει αποστολές επιτόπιας έρευνας (fact-finding missions) στα ενδιαφερόμενα κράτη χωρίς προβλήματα. Σε ορισμένες περιπτώσεις υποστηρίχθηκαν κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους από κάποια από τις επιτόπιες επιχειρήσεις του Ύπατου Αρμοστή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, όπως μαρτυρούν οι περιπτώσεις της πρώην Γιουγκοσλαβίας και της Ρουάντα, ή από επιτόπιο προσωπικό για τα ανθρώπινα δικαιώματα κατά την διάρκεια ειρηνευτικών επιχειρήσεων όπως στο Ελ Σαλβαδόρ, την Γουατεμάλα, την Αϊτή και την Καμπότζη.

Αρχικά οι εμπειρογνώμονες διεξήγαγαν μια αποστολή επιτόπιας έρευνας μόνο μια φορά το χρόνο μαζί με πρόσθετες έρευνες στην Γενεύη και κατόπιν προχωρούσαν στην υποβολή μιας ετήσιας έκθεσης προς την Επιτροπή. Από το τέλος όμως του Ψυχρού Πολέμου και μετά, ο επιτόπιος έλεγχος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αυξήθηκε εντυπωσιακά. Η εντολή του ειδικού εισηγητή για την πρώην Γιουγκοσλαβία συνιστά ενδεικτικό παράδειγμα αυτής της εξέλιξης. Στην προκειμένη περίπτωση, ο πρώην Πρωθυπουργός της Πολωνίας *Tadeuz Mazowiecki*, κατά τη διάρκεια μιας έκτακτης συνεδρίασης της ΕΔΑ το καλοκαίρι του 1992, κλήθηκε να διεξάγει μια πρώτη αποστολή επιτόπιας έρευνας μέσα σε ένα χρονικό διάστημα λίγων μόνο εβδομάδων και να υποβάλλει χωρίς καθυστέρηση μια έκθεση στην Επιτροπή. Είχε επίσης εξουσιοδοτηθεί με την εντολή να υποβάλλει έκθεση στην Γενική Συνέλευση και το Συμβούλιο Ασφαλείας. Με την υποστήριξη τώρα πολλών επιτόπιων γραφείων του Ύπατου Αρμοστή των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στα διάδοχα κράτη της πρώην Γιουγκοσλαβίας, είχε την δυνατότητα να διεξάγει αποστολές επιτόπιας έρευνας σε τακτά χρονικά διαστήματα και να συντάξει μέσα σε τρία χρόνια, μέχρι την παραίτησή του το καλοκαίρι του 1995, 20 αναλυτικές εκθέσεις. Οι εκθέσεις αυτές παρείχαν μια πολύ σαφή εικόνα για τις μαζικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που διαπράχθηκαν εκείνο το διάστημα. Μοιραία όμως η παραίτησή του εξαιτίας της γενοκτονίας (genocide) στον θύλακα της Βοσνίας στην Strebrenica, αποδεικνύει ταυτόχρονα τα όρια αυτού του μηχανισμού σε περιπτώσεις αδίστακτων πολιτικών εθνοκάθαρσης και πόλεμου κατά αμάχων (civilians). Όπως διαφαίνεται λοιπόν τέτοιες

συστηματικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων μπορούν να σταματήσουν μόνο με πολύ αυστηρά μέτρα και σε ορισμένες περιπτώσεις με στρατιωτικές ανθρωπιστικές επεμβάσεις. Παρ' όλα αυτά, η αξία των επικριτικών και δεσμευτικών εκθέσεων του *Mazowieck* έγκειται στο ότι έπεισαν την διεθνή κοινότητα να επέμβει πιο αποφασιστικά και να σταματήσει την γενοκτονία.

1.4.1.3. Οι θεματικές εντολές

Ενώ οι ανά χώρα εντολές επικεντρώνονται στην έρευνα συνολικά της κατάστασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε μια ορισμένη χώρα, ο μηχανισμός θεματικών εντολών (*thematic mechanism*) διαχειρίζεται ένα συγκεκριμένο, εξαιρετικά σοβαρό ζήτημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε όλες τις χώρες του κόσμου. Σε ένα πρώτο επίπεδο, η νομική βάση για την σύσταση θεματικών ομάδων εργασίας, ειδικών εισηγητών, ειδικών εκπροσώπων και άλλων εμπειρογνομόνων απορρέει επίσης από την Απόφαση 1235 του ECOSOC, πράγμα που σημαίνει ότι συστήθηκαν μόνο για περιπτώσεις μαζικών και συστηματικών παραβιάσεων των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Ωστόσο, ο μηχανισμός έχει αποδειχτεί εξαιρετικά αποδοτικός και αξιοποιείται παράλληλα και για άλλες περιπτώσεις που συμπεριλαμβάνονται στην ημερήσια διάταξη της Επιτροπής.

Αναλυτικότερα τώρα, η ιδέα των θεματικών εντολών γεννήθηκε στα πλαίσια των εξαναγκαστικών ή μη εθελούσιων εξαφανίσεων (*enforced or involuntary disappearances*) ατόμων που προκάλεσαν τόσο η αστυνομία όσο και ο στρατός στην Λατινική Αμερική τη δεκαετία του 1970. Η ομάδα εργασίας για τη Χιλή έκανε ιδιαίτερη μνεία στο φαινόμενο αυτό και διόρισε εν προκειμένω δύο εμπειρογνώμονες της με ξεχωριστή εντολή να προετοιμάσουν μια ειδική έκθεση για τα εξαφανισθέντα άτομα στη Χιλή. Σε άλλα κράτη της Λατινικής Αμερικής, ιδιαίτερα στην Αργεντινή, πολλοί πολιτικοί αντίπαλοι των στρατιωτικών δικτατοριών είχαν εξαφανιστεί, αλλά η Αργεντινή, για πολιτικούς λόγους, πέτυχε να μην της επιβληθεί μια δημόσια ανά χώρα ειδική εντολή. Ως αποτέλεσμα, η Επιτροπή αποφάσισε το 1980 να συστήσει μια Ομάδα Εργασίας για τις Αναγκαστικές ή Ακούσιες Εξαφανίσεις (*Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances*) με μια οικουμενική εντολή. Ο πρώτος επομένως θεματικός μηχανισμός είχε ήδη δημιουργηθεί, ο οποίος κατά κάποιο τρόπο λειτουργεί ακόμη και σήμερα, και εδώ και περισσότερα από 20 χρόνια έχει διαχειριστεί σχεδόν 50,000 μεμονωμένες περιπτώσεις αναγκαστικών εξαφανίσεων σε περισσότερα από 90 κράτη.

Στα χρόνια που ακολούθησαν, άλλοι θεματικοί μηχανισμοί, πιο συγκεκριμένα ειδικοί εισηγητές, συστήθηκαν για να αντιμετωπίσουν παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως οι παράνομες εκτελέσεις (*arbitrary executions*), τα βασανιστήρια (*torture*) και η θρησκευτική μισαλλοδοξία (*religious intolerance*). Το 1991, μια δεύτερη ομάδα εργασίας συστήθηκε για το θέμα της παράνομης κράτησης (*arbitrary detention*), αλλά συνήθως οι ανεξάρτητοι εμπειρογνώμονες εργάζονται κατά τον ίδιο τρόπο που λειτουργούν και οι θεματικοί μηχανισμοί. Τα τελευταία δέκα χρόνια, ο αριθμός των θεματικών μηχανισμών έχει αυξηθεί σημαντικά, σήμερα οι περισσότεροι από αυτούς ασχολούνται επίσης με οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα (όπως π.χ. το δικαίωμα στην εκπαίδευση, στην υγεία, στην σίτιση και στην επαρκή στέγαση), με θέματα αναπτυξιακής πολιτικής (την καταπολέμηση της φτώχειας, το δικαίωμα στην ανάπτυξη, τις διαρθρωτικές πολιτικές), με τη βία κατά των γυναικών, με το εμπόριο παιδιών και με τα ανθρώπινα δικαιώματα των αυτοχθόνων πληθυσμών.

Οι περισσότεροι θεματικοί μηχανισμοί λειτουργούν μέχρις ότου επιλυθεί το συγκεκριμένο πρόβλημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι εντολές των ειδικών εισηγητών ή των ομάδων εργασίας σε γενικές γραμμές ανανεώνονται κάθε τρία χρόνια. Θεωρείται ότι οι εμπειρογνώμονες δεν μπορούν να ασκούν το λειτούργημά τους για περισσότερα από έξι χρόνια. Από την άλλη πλευρά, οι εντολές δύναται να διακοπούν σε εξαιρετικές μόνο περιπτώσεις, όπως η ειδική διαδικασία για τα χαμένα άτομα στην πρώην Γιουγκοσλαβία (που ακολούθησε την παραίτηση του ανεξάρτητου εμπειρογνώμονα το 1997) ή η εντολή για το δικαίωμα επανόρθωσης, αποζημίωσης και αποκατάστασης. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι μέθοδοι εργασίας διαφέρουν για κάθε εντολή, εκτός από κάποιες γενικές παρατηρήσεις που ισχύουν για όλες. Καθεμία προσανατολίζεται στην επίλυση ενός ειδικού προβλήματος ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Για την αποτελεσματική τώρα διαχείριση μεμονωμένων περιπτώσεων παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, επιτακτικές ενέργειες που ισοδυναμούν με άμεση επέμβαση για φλέγοντα ζητήματα (όπως π.χ. ο επικείμενος κίνδυνος βασανισμού ή εκτέλεσης) έχουν αποδειχτεί ιδιαίτερα εποικοδομητικές. Τέτοιες ενέργειες φυσικά απαιτούν την στενή συνεργασία των ΜΚΟ. Έτσι, εάν στην πράξη λόγω επιτυχημένης έρευνας μιας ΜΚΟ, μια κυβέρνηση μια μέρα μόνο μέρα μετά την μυστική σύλληψη ενός ατόμου, λάβει μια ειδοποίηση από ένα ειδικό εισηγητή των ΗΕ στην οποία ο εισηγητής θα ζητάει επιτακτικά από τον

εκπρόσωπό της να σταματήσει να βασανίζει επίμονα αυτό το άτομο, να τον απελευθερώσει από την κράτηση σε απομόνωση, και να τον οδηγήσει ενώπιον ενός δικαστηρίου, η κίνηση αυτή θα μπορούσε να συμβάλει στην απελευθέρωση του ατόμου πολύ περισσότερο δε από ότι μια άμεση ενέργεια από την Διεθνή Αμνηστία χωρίς την υποστήριξη των ΗΕ.

Πέρα από τις επεμβάσεις για την επίλυση μεμονωμένων ζητημάτων, οι θεματικοί μηχανισμοί εμπλέκονται επίσης σε αποστολές επιτόπιας έρευνας για να αποκτήσουν μια πιο σαφή εικόνα γύρω από συγκεκριμένα ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε παγκόσμια κλίμακα, να στραφούν στις ριζικές αιτίες και να συστήσουν τρόπους και μέσα πρόληψης ή τουλάχιστον μείωσης του βαθμού των παραβιάσεων. Σε συνδυασμό βέβαια πάντα με τα απαραίτητα νομικά, διοικητικά και πολιτικά βήματα από την πλευρά των κυβερνήσεων, ιδιαίτερα στο πλαίσιο των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, της ανάπτυξης, των δικαιωμάτων των παιδιών, των γυναικών και των μεταναστών, των οποίων η διεθνοποίηση αυξάνει συγχρόνως ολοένα και περισσότερο την ευθύνη των αναπτυγμένων βιομηχανικά χωρών, των υπερεθνικών επιχειρήσεων (transnational corporations) και των διεθνών οικονομικών θεσμών να αναλάβουν ένα σημαντικό βάρος της επίλυσης αυτών των προβλημάτων.

1.4.1.4. Η Υπο-Επιτροπή για την Προαγωγή και την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Η Υπο-Επιτροπή είναι το βασικό υφιστάμενο όργανο της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Θεσπίστηκε το 1947 ως η «Υπο-Επιτροπή για την Πρόληψη των Διακρίσεων και την Προστασία των Μειονοτήτων» με την συγκεκριμένη εντολή να διεξάγει μελέτες σχετικά με την διάκριση σε διάφορους τομείς. Με την πάροδο των ετών, η Υπο-Επιτροπή έχει μετατραπεί πια σε ένα μόνιμο συμβουλευτικό σώμα για την Επιτροπή σε όλα τα ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και το 1999 μάλιστα μετονομάστηκε σε Υπο-Επιτροπή για την Προαγωγή και την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Έχει συστήσει έξι επικουρικές ομάδες εργασίας και η ετήσια, διάρκειας τριών εβδομάδων, συνεδρίασή της λαμβάνει χώρα στην Γενεύη κατά τον μήνα Αύγουστο.

Η Υπο-Επιτροπή δεν συγκροτείται από εκπροσώπους των κρατών όπως η Επιτροπή αλλά από 26 ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες. Θεωρείται ως ένα είδος «επιστημονικού» συμβουλευτικού σώματος ή μιας «δεξαμενής σκέψης» (*think tank*) για την ΕΔΑ. Πιο συγκεκριμένα, η Υπο-

Επιτροπή είναι επιφορτισμένη να διεκπεραιώνει δύσκολα και επιτακτικής εργασίας καθήκοντα που αφορούν σχέδια κανόνων, αναλυτικές μελέτες και χιλιάδες ατομικές προσφυγές (*individual communications*). Ωστόσο, η μέχρι τώρα εμπειρία γύρω από τη δραστηριότητά της έχει δείξει, ότι η Υπο-Επιτροπή δεν παραμένει πάντα προσκολλημένη στην καθαρά συμβουλευτική αποστολή της αλλά έχει και μια ανεξάρτητη δική της υπόσταση. Οι 26 εμπειρογνώμονες δεν αποσύρονται σε ένα «ησυχαστήριο» για να προετοιμάσουν κανόνες και να διεξάγουν μελέτες, αλλά συγκαλούν μια δεύτερη διάσκεψη ανθρωπίνων δικαιωμάτων που δεν διαφέρει από τις συνεδριάσεις των Επιτροπής στην Γενεύη κάθε καλοκαίρι. Είναι οι ίδιοι διπλωμάτες και οι ίδιοι εκπρόσωποι ΜΚΟ που συναντιούνται στην διάσκεψη και οι οποίοι μάλιστα συζητούν για την κατάσταση της ίδιας χώρας και για πανομοιότυπα σχέδια αποφάσεων, η μόνη διαφορά είναι ότι μόνο οι εμπειρογνώμονες και όχι τα κράτη μέλη της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχουν δικαίωμα ψήφου.

Επίσης, αυτή η πρακτική της Υπο-Επιτροπής να καταδικάζει κράτη για παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με δικές της αποφάσεις και να αντιγράφει κατά συνέπεια την Επιτροπή, υποδηλώνει φυσικά, ότι το έργο της πολιτικοποιήθηκε. Τη στιγμή δε που οι εμπειρογνώμονές της υπόκεινται σε ισχυρές πολιτικές πιέσεις, είναι εμφανές ότι υπονομεύεται συνολικά η ανεξαρτησία της. Μέσα σε αυτό το κλίμα, η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το ΟΚΣ αποφάσισαν να δρομολογήσουν μια *ευρεία μεταρρύθμιση (comprehensive reform)*, η οποία θα περιελάμβανε την μείωση του χρόνου συνεδρίασης της Υπο-Επιτροπής από τέσσερις σε τρεις εβδομάδες, την αλλαγή της ονομασίας της, την απομάκρυνσή της από την διαδικασία '1503' (αλλά όχι την κατάργηση της ομάδας εργασίας της για τις προσφυγές), και την μείωση των αρμοδιοτήτων της σε ότι αφορά την διαχείριση των ανα χώρα καταστάσεων. Η απόφαση για την εν λόγω μεταρρύθμιση ελήφθη τον Ιούλιο του 1999 και τέθηκε σε ισχύ το 2000.

Πέρα τώρα από αυτήν την πολιτική συνιστώσα, στο πλαίσιο της πρωταρχικής της αποστολής ως μια «δεξαμενή σκέψης» για την ΕΔΑ υπό την ευρεία έννοια, η Υπο-Επιτροπή έχει διορίσει επτά εισηγητές και έχει προετοιμάσει σχέδια κανόνων για διάφορα ζητήματα. Παράλληλα, η ομάδα εργασίας της για τις προσφυγές διαδραματίζει έναν αποφασιστικό ρόλο στη διαδικασία προσφυγών σύμφωνα με την Απόφαση 1503 του ECOSOC, καθώς καλείται να διαχειριστεί χιλιάδες προσφυγές και να ξεχωρίσει τις περιπτώσεις εκείνες μαζικών και συστηματικών

παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που υποβάλλονται κατόπιν στην Επιτροπή για μεγαλύτερη διερεύνηση. Επίσης, η Υπο-Επιτροπή παρέχει ζωτικής σημασίας πληροφορίες για τις δημόσιες διαδικασίες βάσει της Απόφασης 1235.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι οι μόνιμες ομάδες εργασίας της Υπο-Επιτροπής για σύγχρονες μορφές δουλειάς, μειονοτήτων και αυτοχθόνων πληθυσμών έχουν επίσης συμβάλλει σημαντικά στην αύξηση της ενημέρωσης για αυτά τα ζητήματα. Οι ομάδες αυτές συνιστούν εξάλλου και ένα ιδανικό φόρουμ για εκπρόσωπους ΜΚΟ, μειονοτήτων και αυτοχθόνων πληθυσμών, οι οποίοι μπορούν να προβάλλουν τις ανησυχίες τους και να συζητήσουν άτυπα με εμπειρογνώμονες και εκπροσώπους κυβερνήσεων. Στο πλαίσιο αυτό μάλιστα το 2002 η ομάδα εργασίας για τις υπερεθνικές επιχειρήσεις υπέβαλλε ένα σχέδιο προδιαγραφών για την «Ευθύνη στον τομέα των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Υπερεθνικών Επιχειρήσεων και άλλων Επιχειρήσεων» ('Human Rights Principles and Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises').

1.4.2. Το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο (ECOSOC)

Η κυριότερη αποστολή των ΗΕ, εκτός από την διασφάλιση της ειρήνης, είναι η προώθηση της διεθνούς συνεργασίας σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. «Αποβλέποντας στη δημιουργία συνθηκών σταθερότητας και ευημερίας, οι οποίες είναι αναγκαίες για να υπάρξουν μεταξύ των εθνών σχέσεις ειρηνικές και φιλικές, βασισμένες στο σεβασμό της αρχής των ίσων δικαιωμάτων και της αυτοδιάθεσης των λαών, τα Ηνωμένα Έθνη θα ευνοήσουν», σύμφωνα με το άρθρο 55 του Χάρτη των ΗΕ, «την ανύψωση του βιοτικού επιπέδου, τη λύση διεθνών προβλημάτων και τον παγκόσμιο σεβασμό, [και την τήρηση], των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών για όλους, χωρίς διάκριση φυλής, φύλου, γλώσσας ή θρησκείας». Η διάταξη αυτή αποδεικνύει μάλιστα χωρία καμία αμφιβολία τη στενή αλληλεξάρτηση της ειρήνης, της ανάπτυξης και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων η οποία έχει αναγνωριστεί από την εποχή της ίδρυσης του παγκόσμιου οργανισμού. Ενώ λοιπόν το Συμβούλιο Ασφαλείας ανέλαβε την ευθύνη διασφάλισης της ειρήνης, οι δύο άλλες αποστολές προώθησης της ανάπτυξης και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συγκεφαλαιώθηκαν από τον όρο «Διεθνής Οικονομική και Κοινωνική Συνεργασία» (Κεφάλαιο IX) και ανατέθηκαν σε ειδικευμένες οργανώσεις όπως ο

ILO, η UNESCO, η WHO, ο FAO, η Γενική Συνέλευση και το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο «ύστερα από εξουσιοδότηση της Γενικής Συνέλευσης» σύμφωνα με τα άρθρα 56–60.⁴² Έτσι, σύμφωνα με τον Χάρτη των ΗΕ, το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο (ECOSOC) είναι το πιο σημαντικό όργανο των ΗΕ που συστήθηκε για το σκοπό της προαγωγής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι λειτουργίες και αρμοδιότητές του περιγράφονται στο άρθρο 62. Αυτές περιλαμβάνουν διεθνή ζητήματα, οικονομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά, εκπαιδευτικά, δημόσιας υγείας και άλλα σχετικά. Επίσης, το άρθρο 62(2) του επιτρέπει να κάνει εισηγήσεις «με σκοπό να ενισχύσει το σεβασμό και την τήρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών για όλους». Για να εκπληρώσει αυτές τις αποστολές μπορεί μεταξύ άλλων να συγκαλεί διεθνείς συνδιασκέψεις, να ετοιμάζει προσχέδια συνθηκών, να συντάσσει μελέτες και εκθέσεις και να κάνει εισηγήσεις στα μέλη των ΗΕ και τις ειδικευμένες οργανώσεις.

Τα 54 κράτη μέλη του ECOSOC συνέρχονται κάθε χρόνο για μία ουσιαστική και μία οργανωτική συνεδρίαση (*organizational session*) κατά την οποία αναθέτουν τις περισσότερες δραστηριότητες σε συγκεκριμένες επιτροπές, τις οποίες το ECOSOC είναι εξουσιοδοτημένο να ιδρύει σύμφωνα με το άρθρο 68. Αυτές οι επιτροπές περιλαμβάνουν πέντε περιφερειακές επιτροπές (π.χ. την Οικονομική Επιτροπή για την Αφρική και την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή για την Δυτική Ασία) καθώς επίσης και δέκα λειτουργικές επιτροπές (*functional commissions*) οι περισσότερες εκ των οποίων ασχολούνται με τα ανθρώπινα δικαιώματα (όπως π.χ. η Επιτροπή για την Κοινωνική Ανάπτυξη η οποία όρισε έναν Ειδικό Εισηγητή για τις περιπτώσεις ατόμων με ειδικές ανάγκες, ενώ παράλληλα ασχολείται με τις διαδικασίες που έπονται της Παγκόσμιας Διάσκεψης για την Κοινωνική Ανάπτυξη του 1995, και την Επιτροπή για την Βιώσιμη Ανάπτυξη). Αυτές βέβαια που σχετίζονται περισσότερο με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, είναι η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η Επιτροπή για την Θέση των Γυναικών και η Επιτροπή για την Πρόληψη του Εγκλήματος και την Ποινική Δικαιοσύνη.

Η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ευθύνεται για το μεγαλύτερο τμήμα των δραστηριοτήτων του ECOSOC ως προς τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ως ένας θεσμός επιχορηγήσεων μπορεί να υιοθετεί τις δικές του αποφάσεις επιχορήγησης. Όλες οι αποφάσεις

⁴² Βλ. σχετικά, B. Simma (ed.), *The Charter of the United Nations: A Commentary*, Oxford: 2002, σ.σ. 32-67.

ωστόσο οι οποίες περιέχουν οργανωτικές και οικονομικές προεκτάσεις απαιτούν την επίσημη συγκατάθεση του ECOSOC. Συνεπώς, ο πρόεδρος της Επιτροπής μπορεί να υποδεικνύει νέους ειδικούς εισηγητές με την έγκριση προηγούμενα του ECOSOC. Το ζήτημα του αν και κατά πόσο μια ΜΚΟ έχει το δικαίωμα να ομιλεί ενώπιον της Επιτροπής εξαρτάται επίσης από την συμβουλευτική ικανότητα και δυνατότητα που του έχει χορηγηθεί από το ECOSOC. Κάθε νέα διακήρυξη ή σύμβαση η οποία θεσπίζεται από την Επιτροπή θα πρέπει να εγκρίνεται από το ECOSOC πριν την διαδικασία υιοθέτησής της από την Γενική Συνέλευση. Μάλιστα, ενώ το ECOSOC θεωρεί την όλη διαδικασία τυπική και εκρίνει τις αποφάσεις της Επιτροπής χωρίς μακροσκελείς συζητήσεις, μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις να προκαλεί αδικαιολόγητες καθυστερήσεις.

Μέσα σε αυτό το κλίμα, η απομάκρυνση των ζητημάτων που σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα από το πλαίσιο οικονομικής και κοινωνικής συνεργασίας και η εγκαθίδρυση ενός ξεχωριστού οργάνου των ΗΕ στην θέση της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων) θα μπορούσε να επιλύσει το πρόβλημα. Το πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων που υποκίνησε ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ *Kofi Annan* ήδη από το 1997 έχει ως στόχο του την σοβαρή και αποτελεσματική αντιμετώπιση των ζητημάτων που σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα έτσι ώστε αυτά να συμβαδίζουν με τους τέσσερις κυριότερους τομείς δραστηριοτήτων των ΗΕ, που είναι η διεθνής ειρήνη και ασφάλεια, τα ανθρωπιστικά ζητήματα, η ανάπτυξη και τα οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα.

1.4.3. Η Γενική Συνέλευση

Η Γενική Συνέλευση είναι το μόνο όργανο το οποίο αποτελείται και από τα 191 κράτη μέλη του ΟΗΕ (συμπεριλαμβανομένης της εισδοχής του Ανατολικού Τιμόρ και της Ελβετίας το 2002) . Η ετήσια συνεδρίασή της πραγματοποιείται το φθινόπωρο στη Νέα Υόρκη. Μετά από αντίστοιχο αίτημα δύναται να πραγματοποιήσει και άλλες ειδικές συναντήσεις. Οι έξι κυριότερες επιτροπές της αναλαμβάνουν τον μεγαλύτερο όγκο των εργασιών. Σύμφωνα με το άρθρο 10 του Χάρτη των ΗΕ, η Γενική Συνέλευση μπορεί να συζητά οποιοδήποτε θέμα ή οποιοδήποτε ζήτημα που βρίσκεται στο πλαίσιο αυτού του Χάρτη ή είναι σχετικό με τις εξουσίες και τα καθήκοντα οποιουδήποτε από τα όργανα που προβλέπονται από το Χάρτη αυτόν. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί η προτεραιότητα που δίνεται στο Συμβούλιο Ασφαλείας σύμφωνα με το

άρθρο 12: Όσο το Συμβούλιο Ασφαλείας ασκεί σχετικά με οποιαδήποτε διαφορά ή κατάσταση τα καθήκοντά που του αναθέτονται με αυτόν τον Χάρτη, η Γενική Συνέλευση δεν θα κάνει καμία πρόταση σχετικά με αυτή τη διαφορά ή κατάσταση. Η Γενική Συνέλευση ευθύνεται επίσης για την διατήρηση της διεθνούς ειρήνης. Σύμφωνα με το άρθρο 11(3) μπορεί να εφιστά την προσοχή του Συμβουλίου Ασφαλείας σε καταστάσεις που θα ήταν δυνατό να θέσουν σε κίνδυνο τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Στη περίπτωση αυτή, αν το Συμβούλιο Ασφαλείας, εξαιτίας του veto ενός εκ των μονίμων μελών του, δεν αναλάβει δράση, η Γενική Συνέλευση δύναται, κατ' εφαρμογή της γνωστής απόφασης (*resolution*) «ενωμένοι για την ειρήνη» (*'uniting for peace'*) του 1950, να αναλάβει δράση και να κάνει συστάσεις στα μέλη για την λήψη συλλογικών μέτρων, συμπεριλαμβανομένης και της περίπτωσης (αν υπάρξει απειλή για την ειρήνη) χρήσης ενόπλης δύναμης.

Στα πλαίσια της ενίσχυσης της διεθνούς συνεργασίας το άρθρο 13(1)(b) του Χάρτη των ΗΕ εξουσιοδοτεί την Γενική Συνέλευση να προκαλεί μελέτες και να κάνει προτάσεις με σκοπό «να βοηθήσει στο να απολαμβάνουν όλοι, χωρίς διάκριση φυλής, φύλου, γλώσσας ή θρησκείας, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες». Η επιτροπή η οποία ευθύνεται για το ζήτημα αυτό είναι η *Τρίτη Επιτροπή*, η οποία, όπως η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, συζητά την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε πολλά κράτη του κόσμου και υιοθετεί θεματικές και ανα-χώρα αποφάσεις όταν αυτό κρίνεται απαραίτητο. Παρά το γεγονός τώρα ότι οι αποφάσεις που λαμβάνει η Γενική Συνέλευση (εν αντιθέσει με εκείνες του Συμβουλίου Ασφαλείας) δεν είναι δεσμευτικές ως προς το διεθνές δίκαιο, η Γενική Συνέλευση αποτελεί ακόμη και στις μέρες μας το κυριότερο *νομοθετικό όργανο των ΗΕ*. Οι πιο σημαντικές διεθνείς ενέργειες, συμπεριλαμβανομένων των διακηρύξεων και των συμβάσεων για τα δικαιώματα του ανθρώπου, συζητώνται στα πλαίσια της Τρίτης Επιτροπής και υιοθετούνται από την ολομέλεια αφού προηγουμένως σχεδιαστούν από άλλα όργανα, όπως η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ή άλλες επιτροπές του ECOSOC. Για να καταστούν δεσμευτικές σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, όλες οι συνθήκες απαιτούν επικύρωση από τα συμβαλλόμενα κράτη. Οι νέοι κανόνες γίνονται γενικά αποδεκτοί με *consensus* (κάτι που δικαιολογεί τις μακροσκελείς περιόδους προετοιμασίας του σχεδίου της συμφωνίας), αλλά όπου αυτό απαιτείται, μπορεί να πραγματοποιούνται με μία απλή πλειοψηφική διαδικασία ανάμεσα στα κράτη μέλη. Η πλειοψηφία των 2/3, σύμφωνα με το άρθρο 18, απαιτείται μόνο κατά την διάρκεια λήψης

σημαντικών αποφάσεων, όπως οι προτάσεις για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, τα θέματα προϋπολογισμού, η εκλογή μελών άλλων οργάνων, η εισδοχή νέων μελών, η αναστολή των δικαιωμάτων και προνομίων μελών ή η αποβολή μελών.

Κατά τη διάρκεια της πολυετούς δράσης της τώρα, η Γενική Συνέλευση ανέπτυξε ένα ευρύ διακλαδικό σύστημα που περιλαμβάνει, μόνιμα προγράμματα (όπως π.χ. τα αναπτυξιακά, περιβαλλοντικά και διατροφικά προγράμματα), πόρους (π.χ. το ταμείο για τους πληθυσμούς ή το ταμείο για τα παιδιά), γραφεία ύπατων αρμοστών (π.χ. για τους πρόσφυγες και τα δικαιώματα του ανθρώπου) ερευνητικούς και εκπαιδευτικούς θεσμούς (όπως π.χ. το Πανεπιστήμιο των ΗΕ, καθώς επίσης και οι ξεχωριστοί ερευνητικοί θεσμοί για την προώθηση των γυναικών και την πρόληψη του διεθνούς εγκλήματος) και άλλους θεσμούς (όπως π.χ. το Κέντρο για την Ανθρώπινη Αποκατάσταση – Center for Human Settlement). Τα προγράμματα τα οποία σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα θα αναλυθούν περισσότερο στο κεφάλαιο του Γενικού Γραμματέα.

Τα τελευταία χρόνια, η Γενική Συνέλευση επιδίδεται ολοένα και περισσότερο σε ειδικές συνεδριάσεις (*special sessions*) για σημαντικά διεθνή ζητήματα, πολλά από τα οποία αποτελούν αντικείμενο συζήτησης σε επίπεδο συνόδων κορυφής (*summit meetings*). Το Σεπτέμβριο του 2000 μάλιστα, μία ειδική συνεδρίαση πραγματοποιήθηκε στη Νέα Υόρκη για την επέτειο της νέας χιλιετιδας («*σύννοδος της χιλιετίας*» - *'milleniul summit'*) με τη συμμετοχή 150 αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων. Οι αντιπρόσωποι αυτοί υιοθέτησαν την Διακήρυξη της Χιλιετίας των ΗΕ (UN Millenium Declaration) με στόχο την ανθρώπινη ανάπτυξη στην αρχή της τρίτης χιλιετιδας («*Αναπτυξιακοί Στόχοι της Χιλιετίας*» - Millennium Development Goals, MDG),⁴³ η οποία είναι ίδιας υφής με την απόκτηση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων (δικαίωμα στην εκπαίδευση, την υγεία, κ.λπ.) και την καταπολέμηση της φτώχειας. Ειδικές συνεδριάσεις επίσης πραγματοποιούνται ως τμήματα διαδικασιών απολογισμού. Οι τελευταίες έχουν καταστεί δημοφιλή εργαλεία για την αξιολόγηση της διεθνούς προόδου και την εφαρμογή των στόχων και αποφάσεων προηγούμενων συναντήσεων, καθώς επίσης και για την λήψη αποφάσεων για νέα προγράμματα δράσης.

⁴³ Βλ. τη σχετική Διακήρυξη στην ιστοσελίδα <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm> (πρόσβαση στις 20/10/05).

Για συμπληρωματικό πληροφοριακό υλικό βλ. επίσης στην ιστοσελίδα <http://www.un.org/millenniumgoals/index.asp>.

Στο πλαίσιο αυτό, η Γενική Συνέλευση συνήλθε 12 χρόνια μετά την Παγκόσμια Σύνοδο για τα Παιδιά τον Σεπτέμβριο του 1990 για να επανεξετάσει την κατάσταση των παιδιών ανά τον κόσμο. Περισσότεροι από 70 αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων, αντιπρόσωποι από εκατοντάδες NGOs, και, για πρώτη φορά, πάνω από 300 παιδιά και έφηβοι συμμετείχαν στη «Δεύτερη Παγκόσμια Σύνοδο για τα Παιδιά» ('*Second World Summit for Children*') το Μάιο του 2002. Έπειτα δε από έντονες αντεκδικήσεις, ιδιαίτερα όσον αφορά τον τρόπο εφαρμογής των δικαιωμάτων των παιδιών, ένα τελικό κείμενο («Ένας Κόσμος για Παιδιά» - '*A World for Children*') εν τέλει υιοθετήθηκε εν τέλει. Το εν λόγω κείμενο απαιτούσε από τις κυβερνήσεις την λήψη στοχευόμενων μέτρων στους τομείς της εκπαίδευσης, της υγείας (περισσότερο σε σχέση με την εξάπλωση του ιού HIV/AIDS), της προστασίας των παιδιών από πράξεις βίας, κακής μεταχείρισης και εκμετάλλευσης.

«ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΧΙΛΙΕΤΙΑΣ»
(MILLENNIUM DEVELOPMENT GOALS, MDG)

Κατά τη Σύνοδο της Χιλιετίας του ΟΗΕ, το Σεπτέμβριο του 2000, τα κράτη-μέλη του Οργανισμού ενέκριναν οκτώ στόχους, οι οποίοι πρέπει να επιτευχθούν μέχρι το 2015.⁴⁴

⁴⁴ Αξίζει δε να σημειωθεί ότι, οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων, που συναντήθηκαν στην έδρα του ΟΗΕ στη Νέα Υόρκη από τις 14 έως τις 16 Σεπτεμβρίου 2005, συμφώνησαν να εντείνουν τη δράση τους στο ζήτημα αυτό με τις εξής πρωτοβουλίες: «Ισχυρή και ξεκάθαρη δέσμευση από όλες τις κυβερνήσεις, τόσο από τις δωρητρίες όσο και από τις αναπτυσσόμενες χώρες, για την υλοποίηση μέχρι το 2015 των Αναπτυξιακών Στόχων της Χιλιετίας».

- «Επιπλέον 50 δισ. δολάρια ετησίως μέχρι το 2010 για την καταπολέμηση της φτώχειας».
- «Δέσμευση όλων των αναπτυσσόμενων χωρών να υιοθετήσουν μέχρι το 2006 εθνικά σχέδια για την υλοποίηση των Αναπτυξιακών Στόχων της Χιλιετίας».
- «Συμφωνία για την παροχή άμεσης υποστήριξης σε πρωτοβουλίες άμεσου αποτελέσματος στους τομείς της καταπολέμησης της ελονοσίας, της εκπαίδευσης και της υγειονομικής περίθαλψης».
- «Δέσμευση για τη χρήση καινοτόμων πηγών χρηματοδότησης υπέρ της ανάπτυξης, συμπεριλαμβανομένων των προσπάθειών από ομάδες κρατών να εφαρμόσουν τη Διεθνή Χρηματοδοτική Διευκόλυνση (International Finance Facility) και άλλες πρωτοβουλίες για τη χρηματοδότηση προγραμμάτων, ιδιαιτέρως στον τομέα της υγείας».
- «Συμφωνία για την αναζήτηση επιπρόσθετων μέτρων προκειμένου να διασφαλισθεί η μακροπρόθεσμη διατήρηση του χρέους, μέσω της αύξησης της δωρεάν χρηματοδότησης, και της ακύρωσης του επίσημου πολυμερούς και διμερούς χρέους των υπερβολικά χρεωμένων χωρών. Όπου χρειάζεται, να εξετασθεί η ανακούφιση του χρέους ή η αναδιάρθρωσή του για τις αναπτυσσόμενες

- *Εξάλειψη της ακραίας φτώχειας και της πείνας*: Επιδιώκεται μείωση κατά το ήμισυ των προσώπων που υποσιτίζονται όπως και αυτών που επιβιώνουν με λιγότερο από ένα δολάριο ημερησίως.
- *Παροχή βασικής παιδείας*: Αγόρια και κορίτσια να μπορούν να ολοκληρώνουν τον κύκλο της στοιχειώδους εκπαίδευσης.
- *Ισότητα των φύλων*: Εξάλειψη των διακρίσεων κατά των γυναικών σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης.
- *Μείωση παιδικής θνησιμότητας*: Περιορισμός κατά τα 2/3 του ποσοστού θνησιμότητας για παιδιά κάτω των 5 ετών.
- *Βελτίωση υγιεινής εγκύων*: Μείωση κατά τα 3/4 των θανάτων των μητέρων κατά τον τοκετό.
- *AIDS και άλλες ασθένειες*: Σταθεροποίηση και κατόπιν μείωση της εξάπλωσης του AIDS όσο και των κρουσμάτων ελονοσίας και άλλων μεταδοτικών νοσημάτων.
- *Βιώσιμη ανάπτυξη*: Ένταξη των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης σε κρατικές πολιτικές και προγράμματα / αποτροπή της καταστροφής φυσικών πλουτοπαραγωγικών πηγών / μείωση κατά το ήμισυ του πληθυσμού χωρίς πρόσβαση σε καθαρό και πόσιμο νερό / βελτίωση των συνθηκών ζωής τουλάχιστον 100 εκατομμυρίων κατοίκων παραγκουπόλεων μέχρι το 2020.
- *Πρώθηση μιας παγκόσμιας συνεργασίας για την ανάπτυξη*: Δίκαιο παγκόσμιο σύστημα οικονομίας και εμπορίου, δασμοί και ποσοτώσεις, φάρμακα για το AIDS, νέες τεχνολογίες, αναπτυσσόμενες νησιωτικές χώρες κ.α.

1.4.4. Το Συμβούλιο Ασφαλείας

Για να διασφαλιστεί η άμεση και αποτελεσματική δράση του ΟΗΕ, τα μέλη του, σύμφωνα με το άρθρο 24 του Χάρτη των ΗΕ, απονέμουν στο Συμβούλιο Ασφαλείας «την κύρια ευθύνη για την διατήρηση της διεθνούς ασφάλειας και ειρήνης». Το Συμβούλιο Ασφαλείας είναι έτσι οργανωμένο ώστε να πραγματοποιεί τα σχέδια δράσης του στη Νέα Υόρκη ακατάπαυστα (άρθρο 28). Είναι το μόνο όργανο του οποίου οι αποφάσεις είναι διεθνώς δεσμευτικές για όλα τα κράτη μέλη (άρθρο 25). Αποτελείται από 15 κράτη μέλη, με τις 5 νικητρίες δυνάμεις του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, τη Κίνα, τη Γαλλία, τη Ρωσία, τη Μεγάλη Βρετανία και τις

χώρες χαμηλού ή μεσαίου εισοδήματος που έχουν μη ανεκτά χρεωστικά βάρη και δεν αποτελούν μέρος της πρωτοβουλίας για τις υπερβολικά χρεωμένες χώρες (HIPC)».

- «Δέσμευση για την απελευθέρωση του εμπορίου και την ταχύτατη παραγωγή έργου για την εφαρμογή της αναπτυξιακής διάστασης του προγράμματος εργασίας της «Ντόχα».

Για τα αποτελέσματα της Παγκόσμιας Συνόδου του ΟΗΕ 2005 στο θέμα αυτό βλ. στην ιστοσελίδα <http://www.ohchr.org/english/bodies/chr/docs/wsoutcome2005.pdf> (πρόσβαση στις 18/10/05).

Ηνωμένες Πολιτείες να αποτελούν μόνιμα μέλη σύμφωνα με το άρθρο 23 του Χάρτη των ΗΕ. Τα μη μόνιμα μέλη εκλέγονται από τα 2/3 της πλειοψηφίας της Γενικής Συνέλευσης για ένα διάστημα 2 ετών. Σύμφωνα με το άρθρο 27 οι αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας απαιτούν εννέα ψήφους (πλειοψηφία) με τα μόνιμα μέλη να διατηρούν το δικαίωμα του βέτο.

Όλα τα κράτη μέλη τώρα των ΗΕ υποχρεούνται να επιλύουν τις διαφορές τους με ειρηνικά μέσα και να αποφεύγουν την χρήση βίας σύμφωνα με τα άρθρα 2 και 33 του Χάρτη. Μοναδικές εξαιρέσεις αποτελούν το ατομικό και συλλογικό δικαίωμα της αυτοάμυνας (*right to self-defence*) σε περίπτωση ένοπλης επίθεσης σύμφωνα με το άρθρο 51 (συμπεριλαμβανομένων και των ένοπλων επιθέσεων στο World Trade Center στη Νέα Υόρκη και στο Πεντάγωνο στην Ουάσινγκτον στις 11 Σεπτεμβρίου του 2001) και οι περιπτώσεις στρατιωτικών κυρώσεων οι οποίες επιβάλλονται από το Συμβούλιο Ασφαλείας σύμφωνα με το άρθρο 42. Αναλυτικότερα, εκτός από τις αρμοδιότητες οι οποίες σχετίζονται με την διερεύνηση των διενέξεων και την πραγματοποίηση συστάσεων για την επίλυσή τους σύμφωνα με το Κεφάλαιο IV του Χάρτη, το Συμβούλιο Ασφαλείας δύναται να λάβει δραστικά μέτρα σύμφωνα με το Κεφάλαιο VII. Σε ένα πρώτο επίπεδο, αποφαινεται, σύμφωνα με το άρθρο 39, αν υπάρχει απειλή για την ειρήνη, διατάραξη της ειρήνης ή επιθετική ενέργεια και κάνει συστάσεις ή αποφασίζει ποια μέτρα θα ληφθούν σύμφωνα με τα Άρθρα 41 και 42, για να διατηρηθεί ή να αποκατασταθεί η διεθνής ειρήνη και ασφάλεια. Για να εμποδίσει βέβαια την επιδείνωση της καταστάσεως, μπορεί, πριν να κάνει τις συστάσεις ή πριν να αποφασίσει για τα μέτρα που προβλέπονται από το Άρθρο 39, να καλεί, σύμφωνα με το άρθρο 40, τα ενδιαφερόμενα μέρη να συμμορφωθούν με τα προσωρινά μέτρα που αυτό κρίνει αναγκαία ή επιθυμητά. Στη περίπτωση δε που το Συμβούλιο Ασφαλείας σημειώσει την παράλειψη του εκάστοτε κράτους να συμμορφωθεί με αυτά τα προσωρινά μέτρα, ενδέχεται να αποφασίσει την επιβολή ειρηνικών κυρώσεων (*peaceful sanctions*), σύμφωνα με το άρθρο 41, οι οποίες περιλαμβάνουν «πλήρη ή μερική διακοπή των οικονομικών σχέσεων, των σιδηροδρομικών, θαλάσσιων, εναέριων συγκοινωνιών, των ταχυδρομικών, τηλεγραφικών, ραδιοφωνικών, και άλλων μέσων επικοινωνίας, καθώς και τη διακοπή διπλωματικών σχέσεων». Στη συνέχεια, αν το Συμβούλιο Ασφαλείας κρίνει ότι τα μέτρα δεν φέρουν τα επιθυμητά αποτελέσματα μπορεί, σύμφωνα με το άρθρο 42, «να προχωρήσει με αεροπορικές, θαλάσσιες ή χερσαίες δυνάμεις στην ανάληψη της δράσης που θα ήταν αναγκαία για τη διατήρηση ή την αποκατάσταση της διεθνούς ασφάλειας και ειρήνης». Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί ότι, η αρχή

της συλλογικής ασφάλειας (*collective security*), δεν υφίσταται στη πράξη καθώς καθώς τα ΗΕ δεν διαθέτουν δικές τους ένοπλες δυνάμεις. Μέχρι στιγμής, οι στρατιωτικές κυρώσεις έχουν περιοριστεί στις δυνατότητες κρατών και στρατιωτικών συμμαχιών, όπως το ΝΑΤΟ, για την διεξαγωγή των απαραίτητων στρατιωτικών επιχειρήσεων εκ μέρους του ΟΗΕ.

Με το δεδομένο τώρα ότι το Συμβούλιο Ασφαλείας ευθύνεται αποκλειστικά για την διατήρηση της διεθνούς ασφάλειας και ειρήνης, είναι άξιο απορίας το γεγονός ότι δεν διαθέτει καμία αρμοδιότητα όσον αφορά την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο λόγος έγκειται στο ότι, το άρθρο 2(7) του Χάρτη των ΗΕ, το οποίο αποτρέπει τα ΗΕ από την ανάμειξή τους σε ζητήματα «τα οποία ανήκουν ουσιαστικά στην εσωτερική δικαιοδοσία οποιουδήποτε κράτους», είχε στο παρελθόν ερμηνευτεί ως απαγόρευση της ανάμειξης για το σκοπό της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Με την πάροδο ωστόσο των ετών, τα μέτρα διασφάλισης της ειρήνης και προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουν έρθει πιο κοντά μεταξύ τους και σήμερα πλέον, δεν είναι πια ασυνήθιστο: η εμφάνιση σοβαρών και συστηματικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων να θεωρείται απειλή για την ειρήνη και ως εκ τούτου να υπόκειται στο άρθρο 39.

Το Συμβούλιο Ασφαλείας άρχισε να αναπτύσσει μία τέτοια στρατηγική κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου σε σχέση με τα καθεστώτα του απαρτχάιντ της πρώην Νότιας Ροδεσίας (Ζιμπάμπουε) και της Νοτίας Αφρικής. Βέβαια, από τη στιγμή που τα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας ασκούσαν τακτικά το δικαίωμα του βέτο, το σύστημα της συλλογικής ασφάλειας δεν λειτούργησε κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Μέσα στην δεκαετία του 1990, το Συμβούλιο Ασφαλείας άρχισε να αντιδρά σε επιθετικές πράξεις και παραβιάσεις ή σε απειλές για την διατήρηση της ειρήνης επιβάλλοντας οικονομικές και / ή στρατιωτικές κυρώσεις. Σε πρώτη φάση έπραξε κατά αυτό τον τρόπο ως αντίδραση στην ιρακινή επίθεση κατά του Κουβέιτ και εν συνεχεία σε επιθέσεις οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στην Σομαλία⁴⁵,

⁴⁵ Στη περίπτωση της Σομαλίας η Απόφαση 794 του ΣΑ στις 3 Δεκεμβρίου 1992 είναι η πρώτη απόφαση των ΗΕ η οποία επιτρέπει ρητά την στρατιωτική επέμβαση σε μια χώρα χωρίς τη συγκατάθεση της ενδιαφερόμενης κυβέρνησης, ελλείψει στη χώρα αυτή οιασδήποτε κεντρικής εξουσίας (*failed state/collapsed state*). Βλ. τη σχετική απόφαση στην ιστοσελίδα <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/772/11/PDF/N9277211.pdf?OpenElement> (πρόσβαση στις 12/06/05).

την Αϊτή, την πρώην Γιουγκοσλαβία, το Ανατολικό Τιμόρ, την Σιέρα Λεόνε και το Αφγανιστάν⁴⁶. Αν και ο όρος «ανθρώπινα δικαιώματα» χρησιμοποιείται σπάνια σε σχετικές αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας, πολλά μέτρα και ανθρωπιστικές επεμβάσεις που εγκρίνονται αποσκοπούν στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Εκτός από τις κυρώσεις οι οποίες επιβλήθηκαν σύμφωνα με το Κεφάλαιο VII του Χάρτη των ΗΕ, το Συμβούλιο Ασφαλείας και η Γενική Συνέλευση έχουν παράλληλα πραγματοποιήσει επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης (*peace-keeping operations*) σε περισσότερα από 50 κράτη, με τα ανθρώπινα δικαιώματα να αποτελούν βασικό συστατικό αυτής της νέα γενιάς ειρηνευτικών προσπαθειών που ξεκίνησαν μετά την λήξη του Ψυχρού Πολέμου (όπως π.χ. στην Καμπότζη, το Ελ Σαλβαδόρ, την Γουατεμάλα, την Αϊτή, την Βοσνία, το Κόσοβο, το Ανατολικό Τιμόρ και την Σιέρα Λεόνε). Το Συμβούλιο Ασφαλείας προχώρησε επίσης, σε μια ιδιαίτερα ρηξικέλευθη ερμηνεία των εξουσιών του γύρω από την διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας σύμφωνα με το Κεφάλαιο VII. Όρισε διεθνή ποινικά δικαστήρια για την πρώην Γιουγκοσλαβία⁴⁷

⁴⁶ Στη περίπτωση του Αφγανιστάν η Απόφαση 1368 του ΣΑ στις 12 Σεπτεμβρίου 2001 κυρήσει τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου ως αιτίες για την άσκηση του δικαιώματος αυτοάμυνας σύμφωνα με το άρθρο 51 του Χάρτη των ΗΕ, παρέχοντας έτσι εξουσιοδότηση για τη μελλοντική μονομερή δράση των Ηνωμένων Πολιτειών. Βλ. τη σχετική απόφαση στην ιστοσελίδα <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement> (πρόσβαση στις 12/06/05).

⁴⁷ Η γενοκτονία των μουσουλμάνων της Βοσνίας, η πρώτη γενοκτονία η οποία διεπράχθη στην Ευρώπη μετά το ναζιστικό ολοκαύτωμα, αποτέλεσε ένα θλιβερό μεν αλλά ισχυρό κίνητρο για το Συμβούλιο Ασφαλείας των ΗΕ, έτσι ώστε να αποφασίσει εν τέλει, με πρωτοβουλία των Ηνωμένων Πολιτειών, να συστήσει το *Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία* (ICTY) με έδρα τη Χάγη βάσει του Κεφαλαίου VII του Χάρτη των ΗΕ, και συγκεκριμένα, με την Απόφαση 827 της 25^{ης} Μαΐου 1993. Βλ. τη σχετική απόφαση στην ιστοσελίδα <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/306/28/IMG/N9330628.pdf?OpenElement> (πρόσβαση στις 17/06/05). Στη δικαιοδοσία του υπάγονται εγκλήματα πολέμου, εγκλήματα γενοκτονίας και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας τα οποία έχουν διαπραχθεί στο έδαφος της πρώην Γιουγκοσλαβίας από το 1991. Προετοιμάζοντας δε τη σύσταση του ανωτέρου δικαστηρίου, το Συμβούλιο Ασφαλείας είχε ήδη ορίσει τον Οκτώβριο του 1992 μία επιτροπή ειδικών (αργότερα γνωστή ως «Επιτροπή Bassiouni») η οποία αφού διεξήγαγε ενδελεχής έρευνα για τα συγκεκριμένα εγκλήματα παρέδωσε στον εισαγγελέα το 1994 μία αναφορά 3.000 σελίδων. Αναφορικά με το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία βλ. αναλυτικά, J. Ackerman - E. O'Sullivan, *Practice and procedure of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia: with selected materials from the International Criminal Tribunal for Rwanda*, The Hague: Kluwer Law International 2000, Ch. M. Bassiouni, *Crimes against humanity in international criminal law*, 2nd rev. ed., The Hague: Kluwer Law International 1999, σ.σ., 76-105, J. R. W. D. Jones, *The practice of the international criminal tribunals for the former Yugoslavia and Rwanda*, New York: 2000 σ.σ. 18-95, N. Roth - Arriaza, *Impunity and human rights in international law and practice*: New York 1995, σ.σ.15-19, 46-58, 82-136, Δ. Ι. Λιακόπουλου, ο.π., σ.σ. 342-379, Μ. Ντ. Μαρούδα - C. del Ponte - Στ. Ε Περγράκη, *Το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία και η εξέλιξη του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου ιδίως όσον αφορά τα εγκλήματα*

και την Ρουάντα⁴⁸. Και τα δύο αυτά δικαστήρια είναι προσωρινά (*ad hoc, ratione loci*), εκδικάζουν εγκλήματα που τελέσθηκαν σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο (*ratione temporis*) και έχουν αρμοδιότητα μόνο επί φυσικών προσώπων (*ratione personae*) υπευθύνων για παραβιάσεις των νόμων και εθίμων του πολέμου, για εγκλήματα γενοκτονίας και για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας (*ratione materiae*). Αποτέλεσαν δε το έναυσμα για την περαιτέρω ανάπτυξη του διεθνούς ποινικού δικαίου. Πιο αναλυτικά, η προσωρινότητα αυτών των *ad hoc* δικαστηρίων, οι χρονοβόρες διαδικασίες που απαιτούνται για τη σύστασή τους, ο κίνδυνος μιας εξ αντικειμένου ελλειμματικής και αποσπασματικής απονομής δικαιοσύνης, καθώς και η αδυναμία έγκαιρης πρόληψης και καταστολής των τελεσθέντων κατά τις περιόδους κρίσεων εγκλημάτων, οδήγησαν τον ΟΗΕ στην απόφαση να συγκαλέσει μια Διπλωματική Διάσκεψη στη Ρώμη για τη δημιουργία ενός μόνιμου Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου με έδρα τη Χάγη. Έτσι, στις 17 Ιουλίου του 1998, 50 χρόνια μετά την υπογραφή της Συμβάσης για τη Γενοκτονία, υιοθετήθηκε στη Ρώμη, με 120 ψήφους υπέρ, 7 κατά⁴⁹ και 21 αποχές, το Καταστατικό του ΔΠΔ, βάσει του οποίου,

πολέμου και τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας: Ζητήματα εφαρμογής τους σε συρράξεις μη διεθνούς χαρακτήρα, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 2001 και στην ιστοσελίδα <http://www.un.org.icty>.

⁴⁸ Το δεύτερο *ad hoc* Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την Ρουάντα (ICTR) εγκαθιδρύθηκε στην Αρούσα (Τανζανία) στις 8 Νοεμβρίου 1994 (Απόφαση 955 του ΣΑ), με πρωτοβουλία της νέας κυβέρνησης της Ρουάντα. Βλ. τη σχετική απόφαση του ΣΑ στην ιστοσελίδα <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/140/97/PDF/N9514097.pdf?OpenElement> (πρόσβαση στις 17/06/05). Αποστολή δε του ανωτέρου δικαστηρίου είναι η δίωξη όσων ευθύνονται για την γενοκτονία στην Ρουάντα. Αναφορικά με το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την Ρουάντα βλ. αναλυτικά, N. Roth - Arriaza, *op.cit.*, σ.σ. 20-24, 59-71, 157-211, J. R. W. D. Jones, *op.cit.*, σ.σ. 96-146, Δ. Ι. Λιακόπουλου, *ο.π.*, σ.σ. 342-379, Ch. M. Bassiouni, *op.cit.*, σ.σ. 106-136, J. Ackerman - E. O'Sullivan, *op.cit.*, σ.σ. 217-243 και στην ιστοσελίδα <http://www.ictr.org>.

⁴⁹ Αξίζει μάλιστα να σημειωθεί ότι οι *Ηνωμένες Πολιτείες*, των οποίων η πρωτοβουλία για το ΔΠΔΠ είχε στην πραγματικότητα προκαλέσει την όλη συζήτηση, ήταν μεταξύ των επτά χωρών που καταψήφισαν το Καταστατικό της Ρώμης. Αποφάσισαν δε να κινηθούν εχθρικά έναντι του ΔΠΔ και μετέπειτα, υιοθετώντας το 2002 το Νόμο Προστασίας Μελών Αμερικανικών Υπηρεσιών (ASPA, γνωστός και ως «Νόμος Εισβολής στη Χάγη») και ασκώντας μεγάλη πίεση σε άλλα κράτη για να εισέλθουν σε διμερείς συμφωνίες οι οποίες αποσκοπούσαν στην εξαίρεση της παραπομπής πολιτών των Ηνωμένων Πολιτειών στην Χάγη, αναγκάζοντας συγχρόνως το ΣΑ να υιοθετήσει την Απόφαση 1422 στις 12 Ιουλίου 2002. Για το θέμα αυτό βλ. K. Ambros - O. Triffterer, *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court*, Baden - Baden: Nomos 1999, σ.σ. 1274-1780 και A. Cassese, *International Criminal Law: A commentary on the Rome*, Oxford: Oxford University Press 2001, σ.σ. 46-52. Σύμφωνα με αυτήν την απόφαση απαιτείται από το ΔΠΔ, για μία περίοδο 12 μηνών (η οποία επεκτάθηκε για άλλους 12 μήνες με την Απόφαση 1487 του ΣΑ της 12^{ης} Ιουνίου 2003) να μην ξεκινήσει καμία διαδικασία έρευνας ή δίωξης έναντι οποιουδήποτε αξιωματούχου των Ηνωμένων Πολιτειών ή άλλων μη συμβαλλομένων κρατών μερών που έχουν διαπράξει διεθνή εγκλήματα στα πλαίσια οποιασδήποτε «επιχείρησης των ΗΕ». αναπτύσσοντας μία σειρά αστείων επιχειρημάτων. Βλ. αντίστοιχα τις σχετικές αποφάσεις του ΣΑ στις ιστοσελίδες <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/477/61PDF/N02477>

το ΔΠΔ είναι ένας μόνιμος θεσμός που μπορεί να ασκεί τη δικαιοδοσία του κατά προσώπων για τα πιο σοβαρά εγκλήματα που έχουν διεθνή διάσταση. Μία υπόθεση τώρα, την παραπομπή της οποίας στο ΔΠΔ αποφάσισε το Συμβούλιο Ασφαλείας, ήταν η ανθρωπιστική κρίση στην επαρχία Νταρφούρ του Σουδάν. Αναλυτικότερα, στις αρχές του 2005, και ενώ η κατάσταση στο Νταρφούρ παρέμενε κρίσιμη, το Συμβούλιο Ασφαλείας αναζήτησε τρόπους να χειριστεί την κατάσταση. Αρχικά υπήρξε η ανάγκη άσκησης πίεσης στα αντιμαχόμενα μέρη για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων τους και τη συνέχιση των συνομιλιών της Αμπούτζα. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί αυτό το ζήτημα, το Συμβούλιο Ασφαλείας υιοθέτησε στις 29 Μαρτίου του 2005 την Απόφαση 1591⁵⁰ με την οποία καθιέρωσε μια Επιτροπή του ΣΑ για τον

[61.pdf?OpenElement](#) και <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N0339451.pdf?OpenElement> (πρόσβαση στις 17/06/05). Το κυριότερο μάλιστα επιχείρημα των Ηνωμένων Πολιτειών κατά του ΔΠΔ, το οποίο αναφέρει ότι οι πολίτες τους (ως μέλη των ενόπλων δυνάμεων που αναπτύσσονται σε διεθνείς επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης) δεν θα πρέπει να εισέρχονται ενώπιον ανεξάρτητου δικαστηρίου παρά την θέλησή τους, δεν είναι διόλου πειστικό, καθώς τα παρακάτω δεδομένα υποδεικνύουν ξεκάθαρα ότι:

- Το ΔΠΔ, οι δικαστές και οι ενάγοντες, δρουν ανεξάρτητα από όλα τα κράτη, όπως φαίνεται από το ΔΠΔΠΓ και το ΔΠΔΡ
- Το ΔΠΔ έχει αρμοδιότητα απονομής δικαιοσύνης για εγκλήματα τα οποία διαπράχθηκαν από τις Ηνωμένες Πολιτείες στο έδαφος των Ηνωμένων Πολιτειών μόνο μετά την επικύρωση του Καταστατικού της Ρώμης από τις Ηνωμένες Πολιτείες.
- Ακόμη και σήμερα, τα εγκλήματα τα οποία διαπράττουν οι στρατιώτες των Ηνωμένων Πολιτειών σε άλλες χώρες υπόκεινται στην δικαιοδοσία των δικαστηρίων αυτών των χωρών. Σε πολλές μάλιστα περιπτώσεις τα δικαστήρια αυτά είναι σε πολύ μικρότερο βαθμό ανεξάρτητα από το ΔΠΔ.
- Αντίθετα με τα ad -hoc δικαστήρια, τα οποία υπερισχύουν έναντι των εθνικών ποινικών δικαστηρίων, το ΔΠΔ υπόκειται στην αρχή της συμπληρωματικής δικαιοδοσίας (*principle of complementary jurisdiction*). Αυτό σημαίνει ότι έχει αρμοδιότητα για υποθέσεις όπου τα εθνικά δικαστήρια είναι αναρμόδια ή απρόθυμα να διώξουν τους δικούς «τους» εγκληματίες πολέμου και τους παραβιαστές ανθρωπίνων δικαιωμάτων σύμφωνα με το ποινικό δίκαιο.
- Το ΔΠΔ δεν έχει δικαιοδοσία για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, παρά μόνο για υποθέσεις γενοκτονίας εγκλημάτων πολέμου και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας, για τις οποίες θα πρέπει να υπάρχουν βάσιμα αποδεικτικά στοιχεία εκτεταμένης ή συστηματικής επίθεσης κατά αμάχων, και
- Το ΣΑ του ΟΗΕ ενδέχεται για μία περίοδο 12 μηνών να αναστείλει την δικαιοδοσία του ΔΠΔ σε εξαιρετικές υποθέσεις, όπως π.χ. στην περίπτωση κατά την οποία πρόκειται να διαπραγματευτεί μία εκχειρία με εν δυνάμει εγκληματίες πολέμου.

Για την κριτική που έχει αναπτυχθεί γύρω από τα επιχειρήματα των Ηνωμένων Πολιτειών βλ. K. Ambros - O. Triffterer, *op.cit.*, σ.σ. 1282-1284.

⁵⁰ Βλ. τη σχετική απόφαση του ΣΑ στην ιστοσελίδα <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/287/89/PDF/N0528789.pdf?O>

έλεγχο της εφαρμογής του εμπάργκο όπλων στο Νταρφούρ. Η Επιτροπή θα υποδείκνυε επίσης τα άτομα «τα οποία εμποδίζουν την ειρηνευτική διαδικασία, αποτελούν απειλή για την σταθερότητα του Νταρφούρ και την ευρύτερη περιοχή, διαπράττουν παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου και του ανθρωπιστικού δικαίου και άλλες ωμότητες, παραβιάζουν προγενέστερα εμπάργκο», ή «ευθύνονται για επιθετικές υπερπτήσεις». Το δεύτερο ζήτημα, σε σχέση με το Νταρφούρ, το οποίο εξετάστηκε από το Συμβούλιο Ασφαλείας, ήταν το θέμα της ατιμωρησίας. Έτσι, στις 31 Μαρτίου του 2005 το Συμβούλιο Ασφαλείας υιοθέτησε την Απόφαση 1593 με την οποία έβαλε τέλος στην ατιμωρησία για τα εγκλήματα που έχουν διαπραχτεί στο Νταρφούρ, μέσω της παραπομπής της κατάστασης στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο.⁵¹

Και ολοκληρώνοντας την αναφορά στο Συμβούλιο Ασφαλείας αξίζει να σημειωθεί επίσης ότι μετά τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001, το Συμβούλιο αποφάσισε την λήψη μίας σειράς μέτρων για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Ειδικότερα, ενδεικτική ήταν η Απόφαση 1373 της 28^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001⁵², βάση της οποίας το ΣΑ ζήτησε την ευρεία συνεργασία όλων των κρατών για την καταπολέμηση απειλών κατά της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας που προκαλούνται από τρομοκρατικές ενέργειες. Συστήσε δε την Επιτροπή κατά της Τρομοκρατίας (CTC) για την παρακολούθηση της εφαρμογής της συγκεκριμένης απόφασης από τα κράτη μέλη, τα οποία οφείλουν να παράσχουν αναφορές σχετικά με την εφαρμογή.

1.4.5. Ο Γενικός Γραμματέας

1.4.5.1. Οργανωτική δομή της Γραμματείας και συντονιστικοί μηχανισμοί

Ο Γενικός Γραμματέας ορίζεται από την Γενική Συνέλευση κατόπιν σύστασης του Συμβουλίου Ασφαλείας για μια θητεία πέντε ετών. Ηγείται ενός ιδιαίτερα πολύπλοκου διοικητικού μηχανισμού το οποίο αποτελείται από πολλά διαφορετικά γραφεία, τμήματα, προγράμματα,

[penElement](#) (πρόσβαση στις 20/07/05).

⁵¹ Βλ. τη σχετική απόφαση του ΣΑ στην ιστοσελίδα <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/292/73/PDF/N0529273.pdf?OpenElement> (πρόσβαση στις 20/07/05). Για συμπληρωματικό πληροφοριακό υλικό αναφορικά με τις εξελίξεις στο Σουδάν βλ. επίσης στην ιστοσελίδα <http://www.greeceun.org/greeceun/content/Document.aspx?d=1&rd=0&f=1365&rf=177853028&m=2166&m=21729194&l=2> (πρόσβαση στις 10/01/06).

⁵² Βλ. τη σχετική απόφαση του ΣΑ στην ιστοσελίδα <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/557/PDF/N0155743.pdf?OpenElement> (πρόσβαση στις 12/06/05).

θεσμούς και συντονιστικούς μηχανισμούς. Η έδρα της Γενικής Γραμματείας των ΗΕ βρίσκεται στη *Νέα Υόρκη*, με πρόσθετα γραφεία στην *Γενεύη* (οι περισσότεροι αξιωματούχοι για θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων λειτουργούν από το συγκεκριμένο γεωγραφικό σημείο), την *Βιέννη* και το *Ναϊρόμπι*. Αν και ο Γενικός Γραμματέας θεωρείται ως ένα από τα κυριότερα όργανα των ΗΕ, έχει πολύ λίγες αρμοδιότητες. Σύμφωνα με το άρθρο 99 του Χάρτη των ΗΕ, δύναται να επιστήσει την προσοχή του Συμβουλίου Ασφαλείας σε ζητήματα που κατά τη γνώμη του μπορούν να θέσουν σε κίνδυνο τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας.

Η Γραμματεία αποτελείται παραδοσιακά από τμήματα (για πολιτικά ζητήματα – DPA, για επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης – DPKO, για οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα – DESA, κ.λπ.) και γραφεία (για νομικές υποθέσεις – OLA, για τον συντονισμό των ανθρωπιστικών υποθέσεων – OCHA, για τον έλεγχο των ναρκωτικών και την πρόληψη εγκληματικών ενεργειών – ODCCP, κ.λπ.), που διοικούνται από έναν Αναπληρωτή Γενικό Γραμματέα (USG). Το Κέντρο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στην Γενεύη μετατράπηκε μεταξύ των ετών 1994 και του 1997 σε Γραφείο του Υπατου Αρμοστή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, με τον επικεφαλής του να μετατρέπεται επίσης σε Αναπληρωτή Γενικό Γραμματέα. Με την διαδικασία μεταρρύθμισης να ξεκινά πριν από πολλά χρόνια και να εντείνεται το 1997 από τον Γενικό Γραμματέα *Koffi Annan*, πραγματοποιήθηκε μία εκτεταμένη αναδόμηση η οποία περιελάμβανε και την εγκαθίδρυση μίας σειράς συντονιστικών μηχανισμών. Τα ανθρώπινα δικαιώματα ορίστηκαν εκ νέου ως ζήτημα υψίστης σημασίας και, για τον λόγο αυτό, δεν ενσωματώθηκαν στους τέσσερις κύριους τομείς δράσης των ΗΕ. Συστήθηκαν αντίθετα ειδικές εκτελεστικές επιτροπές για τον συντονισμό των τομέων που είχαν σχέση με τα ανθρωπιστικά ζητήματα, την ειρήνη και την ασφάλεια, την ανάπτυξη, τα οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα και με το Γραφείο του Υπατου Αρμοστή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου να αντιπροσωπεύεται σε όλες τις επιτροπές.

Η Γραμματεία τώρα των ΗΕ θα έπρεπε να συνδέσει όλες της τις δραστηριότητες της με εκείνες της «οικογένειας των ΗΕ», με την ευρύτερη έννοια, π.χ. με εκείνες των σχετικά ανεξάρτητων προγραμμάτων και ταμείων που έχουν δημιουργηθεί από την Γενική Συνέλευση, ή με εκείνες των νομικά ανεξάρτητων εξειδικευμένων οργανώσεων συμπεριλαμβάμενων και των διεθνών οικονομικών οργανισμών (την Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο), με τον

Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου, αλλά και με μη κυβερνητικούς οργανισμούς όπως ο Ερυθρός Σταυρός. Η Υπηρεσιακή Μόνιμη Επιτροπή – Inter-Agency Standing Committee (IASC), η οποία διευθύνεται από τον Αναπληρωτή Γενικό Γραμματέα υπεύθυνο για Ανθρωπιστικά Θέματα (ο οποίος είναι παράλληλα συντονιστής έκτακτης βοήθειας και διευθυντής του Γραφείου για τον Συντονισμό Ανθρωπιστικών Υποθέσεων / OCHA), δημιουργήθηκε για αυτόν ακριβώς τον σκοπό. Αποτελείται από 17 κορυφαίες ανθρωπιστικές οργανώσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται στον επιχειρησιακό τομέα του συγκεκριμένου πεδίου, όπως τα Γραφεία του Ύπατου Αρμοστή των ΗΕ για τους Πρόσφυγες και τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, τα προγράμματα και τα ταμεία του ΟΗΕ όπως τα Προγράμματα για την Ανάπτυξη και την Παγκόσμια Διατροφή (Development and World Food Programme), το Ταμείο για τα παιδιά Παιδιών (Children’s Fund), το Ταμείο για τον Πληθυσμό (Population Fund), ειδικευμένες οργανώσεις όπως η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας, ο Οργανισμός Τροφίμων και Γεωργίας, ή η Παγκόσμια Τράπεζα, καθώς επίσης και μη κυβερνητικοί οργανισμοί όπως η Διεθνής Επιτροπή Ερυθρού Σταυρού και ο Διεθνής Μεταναστευτικός Οργανισμός. Μία ξεχωριστή ομάδα εργασίας ασχολείται με ανθρωπιστικές δραστηριότητες και με θέματα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ένα ακόμη ιδιαίτερα σημαντικό συντονιστικό όργανο, είναι το Συμβούλιο του Συστήματος Διοικητών των ΗΕ για τον Συντονισμό – *United Nations System Chief Executives Board for Coordination* (CEB, η πρώτη Διοικητική Επιτροπή Συντονισμού – *Administrative Committee on Coordination*, ACC) που διευθύνεται από τον Γενικό Γραμματέα και περιλαμβάνει σήμερα διευθυντές και γενικούς γραμματείς επιλεγμένους από 27 οργανισμούς (π.χ. όλες τις ειδικευμένες οργανώσεις των ΗΕ καθώς επίσης και τους διεθνείς οικονομικούς θεσμούς, τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (WTO) και όλα τα σημαντικότερα ταμεία και προγράμματα των ΗΕ με εξαίρεση το Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου).

1.4.5.1. Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (UNHCHR), Γενεύη

Κατά καιρούς, διάφορα κράτη και ΜΚΟ ζητούσαν την ίδρυση μίας ξεχωριστής Ύπατης Αρμοστείας των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (UNHCHR) κατά το πρότυπο της Ύπατης Αρμοστείας των ΗΕ για τους Πρόσφυγες. Στην *Δεύτερη Παγκόσμια Διάσκεψη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου* το 1993, ιδρύθηκε το εν λόγω γραφείο (GA Res. 48/141 της 20^{ης}

Δεκεμβρίου του 1993).⁵³ Τον Απρίλιο του 1994, ο *José Ayala Lasso*, πρώην υπουργός εξωτερικών του Εκουαδόρ, ορίστηκε ως ύπατος αρμοστής. Το Σεπτέμβριο του 1997 τον διαδέχτηκε η *Mary Robinson*, πρώην πρόεδρος της Ιρλανδίας. Το Σεπτέμβριο του 2002 ο Βραζιλιάνος διπλωμάτης των ΗΕ και πρώην επικεφαλής της Μεταβατικής Διοίκησης των ΗΕ στο Ανατολικό Τιμόρ, *Sergio Vieira de Mello* διαδέχτηκε την *Mary Robinson*, ενώ από τον Ιούλιο του 2004 νέα Ύπατη Αρμοστή έχει οριστεί η *Louise Arbour*. Ενώ τώρα ο *Ayala Lasso* έπρεπε να αναπτύξει το γραφείο και τις δραστηριότητές του κάτω από εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες (αντιμετώπιση της γενοκτονίας στην Ρουάντα, έλλειψη υποστήριξης από τον *SG Boutros Boutros-Ghali*, μία όχι ξεκάθαρη σχέση με το Κέντρο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων το οποίο συνέχισε να λειτουργεί υπό τη διεύθυνση ενός Βοηθού του ΓΓ, έλλειψη οικονομικών πόρων), η *Mary Robinson* ωφελήθηκε από την επικρατούσα διαχείριση των ζητημάτων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που ξεκίνησε έπειτα από υποδείξεις του *SG Kofi Annan* καθώς και από την πλήρη ενσωμάτωση του Κέντρου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο γραφείο της το 1997. Γνώρισε την πλήρη υποστήριξη της κοινότητας των ΜΚΟ. Κατά την διάρκεια της πενταετούς θητείας της, τήρησε σκληρή στάση σε πολλά αμφιλεγόμενα θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ασκώντας ανοικτή κριτική σε πολλές κυβερνήσεις και καθιστώντας το Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή ευρύτερα γνωστό ως έναν ανεξάρτητο θεσμό.

Η αλλαγή αυτή έχει κάτι περισσότερο από συμβολική σημασία. Ως ένα κέντρο, ήταν μια θεσμική υπηρεσία για τα κύρια όργανα ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ΗΕ (ιδιαίτερα για την Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και για τα όργανα παρακολούθησης της εφαρμογής των συνθηκών για τα δικαιώματα του ανθρώπου, ως ένα γραφείο του ύπατου αρμοστή σημαίνει ότι έχει δικές του λειτουργίες. Στην πραγματικότητα, η Ύπατη Αρμοστεία των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου έχει την μεγαλύτερη ευθύνη για ολόκληρο το πρόγραμμα ανθρωπίνων δικαιωμάτων του ΟΗΕ και καλείται πλέον να παίρνει επίσημη θέση για όλα τα σημαντικά θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων.⁵⁴ Έχει την ευθύνη για την διαχείριση κρίσεων σε

⁵³ Για το θεσμό του UNHCHR βλ. αναλυτικά, B. Ramcharan, *The United Nations High Commissioner for Human Rights: The Challenges of International Protection*, The Hague: 2002.

⁵⁴ Κρίνεται σκόπιμο μάλιστα να υπογραμμισθεί, ότι, οι αρχηγόι κρατών και κυβερνήσεων, που συναντήθηκαν στην έδρα του ΟΗΕ στη Νέα Υόρκη από τις 14 έως τις 16 Σεπτεμβρίου 2005, συμφώνησαν να προχωρήσουν με ακόμη πιο αποφασιστικά βήματα για την ενίσχυση του μηχανισμού ανθρωπίνων δικαιωμάτων του ΟΗΕ, υποστηρίζοντας το σχέδιο δράσης και

ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, για την ανάπτυξη διάφορων προληπτικών μέτρων και συστημάτων έγκαιρης προειδοποίησης, καθώς και για την οργάνωση ανεξάρτητων επιτόπιων αποστολών, προς το παρών, σε 37 χώρες. Επίσης, η Ύπατη Αρμοστεία ευθύνεται για την ένταξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε όλες τις επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης του ΟΗΕ, για την διενέργεια αναπτυξιακών προγραμμάτων συνεργασίας στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και για την αποτύπωση προγραμμάτων για τα ανθρώπινα δικαιώματα σε διάφορους συντονιστικούς μηχανισμούς των ΗΕ.

Αν και το Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου βρίσκεται ακόμη στο στάδιο της ανάπτυξης και έχει πολλά οργανωτικά, γραφειοκρατικά και οικονομικά προβλήματα, οι πρώτοι δύο Ύπατοι Αρμοστές προσπάθησαν με αποτελεσματικότητα να μετατοπίσουν τις δραστηριότητες γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα σε επιτόπιες αποστολές και να πραγματοποιήσουν πρακτικά βήματα προς την κατεύθυνση της ειρήνης και της αναπτυξιακής συνεργασίας. Κατάφεραν δε να προσδώσουν στο γραφείο τους τις απαιτούμενες αρμοδιότητες και να δημιουργήσουν νέα θεμέλια για το πρόγραμμα ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ΗΕ.

Η *Mary Robinson* επικροτήθηκε από τα μέσα ενημέρωσης και την κοινωνία των πολιτών για την ανοικτή αντιπαράθεση ιδεών με διάφορες κυβερνήσεις, συμπεριλαμβανομένων των Ηνωμένων Πολιτειών, της Κίνας και της Ρωσίας. Την ίδια στιγμή, η ειλικρίνεια και η συνέπεια της ως προς την εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είχε ως αποτέλεσμα την έλλειψη υποστήριξης από πολλές κυβερνήσεις. Ο διάδοχός της, *Sergio Vieira de Mello*, έμεινε στην ιστορία για τις διπλωματικές του ικανότητες και τις καλές σχέσεις που διατηρούσε με τις περισσότερες κυβερνήσεις.⁵⁵ Ο πρώτος του χρόνος ήταν σχετικά χαμηλών τόνων, ακόμη και όταν οι

διπλασιάζοντας τον προϋπολογισμό του Ύπατου Αρμοστή. Για τα αποτελέσματα της Παγκόσμιας Συνόδου του ΟΗΕ 2005 στο θέμα αυτό βλ. στην ιστοσελίδα <http://www.ohchr.org/english/bodies/chr/docs/wsoutcome2005.pdf> (πρόσβαση στις 18/10/05).

⁵⁵ Δεν ήταν άλλωστε τυχαίο που ο *Kofi Annan* του πρότεινε στις 27 Μαΐου 2003 να εγκαταλείψει προσωρινά τα καθήκοντα του Ύπατου Αρμοστή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου για να αναλάβει καθήκοντα Ειδικού Εκπροσώπου του ΓΓ στο Ιράκ. Βλ. σχετικά στην ιστοσελίδα <http://www.ohchr.org/english/about/hc/vieira.htm> (πρόσβαση στις 12/07/05). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, χαρακτηριστική είναι επίσης η δήλωση που είχε κάνει, μαθαίνοντας τα νέα του τραγικού θανάτου του και των τουλάχιστον 17 άλλων ατόμων στα κεντρικά γραφεία του ΟΗΕ στη Βαγδάτη, (κατόπιν βομβιστικής επίθεσης που πραγματοποιήθηκε στις 19 Αυγούστου 2003), ο πρώην Ύπατος Αρμοστής για τους Πρόσφυγες, *Ruud Lubbers*, «Όπως συμβαίνει συχνά οι καλύτεροι άνθρωποι είναι αυτοί που πηγαίνουν στα μέρη με τις μεγαλύτερες προκλήσεις, Ο *Sergio Vieira de Mello* και τα στελέχη που τον

Ηνωμένες Πολιτείες ηγήθηκαν του πολέμου κατά του Ιράκ. Αντιμετώπισε δε την πρόκληση της υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων χωρίς να προσβάλει τις αρμόδιες κυβερνήσεις. Η σημερινή τώρα Ύπατη Αρμοστής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, *Louise Arbour*, είναι γνωστή περισσότερο λόγω της πρότασης που εξέφρασε τον Απρίλιο του 2005 κατά τη διάρκεια της 61^{ης} ετήσιας Συνόδου της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου περί κατάργησής της, με το επιχείρημα ότι πολιτικοποιεί τα προβλήματα και αυτό βλάπτει την αξιοπιστία της και, συνεπώς, και το κύρος του ΟΗΕ. Πρότεινε δε όπως και ο Γεν. Γραμματέας στη θέση της Επιτροπής να ιδρυθεί ένα Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, στο οποίο θα μετέχει μικρός αριθμός χωρών, και θα εδρεύει όχι πια στη Γενεύη αλλά στη Ν. Υόρκη.⁵⁶

ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΕΠΙΤΟΠΙΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΟΥ
ΥΠΑΤΟΥ ΑΡΜΟΣΤΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ (UNHCHR)⁵⁷

- Αϊτή
- Ανατολική Αφρική
- Ανγκόλα – σε συνεργασία με το Γραφείο των Ηνωμένων Εθνών στην Ανγκόλα (UNOA)
- Αφγανιστάν
- Βοσνία και Ερζεγοβίνη
- Γεωργία
- Γκουιάνα
- Γουατεμάλα
- Γουινέα Μπισάου – Γραφείο Ηνωμένων Εθνών Υποστήριξης Οικοδόμησης Ειρήνης στη Γουινέα Μπισάου (UNOGBIS)
- Δυτική Αφρική
- Ερυθραία
- Ιράκ

πλαισίωσαν ήταν σίγουρα οι καλύτεροι που μπορούσε να προσφέρει ο ΟΗΕ, όλοι τους αφοσιωμένοι στην ανθρωπιστική αποστολή του ΟΗΕ και πληρώνοντας το ύψιστο τίμημα στην προσπάθεια επίτευξης αυτού του στόχου» και συνέχισε «Ο *Sergio Vieira de Mello* ήταν ένας πραγματικός κύριος, τον οποίο σέβονταν οι αντίπαλοί του, ένας σκληρός διαπραγματευτής που πάλευε για τα ανθρώπινα δικαιώματα και για την αξιοπρέπεια των καταπιεσμένων». Βλ. στην ιστοσελίδα <http://www.unhcr.gr/news.asp?newsID=238> (πρόσβαση στις 12.07.05).

⁵⁶ Βλ. την ομιλία της *Louise Arbour* κατά την ολοκλήρωση των εργασιών της 61^{ης} ετήσιας Συνόδου της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στις 22 Απριλίου 2005 στην ιστοσελίδα <http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01B0848560A2465272C1256FEB0052A975?opendocument> (πρόσβαση στις 12.07.05).

⁵⁷ Για μία πιο αναλυτική επισκόπηση βλ. στην ιστοσελίδα <http://www.ohchr.org/english/countries/field/index.htm>.

- Καμπότζη
- Κατεχόμενα Παλαιστινιακά Εδάφη (Γάζα και η Δυτική Όχθη)
- Κεντρική Ασία
- Κεντρική Αφρική
- Κεντροαφρικανική Δημοκρατία
- Κολομβία
- Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό
- Λιβερ
- Μεξικό
- Μονγκολία
- Μπουρούντι
- Νεπάλ
- Νησιά Φίτζι
- Νότια Αφρική - σε συνεργασία με το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για την Ανάπτυξη (UNDP), Νοτιοαφρικανικό Περιφερειακό Γραφείο
- Ουγκάντα
- Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας
- Σερβία Μαυροβούνιο (συμπεριλαμβανομένου του Κοσόβου)
- Σιέρα Λεόνε – Αποστολή Ηνωμένων Εθνών στη Σιέρα Λεόνε (UNAMSIL)
- Σουδάν
- Σρι Λάνκα
- Ταϊλάνδη
- Τατζικιστάν
- Τιμόρ Λέστε
- Χιλή

1.4.5.2. Γραφείο του Υπατου Αρμοστή για τους Πρόσφυγες (UNHCR), Γενεύη

Το Γραφείο του Υπατου Αρμοστή των ΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR),⁵⁸ το οποίο εδρεύει στην Γενεύη είναι στις μέρες μας ο μεγαλύτερος ανθρωπιστικός οργανισμός παγκοσμίως. Αποτελείται από προσωπικό 5.000 ατόμων, οι περισσότεροι εκ των οποίων εργάζονται σε εξειδικευμένα γραφεία και χώρους συγκέντρωσης προσφύγων σε περισσότερες από 120 χώρες και προσφέρει υποστήριξη σε περίπου 50.000.000 πρόσφυγες και εσωτερικούς μετανάστες σε ολόκληρο τον κόσμο. Οι δραστηριότητες του UNHCR περιλαμβάνουν την παροχή στέγης και

⁵⁸ Βλ. αναλυτικά, G. Loescher, *The United Nations High Commissioner for Refugees – A Perilous Path*, 2001.

φαγητού, υγειονομικής περίθαλψης και εκπαιδευτικών μέτρων, όπως επίσης και την προσφορά εργασίας, νομικής συνδρομής και κοινωνικών υπηρεσιών. Εκτός από την έκτακτη αποκατάσταση κρίσεων σε χώρους προσφύγων και την οργάνωση προγραμμάτων μεσοπρόθεσμων παροχών (για πρόσφυγες και εσωτερικούς μετανάστες οι οποίοι αναμένουν την επίλυση των προβλημάτων τους), ο UNHCR πραγματοποιεί προγράμματα ενσωμάτωσης (στις χώρες ασύλου), επαναπατριsmού και εκ νέου ενσωμάτωσης στις αρχικές χώρες προέλευσης των προσφύγων ή των εσωτερικών μεταναστών. Ο UNHCR συστήθηκε από την Γενική Συνέλευση το 1951 για την προστασία περίπου 1,2 εκατομμυρίων ευρωπαίων προσφύγων μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Αν και το Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή αποτελεί επίσημο θεσμικό όργανο της Γενικής Συνέλευσης και υπάγεται σε αυτήν, με την πάροδο των ετών έγινε πρακτικά ανεξάρτητο και παρακολουθείται πλέον από μία δική του εκτελεστική επιτροπή 57 κρατών μελών. Αμέσως μετά την δημιουργία της η Γενική Συνέλευση υιοθέτησε την Σύμβαση της Γενεύης του 1951 για τους Πρόσφυγες (*1951 Geneva Refugee Convention*), η οποία είχε αρχικά σχεδιαστεί μόνο για ευρωπαίους μεταπολεμικούς πρόσφυγες. Αργότερα επεκτάθηκε με το Πρωτόκολλο του 1967 για να περιλάβει και άλλες περιπτώσεις προσφύγων.

Εκτός από την βοήθεια προσφύγων στο πλαίσιο διαδικασιών ατομικού ασύλου (*individual asylum procedures*) βάσει της Σύμβασης για τους Πρόσφυγες, το Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή αναμείχθηκε τα τελευταία χρόνια, σε ανάλογη βάση, στην εφαρμογή της κρατικής πολιτικής μόνιμης προστασίας (π.χ. για πρόσφυγες από την Βοσνία ή το Κόσοβο), πέραν του νομικού status που διέθεταν οι πρόσφυγες σύμφωνα με την Σύμβαση. Τα γραφεία του UNHCR στις χώρες ασύλου επίσης συνεισέφεραν στην παρακολούθηση εφαρμογής της αρχής της μη αμοιβαιότητας (*principle of non-refoulement*) η οποία αναγράφεται στο άρθρο 33 της Σύμβασης για τους Πρόσφυγες, στο άρθρο 3 της ΕυρΣΔΑ και στο άρθρο 3 της CAT, το οποίο παρέχει μόνιμα επίπεδα προστασίας από περιπτώσεις αποβολής ή απέλασης προσφύγων ή εσωτερικών μεταναστών προς την χώρα προέλευσής τους.

Στο άρθρο 1 της Σύμβασης του 1951, οι πρόσφυγες ορίζονται ως άτομα τα οποία λόγω δικαιολογημένου φόβου δίωξης εξαιτίας της φυλής, της θρησκείας, της εθνικότητας, της ιδιότητας μέλους σε συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα, ή πολιτική άποψη, έχουν φύγει από την

χώρα της οποίας αποτελούσαν πολίτες και είναι ανίκανοι, λόγω αυτού του φόβου να προστατευθούν από αυτήν. Οι εσωτερικοί μετανάστες, από την άλλη μεριά, είναι άτομα τα οποία έχουν όλα τα χαρακτηριστικά των προσφύγων, αλλά δεν έχουν φύγει ή δεν μπορούσαν να φύγουν σε άλλη χώρα. Οι συγκεκριμένοι ορισμοί είναι σχετικά στενοί και δεν περιλαμβάνουν περιπτώσεις ατόμων που έφυγαν από την χώρα τους λόγω πολέμου, φυσικών καταστροφών, οικονομικών και κοινωνικών αιτιών. Αυτό που καθιστά κάποιον πρόσφυγα είναι το γεγονός ότι, ως άτομο, διώκεται για συγκεκριμένους, κύρια διαχωριστικούς λόγους, όπως π.χ. λόγω του ότι είναι θύματα σοβαρών και συστηματικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα στατιστικά στοιχεία των κυριότερων προσφυγικών εκροών μέσα στην τελευταία δεκαετία δείχνουν ξεκάθαρα ότι οι περισσότεροι πρόσφυγες κατάγονται από χώρες ή περιοχές οι οποίες υπέφεραν από τις πιο σοβαρές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων (όπως π.χ. το Αφγανιστάν, το Ιράκ, την πρώην Γιουγκοσλαβία, το Κονγκό, την Ρουάντα, την Σιέρα Λεόνε και την Λιβερία). Μία εκτεταμένη και έγκαιρη εφαρμογή πολιτικής προσφύγων δεν θα πρέπει να περιορίζεται στην ανθρωπιστική βοήθεια και μόνο, αλλά θα πρέπει να βρίσκει την ουσία του προβλήματος, εκτελώντας μέτρα αποτελεσματικής προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έτσι ώστε να αποτρέψει εκροές προσφύγων πριν καν αυτές ξεκινήσουν. Ο *Sadako Ogata*, προκάτοχος του πρώην Υπατου Αρμοστή *Ruud Lubbers*, πραγματοποίησε τα πρώτα βήματα προς την κατεύθυνση δημιουργίας προληπτικών πολιτικών για τους πρόσφυγες. Ο Γενικός Γραμματέας *Kofi Annan* στην συνέχεια έλαβε τα απαραίτητα μέτρα συντονισμού και άλλα μέτρα τα οποία σχετίζονταν με τον κεντρικό ρόλο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για λογαριασμό ανθρωπιστικών οργανισμών και, πιο συγκεκριμένα, για την Υπηρεσιακή Μόνιμη Επιτροπή.

1.5. Ειδικευμένες Οργανώσεις

1.5.1. Γενικά περί των Ειδικευμένων Οργανώσεων

Σε αντίθεση με τα προγράμματα, τα ταμεία, τα κέντρα, τις συνδιασκέψεις, τα γραφεία των ύπατων αρμοστών και άλλους θεσμούς που δημιουργήθηκαν από την Γενική Συνέλευση, και, από μία νομική άποψη, αποτελούν τμήμα του ΟΗΕ και διοικούνται από την Γενική Γραμματεία των ΗΕ, με τον ένα ή τον άλλον τρόπο, οι ειδικευμένες οργανώσεις των ΗΕ είναι νομικά ανεξάρτητοι διεθνείς οργανισμοί. Έχουν τους δικούς τους καταστατικούς χάρτες, τα δικά τους όργανα, και κράτη μέλη. Από την άλλη μεριά, ανήκουν στην «Οικογένεια των ΗΕ» και σπάνια διαχωρίζονται από τα ΗΕ.

Έτσι, το άρθρο 57 του Χάρτη των ΗΕ αναφέρει ότι οι ειδικευμένες οργανώσεις «έχοντας ευρύτερες ευθύνες σε οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, εκπαιδευτικό και υγειονομικό επίπεδο, θα πρέπει να έρχονται σε επαφή με τα ΗΕ». Αυτές οι σχέσεις ορίζονται βάσει συμφωνιών με το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο σύμφωνα με το άρθρο 63 του Χάρτη των ΗΕ. Έτσι, το ECOSOC έχει ως κύρια ευθύνη τον συντονισμό των δραστηριοτήτων των ειδικευμένων οργανώσεων και την ενσωμάτωσή τους στις δραστηριότητες του ΟΗΕ, π.χ. με την τακτική σύνταξη αναφορών ή το δικαίωμα συμμετοχής στην διοίκηση των οργάνων των ΗΕ. Η Μόνιμη Διοικητική Επιτροπή (Standing Administrative Committee) ευθύνεται για την εφαρμογή των συμφωνιών ανάμεσα στα ΗΕ και τις ειδικευμένες οργανώσεις τους. Επίσης, ο Γενικός Γραμματέας έχει ορίσει τους δικούς του συντονιστικούς μηχανισμούς, όπως το Συμβούλιο του Συστήματος Διοικητών των ΗΕ για τον Συντονισμό και την Υπηρεσιακή Μόνιμη Επιτροπή για την εναρμόνιση των δραστηριοτήτων των μελών της «οικογένειας των ΗΕ» και την αποφυγή του φαινομένου της διπλής καταγραφής.

Ορισμένες δραστηριότητες των οργανώσεων όπως αυτές των ILO, UNESCO, FAO και WHO συνδέονται άμεσα με ορισμένα ανθρώπινα δικαιώματα οικονομικής, κοινωνικής ή πολιτιστικής υφής. Άλλες ειδικευμένες οργανώσεις οι οποίες σχετίζονται με αναπτυξιακά θέματα, όπως ο UNIDO ή το IFAD, συνεισφέρουν επίσης με τον ένα ή τον άλλον τρόπο στην εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αν και στην πράξη έχουν αποδειχθεί αμφιλεγόμενοι, το ίδιο ισχύει και για διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς όπως του Bretton Woods που περικλείει τον Όμιλο

της Παγκόσμιας Τράπεζας, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και σε δεύτερο επίπεδο τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου.

1.5.2. Η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (ILO), Γενεύη

Η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας, η οποία εδρεύει στην Γενεύη, ιδρύθηκε το 1919 ως τμήμα της Συνθήκης Ειρήνης των Βερσαλλιών. Εκτός από το ότι είναι η παλαιότερη ειδικευμένη οργάνωση του ΟΗΕ, αποτελεί επίσης αναμφίβολα και τον πιο σημαντικό οργανισμό ανθρωπίνων δικαιωμάτων στον τομέα των οικονομικών δικαιωμάτων.⁵⁹

Στην διάρκεια των 80 χρόνων ιστορίας της η ΔΟΕ συγκάλεσε 200 διεθνείς συνόδους και θέπισε όσο το δυνατόν περισσότερους κανόνες (διακηρύξεις, συστάσεις, κ.λπ.), αναπτύσσοντας παράλληλα πολλές διαδικασίες παρακολούθησης εφαρμογής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων οι οποίες από τότε λειτούργησαν ως πρότυπο για τα ΗΕ, το Συμβούλιο της Ευρώπης και άλλους διεθνείς οργανισμούς.

Πολλές συνδιασκέψεις ενίσχυσαν την ανάπτυξη των ελάχιστων διεθνών προϋποθέσεων για την εφαρμογή των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων. Αυτές οι προϋποθέσεις περιλαμβάνουν το δικαίωμα της εργασίας και προστασίας από φαινόμενα διακρίσεων σε ώρα εργασίας, το δικαίωμα της απεργίας, το δικαίωμα της δημιουργίας ενώσεων, το δικαίωμα της συλλογικής ωφέλειας, το δικαίωμα της κοινωνικής ασφάλισης, όπως επίσης και η απαγόρευση της εξαναγκαστικής και παιδικής εργασίας, μαζί με τα δικαιώματα των αυτοχθόνων λαών. Αν και η ΔΟΕ αποτελείται από 175 κράτη μέλη, το διοικητικό της όργανο (56 μέλη) και άλλα όργανα, αντίθετα με άλλους διεθνείς οργανισμούς, δεν αποτελείται αποκλειστικά από εκπροσώπους κυβερνήσεων, αλλά και από εκπροσώπους εργοδοτικών και εργασιακών ενώσεων (με συνολική σχέση 2:1:1 αντίστοιχα). Αυτό το τριμερές σύστημα ευθύνεται, σε μεγάλο βαθμό, για την εξισορρόπηση και την διευρυμένη αποτελεσματικότητα της ΔΟΕ. Οι γραμματειακές υπηρεσίες περιέχονται στις λειτουργίες του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας το οποίο εδρεύει στην Γενεύη υπό από την καθοδήγηση του *Juan Somavia* από τη Χιλή.

⁵⁹ Βλ. σχετικά Bartolomei de la Cruz H., (eds.), *The International Labour Organization*, Westview: 1996.

Το σύστημα κρατικών αναφορών της ΔΟΕ διαφέρει από εκείνο των ΗΕ και άλλων οργανισμών με την έννοια του ότι, σύμφωνα με το Καταστατικό της ΔΟΕ, μπορεί να εφαρμοστεί σε όλες τις Συμβάσεις της ΔΟΕ χωρίς εξαιρέσεις, ακόμη και σε εκείνες οι οποίες δεν έχουν επικυρωθεί από τα κράτη μέλη. Τα κράτη έχουν την υποχρέωση να ικανοποιούν τις απαιτήσεις των οργάνων της ΔΟΕ απλά και μόνο για να δικαιολογήσουν την μη επικύρωση ορισμένων συμβάσεων. Αυτή η υποχρέωση έχει οδηγήσει σε μεγάλο αριθμό επικυρώσεων των συμβάσεων της ΔΟΕ. Η ΔΟΕ είναι ένας οργανισμός, στον οποίο μαζί με την διαδικασία ατομικών προσφυγών (όπως π.χ. στο πεδίο της ελευθερίας δημιουργίας ενώσεων), η διαδικασία διακρατικών προσφυγών έχει επίσης κάποια συνάφεια.

1.5.3. Η Οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό (UNESCO), Παρίσι

Η Οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό, ιδρύθηκε το 1945 με έδρα του το Παρίσι. Αποτελεί την κυριότερη ειδικευμένη οργάνωση για τα πολιτιστικά δικαιώματα και, πιο συγκεκριμένα, για το δικαίωμα της εκπαίδευσης και της συμμετοχής στην πολιτιστική και επιστημονική ζωή.⁶⁰ Όπως και ο ILO, έτσι και η UNESCO θέσπισε αντίστοιχους διεθνείς κανόνες (όπως η Σύμβαση κατά των Διακρίσεων στην Εκπαίδευση του 1962 – 1962 Convention against Discrimination in Education), μαζί με ξεχωριστά όργανα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και διαδικασίες παρακολούθησης εφαρμογής των κανόνων αυτών στα 188 κράτη μέλη. Οι διαδικασίες αυτές περιλαμβάνουν, ανάμεσα στα άλλα, κρατικές αναφορές, διαδικασίες προσφυγών ενώπιον της Επιτροπής για τις Συμβάσεις και τις Συστάσεις – Committee on Conventions and Recommendations (CCR). Η γενική διάσκεψη, η οποία πραγματοποιείται κάθε δύο χρόνια στο Παρίσι εκλέγει το εκτελεστικό όργανο των 58 αντιπροσώπων από τα κράτη μέλη. Ο σημερινός Εκτελεστικός Διευθυντής, Ιάπωνας *Koichiro Matsuura* βρίσκεται στην θέση αυτή από το 1999.

Η συγκεκριμένη ειδικευμένη οργάνωση διαθέτει ένα εκτεταμένο και πλήρως αποτελεσματικό δίκτυο εκπαιδευτικών οργανισμών το οποίο αποτελείται από 5.700 σχολεία της UNESCO, περισσότερες από 400 έδρες και πανεπιστήμια, 5.000 σωματεία και εθνικές επιτροπές της UNESCO και 580 συνδεδεμένες ΜΚΟ. Το συγκεκριμένο δίκτυο έχει συμβάλει αποτελεσματικά

⁶⁰ Βλ. αναλυτικά στην ιστοσελίδα <http://www.unesco.org>.

στην επιμόρφωση γύρω από θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα σχολεία, τα πανεπιστήμια και άλλους εκπαιδευτικούς οργανισμούς. Η UNESCO διαδραμάτισε έναν εξίσου σημαντικό ρόλο στην *Δεκαετία των ΗΕ για την Εκπαίδευση γύρω από τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (UN Decade for Human Rights Education)*, η οποία έχει ξεκινήσει το 1995 και διήρκησε μέχρι το 2004. Ακόμη, η Δεκαετία των ΗΕ για έναν Πολιτισμό Ειρήνης και Μη Βίας για τα Παιδιά του Κόσμου - *UN Decade for a Culture of Peace and Non-violence for the Children of the World (2001–2010)*, στην οποία η UNESCO είναι η κυρίαρχη οργάνωση, έχει προσφέρει πολλά στην διασύνδεση της εκπαίδευσης της ειρήνης με εκείνη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Τον Απρίλιο του 2000, το *Παγκόσμιο Εκπαιδευτικό Φόρουμ (World Education Forum)* πραγματοποιήθηκε στο Dakar της Σενεγάλης με περισσότερους από 1.100 συμμετέχοντες να υιοθετούν το Πλαίσιο Δράσης του Dakar (*Dakar Framework for Action*). Οι συμμετέχοντες επικεντρώθηκαν στην προσπάθεια διάδοσης της εκπαίδευσης σε όλους (έτσι ώστε όλοι να έχουν πρόσβαση σε μία υποχρεωτική πρωτοβάθμια εκπαίδευση μηδενικού κόστους) μέχρι το 2015. Οι διαδικασίες που ακολουθούν το Πλαίσιο Δράσης και τα αντίστοιχα εφαρμόσιμα μέτρα πραγματοποιούνται από την UNESCO.

1.6. Οι κυριότερες Παγκόσμιες Διασκέψεις

Κατά την διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, τα κράτη διατηρούσαν πολλές ελπίδες ότι τα τεράστια προβλήματα που προκλήθηκαν από της ταχύτατη παγκοσμιοποίηση και το νέο πολιτικό σκηνικό που διαμορφώθηκε με την λήξη του Ψυχρού Πολέμου θα εύρισκε θετική κατάληξη με την βοήθεια σημαντικών συνδιασκέψεων υπό την αιγίδα των ΗΕ. Από το 1990, δώδεκα αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων συναντήθηκαν στο πρώτο Παγκόσμιο Συνέδριο για τα Παιδιά στη Νέα Υόρκη έτσι ώστε να υιοθετήσουν ένα πρόγραμμα δράσης για την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των παιδιών. Το Παγκόσμιο Συνέδριο του Ρίο το 1992 ήταν το πρώτο μεγάλο περιβαλλοντικό συνέδριο.

Η Παγκόσμια Διάσκεψη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου το 1993 στην Βιέννη και άλλες εξειδικευμένες συνδιασκέψεις έπρεπε να καταλήξουν σε μία νέα παγκόσμια τάξη βάσει του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αν και πολλοί από τους στόχους των προγραμμάτων δράσης μαζί με ορισμένα τελικά κείμενα υιοθετήθηκαν από τους ηγέτες του κόσμου και έδειχναν σχεδόν επαναστατικά, η εφαρμογή τους δεν ήταν το ίδιο ρηξικέλευθη αφού δημιουργούσε μία απογοήτευση στους απλούς και καθημερινούς ανθρώπους.

1.6.1. Η δεύτερη Παγκόσμια Διάσκεψη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Βιέννη 1993

Από την δεκαετία του 1950 και μετά, η διεθνής πρόοδος στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εμποδίστηκε για πολλά χρόνια από την διένεξη μεταξύ Ανατολής και Δύσης και την γενικότερη τάση πολιτικοποίησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Με την ομόφωνη διακήρυξη της λήξης του Ψυχρού Πολέμου από τη ΔΑΣΕ στα πλαίσια της Χάρτας του Παρισιού και την διάνοιξη μίας νέας εποχής δημοκρατίας, κράτος δικαίου και ανθρωπίνων δικαιωμάτων για όλη την Ευρώπη πολλοί πολιτικοί και πολιτικοί αναλυτές διέβλεψαν σε αυτές τις ακέραιες αξίες την βάση δημιουργίας μίας νέας παγκόσμιας τάξης η οποία θα έπρεπε να εφαρμοστεί ταχύτατα.

Είκοσιπέντε χρόνια μετά την πρώτη Παγκόσμια Διάσκεψη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στην Τεχεράνη το 1968, μία νέα παγκόσμια συμφωνία για τα ανθρώπινα δικαιώματα θα γινόταν αντικείμενο διαπραγματεύσεως στο Βερολίνο, την πρωτεύουσα της ενοποιημένης

Γερμανίας και σύμβολο της νέας συνεργασίας ανάμεσα στην Ανατολή και την Δύση. Από την άλλη μεριά, η μεγαλύτερη σύνοδος για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην ανθρώπινη ιστορία δεν προετοιμάστηκε σωστά. Ως αποτέλεσμα, το αρχικό κλίμα ευφορίας έδωσε την σκυτάλη σε φαινόμενα διοικητικής κρίσεως. Η ακύρωση της τελευταίας στιγμής από την πλευρά της Γερμανικής κυβέρνησης και η βιαστική μεταφορά της Συνδιάσκεψης στη Βιέννη απέδειξε ότι η μάχη ανάμεσα στην Ανατολή και την Δύση αντικαταστάθηκε από έναν νέο πόλεμο Βορρά-Νότου ο οποίος κινήθηκε γύρω από την *οικουμενικότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*. Οι χώρες του Νότου δικαιολογημένα φοβήθηκαν ότι οι αναπτυξιακές πρωτοβουλίες και επενδύσεις της Δύσης θα μεταφέρονταν στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη (στο μεγαλύτερο μέρος τους) και ότι η συνακόλουθη ρητορική ανθρωπίνων δικαιωμάτων και πολιτική του βορρά θα δημιουργούσε νέες σχέσεις εξάρτησης για τον Νότο, νέες συνθήκες - λιγότερο ευνοϊκές - αναπτυξιακής συνεργασίας και εν τέλει ένα «νέο-αποικιακό καθεστώς στο όνομα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων». Πολλές δικτατορίες, ειδικά στην Ασία και τις χώρες του Ισλάμ, χρησιμοποίησαν την αντιπαράθεση σε θέματα παγκοσμιοτήτας για να απορρίψουν την νομιμότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως βάση της νέας παγκόσμιας τάξης, αλλά και να σαμποτάρουν τις προσπάθειες ενδυνάμωσης της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η δεύτερη Παγκόσμια Διάσκεψη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου η οποία πραγματοποιήθηκε στην Βιέννη από τις 14 ως τις 25 Ιουνίου 1993, δεν καρποφόρησε λόγω της νέο-δημιουργημένης αντιπαλότητας ανάμεσα στον Βορρά και το Νότο. Τα τραγικά γεγονότα της γενοκτονίας στην Βοσνία, τα οποία συνεχίζονταν μόλις μερικά εκατοντάδες χιλιόμετρα νοτιοανατολικά της Βιέννης, επισκίασαν τη Παγκόσμια Διάσκεψη. Φαίνεται σχεδόν σαν θαύμα ότι 171 αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων επικύρωσαν την Διακήρυξη και το Πρόγραμμα Δράσης της Βιέννης βάζοντας έτσι τα θεμέλια για την δημιουργία ενός νέου και ελπιδοφόρου προγράμματος των ΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα,⁶¹ το οποίο εγκρίθηκε με consensus. Η επιτυχία αυτή οφείλεται τόσο στην υπευθυνότητα και τις διπλωματικές ικανότητες των ανθρώπων που αναμείχθηκαν στην διαδικασία, όσο και στην πίεση την οποία άσκησαν οι 1.500 μη κυβερνητικές

⁶¹ Βλ. αναλυτικά, M. Tradu, 'Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τα Ηνωμένα Έθνη μετά από τη Διάσκεψη της Βιέννης' στο S. Vassilouni (ed.), *Aspects of the protection of individual and social rights*, Αθήνα: Εστία 1995.

οργανώσεις, οι οποίες σύμφωνα με την φράση «όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα για όλους» είχαν την δυνατότητα να προωθήσουν παλαιά αιτήματα και να αναδείξουν την αναπτυσσόμενη δύναμη του παγκόσμιου δικτύου της κοινωνίας των πολιτών.

Η Διακήρυξη και το Πρόγραμμα Δράσης της Βιέννης (Vienna Declaration and Programme of Action) περιέχει μία σειρά ειδικών αντικειμενικών στόχων και συστάσεων, ορισμένοι από τους οποίους έχουν εφαρμοστεί από εκείνη την χρονική στιγμή και μετά. Ανάμεσά τους διακρίνουμε : την βελτίωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των γυναικών, όπως αυτά εκφράζονται στο Προαιρετικό Πρωτόκολλο της CEDAW, την Διακήρυξη και τον ορισμό ενός Ειδικού Εισηγητή για την Βία κατά των Γυναικών. Επίσης, διακρίνουμε την ενδυνάμωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του παιδιού μέσα από την παγκόσμια επικύρωση της CRC και την υποστήριξη του αγώνα κατά της εκμετάλλευσης των παιδιών, όπως π.χ. κατά ειδικών μορφών παιδικής εργασίας, πορνείας και στρατιωτικής εργασίας. Ακόμη, διακρίνουμε την προσπάθεια βελτίωσης των δικαιωμάτων των μειονοτήτων, των αυτοχθόνων λαών και των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Επίσης, εφαρμόζονται αποτελεσματικά μέτρα κατά των φυλετικών διακρίσεων, της εθνικής καθαρότητας και άλλων μορφών καταπίεσης. Ακόμη, γίνονται σημαντικές προσπάθειες καταπολέμησης των βασανιστηρίων, μέσα από την υιοθέτηση του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου της CAT το οποίο αναφέρεται στο παγκόσμιο σύστημα επισκέψεων σε χώρους κράτησης (και την καταπολέμηση του φαινομένου των βίαιων εξαφανίσεων. Επίσης, η ενδυνάμωση των μέτρων διεθνούς εφαρμογής των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων διευκολύνεται μέσα από την υιοθέτηση ενός προαιρετικού πρωτοκόλλου του CESCRC το οποίο θα επιτρέψει την διεξαγωγή διαδικασιών ατομικών αιτημάτων σύμφωνα με την Σύμφωνο. Ακόμη, η υιοθέτηση της διακήρυξης για την προστασία των «υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων», η βοήθεια και ο συντονισμός των σωμάτων παρακολούθησης της συνθήκης των ΗΕ, η διακήρυξη της Δεκαετίας της Εκπαίδευσης γύρω από τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (από το 1995 ως το 2004) και η δημιουργία ενός Μόνιμου Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, αποτελούν στόχους του προγράμματος.

Εξαιτίας των αμφιλεγόμενων γεγονότων του παρελθόντος, ειδική έμφαση θα πρέπει να δοθεί στο ότι *όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι παγκόσμια, αδιαίρετα και αλληλεξαρτώμενα*, άσχετα από εθνικές, τοπικές ή άλλες ιδιομορφίες και ότι η διεθνής προστασία των ανθρωπίνων

δικαιωμάτων αποτελεί μία νόμιμη αποστολή της διεθνούς κοινότητας. Με την ίδια λογική, τα ΗΕ για πρώτη φορά με απόλυτη πλειοψηφία, (περιλαμβανομένων και των Ηνωμένων Πολιτειών) αναγνώρισαν το ανθρώπινο δικαίωμα της ανάπτυξης ανακηρύσσοντας την μείωση της φτώχειας ως στόχο της δραστηριότητάς τους γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα. Τέλος, η Παγκόσμια Διάσκεψη αποφάσισε να ιδρύσει μία θέση για τα καθήκοντα του *Υπατου Αρμοστή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*. Το αίτημα προήλθε από την Διεθνή Αμνηστεία και άλλες ΜΚΟ. Η παραπάνω θέση, σύμφωνα με την Διακήρυξη της Βιέννης, σε σχέση πάντοτε με την ανάπτυξη του προγράμματος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ΗΕ και την εφαρμογή των παραπάνω συστάσεων, υιοθετήθηκε επίσημα από την Γενική Συνέλευση τον Δεκέμβριο του 1993. Οι δραστηριότητες των τριών *Υπατων Αρμοστών* μέχρι σήμερα απέδειξαν ότι η συγκεκριμένη οργανωτική αναδόμηση ήταν κάτι παραπάνω από μία συμβολική επονομασία του *Πρώην Κέντρου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Γενεύης*, όπως ορισμένοι κριτικοί το χαρακτήρισαν. Το νέο αυτό γραφείο, εκτός του ότι παρέχει γραμματειακές υπηρεσίες σε όλα τα όργανα ανθρωπίνων δικαιωμάτων του ΟΗΕ, έχει και δικές του αποστολές να εκπληρώσει, όπως την δημιουργία επίσημων αναφορών σε σημαντικά θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε όλο τον κόσμο. Επίσης, συντονίζει όλες τις δραστηριότητες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του ΟΗΕ και δρομολογεί την εφαρμογή τους προσανατολίζοντας τη δράση γύρω από τα τα ανθρώπινα δικαιώματα στο πεδίο των επιτόπιων αποστολών. Το Γραφείο του *Υπατου Αρμοστή των ΗΕ* λαμβάνει την πολιτική του νομιμοποίηση και καθιέρωση από την Διακήρυξη και το Πρόγραμμα Δράσης της Βιέννης, ένα πολύ σημαντικό πολιτικό κείμενο το οποίο θα αποδείξει την αξία του στην μελλοντική ανάπτυξη του προγράμματος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ΗΕ.

1.6.2. Η τέταρτη Παγκόσμια Διάσκεψη για τις Γυναίκες, Πεκίνο 1995

Η βελτίωση της θέσης της γυναίκας και ο αγώνας της κατά των διακρίσεων δεν μπορεί να μελετηθεί χωριστά από τα ανθρώπινα δικαιώματα. Τα ανθρώπινα δικαιώματα της γυναίκας αποτελούν κεντρικό στοιχείο της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η ισχυρή θέση που πήραν οι γυναίκες των ΜΚΟ στην Παγκόσμια Διάσκεψη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στη Βιέννη το 1993 και η συνακόλουθη ενσωμάτωση των ζητημάτων των γυναικών στην Διακήρυξη της Βιέννης δικαίωσε αυτές τις πολιτικές. *Η ισότητα των δύο φύλων υπό το πρίσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων* («τα δικαιώματα των γυναικών είναι ανθρώπινα

δικαιώματα») ενισχύθηκε περισσότερο μετά την άσκηση πιέσεων πολλών χιλιάδων αντιπροσώπων των ΜΚΟ στην τέταρτη Παγκόσμια Διάσκεψη για τις Γυναίκες που έγινε στο Πεκίνο από τις 4 ως τις 15 Σεπτεμβρίου 1995.⁶²

Οι Κινέζοι οργανωτές επέβαλλαν μία σειρά γραφειοκρατικών εμποδίων διατηρώντας παράλληλα τις δραστηριότητες των ΜΚΟ μακριά από την καθαυτή σύνοδο (Φόρουμ των ΜΚΟ «δείτε τον κόσμο με τα μάτια των γυναικών» που έγινε στο Ηuaiyou) για να μειώσουν την επίδραση των ΜΚΟ. Δεν κατόρθωσαν όμως να εμποδίσουν την συζήτηση των θεμάτων που σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως την παγκοσμιότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των γυναικών, τα μέτρα κατά των διακρίσεων εις βάρος των γυναικών και την καταπολέμηση της βίας έναντι των γυναικών συμπεριλαμβανομένων και παραδοσιακών πρακτικών όπως ο ακρωτηριασμός των γεννητικών οργάνων της γυναίκας (FGM). Τα ίδια θέματα συζητήθηκαν και στο Πρόγραμμα Δράσης του Πεκίνου (*Beijing Platform for Action*). Η σύνοδος επίσης πρότεινε την λήψη σοβαρών μέτρων για την βελτίωση του συστήματος διεθνούς παρακολούθησης της CEDAW μέσα από την εισαγωγή μηχανισμού προσφυγών και έρευνας. Και τα δύο εφαρμόστηκαν με την υιοθέτηση του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου της CEDAW το 1999.

Αντίθετα με άλλες παγκόσμιες συνεδριάσεις (Πόλη του Μεξικού το 1975, Κοπεγχάγη το 1980 και Ναϊρόμπι το 1985), η διάσκεψη του Πεκίνου ήταν καλύτερα προσανατολισμένη στο όλο ζήτημα και λιγότερο επηρεασμένη από την διαμάχη μεταξύ του Βορρά και του Νότου. Οι περισσότεροι στόχοι που τέθηκαν στα πλαίσια των μελλοντικών στρατηγικών του Ναϊρόμπι το 1985 δεν επιτεύχθηκαν. Η προσέγγιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ήταν πολύ πιο ελπιδοφόρα από την παραδοσιακή αναπτυξιακή πολιτική. Κατά την διάρκεια της Ειδικής Γενικής Συνέλευσης στο Πεκίνο, καθώς και εκείνης η οποία πραγματοποιήθηκε στη Νέα Υόρκη από τις 5 ως τις 9 Ιουνίου 2000, ορισμένες από τις επιτυχίες της προσέγγισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων επικυρώθηκαν, όπως η άμεση αναγνώριση του ακρωτηριασμού των γυναικείων γεννητικών οργάνων ως παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

⁶² Βλ. Κ. Askin – D. Koeing, ο.π., σ.σ. 69-78.

1.6.3. Η πρώτη Παγκόσμια Διάσκεψη για την Κοινωνική Ανάπτυξη, Κοπεγχάγη 1995

Μετά την λήξη του Ψυχρού Πολέμου, έγινε μεγάλη προσπάθεια τονισμού του γεγονότος ότι τα οικονομικά, κοινωνικά, και πολιτιστικά ανθρώπινα δικαιώματα είναι αλληλένδετα και ισοδύναμα με τα πολιτικά και πολιτειακά δικαιώματα. Παρ' όλα αυτά, λίγες βιομηχανοποιημένες χώρες κατόρθωσαν να αποδεκτούν αυτόν το νέο τρόπο σκέψης. Για την ακρίβεια, πολλές κυβερνήσεις ακόμη πιστεύουν ότι αυτή η «δεύτερη γενιά ανθρωπίνων δικαιωμάτων» δεν δικαιολογείται στην πράξη. Η προώθηση ενός προαιρετικού πρωτοκόλλου στο CESC, το οποίο εισάγει μία διεθνή διαδικασία ατομικών προσφυγών σε σχέση με αυτά τα δικαιώματα, έχει αποδειχθεί σκληρή δοκιμασία, παρά τις σαφείς συστάσεις της Διακήρυξης της Βιέννης. Το ίδιο περίπου μπορεί να ειπωθεί για την σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στα ανθρώπινα δικαιώματα και την ανάπτυξη. Αξίζει να πούμε ότι στην τελική ανάλυση, οι στόχοι των αναπτυξιακών στρατηγικών είναι ουσιαστικά όμοιοι με την εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για όλους. Όμως, οι προσπάθειες ενσωμάτωσης της προσέγγισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις αναπτυξιακές στρατηγικές των κρατών και τις αντίστοιχες διεθνείς οργανώσεις, από τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (OECD) του Παρισιού ως την Παγκόσμια Τράπεζα της Ουάσινγκτον, έχουν δημιουργήσει εμπόδια και φόβο.

Η πρώτη Παγκόσμια Διάσκεψη για την Κοινωνική Ανάπτυξη που πραγματοποιήθηκε στην Κοπεγχάγη από τις 6 ως τις 12 Μαρτίου 1995, όπως η Παγκόσμια Διάσκεψη της Βιέννης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, συνεισέφερε έντονα στην ανάδειξη της σύνδεσης που πρέπει να υπάρχει ανάμεσα στην φτώχεια, την ανάπτυξη και τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως επίσης και στην ανάγκη μεγαλύτερης προστασίας των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων. Για πρώτη φορά, η παγκόσμια μείωση της φτώχειας αναγνωρίστηκε ως ένας από τους πιο σημαντικούς στόχους των στρατηγικών ανάπτυξης και ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτή η νέα συνειδητοποίηση, η οποία έπεισε την Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο να εισάγουν τις δικές τους «μελέτες της στρατηγικής μείωσης της φτώχειας» (PRSPs) και, κατά συνέπεια να καταστήσουν την μείωση της φτώχειας και την απαλοιφή των χρεών των χωρών οι οποίες έχουν υπερχρεωθεί (πρωτοβουλία της HIPC) ως τον κυριότερο στόχο του νέου τους αναπτυξιακού πλαισίου δράσης (CDF). Άλλοι οργανισμοί όπως το Πρόγραμμα των ΗΕ για την Ανάπτυξη ή η OECD στις νέες τους στρατηγικές ανάπτυξης και

μείωσης της φτώχειας, αναφέρονται στους στόχους που έχουν θέσει ως προς τα ανθρώπινα δικαιώματα σύμφωνα με την *Διακήρυξη της Κοπεγχάγης για την Κοινωνική Ανάπτυξη (Copenhagen Declaration on Social Development)*.⁶³

Η Παγκόσμια Διάσκεψη για την Κοινωνική Ανάπτυξη έδρασε ως καταλύτης για μία σειρά σημαντικών εξελίξεων. Επίσης συνεισέφερε στην προώθηση της λειτουργίας της *Επιτροπής για την Κοινωνική Ανάπτυξη (Commission for Social Development)* και την μετατροπή της σε κύρια λειτουργική επιτροπή του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου. Η ανάγκη ικανοποίησης των ατομικών αιτημάτων σύμφωνα με το CDESCR ανανεώθηκε και ο ILO υιοθέτησε μία ειδική συνθήκη το 1999 σχετικά με τις πιο επώδυνες μορφές παιδικής εργασίας. Το Σεπτέμβριο του 2000, οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων στον ΟΗΕ υιοθέτησαν την *Διακήρυξη της Χιλιετίας των ΗΕ (United Nations Millennium Declaration)*, η οποία, ανάμεσα στα άλλα προβλέπει την δραστική μείωση της φτώχειας μέχρι το 2015.

1.6.4. Η τρίτη Παγκόσμια Διάσκεψη κατά του Ρατσισμού, Ντούρμπαν 2001

Τα φαινόμενα ρατσισμού, εθνικισμού, ξενοφοβίας, θρησκευτικών και άλλων μορφών καταπίεσης έχουν ενταθεί σε όλα τα μέρη του κόσμου, ειδικά μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Έχουν προκαλέσει μία σειρά εθνικών και θρησκευτικών διενέξεων, πολέμους και γενοκτονίες, όπως εκείνες στην Βοσνία ή την Ρουάντα και, κατά συνέπεια, θα πρέπει να θεωρούνται ως θέματα επείγουσας σημασίας αναφορικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Κατά συνέπεια, μεγάλες ελπίδες εναποτέθηκαν στην Παγκόσμια Διάσκεψη κατά του Ρατσισμού, η οποία αποτέλεσε την πρώτη συνεδρίαση των ΗΕ στη νέα χιλιετία.⁶⁴ Πραγματοποιήθηκε στο Ντούρμπαν από τις 31 Αυγούστου ως τις 8 Σεπτεμβρίου 2001. Θέλησε να αναπτύξει μία σειρά δραστικών μέτρων για την αποφυγή ρατσιστικών ενεργειών, φαινομένων ξενοφοβίας και άλλων διακρίσεων ή παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η *Νότια Αφρική*, έχοντας υποφέρει από το ρατσιστικό καθεστώς του *απαρτχάιντ* για πολλές δεκαετίες και έχοντας επιτύχει μία ειρηνική μετάβαση από το καθεστώς της λευκής μειονότητας σε μία δημοκρατική κυβέρνηση με την βοήθεια των ΗΕ, έμοιαζε η τέλεια χώρα για να διοργανώσει αυτήν την σύνοδο.

⁶³ Βλ. αναλυτικά, J. Donnelly, ο.π., σ.σ. 628-230.

⁶⁴ Βλ. σχετικά, M. Banton, ο.π., σ.σ. 154-168.

Τελικά, η σύνοδος απέτυχε εξαιτίας δύο αντιπαρατιθέμενων στοιχείων. Το πρώτο ήταν ότι τα κράτη του Νότου και, πιο συγκεκριμένα, οι χώρες της Αφρικής, περίμεναν από τις πρώην αποικιακές δυνάμεις και τις πλούσιες βιομηχανικές χώρες να αναγνωρίσουν το γεγονός της συνόδου ως μία ιστορική ευκαιρία για να απολογηθούν για τα εγκλήματα τα οποία διέπραξαν κατά την διάρκεια της αποικιοκρατίας και της δουλείας, ενώ παράλληλα ανέμεναν την παροχή μίας μορφής καθυστερημένης αποζημίωσης για τις συγκεκριμένες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων (κυρίως μέσω οικονομικής αποζημίωσης και απαλοιφής χρεών). Αυτές οι απαιτήσεις αντιστοιχούν σε ένα όλο και πιο εντεινόμενο δικαίωμα νομικών επανορθώσεων και αποζημιώσεων για τις σοβαρές και συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Έχουν συγκριθεί με τις αποζημιώσεις των θυμάτων του εθνικοσοσιαλισμού μισό αιώνα μετά το ολοκαύτωμα. Αν και τα αιτήματά τους εγείρουν μία σειρά πολύπλοκων νομικών ζητημάτων, δικαιολογούνται ιστορικά. Από την άλλη μεριά, οι βιομηχανικές χώρες φάνηκαν λιγότερο εύλικτες και περισσότερο απρόθυμες να δεχτούν τέτοιους ισχυρισμούς. Ακόμη αποδείχθηκε ότι ήταν αδύνατη η εύρεση πόρων χρηματοδότησης για προγράμματα αποζημιώσεων που αφορούσαν εγκλήματα του παρελθόντος ή για την υποστήριξη θυμάτων του ρατσισμού. Το δεύτερο αμφιλεγόμενο ζήτημα αναδείχθηκε στα πλαίσια διεξαγωγής της συνόδου για τον ρατσισμό στην Νότια Αφρική, όταν ταυτόχρονα η διαμάχη μεταξύ των Ισραηλινών και των Παλαιστινίων δυνάμωνε για άλλη μία φορά. Η σύνοδος πολιτικοποιήθηκε έντονα από όλα τα κράτη μέλη με αποτέλεσμα την τελική απόσυρση της συμμετοχής του Ισραήλ και των Ηνωμένων Πολιτειών.

Το γεγονός ότι στο τέλος, τα άλλα κράτη κατόρθωσαν να συμφωνήσουν σε μία κοινή Διακήρυξη και Πρόγραμμα Δράσης του Ντούρμπαν (Durban Declaration and Programme of Action), εξέπληξε πολλούς παρατηρητές. Στην ουσία όμως, και τα δύο έγγραφα περιείχαν λίγα στοιχεία περισσότερο από εκείνα των γενικών εγγράφων που έχουμε συναντήσει συνήθως σε συνόδους και διακηρύξεις των ΗΕ και ορισμένους περιφερειακούς οργανισμούς κατά το παρελθόν.

ΜΕΡΟΣ Β΄

**ΙΧΝΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΩΝ ΒΑΣΙΚΩΝ ΑΞΙΩΝ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ
ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ**

I. ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ (CoE)

I.1. Το τρίπτυχο Δημοκρατία - Κράτος Δικαίου - Ανθρώπινα Δικαιώματα

Υπάρχουν τρεις διακυβερνητικοί οργανισμοί στην Ευρώπη οι οποίοι ρυθμίζουν θέματα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων: η ΕΕ, το Συμβούλιο της Ευρώπης και ο Οργανισμός για την Ασφάλεια και την Συνεργασία στην Ευρώπη (OSCE). Η ΕΕ, των 25 σήμερα κρατών μελών, λειτούργησε αρχικά ως μια οικονομική ένωση. Ωστόσο, με την πάροδο των ετών, άρχισε να μετεξελίσσεται βαθμιαία σε μία πολιτική ένωση όπου τα ανθρώπινα δικαιώματα διαδραματίζουν σταδιακά ένα σημαντικό ρόλο τόσο στο εσωτερικό όσο και στις εξωτερικές της σχέσεις.

Από την άλλη πλευρά, έχουμε τον ΟΑΣΕ ο οποίος αποτελείται από 55 κράτη μέλη (με όλα τα κυρίαρχα ευρωπαϊκά κράτη και ορισμένες μη ευρωπαϊκές χώρες, όπως π.χ. οι Ηνωμένες Πολιτείες, ο Καναδάς και πέντε κεντροασιατικά κράτη τα οποία προήλθαν από την πρώην Σοβιετική Ένωση). Ο ΟΑΣΕ αποτελεί, κατά κύριο λόγο, έναν οργανισμό ασφάλειας. Τα ανθρώπινα δικαιώματα διαδραμάτιζαν πάντοτε έναν σημαντικό ρόλο στην έννοια της ασφάλειας της ΔΑΣΕ και αργότερα του ΟΑΣΕ, τόσο πριν, όσο και μετά τον Ψυχρό Πόλεμο.

Ο τρίτος και πιο παλαιότερος οργανισμός είναι το Συμβούλιο της Ευρώπης με 46 κράτη μέλη. Στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης, τα ανθρώπινα δικαιώματα, είχαν και έχουν πάντοτε την πρώτη προτεραιότητα. Ιδρύθηκε το 1949 από 11 δυτικοευρωπαϊκά κράτη για να προωθήσει τα ανθρώπινα δικαιώματα, το κράτος δικαίου και την πλουραλιστική δημοκρατία, τα οποία αποτελούν βασικές αξίες της σημερινής Ευρώπης. Αυτές οι τρεις αξίες είχαν από την μία μεριά ως στόχο τους την καταπολέμηση του φασισμού τύπου Πορτογαλίας και Ισπανίας για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο καθώς και της δικτατορίας η οποία ξεπήδησε στην Ελλάδα την δεκαετία του 1960. Από την άλλη πλευρά, αυτές οι βασικές αξίες διαχώρισαν την Δυτική Ευρώπη από τα κομμουνιστικά κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.

Μόνο τα κράτη τα οποία αναγνωρίζουν και εφαρμόζουν αυτές τις τρεις βασικές αξίες μπορούν να αποκτήσουν την ιδιότητα του μέλους του Συμβουλίου της Ευρώπης. Σύμφωνα δε με το άρθρο 8 του ΚατΣτΕ, η ιδιότητα αυτή δύναται ακόμη και να αφαιρεθεί από ορισμένα κράτη αν

προκύψει ότι παραβιάζουν με έντονο τρόπο αυτές τις αξίες,⁶⁵ κάτι το οποίο συνέβη στην περίπτωση του στρατιωτικού καθεστώτος στην Ελλάδα. Η Ελλάδα έπαψε να αποτελεί μέλος του Συμβουλίου από το 1970 ως το 1974 λόγω του ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου εντόπισε έντονες και συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Στα πλαίσια τώρα αυτής της κοινότητας αξιών οι οποίες έχουν κοινές ιστορικές και πολιτιστικές καταβολές και μέσα σε λίγο χρονικό διάστημα, ένα ιδιαίτερα αποτελεσματικό σύστημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θεσπίστηκε σύμφωνα με την *Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών* (ECHR). Στην συνέχεια το σύστημα αυτό χρησιμοποιήθηκε ως πρότυπο για την λειτουργία άλλων περιφερειακών και οικουμενικών συστημάτων. Με το τέλος βέβαια του Ψυχρού Πολέμου, το Συμβούλιο της Ευρώπης άλλαξε εν μέρει την πολιτική του δίνοντας προτεραιότητα σε μία ταχύτατη διαδικασία ένταξης των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, χωρίς να σταθμίσει το επίπεδο ανάπτυξής τους όσον αφορά την δημοκρατία, το κράτος δικαίου και τα ανθρώπινα δικαιώματα.⁶⁶ Χαρακτηριστικά παραδείγματα της πρόωρης εισδοχής –

⁶⁵ Πιο αναλυτικά, το εν λόγω άρθρο επιβάλλει στην Επιτροπή Υπουργών, να ελέγχει την τήρηση της υποχρέωσης που εμπεριέχεται στο άρθρο 3 του ΚατΣτΕ ότι κάθε κράτος μέλος του Οργανισμού «αναγνωρίζει την αρχή της υπεροχής του δικαίου και την αρχή δυνάμει της οποίας κάθε πρόσωπο που βρίσκεται υπό την δικαιοδοσία του πρέπει να απολαμβάνει τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες», και να επιβάλλει κυρώσεις, οι οποίες περιλαμβάνουν τόσο την αναστολή των δικαιωμάτων του μέλους όσο και την αποβολή. Βλ. το πλήρες κείμενο του ΚατΣτΕ στην ιστοσελίδα <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/001.htm>.

⁶⁶ Είναι αλήθεια ότι το ΣτΕ άσκησε τα τελευταία χρόνια μια πολιτική που χαρακτηρίστηκε ως αμφιλεγόμενη και αντιφατική, καθώς εφάρμοσε κατά τρόπο ελαστικό τα πολιτικά και ουσιαστικά κριτήρια για την ένταξη ορισμένων υποψηφίων χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, με αποτέλεσμα να γίνουν δεκτές στον Οργανισμό χώρες με σημαντικό έλλειμμα δημοκρατίας, κράτος δικαίου, με σοβαρά προβλήματα στο επίπεδο της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των μειονοτήτων, ακόμη και χωρίς σύνταγμα. Στο πλαίσιο αυτό, παρατηρητές σημειώνουν ως προβληματικές ιδιαίτερα τις περιπτώσεις της Κροατίας, της Ρωσίας, της Αλβανίας κ.λπ. Η Αλβανία μάλιστα παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αφού, για τις παράτυπες, κατά τους ίδιους τους Αλβανούς αλλά και τον ΟΑΣΕ, εκλογές που διεξήχθησαν επί διακυβέρνησης Μπερίσα το 1996, οι σχετικές επίσημες διαπιστώσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης υπήρξαν θετικές. Το αντιφατικό δε στην όλη αντιμετώπιση αυτών των καταστάσεων πηγάζει περισσότερο από το γεγονός, ότι στην ΕΕ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, αξιολογώντας τότε, στην «Agenda 2000» τις δέκα υποψήφιες για ένταξη στην Ένωση χώρες, υποστήριξε ότι καμία δεν ανταποκρίνεται στα πολιτικά κριτήρια της Κοπεγχάγης ενώ όλες αυτές οι χώρες ήταν ήδη μέλη του ΣτΕ. Βλ. σχετικά, Στ. Περγράκη, 'Ευρωπαϊκή πολιτική δικαιωμάτων του ανθρώπου και των μειονοτήτων πλαίσιο, επιτεύξεις και προοπτικές' στο Σ. Ντάλη - Ν. Λιούση (επιμ), *Οι διεθνείς σχέσεις στη μεταψυχροπολεμική εποχή: Από τη γεωπολιτική στη γεωοικονομία*, Αθήνα: Παπαζήσης 1999, σ.σ. 226-227.

λαμβανομένης υπ' όψην της πολιτικής κατάστασης εκείνη της εποχή – είναι η Αλβανία, η Κροατία, η Ουκρανία και η Ρωσία το 1995 και 1996 και, πιο πρόσφατα, η Γεωργία, η Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν, η Βοσνία και η Σερβία Μαυροβούνιο.

Λόγω τώρα αυτής της πολιτικής διεύρυνσης, πολλά κράτη με λιγότερο - από ικανοποιητική - αντίληψη για το κράτος δικαίου έχουν επικυρώσει την ΕυρΣΔΑ. Ως αποτέλεσμα, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (European Court of Human Rights) κατακλύζεται από αιτήματα κρατών τα οποία δεν διαθέτουν αποτελεσματικά ένδικα μέσα σε εθνικό επίπεδο (όπως η Ρωσία). Μέσα σε αυτό το κλίμα το ΕυρΔΔΑ αναγκάστηκε να εφαρμόσει διπλούς κανόνες (double standards) προκειμένου να αποφύγει την υποβάθμιση των απαιτήσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα των παλαιότερων κρατών μελών.

Τέλος, στο σημείο αυτό αξίζει να υπογραμμισθεί ότι η ΕΕ δεν εξαρτάται πλέον μόνο από το Συμβούλιο της Ευρώπης, ως (αποκλειστικού) προθάλαμου ευρωπαϊκής προσαρμογής των υποψηφίων προς ένταξη χωρών σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα και το κράτος δικαίου. Από το 1993, μαζί με τα παραδοσιακά κριτήρια εισδοχής, χρησιμοποιεί και τα δικά της (πιο αυστηρά) πολιτικά κριτήρια ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το Συμβούλιο της Ευρώπης ωστόσο έχει δεχθεί κριτική για το ότι έχει υποβιβάσει την στάθμη των κριτηρίων χάριν της ταχύτερης διεύρυνσης. Αλλά, από την άλλη μεριά, αυτή η πολιτική έχει συνεισφέρει σημαντικά στην ευρωπαϊκή ενοποίηση συνολικά.

I.2. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ECHR)

I.2.1. Τα κύρια προστατευόμενα δικαιώματα

Το Συμβούλιο της Ευρώπης ως τυπικός δυτικοευρωπαϊκός οργανισμός έχει υιοθετήσει την φιλελεύθερη άποψη της έμφασης στα πολιτικά και πολιτειακά δικαιώματα. Έτσι, ενώ αυτά τα δικαιώματα προστατεύονται νομικά από την ΕυρΣΔΑ με χαρακτηριστικό και ξεκάθαρο τρόπο, τα οικονομικά, κοινωνικά, και πολιτιστικά δικαιώματα διασφαλίζονται λιγότερο αποτελεσματικά από τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη.

Στον τομέα των πολιτικών και πολιτειακών δικαιωμάτων, το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει διαδραματίσει αποφασιστικό ρόλο. Ήταν ο πρώτος οργανισμός ο οποίος ίδρυσε το δικαστήριο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την δεκαετία του 1950, εισάγοντας μία δικαστική διαδικασία ατομικών προσφύγων όμοια με την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων ενώπιον δικαστηρίων στο εσωτερικό κάθε χώρας. Η συγκεκριμένη διαδικασία αντικατοπτρίζει την βασική διάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως νόμιμα δικαιώματα. Αυτό σημαίνει ότι τα αναφαίρετα δικαιώματα της ζωής, της ελευθερίας, της ακεραιότητας, κ.λπ. θα πρέπει να εφαρμόζονται μέσα από κανόνες διαδικασίας ενώπιον εθνικών ή διεθνών δικαστηρίων.

Το σύστημα επίλυσης νομικών διαφορών της ΕυρΣΔΑ, ειδικά μετά τις τολμηρές μεταρρυθμίσεις του 1998, θεωρήθηκε ως η πρώτη αποτελεσματική προσπάθεια μεταφοράς των εθνικών συστημάτων προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε διεθνές επίπεδο. Πολλά χρόνια μετά, ο ΟΑΚ και ο ΟΑΕ ακολούθησαν το παράδειγμα του Συμβουλίου της Ευρώπης δημιουργώντας τα δικά τους περιφερειακά δικαστήρια ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μόνο τα ΗΕ, δέκα χρόνια μετά την λήξη του Ψυχρού Πολέμου, συνέχισαν να χρησιμοποιούν οιονεί δικαστικά όργανα παρακολούθησης της εφαρμογής των συνθηκών, αφού η εγκαθίδρυση ενός διεθνούς δικαστηρίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων βρίσκεται ακόμη σε επίπεδο χαλαρών συζητήσεων.

I.2.2. Η προοδευτική ανάπτυξη του μηχανισμού προστασίας

Ακόμη και στο Συμβούλιο της Ευρώπης, το δικαίωμα που διατηρούν τα θύματα παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όσον αφορά την πρόσβασή τους στο ΕυρΔΔΑ μπορεί μόνο σταδιακά να επιτευχθεί, καθώς αυτό αναγνωρίστηκε από τις περισσότερες κυβερνήσεις ως

υπερβολική ανάμειξη σε θέματα εθνικής κυριαρχίας. Κατά συνέπεια, η ΕυρΣΔΑ περιείχε αρχικά πολυάριθμους πολιτικούς συμβιβασμούς. Η μόνη υποχρεωτική διαδικασία την οποία εφάρμοσαν τα κράτη επικυρώνοντας την ΕυρΣΔΑ, ήταν εκείνη των διακρατικών προσφυγών ενώπιον της *Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της Επιτροπής Υπουργών*, το πιο σημαντικό όργανο του Συμβουλίου της Ευρώπης. Η διαδικασία ατομικών προσφυγών και η δικαιοδοσία του *Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* ήταν προαιρετικές, τα κράτη μέρη δηλ. είχαν την δυνατότητα αναγνώρισης των προσφυγών μέσα από πρόσθετες εθελοντικές διακηρύξεις, συνήθως μόνο για ένα περιορισμένο χρονικό διάστημα. Πολλά κράτη, όπως για παράδειγμα η Τουρκία, χρειάστηκαν πολλές δεκαετίες για να αναγνωρίσουν αυτές τις προαιρετικές διαδικασίες.

Ωστόσο, και στις περιπτώσεις όπου τα κράτη δημιουργούσαν τις απαραίτητες διακηρύξεις, δεν σήμαινε ότι οι αιτούμενοι μπορούσαν να απευθυνθούν άμεσα στο Δικαστήριο. Ακόμη και αν παρουσίαζαν την όλη διαδικασία ενώπιον της Επιτροπής – κάτι το οποίο λίγοι επέτυχαν (το 5% κατά μέσον όρο όλων των αιτημάτων χαρακτηρίστηκαν δεκτά) – δεν είχαν το δικαίωμα να φέρουν την υπόθεσή τους ενώπιον του Δικαστηρίου. Θα έπρεπε να βασιστούν στην καλή θέληση και διάθεση των κυβερνήσεών τους (η πλευρά στην οποία απευθύνεται το αίτημα), ή σε εκείνη της Επιτροπής. Αν αποτύγχανε και αυτή η προσπάθεια, η Επιτροπή Υπουργών (Committee of Ministers) θα έπρεπε να αποφασίσει σχετικά με το αίτημα με πλειοψηφία 2/3. Με άλλα λόγια, ακόμη και αν η πλειοψηφία των αντιπροσώπων των κρατών της Επιτροπής πίστευε ότι η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είχε διαπραχθεί, το αίτημα θα έπρεπε να απορριφθεί εκτός και αν μία πλειοψηφία 2/3 ψήφιζε ενάντια στο εμπλεκόμενο κράτος. Σε περίπτωση κατά την οποία το αίτημα μεταφερόταν ενώπιον του Δικαστηρίου (π.χ. από την Επιτροπή) οι αιτούμενοι δεν θα είχαν το δικαίωμα της εκπροσώπησης του εαυτού τους. Η Επιτροπή θα αναλάμβανε την εκπροσώπησή τους. Η συγκεκριμένη διαδικασία μπορεί να δείχνει κάπως παράλογη με τα σημερινά δεδομένα, αλλά αποδεικνύει ότι ακόμη και στα τελευταία χρόνια των δυτικοευρωπαϊκών κρατών, τα ατομικά αιτήματα έναντι των υποτιθέμενων παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε διεθνή δικαστήρια χαρακτηρίζονταν ως μη αποδεκτή ανάμειξη στις εσωτερικές υποθέσεις των κρατών.

Πέρασε πολύς καιρός από τότε που οι νομικές αποζημιώσεις ιδιωτών επεκτάθηκαν με κατάλληλες ρυθμίσεις στους κανόνες διαδικασίας. Ακόμη, και με την υιοθέτηση του 9^{ου} και του 10^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου (Additional Protocol) της ΕυΡΣΔΑ στις αρχές της δεκαετίας του 1990 επιτεύχθηκε ίδιο αποτέλεσμα. Οι πρώτες ριζικές αλλαγές στον μηχανισμό του Στρασβούργου επιτεύχθηκαν με την υιοθέτηση του 11^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου, το οποίο εφαρμόστηκε την 1^η Νοεμβρίου 1998.⁶⁷ Τα μέλη της Επιτροπής και του Δικαστηρίου, τα οποία μέχρι τότε εργαζόνταν σε μία εθελοντική και ημιαπασχολούμενη βάση, αντικαταστάθηκαν από επαγγελματίες δικαστές ενός πρόσφατα δημιουργημένου απλού και μόνιμου Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Οι προαιρετικές ρήτρες διαγράφηκαν. Αυτό σήμαινε ότι οι ατομικές προσφυγές και οι διαδικασίες διακρατικών προσφυγών ενώπιον ενός ανεξάρτητου δικαστηρίου θεωρούνταν πλέον υποχρεωτικές για όλα τα κράτη μέλη. Η Επιτροπή Υπουργών αποκλείστηκε από την διαδικασία λήψης αποφάσεων και ο ρόλος της περιορίστηκε στην επίβλεψη της εκτέλεσης των δικαστικών αποφάσεων σε εθνικό επίπεδο. Έτσι, η όλη διαδικασία επιταχύνθηκε και απαλλάχθηκε από οποιαδήποτε πολιτική επίδραση. Το δικαστήριο παραμένει το μοναδικό όργανο το οποίο αποφασίζει τόσο επί του παραδεκτού όσο και επί της ουσίας των ατομικών και διακρατικών προσφυγών. Ακόμη, το Δικαστήριο ως μόνιμο όργανο το οποίο χωρίζεται σε αίθουσες συνεδριάσεων είναι εν τέλει σε θέση να διαχειρίζεται έναν πολύ μεγαλύτερο αριθμό προσφυγών από τον προκάτοχό του, κάτι το οποίο δεν συνέβαινε παρά για 12 εβδομάδες τον χρόνο. Από την άλλη μεριά, ο αυξανόμενος αριθμός των κρατών μερών και το μέγεθος της δημοσιότητας που κατευθύνθηκε προς τη διαδικασία του Στρασβούργου οδήγησαν σε μία έντονη αύξηση του αριθμού των ατομικών προσφυγών. Οι συγκεκριμένες προσφυγές δεν μπορούσαν να ελεγχθούν πλέον ούτε από το μόνιμο Δικαστήριο. Τα στατιστικά στοιχεία τα οποία περιγράφουν την διαδικασία των ατομικών προσφυγών αποδεικνύουν αυτό το γεγονός. Ο αριθμός των αιτήσεων που έχουν ληφθεί από το 1998 (περίπου 135000) είναι μεγαλύτερος από τον συνολικό αριθμό των κατατεθειμένων αιτήσεων μεταξύ των ετών 1958–1998. Μέχρι το 1980, το Δικαστήριο εξέδιδε κατά μέσο όρο μόνο μία

⁶⁷ Για το θέμα αυτό βλ. αναλυτικά, Χρ. Ροζάκη, 'Ορισμένες σκέψεις για το νέο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου', *Το Σύνταγμα*, τεύχος 1 (2002), Στ. Ε. Περγάκη, *Διαστάσεις της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου*, ο.π., σελ. 191 και Γ. Ν. Αμίτση, *Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: Δίκαιο και Πρακτική*, Αθήνα: Παπαζήσης 2001, σελ. 34.

απόφαση τον χρόνο, ενώ το 2001 ανήγγειλε 889 αποφάσεις. Παρά το εκπληκτικό τελικό αποτέλεσμα της διαδικασίας από τότε που εφαρμόστηκε το 11^ο Πρόσθετο Πρωτόκολλο, οι μη ολοκληρωμένες διαδικασίες σε δικαστικές υποθέσεις δεν μειώθηκαν. Το ύψος των υποθέσεων *in merito* έπεσε ξανά κατά 5% και οι διαδικασίες συνέχισαν να διαρκούν πολύ (ορισμένες υποθέσεις διαρκούσαν μέχρι και 4 χρόνια). Οι αδυναμίες του συστήματος του Στρασβούργου οφείλονται εν μέρει στο γεγονός ότι το Δικαστήριο είναι θύμα της επιτυχίας του. Οι προαναφερθέντες πολιτικές διεύρυνσης του Συμβουλίου είχαν ως αποτέλεσμα τα κράτη να διαθέτουν σχετικά χαμηλά επίπεδα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα εσωτερικά ένδικα μέσα ήταν ανεπαρκή και περιλαμβάνονταν στο σύστημα από νωρίς χωρίς την απαραίτητη προετοιμασία. Οι περιπτώσεις οι οποίες προέρχονταν από νέα κράτη μέλη δημιούργησαν ένα μεγάλο όγκο εργασιών για τους υπαλλήλους του Δικαστηρίου. Το 2002, πάνω από τις μισές αιτήσεις (περίπου 17.000) αφορούσαν τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, με την Πολωνία και την Ρωσία (περισσότερες από 4.000 περιπτώσεις η κάθε μία) να βρίσκονται στην κορυφή. Σε αντίδραση με τον αυξανόμενο όγκο εργασιών, η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου η οποία ελέγχει την Κατευθύνουσα Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της Επιτροπής Υπουργών – Committee of Ministers' Steering Committee for Human Rights (CDDH) παρουσίασε για άλλη μία φορά *μεγαλεπήβολες προτάσεις αναδόμησης*, οι οποίες περιελάμβαναν μία νέα εξουσία για το Δικαστήριο. Βάσει αυτής της εξουσίας, το Δικαστήριο θα μπορούσε να απορρίψει την λεπτομερειακή εξέταση των αιτήσεων οι οποίες δεν εγείρουν «σημαντικά» θέματα σύμφωνα με την ΕυρΣΔΑ.

1.2.3. Η διαδικασία διακρατικών προσφυγών

Παρά το γεγονός ότι η διαδικασία των διακρατικών προσφυγών υπήρξε υποχρεωτική από την εποχή θέσπισης της ΕυρΣΔΑ, λίγες μόνο κυβερνήσεις χρησιμοποίησαν την δυνατότητα λήψης νομικών μέτρων έναντι άλλων κρατών για παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία, δώδεκα διακρατικές προσφυγές έχουν υποβληθεί μέσα στα 50 χρόνια ιστορίας της ΕυρΣΔΑ. Οι περισσότερες από αυτές περιελάμβαναν διμερείς διενέξεις: τον αγώνα για την ανεξαρτησία της Κύπρου (δύο προσφυγές της Ελλάδας κατά της Μεγάλης Βρετανίας), τη διένεξη του Νοτίου Τυρόλου (μία προσφυγή της Αυστρίας κατά της Ιταλίας), τη διένεξη της Βόρειας Ιρλανδίας (μία προσφυγή της Ιρλανδίας

κατά της Μεγάλης Βρετανίας), την τουρκική εισβολή στην Κύπρο (τέσσερις προσφυγές) και τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων πολιτών της Δανίας από την Τουρκία (μία προσφυγή). Ως αποτέλεσμα, μόνο τρεις προσφυγές λειτούργησαν σύμφωνα με το αρχικό διαδικαστικό πλάνο, που περιελάμβανε την σύνδεση των μη εμπλεκόμενων κρατών με τα ανθρώπινα δικαιώματα ατόμων άλλων κρατών, χωρίς να υπάρχουν διμερή συμφέροντα, καθώς και την δυνατότητα ανάμειξης σε περιπτώσεις σοβαρών και συστηματικών παραβιάσεων με την υποβολή διακρατικών προσφυγών στο όνομα μίας κοινής ευρωπαϊκής *ordre publique*. Το γεγονός αυτό έχει συμβεί σε δύο περιπτώσεις προσφυγών έναντι της Ελλάδας κατά την διάρκεια της στρατιωτικής δικτατορίας στα τέλη της δεκαετίας του 1960, όπως επίσης και σε μία περίπτωση προσφυγής έναντι του στρατιωτικού καθεστώτος της Τουρκίας στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Τα αιτούμενα κράτη και στις τρεις περιπτώσεις ήταν σκανδιναβικές χώρες, όπως η Δανία, η Νορβηγία, η Σουηδία, αλλά και η Ολλανδία. Και οι τέσσερις είναι γνωστές για σχετικά υψηλά επίπεδα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως επίσης και για την ενεργό πολιτική τους σε θέματα εξωτερικής και αναπτυξιακής πολιτικής. Ενώθηκαν με την Γαλλία στην διαδικασία προσφυγής κατά της Τουρκίας.

Από τη στιγμή τώρα που τα περισσότερα κράτη, τα οποία κατηγορήθηκαν από διακρατικές προσφυγές, δεν είχαν αναγνωρίσει τη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου και, συγχρόνως, είχαν δείξει μικρό ενδιαφέρον για να τεθούν ενώπιον *ad hoc* δικαστηρίου, οι περιπτώσεις τους εξετάστηκαν από την Επιτροπή Υπουργών και ορισμένες από αυτές τερματίστηκαν με έναν φιλικό διακανονισμό. Μόνο δύο περιπτώσεις έχουν τεθεί ενώπιον του Δικαστηρίου. Στην περίπτωση της Βόρειας Ιρλανδίας, το Δικαστήριο αποφάσισε ότι οι πέντε συνδυασμένες τεχνικές ανάκρισης τις οποίες εφάρμοσαν οι βρετανικές δυνάμεις ασφαλείας έναντι υπόπτων του IRA αντιστοιχούσαν σε πρακτική απάνθρωπης και υποτιμητικής συμπεριφοράς κατά παραβίαση του άρθρου 3 της ΕυρΣΔΑ. Στην Τέταρτη υπόθεση της Κύπρου έναντι της Τουρκίας,⁶⁸ το Δικαστήριο διαπίστωσε συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εκ μέρους των τουρκικών δυνάμεων εισβολής.

Μια άλλη τώρα διακρατική προσφυγή ήταν και εκείνη εναντίον της ελληνικής στρατιωτικής χούντας. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου συμμετείχε σε εκτεταμένες

⁶⁸ Βλ. σχετικά, Στ. Ε. Περγάκη, *Διαστάσεις της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου*, ο.π., σελ. 196.

επιτόπιες αποστολές για να διερευνήσει σοβαρές και συστηματικές παραβιάσεις όλων σχεδόν των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται από την Σύμβαση. Η Επιτροπή Υπουργών ήταν έτοιμη να αποβάλει την Ελλάδα από το Συμβούλιο, δηλαδή να επιβάλει τις πιο αυστηρές κυρώσεις, όταν η ελληνική κυβέρνηση «με δική της πρωτοβουλία» αποφάσισε να αποχωρήσει από τον οργανισμό. Η πολιτική δε και οικονομική πίεση που προκάλεσε η συγκεκριμένη ενέργεια, όπως και το δημόσιο ενδιαφέρον που δημιούργησε, είχαν ως αποτέλεσμα την κατάρρευση της στρατιωτικής χούντας το 1974 και την αντικατάστασή της από μία δημοκρατική κυβέρνηση (με την βοήθεια της οποίας η Ελλάδα έγινε δεκτή εκ νέου στο Συμβούλιο).⁶⁹ Το ίδιο σοβαρές με εκείνες οι οποίες διαπράχθηκαν στην Ελλάδα ήταν και οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων οι οποίες πραγματοποιήθηκαν από την τουρκική στρατιωτική κυβέρνηση στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Παρ' όλα αυτά, η απόφαση της Επιτροπής στην συγκεκριμένη περίπτωση διέφερε. Ένας φιλικός διακανονισμός (*friendly settlement*) έφερε πιο κοντά το πλίτευμα της δημοκρατίας στη χώρα και έδωσε την δυνατότητα στην Τουρκία να προσεγγίσει το σύστημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης.⁷⁰ Η Τουρκία πλέον αναγνωρίζει την απόφαση του Δικαστηρίου καθώς και την διαδικασία των ατομικών προσφυγών. Ο μεγάλος ωστόσο αριθμός παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων οι οποίες πραγματοποιούνται από τις τουρκικές δυνάμεις ασφαλείας (ιδιαίτερα έναντι των Κούρδων στην Νοτιοανατολική Τουρκία) και έχουν αποτυπωθεί τα τελευταία χρόνια σε ατομικές προσφυγές, αποδεικνύουν περίτρανα ότι η κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων παρουσιάζει σημαντικά ελλείματα. Πάντως, αξίζει να σημειωθεί, ότι εκείνη την εποχή, αν και οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί ανθρωπίνων δικαιωμάτων ζητούσαν για χρόνια από την διεθνή κοινότητα να τηρήσει σκληρή στάση απέναντι στην τουρκική κυβέρνηση, ούτε ένα κράτος δεν ενέκρινε την αποβολή της Τουρκίας, ενώ στην περίπτωση της Ελλάδας το έπραξε.

⁶⁹ Για το θέμα αυτό βλ. αναλυτικά, Δ. Κ. Κώνστα, *Η ελληνική υπόθεση στο Συμβούλιο της Ευρώπης 1967-1969: Θεωρία και πρακτική πολιτικής πιέσεως από διεθνείς οργανισμούς*, Αθήνα: Παπαζήσης 1976, Τ. Σπ. Νέστωρ, *Η ελληνική υπόθεση στο Συμβούλιο της Ευρώπης: Πρακτική διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, Αθήνα: 1979 και Στ. Ε. Περγάκη, *Διαστάσεις της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου*, ο.π., σ.σ. 196-197.

⁷⁰ Βλ. σχετικά, Στ. Περγάκη, 'Ευρωπαϊκή πολιτική δικαιωμάτων του ανθρώπου και των μειονοτήτων πλαίσιο, επιτεύξεις και προοπτικές' στο Σ. Ντάλη – Ν. Λιούση (επιμ.), ο.π., σελ. 226.

Συνολικά, οι κυβερνήσεις πραγματοποιούν πολύ λίγες διακρατικές προσφυγές βάσει της ΕυρΣΔΑ και όταν το κάνουν αυτές αφορούν συνήθως δικά τους διμερή συμφέροντα. Υπάρχουν πολλοί λόγοι για την εμφάνιση αυτού του φαινομένου. Η υποβολή μιας διακρατικής προσφυγής θεωρείται ως μία εχθρική πράξη από διπλωματικής άποψης, την οποία οι κυβερνήσεις διστάζουν να υιοθετήσουν για να προστατεύσουν «μόνα» άτομα σε άλλα κράτη, χωρίς να έχουν κάποιο συμφέρον. Δεύτερον, σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο, υπάρχουν λιγότερο τυπικοί - αυστηροί τρόποι για να δείξει κάποιος το ενδιαφέρον του αναφορικά με παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε άλλες χώρες, όπως π.χ. μέσω της Επιτροπής των ΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, μέσω του ΟΑΣΕ, ή απλά στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων της ΕΕ ή μέσα από τις διμερείς διεθνείς και αναπτυξιακές πολιτικές.

Τέλος, η διαδικασία των διακρατικών αιτημάτων ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου είναι χρονοβόρα και ιδιαίτερος πολύπλοκη. Οι συγκεκριμένες κυβερνήσεις οι οποίες έχουν αποφασίσει να αναμειχθούν στις εσωτερικές υποθέσεις άλλης χώρας για την εν γένει προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προτιμούν να το πραγματοποιούν άμεσα ή μέσα από διεθνή πολιτικά όργανα και όχι μέσω του ΕυρΔΔΑ καθώς ακόμη και σε αυτή την περίπτωση της δικαστικής προσφυγής, τα πολιτικά όργανα είναι που αναλαμβάνουν τον έλεγχο της εκτέλεσης της απόφασης του Δικαστηρίου.

Όσον αφορά την διαδικασία, λεπτομέρειες θα βρείτε στο κεφάλαιο το οποίο ασχολείται με τις διαδικασίες ατομικών προσφυγών.

I.2.4. Η διαδικασία ατομικών προσφυγών

Η πραγματική ισχύς και αδιαμφισβήτητη επιτυχία του Συμβουλίου της Ευρώπης όσον αφορά την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι η διαδικασία των ατομικών προσφυγών ενώπιον ενός ανεξάρτητου διεθνούς δικαστηρίου, το οποίο λαμβάνει μία τελική και δεσμευτική απόφαση, η οποία σχετίζεται με το αν και κατά πόσο ένα κράτος έχει παραβιάσει ένα ή περισσότερα πολιτικά και πολιτειακά δικαιώματα τα οποία εγγυάται η ΕυρΣΔΑ. Μετά από μία αργή εκκίνηση στις πρώτες δεκαετίες της, η διαδικασία προχώρησε σημαντικά μέσα στην δεκαετία του 1980 και, ακόμη με πιο γρήγορους ρυθμούς, μέσα στην δεκαετία του 1990. Η εφαρμογή του 11^{ου} Πρόσθετο Πρωτοκόλλου τον Νοέμβριο του 1998 και η δημιουργία ενός

μόνιμου ΕυρΔΔΑ κατέστησαν την διαδικασία πιο αποτελεσματική και λιγότερο πολιτική. Συνολικά, περισσότερα από 260.000 ατομικά προσφυγές υποβλήθηκαν και περισσότερες από 100.000 αιτήσεις (applications) διατέθηκαν σε ένα όργανο λήψης αποφάσεων (γραφείο μητρώων) από την στιγμή εκκίνησης της διαδικασίας και μετά. Το Δικαστήριο εξέδωσε αποφάσεις οι οποίες αφορούσαν περισσότερες από 3.400 περιπτώσεις. Αυτοί οι αριθμοί περιλαμβάνουν όλα τα κράτη μέλη καθώς και τα δικαιώματα τα οποία ορίζονται από την Συνθήκη, αν και μία μεγάλη σειρά προσφυγών αναφερόταν στο δικαίωμα σε δίκαιη δίκη σύμφωνα με το άρθρο 6 της ΕυρΣΔΑ. Η διαδικασία αναδομήθηκε ολοκληρωτικά από το 11^ο Πρόσθετο Πρωτόκολλο. Το Δικαστήριο αποτελείται από δικαστές ίσους σε αριθμό με τα εμπλεκόμενα κράτη μέλη. Έτσι, κάθε κράτος δικαιούται να επιλέγει 3 υποψήφιους. Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση (Parliamentary Assambly) εκλέγει έναν δικαστή ανά κράτος μέρος για μία περίοδο έξι ετών. Τα μέλη του Δικαστηρίου είναι δικαστές οι οποίοι ενδέχεται να επανεκλέγονται. Οι αιτήσεις απευθύνονται στο Δικαστήριο του Στρασβούργου και πολλές από αυτές αρχειοθετούνται μετά από μία πρώτη επικοινωνία μεταξύ της Γραμματείας και των αιτούντων (π.χ. αν υπάρχουν κάποια σημεία τα οποία δεν έχουν ξεκαθαριστεί). Οι αιτούντες οι οποίοι δεν καταχωρούνται στον κατάλογο μητρώων (από το 2002: «κατανέμονται ένα όργανο λήψης αποφάσεων») και εξετάζονται από δικαστές για την ιδιότητά τους ως εισηγτές. Οι αιτήσεις μπορεί να κρίνονται ως μη παραδεκτές ή να εμποδίζεται η πορεία εξέλιξης της διαδικασίας τους με ομόφωνη απόφαση της Επιτροπής των 3 δικαστών. Τα αιτήματα απορρίπτονται όταν τα ένδικα μέσα που προσφέρονται στο εσωτερικό των χωρών δεν εξαντλούνται πλήρως. Το ίδιο συμβαίνει όταν δεν εφαρμόζεται η περίοδος των έξι μηνών, όταν δεν υποστηρίζονται με επάρκεια οι κατηγορίες παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων («αστήρικτες κατηγορίες») και όταν οι προσφυγές δεν συμβαδίζουν με την ΕυρΣΔΑ (*ratione materiae, temporis, personae* ή *loci*).

Το παραδεκτό και η ουσία των διακρατικών και ατομικών προσφυγών, που δεν έχουν απορριφθεί από την Επιτροπή των 3 δικαστών, κρίνεται από μία ακροαματική διαδικασία (*Chamber*) που αποτελείται από επτά δικαστές. Αν τα εμπλεκόμενα μέλη επιθυμούν να διασφαλίσουν έναν φιλικό διακανονισμό, η ακροαματική διαδικασία μπορεί να το εγκρίνει, με την προϋπόθεση ότι ο διακανονισμός θα δικαιολογείται από τη σκοπιά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στο στάδιο αυτό, ένας μεγάλος αριθμός υποθέσεων κηρύσσεται μη παραδεκτός από την ακροαματική διαδικασία. Το παραδεκτό των προσφυγών καθορίζεται είτε μέσα από μία

ξεχωριστή απόφαση επί του παραδεκτού ή παράλληλα με την κρίση επί της ουσίας, όπως συμβαίνει συχνά. Υποθέσεις ιδιαίτερης σημασίας (όπως π.χ. η αναθεώρηση της ήδη υπάρχουσας νομολογίας, ή σοβαρά ζητήματα που επηρεάζουν την ερμηνεία της ΕυρΣΔΑ) μπορεί να παραπέμπονται στην ανώτατη ακροαματική διαδικασία (Grand Chamber) που αποτελείται από 17 δικαστές.

Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου έχει απλοποιηθεί από το 11^ο Πρόσθετο Πρωτόκολλο ως εξής: Η ακροαματική διαδικασία συμπερασματικά αποφασίζει επί του παραδεκτού ή επί της ουσίας μιας υπόθεσης (αν δηλαδή τα δικαιώματα τα οποία ορίζονται από την Σύμβαση έχουν παραβιαστεί). Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, το εμπλεκόμενο μέρος το οποίο υφίσταται χάνει τη δίκη μπορεί να κάνει έφεση στην ανώτατη ακροαματική διαδικασία. Ωστόσο, η έφεση σπάνια γίνεται παραδεκτή (σπάνια παραδείγματα περιλαμβάνουν σημαντικά νομικά ζητήματα, αλλαγή στην διαδικασία, κ.λπ.). Έτσι, η ανώτατη ακροαματική διαδικασία αποφασίζει για περιπτώσεις οι οποίες έχουν παραπεμφθεί σε αυτή από μια ακροαματική διαδικασία, ή για περιπτώσεις έφεσης. Η ολομέλεια του Δικαστηρίου συνέρχεται μόνο για να λάβει αποφάσεις που αφορούν οργανωτικά θέματα, και δεν έχει το δικαίωμα λαμβάνει αποφάσεις για προσφυγές.

Σε περίπτωση κατά την οποία το Δικαστήριο εντοπίσει παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σύμφωνα με τη Σύμβαση, θα διαθέτει περιορισμένη δικαιοδοσία χορήγησης αποζημίωσης για ζημιές που υπέστη το εμπλεκόμενο μέλος ή για έξοδα διαδικασίας. Δεν προβλέπεται καμία άλλη νομική επιβάρυνση έναντι των θυμάτων παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως π.χ. τον ορισμό λήψης μέτρων αποκατάστασης (απελευθέρωση κρατουμένων ή την επιστροφή των περιουσιών), μέτρα επανένταξης, κατάργηση νόμων ή δικαστικών αποφάσεων, ποινική δίωξη των ατόμων που κρίνονται υπεύθυνα παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κ.λπ..

Το γεγονός αυτό αποτελεί ένα από τα αδύναμα σημεία του νομικού συστήματος επίλυσης διαφορών της ΕυρΣΔΑ. Το πρόβλημα αυτό δεν κατόρθωσε να επιλύσει ούτε το 11^ο Πρόσθετο Πρωτόκολλο. Οι μοναδικές αποφάσεις που λαμβάνει το Δικαστήριο αφορούν τις κατηγορίες παραβιάσεων, ενώ η εφαρμογή τέτοιων αποφάσεων βρίσκεται στα πλαίσια της αρμοδιότητας και της εθνικής κυριαρχίας του κάθε κράτους μέλους. Μόνο οι αρχές του κράτους, για

παράδειγμα, μπορούν να θέσουν υπό κράτηση άτομα που έχουν διαπράξει βασανιστήρια, και είναι ποινικά υπεύθυνα για την παραβίαση της απαγόρευσης των βασανιστηρίων, να παρέχουν κατάλληλη και δωρεάν ιατρική και ψυχολογική υποστήριξη με στόχο την επανένταξη των θυμάτων βασανιστηρίων, ή να λάβουν νομικά και διοικητικά μέτρα για την αποφυγή επανάληψης του φαινομένου.

Η παρακολούθηση της εκτέλεσης των διεθνώς δεσμευτικών αποφάσεων του Δικαστηρίου σε εθνικό επίπεδο εναπόκειται στην λειτουργία του ανώτατου πολιτικού οργάνου του Συμβουλίου της Ευρώπης, δηλαδή την Επιτροπή Υπουργών. Η Επιτροπή Υπουργών αποτελείται από υπουργούς εξωτερικών των κρατών μελών του Συμβουλίου (ή τους μόνιμους αντιπροσώπους του Συμβουλίου στο Στρασβούργο). Λόγω της περιορισμένης δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου ως προς την λήψη αποτελεσματικών μέτρων αποκατάστασης, η παρακολούθηση της Επιτροπής Υπουργών περιορίζεται εν γένει στον καθορισμό του αν και κατά πόσο τα θύματα έχουν λάβει την ακτάλληλη αποζημίωση για ζημιές που έχουν υποστεί.

Η σημασία των αποφάσεων του Δικαστηρίου για τα εμπλεκόμενα κράτη, αλλά και για τα άλλα κράτη μερη, δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί. Ενώ τα θύματα σε πολλές περιπτώσεις, δεν λαμβάνουν ικανοποιητική αποζημίωση λόγω του ότι αυτό δεν είναι πλέον εφικτό, όπως στην περίπτωση των βασανιστηρίων, οι αποφάσεις του Δικαστηρίου είναι ο προάγγελος για μεγαλεπήβολες συχνά εθνικές μεταρρυθμίσεις.

Η Αυστρία, για παράδειγμα, βελτίωσε τον κώδικα της ποινικής δικονομίας της πολλές φορές (π.χ. μειώνοντας την μέγιστη διάρκεια της κράτησης). Επίσης, αναδιάρθρωσε ριζικά ολόκληρο το σύστημα επίλυσης νομικών διαφορών το οποίο σχετίζεται με τις διοικητικές πράξεις ενεργοποιώντας την λειτουργία ανεξάρτητων διοικητικών δικαστηρίων (ιδίως στο πλαίσιο επιβολής διοικητικών ποινών και άμεσης εφαρμογής αστυνομικών δράσεων), ενώ παράλληλα κατάργησε το μονοπώλιο της δημόσιας ενημέρωσης λόγω του ότι το Δικαστήριο είχε επανειλημένως διαπιστώσει παραβιάσεις της Σύμβασης.

Η διαδικασία των ατομικών προσφυγών ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων είναι υποδειγματική σε διεθνές επίπεδο λόγω των ατομικών νομικών ρυθμίσεων επίλυσης διαφορών (οι οποίες εξακολουθούν να λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο της δικαιοδοσίας

των εθνικών αρχών). Ένας πρόσθετος λόγος είναι ότι επίσης ότι εξαιτίας της δεσμευτικής δικαστικής απόφασης και ερμηνείας των δικαιωμάτων της ΕυρΣΔΑ από ένα ανεξάρτητο δικαστήριο, έχει δημιουργηθεί μία σειρά ελάχιστων κοινών ευρωπαϊκών προϋποθέσεων για τα πολιτικά και πολιτειακά δικαιώματα.

I.3. Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (ESC)

Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (ESC) ο οποίος υιοθετήθηκε στο Τορίνο το 1961 συχνά αναφέρεται ως η «μικρή αδελφή» της ΕυρΣΔΑ. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η αποκαλούμενη ως δεύτερη γενιά οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων δεν έχει αποκτήσει ηγετική θέση στα πλαίσια της νομικής αντίληψης των περισσότερων ευρωπαϊκών χωρών. Ενώ έχει δοθεί μεγαλύτερο βάρος στην ακεραιότητα και αλληλεξάρτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δεν έχουν γίνει προσπάθειες αλλαγής της προφανούς κοινωνικής ανισότητας.

Τα μοναδικά θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία αναγνωρίζονται από τα περισσότερα ευρωπαϊκά συντάγματα είναι τα πολιτικά δικαιώματα. Τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα θεωρούνται συχνά ως «μη δικάσιμα» ('non-justiciable'), ακόμη και σε διεθνές επίπεδο. Κατά συνέπεια, το νομικό σύστημα επίλυσης διαφορών του ESC διαφέρει από εκείνο της ECHR σε πολλά επίπεδα. Πρώτον, τα δικαιώματα τα οποία ορίζει ο ESC και οι συνακόλουθες υποχρεώσεις των κρατών μερών είναι πολύ λιγότερο αυστηρές από εκείνες της ECHR. Δεύτερον, τα κράτη μέρη, σύμφωνα με το άρθρο 20 του ESC, γλιτώνουν την εφαρμογή πέντε εκ των επτά σημαντικότερων άρθρων και επικυρώνουν επιλεκτικά εκείνα τα δικαιώματα που θεωρούν ως δεσμευτικά (σύστημα επιλογής, επικύρωση "a la carte"), ενώ το σύστημα της ECHR περιορίζει τις υποχρεώσεις τους μέσα από την έγερση ειδικών επιφυλάξεων.

Λιγότερα από τα 2/3 όλων των κρατών μελών του Συμβουλίου έχουν μέχρι στιγμής επικυρώσει τον ESC, ή τον αναθεωρημένο ESC, ενώ η επικύρωση της ECHR θεωρείται προϋπόθεση για την ένταξη στο Συμβούλιο της Ευρώπης. Επίσης, ο διεθνής έλεγχος, δεν εξαρτάται από κάποιο ανεξάρτητο δικαστήριο, αλλά από την Επιτροπή Υπουργών, η οποία λειτουργεί ως ένα ανώτατο πολιτικό όργανο.⁷¹ Πριν τις μεταρρυθμίσεις, στα τέλη της δεκαετίας του 1980, ο έλεγχος της εφαρμογής των συνθηκών περιοριζόταν σε μία διαδικασία κρατικών αναφορών. Τα κράτη μέρη υπέβαλλαν αναφορές κάθε δύο χρόνια, οι οποίες εξετάζονταν σε πρώτο στάδιο από μία Επιτροπή Εμπειρογνομόνων (Committee of Experts). Σε δεύτερο στάδιο, τα συμπεράσματα των ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων ελέγχονταν από την Κυβερνητική Επιτροπή (Governmental Committee) και την Κοινοβουλευτική Σύνελευση. Τέλος, βάσει των

⁷¹ Για το θέμα αυτό βλ. αναλυτικά, Γ. Ν. Αμίτση, ο.π., σ.σ. 661-663 και Γ. Ν. Αμίτση, *Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: Το θεσμικό πλαίσιο*, Αθήνα: Παπαζήσης 1999, σ.σ. 299-306.

γνωμοδοτήσεων τους, η Επιτροπή Υπουργών, με μία πλειοψηφία 2/3, είχε την δυνατότητα να κάνει τις «απαραίτητες συστάσεις» στο εμπλεκόμενο κράτος μέρος.

Δεδομένου τώρα ότι το σύστημα παρέμεινε αναποτελεσματικό (μέχρι το 1993 ούτε μία σύσταση δεν διατυπώθηκε από την Επιτροπή Υπουργών) και ότι τα ευρωπαϊκά κράτη κατηγορήθηκαν για την χρήση διπλών κανόνων (double standards) στο πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι πρώτες έμμετρες μεταρρυθμίσεις ξεκίνησαν στα τέλη της δεκαετίας του 1980.

Το Πρόσθετο Πρωτόκολλο του 1988, το οποίο επικυρώθηκε από λίγα κράτη μέλη, εισήγαγε ορισμένα συμπληρωματικά δικαιώματα στον Χάρτη. Το Τροποποιητικό Πρωτόκολλο (*Amending Protocol*) του 1991 βελτίωσε και ενδυνάμωσε την διαδικασία αναφοράς εγκαθιδρύοντας την Επιτροπή Ανεξάρτητων Εμπειρογνομώνων (Committee of Independent Experts) τα μέλη της οποίας εκλέγονταν από την Κοινοβουλευτική Συνέλευση, και περιορίζοντας τον ρόλο της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης κατά την διάρκεια της διαδικασίας αναφοράς. Το Τροποποιητικό Πρωτόκολλο έχει σήμερα επικυρωθεί από όλα τα κράτη μέλη και ως εκ τούτου εφαρμόζεται ήδη, ενώ πριν τεθεί σε ισχύ, είχε αντικατασταθεί από τον Αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη του 1996, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ το 1999.

Ο αναθεωρημένος ESC, μαζί με τα πρωταρχικά του δικαιώματα και εκείνα του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου του 1988, διασφαλίζει και ορισμένα άλλα σημαντικά δικαιώματα, όπως την απαγόρευση των διακρίσεων και το δικαίωμα προστασίας έναντι της φτώχειας. Η διαδικασία αναφοράς αναβαθμίστηκε και βελτιώθηκε με την δημιουργία της ανεξάρτητης Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τα Κοινωνικά Δικαιώματα (ECSR)⁷² - πρώην Επιτροπή Ανεξάρτητων Εμπειρογνομώνων, η οποία αποτελείται από 12 μέλη (εκλεγμένα το κάθε ένα για έξι χρόνια). Η συγκεκριμένη Επιτροπή έχει αναλάβει την ευθύνη της αξιολόγησης, από μία νομική σκοπιά, του βαθμού συμβατότητας των κανόνων της εθνικής έννομης τάξης και των πρακτικών με τις υποχρεώσεις που προκύπτουν από τον αναθεωρημένο ESC. Τα σχετικά συμπεράσματα αυτού του σώματος εμπειρογνομώνων θα πρέπει βέβαια να προσαχθούν στην Κυβερνητική Επιτροπή του Συμβουλίου της Ευρώπης, ενώ οι τελικές συστάσεις προς τα κράτη μέλη για την επίτευξη

⁷² Βλ. σχετικά, Γ. Ν. Αμίτση, *Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: Δίκαιο και Πρακτική*, ο.π., σ.σ. 655-658. Για συμπληρωματικό πληροφοριακό υλικό βλ. επίσης στην ιστοσελίδα http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Esc/2_ECSR_European_Committee_of_Social_Rights/.

συγκεκριμένων βελτιώσεων στα εθνικά τους συστήματα, θα πρέπει να εγκριθούν από την Επιτροπή Υπουργών με πλειοψηφία 2/3. Περισσότερες από 30 συστάσεις έχουν διατυπωθεί από το 1993 μέχρι σήμερα προς την Ιταλία, την Ελλάδα, την Αυστρία, την Τουρκία και την Γαλλία με τα κυριότερα σημεία κριτικής να είναι: η επαγγελματική ασφάλιση, η πραγματική ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών, τα δικαιώματα των αντιπροσώπων των εργατών, το δικαίωμα της απεργίας, θέματα που αφορούν την αναδιοργάνωση των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης, η εγγύηση της κοινωνικής ασφάλισης ως εκτελεστό δικαίωμα, οι διακρίσεις με βάση την ηλικία ή την εθνικότητα, η πρόσβαση σε κοινωνική στέγαση, η οικογενειακή επανένωση για παιδιά μέχρι την ηλικία των 21 ετών, ορισμένα ανεπαρκή μέτρα κατά του ρατσισμού και της ξενοφοβίας. Ο αναθεωρημένος ESC έχει μέχρι στιγμής επικυρωθεί από 21 από τα 46 κράτη μέλη του Συμβουλίου, με τα άλλα κράτη μέλη να εφαρμόζουν τον πρωταρχικό Χάρτη του 1961.

Η πιο σημαντική μεταρρύθμιση του ESC πραγματοποιήθηκε το 1995 με την υιοθέτηση ενός *Πρόσθετου Πρωτοκόλλου*, το οποίο τέθηκε σε ισχύ το 1998. Αυτό, προέβλεπε για πρώτη φορά ένα σύστημα προσφυγών. Εκείνη την στιγμή όμως, τα κράτη μέλη δεν ήταν ικανά να αποφασίσουν σχετικά με μία διαδικασία ατομικών προσφυγών όμοια με της ECHR. Αντίθετα, συμβιβάστηκαν με την δημιουργία ενός *συλλογικού συστήματος προσφυγών*⁷³ για ορισμένες ΜΚΟ (οι οποίες έπρεπε πρώτα να γίνουν αποδεκτές), καθώς επίσης και για οργανισμούς διοίκησης και εργασίας. Αν και η Επιτροπή Υπουργών (και όχι ένα ανεξάρτητο δικαστήριο) είναι το τελικό όργανο λήψης αποφάσεων (με πλειοψηφία 2/3), οι πρώτες δώδεκα υποθέσεις υπήρξαν μία θετική εμπειρία καθώς η όλη διαδικασία προκάλεσε την δημιουργία ενός ευρωπαϊκού προηγούμενου σε επίπεδο νομολογίας όσον αφορά τα οικονομικά, τα κοινωνικά και τα πολιτιστικά δικαιώματα. Μέχρι στιγμής, μόνο δεκατρία κράτη έχουν αναγνωρίσει την διαδικασία.

Οι προσπάθειες του Συμβουλίου της Ευρώπης για την αναβάθμιση του επιπέδου προστασίας των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων προσέθεσαν αξία στον ESC και, ιδιαίτερα στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τα Κοινωνικά Δικαιώματα ως ένα όργανο ενεξάρτητων εμπειρογνομώνων. Από την άλλη μεριά, αυτές οι ελλειμματικές και χρονοβόρες

⁷³ Βλ. αναλυτικά, R. R. Churchill – U. Khaliq, 'The collective complaints system of the European Social Charter: An effective mechanism for ensuring compliance with economic and social rights', *European Journal of International Law*, vol. 15, no. 3 (2004).

μεταρρυθμίσεις επέτυχαν να δημιουργήσουν ένα ανεπαρκές και αποδιοργανωμένο σύστημα του οποίου η αποτελεσματικότητα στο πλαίσιο του συστήματος συλλογικών αιτημάτων μένει να αποδειχθεί.

1.4. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (ECPT)

Η απαγόρευση των βασανιστηρίων αναγράφεται σε πολλές συνθήκες για τα δικαιώματα του ανθρώπου και αντιπροσωπεύει κανόνα αναγκαστικού διεθνούς δικαίου (*jus cogens*). Παρόλ' αυτά, πολλά κράτη εξακολουθούν να ασκούν συστηματικά βασανιστήρια για να εκμαιεύσουν ομολογίες και πληροφορίες για τρίτα μέρη ή απλά για να εκφοβίσουν άτομα. Αυτός είναι και ο λόγος, για τον οποίο, εκτός από την απλή απαγόρευση και την εφαρμογή διαδικασιών παρακολούθησης της εφαρμογής των συνθηκών, έπρεπε να εισαχθούν ειδικοί μηχανισμοί για την προστασία και την πρόληψη των βασανιστηρίων. Τα ΗΕ, στην Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων (CAT) του 1984, έδωσαν ιδιαίτερη έμφαση στην ποινική δίωξη των βασανιστών και την οικουμενική δικαιοδοσία. Επίσης, ένας Ειδικός Εισηγητής για τα Βασανιστήρια ορίστηκε το 1985 και ένα ταμείο ιδρύθηκε για τη χρηματοδότηση προγραμμάτων βοήθειας θυμάτων βασανισμού.

Αυτό βέβαια που είναι περισσότερο από ποτέ αναγκαίο να δημιουργηθεί, είναι ένα αποτελεσματικό σύστημα για την πρόληψη των βασανιστηρίων. Η πρόταση που διατυπώθηκε από τον ανθρωπιστή και τραπεζίτη *Jean-Jacques Gauthier*, για την εισαγωγή στην CAT ενός συστήματος προληπτικών επισκέψεων σε χώρους κράτησης όμοιο με εκείνο της Διεθνούς Επιτροπής Ερυθρού Σταυρού (ICRC), υποστηρίχθηκε από πολλές ΜΚΟ. Το 1980, η Κόστα Ρίκα υπεβαλλε επίσημα στην Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου των ΗΕ ένα σχέδιο προαιρετικού πρωτοκόλλου για την CAT. Ωστόσο, το όλο ζήτημα δεν κυνηγήθηκε περισσότερο παρά ύστερα από πολλά χρόνια. Το Συμβούλιο της Ευρώπης ανέλαβε στη συνέχεια, να εφαρμόσει την ιδέα και και το 1987 υιοθέτησε την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (ECPT). Λόγω της προφανούς επιτυχίας της διαδικασίας, η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ αποφάσισε να επανεξετάσει την αρχική πρόταση και τον Δεκέμβριο του 2002 η Γενική Συνέλευση ενσωμάτωσε στη CAT ένα Προαιρετικό Πρωτόκολλο για την δημιουργία ενός οικουμενικού συστήματος προληπτικών επισκέψεων σε χώρους κράτησης.

Η ΕυρΣΒασ βασίζεται στην απλή θεώρηση ότι ο μεγαλύτερος κίνδυνος βασανισμού υφίσταται κατά την διάρκεια της κράτησης, ειδικά κατά τις πρώτες δύο ώρες ή μέρες της σύλληψης. Με άλλα λόγια, ο βασανισμός και η κακή μεταχείριση πραγματοποιείται συνήθως κατά την

διάρκεια της ανάκρισης από την αστυνομία ή άλλες υπηρεσίες εκτέλεσης του νόμου, προτού ο κατηγορούμενος τεθεί ενώπιον ενός δικαστηρίου. Κατά συνέπεια, αν ένα ανεξάρτητο όργανο επιφορτιστεί με την αρμοδιότητα να επισκέπτεται και να επιθεωρεί οποιοδήποτε χώρο κράτησης χωρίς προειδοποίηση, τότε η επίσκεψή του θα έχει προληπτικό αποτέλεσμα.

Στη βάση αυτής της προβληματικής, ιδρύθηκε το 1989, κατόπιν εφαρμογής της Σύμβασης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT).⁷⁴ Οι αντιπρόσωποι της Επιτροπής έχουν δικαίωμα να επισκεφθούν οποιοδήποτε χώρο στον οποίο κάποιο άτομο στερούνται τη προσωπική στους ελευθερίας από μία δημόσια αρχή, δηλαδή φυλακές και χώρους κράτησης που διαμορφώνονται από την αστυνομία ή τον στρατό, ψυχιατρικούς θεσμούς κ.λπ. Η CPT συγκροτείται από έναν εμπειρογνώμονα από κάθε κράτος μερος στον τομέα του δικαίου, της ιατρικής, της ψυχολογίας, της διοίκησης φυλακών κ.λπ. Κατά την διάρκεια της επίσκεψης οι αντιπρόσωποι δύναται να εξετάζουν όλα τα σχετικά κείμενα, να εισδύουν σε κάθε κελί της φυλακής και να συζητούν κατ'ιδίαν με τους φυλακισμένους. Από το 1990, η CPT έχει πραγματοποιήσει τόσο περιοδικές όσο και ad hoc επισκέψεις σε διάφορους χώρους κράτησης και σε όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης. Έχει συντάξει μια σειρά από εκθέσεις για αυτές τις επισκέψεις και έχει διατυπώσει συστάσεις προς τις αρμόδιες κυβερνήσεις.

Αν και οι εκθέσεις είναι κατά κανόνα εμπιστευτικές, έχει γίνει πια κοινή πρακτική να δημοσιεύονται μαζί με τις αντίστοιχες δηλώσεις των αρμόδιων κυβερνήσεων. Η CPT μπορεί να δημοσιεύσει μια αναφορά χωρίς την συγκατάθεση της κυβέρνησης μόνο στην περίπτωση κατά την οποία αυτή η κυβέρνηση αδυνατεί να συνεργαστεί ή αρνείται να βελτιώσει την κατάσταση υπό το φως των συστάσεων της CPT.

Η μέχρι τώρα εμπειρία έχει δείξει ότι οι συγκεκριμένες προληπτικές επισκέψεις της CPT έχουν μειώσει τον κίνδυνο εμφάνισης φαινομένων βασανισμού και άλλων πράξεων κακής μεταχείρισης σε χώρους κράτησης πολλών ευρωπαϊκών χωρών. Επιπλέον, οι συστάσεις της CPT

⁷⁴ Βλ. σχετικά, Α. Κ. Σμιτσή, *Η απαγόρευση των βασανιστηρίων και των άλλων τρόπων απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας στο διεθνές δίκαιο*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 1996, σ.σ. 173-176 και 184-185, και Α. Bloed, *Monitoring human rights in Europe: Comparing international procedures and mechanisms*, Dodrecht: Martinus Nijhoff Publishers 1993, σελ. 153.

έχουν βοηθήσει στη θέσπιση ελαχίστων κοινών ευρωπαϊκών κανόνων για τις συνθήκες κράτησης (*minimum standards for conditions of detention*), γεγονός που έχει οδηγήσει στην λήψη των κατάλληλων μέτρων και στην επίτευξη βελτιώσεων σε πολλά κράτη. Η CPT τώρα έχει επίσης ζητήσει από τα κράτη μέλη να συστήσουν παρόμοιες ανεξάρτητες επιτροπές για προληπτικές επισκέψεις σε εθνικό επίπεδο, καθώς δεν έχει την δυνατότητα να επισκεφθεί όλους τους χώρους κράτησης, ειδικά των μεγαλύτερων κρατών. Η Αυστρία μάλιστα εφάρμοσε την συγκεκριμένη σύσταση σε επίπεδο αστυνομίας το 2000 δημιουργώντας έξι επισκέπτριες επιτροπές, οι οποίες υπάγονται στο επιστημονικό συμβούλιο δικαιωμάτων του ανθρώπου του υπουργείου εσωτερικών. Το Πρόσθετο τέλος Πρωτόκολλο της CAT, που υιοθετήθηκε πρόσφατα, υποχρεώνει τα κράτη μέλη να δημιουργήσουν ανεξάρτητους εθνικούς μηχανισμούς πρόληψης για να εξετάζουν την συμπεριφορά ατόμων τα οποία στερούνται της ελευθερίας τους και να διατυπώνουν συστάσεις προς τις αντίστοιχες αρχές.

Ι.5. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων (EFCNM)

Από τη στιγμή που τα σοσιαλιστικά καθεστώτα κατέρρευσαν στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, ένα αίσθημα ιδεολογικής ανασφάλειας άρχισε να απλώνεται μεταξύ των λαών της περιοχής, το οποίο τους έκανε εξαιρετικά δεκτικούς σε εθνικιστικές και ιδιαίτερα, ρατσιστικές τάσεις. Αρκετοί πολιτικοί των πρώην κομμουνιστικών χωρών ανακάλυψαν ότι ο εθνικοσοσιαλισμός υποσχόταν στους λαούς ασφάλεια όσον αφορά την εθνική, γλωσσική, θρησκευτική και εθνική τους ταυτότητα. Το αποτέλεσμα ήταν ένα επικίνδυνο κύμα ρατσισμού, ξενοφοβίας, διακρίσεων και συγκρούσεων μεταξύ μειονοτήτων, καθώς και αποσκίασης και δημιουργίας «εθνικά καθαρών» κρατών. Μέσα σε λίγα χρόνια αυτές οι τάσεις δημιούργησαν ένα νέο πολιτικό χάρτη της Ευρώπης. Παρατηρείται πλέον η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, της Σοβιετικής Ένωσης, της Τσεχοσλοβακίας και η επανένωση της Γερμανίας, όλες στο όνομα του δικαιώματος για την αυτοδιάθεση των λαών. Μάλιστα, ενώ η διάλυση της Τσεχοσλοβακίας ήταν ειρηνική (πρόκειται για το επονομαζόμενο «βελούδινο διαζύγιο» Τσεχίας και Σλοβακίας) και η πτώση της Σοβιετικής Ένωσης δεν συνοδεύτηκε από σημαντικές βίαιες συγκρούσεις, οι εθνοτικές συγκρούσεις στην πρώην Γιουγκοσλαβία σήμαναν την απαρχή μιας συστηματικής «εθνοκάθαρσης» ('ethnic cleansing') και μιας από τις χειρότερες μορφές παραβιάσεων δικαιωμάτων του ανθρώπου, που κορυφώθηκαν με την γενοκτονία των μουσουλμάνων της Βοσνίας και των Αλβανών του Κοσόβου. Σε άλλα κράτη, οι εθνικιστικές πολιτικές και οι μειονοτικές συγκρούσεις προσέγγισαν ένα επίπεδο επικινδυνότητας, όπως μαρτυρούν οι περιπτώσεις της Σλαβακίας και των χωρών της Βαλτικής. Η πτώση δε του Σιδηρού Παραπετάσματος (Rideau de Fer) και η συνακόλουθη μεταναστευτική ροή προς την Δυτική Ευρώπη οδήγησε στην αναβίωση του ρατσισμού, της ξενοφοβίας και της νέο-ναζιστικής βίας και σε αυτό το κομμάτι της Γηραιάς Ηπείρου.

Μέσα σε αυτό το κλίμα, πολλά κράτη και διεθνείς οργανισμοί προσπάθησαν να θρυμματίσουν τις μειονοτικές συγκρούσεις λαμβάνοντας μέτρα αντίδρασης και πρόληψης κατά του ρατσισμού και της ξενοφοβίας. Ενίσχυσαν επίσης το κλασικό καθεστώς προστασίας των μειονοτήτων, όπως αυτό είχε αναπτυχθεί μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο στα απόνερα της διάλυσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της Αυστρο-Ουγγρικής Μοναρχίας. Παραδείγματα πρόληψης

του ρατσισμού συνιστούν η δημιουργία της Επιτροπής κατά του Ρατσισμού και της Ξενοφοβίας του Συμβουλίου της Ευρώπης (ECRI) και του Παρατηρητηρίου Φαινομένων Ρατσισμού και Ξενοφοβίας της ΕΕ (EUMC). Παραδείγματα ενεργούς προστασίας των μειονοτήτων αποτελούν η υιοθέτηση του Καταληκτικού Κειμένου (Concluding Document) της Διάσκεψης της Κοπεγχάγης για την Ανθρώπινη Διάσταση της ΔΑΣΕ τον Ιούνιο του 1990, ο διορισμός ενός Ύπατου Αρμοστή για τις Εθνικές Μειονότητες το 1992, η υιοθέτηση της Διακήρυξης των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων που ανήκουν σε Εθνικές, Θρησκευτικές και Γλωσσικές Μειονότητες (UN Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities) το 1992 καθώς και η δημιουργία δύο συμβάσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης, της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων και του Ευρωπαϊκού Χάρτη των Περιφερειακών και Μειονοτικών Γλωσσών (European Charter for Regional and Minority Languages).⁷⁵

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων⁷⁶ θεσπίστηκε για την εύρεση ενός συμβιβασμού ανάμεσα στα κράτη που είναι προσκολλημένα στη παραδοσιακό καθεστώς προστασίας των μειονοτήτων, το οποίο τα υποχρεώνει να λαμβάνουν ειδικά θετικά μέτρα για την προστασία των μειονοτήτων τους (όπως π.χ. η Αυστρία η οποία ήταν υπέρ της υιοθέτησης ενός πρόσθετου πρωτοκόλλο στην ΕυρΣΔΑ), και στα κράτη όπως η Γαλλία που δεν αναγνωρίζουν τις μειονότητες και εν αντιθέσει θα προτιμούσαν να δουν να εφαρμόζεται μία αυστηρή απαγόρευση των διακρίσεων. Υπό αυτό δε το πρίσμα δεν είναι και τόσο περίεργο που οι υποχρεώσεις των κρατών και ο μηχανισμός παρακολούθησης της Σύμβασης παρουσιάζουν εν ολίγοις μια αδυναμία. Πιο συγκεκριμένα, η Σύμβαση είναι μόνο ένα

⁷⁵ Ο Ευρωπαϊκός Χάρτης των Περιφερειακών και Μειονοτικών Γλωσσών εγκρίθηκε από τα κράτη μέλη του ΣτΕ το 1992, με μικρή όμως αποδοχή, και ως εκ τούτου τέθηκε σε ισχύ μόλις το 1998. Σκοπός του είναι η προστασία της γλωσσικής ποικιλομορφίας (*linguistic diversity*), ως ένα βασικό συστατικό της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς, μέσα από μία σειρά δεσμεύσεων που έχουν αναλάβει τα κράτη μέλη, οι οποίες εν ολίγοις υπολείπονται κανονιστικής πληρότητας. Μόνο 20 από τα 46 κράτη μέλη του ΣτΕ έχουν μέχρι στιγμής επικυρώσει τον Χάρτη, ενώ ο μηχανισμός ελέγχου, όπως και στη Σύμβαση Πλαίσιο, περιορίζεται σε μία απλή διαδικασία αναφορών ενώπιον της Επιτροπής Υπουργών, η οποία υποβοηθείται και εδώ από μια Επιτροπή Εμπειρογνομόνων. Βλ. το πλήρες κείμενο του ECRML στην ιστοσελίδα <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/148.htm>.

⁷⁶ Βλ. αναλυτικά, Α. Π. Μπρεδήμα – Α.-Λ. Σισιλιάνου – D. Tarschys, *Η προστασία των μειονοτήτων: Η σύμβαση-πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης* (πρακτικά συνεδρίου που οργάνωσαν το ΙΜΔΑ και το Συμβούλιο της Ευρώπης, 9-10 Μαΐου 1996), Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 1997.

«πλαίσιο συμφωνίας» ('framework agreement') του οποίου οι προβλέψεις είναι αρκετά ασαφείς. Ούτε καν ο όρος «εθνικές μειονότητες» ('national minorities') δεν έχει προσδιοριστεί. Δεύτερον, θα μπορούσαν ενδεχομένως να καταγράφονται στη Σύμβαση δικαιώματα μειονοτήτων, αλλά δεν υφίστανται πρακτικά οι υποχρεώσεις των κρατών να προστατεύουν τις μειονότητες έναντι της πλειοψηφίας μέσα από την λήψη θετικών μέτρων. Τρίτον, το σύστημα παρακολούθησης δεν προσεγγίζει τα ένδικα μέσα που παρέχει η ΕυρΣΔΑ αλλά το σύστημα αναφορών του ESC, που είναι ασθενές σε σύγκριση με αυτό όπου η Επιτροπή Υπουργών ενεργεί ως το πολιτικό όργανο λήψης αποφάσεων. Βέβαια, παρά τους συγκεκριμένους περιορισμούς η Συμβουλευτική Επιτροπή (Advisory Committee) προσπάθησε μέχρι τώρα να τηρήσει μία ανεξάρτητη και κριτική στάση σε διάφορα εκθέσεις που έχουν υποβαλλει τα κράτη και πέτυχε πραγματικά να καταστήσει το σύστημα περισσότερο αποτελεσματικό. Ένα ακόμη θετικό σημείο είναι το γεγονός ότι τα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη, συμπεριλαμβανομένων και μη μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, επικύρωσαν τη Σύμβαση Πλαίσιο.

Ι.6. Ο Ευρωπαϊός Επίτροπος για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

Εκτός από την ίδρυση του Ύπατου Αρμοστή των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου το 1993, ως αποτέλεσμα της Παγκόσμιας Διάσκεψης της Βιέννης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και την δημιουργία του Ύπατου Αρμοστή του ΟΑΣΕ για τις Εθνικές Μειονότητες το 1992, το Συμβούλιο της Ευρώπης το 1999 όρισε και έναν δικό του Επίτροπο για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Η εντολή αυτού του ανεξάρτητου, μη δικαστικού θεσμού περιλαμβάνει την προώθηση της εκπαίδευσης και της ενημέρωσης γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα, τον εντοπισμό των ελλείψεων στο δίκαιο και την πρακτική των κρατών μελών και την πραγματοποίηση συστάσεων προς τις κυβερνήσεις. Το εύρος των αρμοδιοτήτων του συγκρίνεται με εκείνο του εθνικού θεσμού του συνηγόρου του πολίτη για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Ο *Alvaro Gil-Robles*, πρώην Ισπανός συνηγόρος του πολίτη, εκλέχθηκε το 1999 από την Κοινοβουλευτική Συνέλευση ως ο πρώτος Επίτροπος του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Λόγω του κυρίαρχου ρόλου του ΕυρΔΔΑ και άλλων παραδοσιακών μηχανισμών ανθρωπίνων δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, δεν είναι εύκολο για τον Επίτροπο να αναπτύξει μία αντίστοιχη δραστηριότητα. Το τελευταίο οφείλεται και στο γεγονός ότι το γραφείο του, σε αντίθεση με εκείνο του Ύπατου Αρμοστή των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, διαχωρίζεται από τη γραφειοκρατία ανθρωπίνων δικαιωμάτων του Συμβουλίου (ειδικότερα από τον Γενικό Διευθυντή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – Director General of Human Rights). Οι κυριότερες δραστηριότητές του μέχρι στιγμής περιλαμβάνουν επισκέψεις σε ειδικούς χώρους, οργάνωση σεμιναρίων και έκδοση συστάσεων⁷⁷ για συγκεκριμένα ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

⁷⁷ Βλ. τη σύσταση την οποία εξέδωσε ο Ευρωπαϊός Επίτροπος, για την κατάσταση των κρατουμένων κατά την διάρκεια του πολέμου στην Τσετσενία, στις 30 Μαΐου 2002, στην ιστοσελίδα http://www.coe.int/T/E/Commissioner_H.R/Communication_Unit/Documents/CommDH-Rec%282002%291_E.asp#TopOfPage (πρόσβαση στις 12/11/2005).

1.7. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Ξενοφοβίας (ECRI)

Από τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου και μετά, ο εθνικισμός, οι μειονοτικές συγκρούσεις, η ξενοφοβία και η ρατσιστική βία αποτελούν τα πιο ανησυχητικά ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ευρώπη, όχι μόνο για τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, αλλά και για τις παραδοσιακές δυτικές δημοκρατίες. Οι ευρωπαϊκοί οργανισμοί αντέδρασαν με πολλούς τρόπους. Το 1992, η ΔΑΣΕ όρισε έναν Ύπατο Αρμοστή για τις Εθνικές Μειονότητες επιφορτισμένο με την αποστολή να εντοπίζει σε πρώιμο στάδιο τις εντάσεις που αφορούν εθνικές μειονότητες και να βοηθάει στην προσπάθεια αποκλιμάκωσής τους μέσω της σιωπηλής διπλωματίας. Το 1997, η ΕΕ δημιούργησε το Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο Φαινομένων Ρατσισμού και Ξενοφοβίας, το οποίο ασχολείται με την συλλογή και την αξιολόγηση εμπειρικών δεδομένων γύρω από τα δύο αυτά φαινόμενα στα 25 κράτη μέλη με την βοήθεια ενός δικτύου πληροφόρησης που συστήθηκε για το σκοπό αυτό. Το Συμβούλιο της Ευρώπης δημιούργησε την δική του *Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Ξενοφοβίας (ECRI)* μαζί με δύο αδύναμες εν ολίγοις συμβάσεις και τα κατάλληλα όργανα παρακολούθησης της εφαρμογής των συνθηκών για την προστασία των μειονοτήτων.

Η ECRI δεν προέκυψε από μία ειδική σύμβαση, αλλά συστήθηκε μετά από απόφαση της πρώτης Συνόδου Αρχηγών Κρατών και Κυβερνήσεων του ΣτΕ, η οποία πραγματοποιήθηκε στην Βιέννη τον Οκτώβριο του 1993. Συγκροτείται από έναν ανεξάρτητο εμπειρογνώμονα από κάθε κράτος μέλος ο οποίος ορίζεται από τις αντίστοιχες κυβερνήσεις. Τον Ιούνιο του 2002, η Επιτροπή Υπουργών υιοθέτησε ένα νέο Καταστατικό για την ECRI,⁷⁸ ενδυναμώνοντας τον ρόλο της ως ανεξάρτητου οργάνου παρακολούθησης της εφαρμογής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε θέματα σχετικά με τον ρατσισμό και τις φυλετικές διακρίσεις.

Η ECRI ασχολείται με γενικά θέματα, όπως η προετοιμασία της ευρωπαϊκής συνεισφοράς στην Παγκόσμια Διάσκεψη του ΟΗΕ κατά του Ρατσισμού το 2001 και η υιοθέτηση γενικών συστάσεων εφαρμογής πολιτικών σε θέματα τα οποία αγγίζουν όλα τα κράτη μέλη, όπως τα μεροληπτικά αντι-τρομοκρατικά μέτρα και οι διακρίσεις κατά των Ρόμα. Επίσης, παρατηρεί την κατάσταση στα κράτη μέλη και εκδίδει ειδικές (ανά χώρα) αναφορές και συστάσεις προς τις αρμόδιες

⁷⁸ Βλ. το πλήρες κείμενο του Καταστατικού της ECRI στην ιστοσελίδα http://www.coe.int/T/e/human_rights/ecri/1-ECRI/Res%282002%298%20-%20Statute%20ECRI%20eng.pdf.

κυβερνήσεις. Στις αναφορές τις μάλιστα προς τα κράτη η Επιτροπή έχει μέχρι στιγμής, διαχειριστεί τα ευαίσθητα αυτά θέματα με έναν εξαιρετικό επαγγελματισμό και ανεξάρτητο τρόπο. Αξίζει τέλος να σημειωθεί ότι καθώς οι αρμοδιότητες της ECRI και του Παρατηρητηρίου Φαινομένων Ρατσισμού και Ξενοφοβίας της ΕΕ στα 25 κράτη μέλη τείνουν να αλληλεπικαλύπτονται, οι δύο οργανισμοί αποφάσισαν το 1999 να συνεργαστούν στενά.

II. ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ (OAS)

II.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Το σύστημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών (OAS) συχνά συγκρίνεται με εκείνο του Συμβουλίου της Ευρώπης, κυρίως σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Η σύγκριση είναι προφανής διότι: και οι δύο είναι περιφερειακοί οργανισμοί που αντιπροσωπεύουν όλα τα κράτη μίας πολιτικά και πολιτιστικά ομοιογενούς περιοχής του κόσμου. Τα ανθρώπινα δικαιώματα επίσης διαδραματίζουν έναν πολύ σημαντικό ρόλο και η προστασία τους βασίζεται σε μία περιφερειακή σύμβαση (ECHR και ACHR αντίστοιχα) η εφαρμογή της οποίας περιορίζεται ουσιαστικά στα πολιτικά και πολιτειακά δικαιώματα ενώ ενισχύεται με ατομικές και διακρατικές προσφυγές ενώπιον μιας περιφερειακής επιτροπής ανθρωπίνων δικαιωμάτων (που στην Ευρώπη καταργήθηκε το 1999), αλλά και ενός περιφερειακού δικαστηρίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων.⁷⁹

Με μία δεύτερη ματιά, τώρα παρατηρούμε ότι οι δύο περιφέρειες, οργανισμοί και συστήματα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουν μικρές διαφορές μεταξύ τους. Σε ότι αφορά το Συμβούλιο της Ευρώπης ενώ είναι αλήθεια ότι έχει χάσει κάποιο ποσοστό ομοιογένειας λόγω της ευρείας εξάπλωσής του προς την Ανατολή, περιλαμβάνει ή τουλάχιστον ισχυρίζεται ότι περικλείει εκείνα τα κράτη τα οποία έχουν επιτύχει ένα ελάχιστο επίπεδο πλουραλιστικής δημοκρατίας, εφαρμόζουν τον κράτος δικαίου, τα ανθρώπινα δικαιώματα και διαθέτουν μία ελάχιστα λειτουργική οικονομική δομή. Κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, μόνο οι βιομηχανικές δυτικοευρωπαϊκές χώρες οι οποίες δεν διέπραξαν καμία σοβαρή ή συστηματική παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων (με ορισμένες εξαιρέσεις) είχαν την δυνατότητα να γίνουν μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης. Παράλληλα, στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, οι αρχές της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και των ανθρωπίνων

⁷⁹ Μία πολύ πιο ειδική παράμετρος, που προσομοιάζει όμως αρκετά με αντίστοιχες προβλέψεις στο Καταστατικό του ΣτΕ, είναι και η αναθεώρηση του Καταστατικού Χάρτη του ΟΑΚ με το Πρωτόκολλο της Ουάσινγκτον το 1997, το οποίο επιτρέπει στον Οργανισμό να αφαιρεί την ιδιότητα του μέλους από κάθε κράτος, του οποίου η δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση ανατρέπεται δια της βίας. Βλ. το πλήρες κείμενο του Καταστατικού Χάρτη του ΟΑΚ στην ιστοσελίδα <http://www.oas.org/main/main.asp?sLang=E&sLink=http://www.oas.org/juridico/english/charter.html>.

δικαιωμάτων διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο. Η διαδικασία παρακολούθησης του Συμβουλίου της Ευρώπης, πριν και μετά την προσχώρηση, παίζει έναν καθοριστικό ρόλο στην διαδικασία εφαρμογής αυτών των αρχών. Ο ΟΑΣ, αντίθετα, αποτελείται από ένα ευρύτατο φάσμα κρατών, περιλαμβανομένων των πιο πλούσιων βιομηχανικών κρατών του κόσμου (Ηνωμένες Πολιτείες και Καναδάς) και των πιο φτωχών κρατών του κόσμου (π.χ. Αϊτή), όπως και ορισμένων δημοκρατιών και στρατιωτικών δικτατοριών οι οποίες κάλυπταν ένα μεγάλο μέρος του ημισφαιρίου την δεκαετία του 1970. Κατά συνέπεια, τα όργανα ανθρωπίνων δικαιωμάτων του ΟΑΣ έπρεπε πάντοτε να ασχολούνται με σημαντικότερα προβλήματα από εκείνα της Ευρώπης, (όπως π.χ. τις υπερβολικά χρονοβόρες νομικές διαδικασίες στην Ιταλία). Ιστορικά, τα όργανα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του ΟΑΣ έχουν να αντιμετωπίσουν το φαινόμενο εξάπλωσης της φτώχειας, τα συστηματικά βασανιστήρια και τις δολοφονίες των πολιτικών αντιπάλων, τις βίαιες εξαφανίσεις και πολλά άλλα.

Παράλληλα, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες διαδραμάτιζαν πάντοτε έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο. Οι Ηνωμένες Πολιτείες κυριάρχησαν από οικονομικής, πολιτικής και στρατιωτικής απόψεως στα πλαίσια της Παν-Αμερικανικής Ένωσης και μετά το 1948 στον χώρο του ΟΑΣ. Οι Ηνωμένες Πολιτείες θεωρούσαν πάντοτε την Λατινική Αμερική ως τμήμα της «σφαίρας επιρροής» τους με την χρησιμοποίηση του ΟΑΣ για την προώθηση των πολιτικών τους και, πάνω απ' όλα, ήταν πάντοτε σκεπτικοί σε θέματα διεθνούς και περιφερειακής προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η στάση των Ηνωμένων Πολιτειών αντικατοπτρίζεται από το γεγονός ότι (μαζί με τον Καναδά) δεν έχουν ακόμη επικυρώσει την Αμερικανική Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ενώ παράλληλα υποστηρίζουν ορισμένες στρατιωτικές δικτατορίες της Λατινικής Αμερικής οι οποίες παραβίαζαν συστηματικά και έντονα τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Τέλος, μελετώντας κανείς την ιστορική εξέλιξη του Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών, διαπιστώνει ότι οι δραστηριότητες του διεκτονονται διαρκώς (σε σχέση με τις αντίστοιχες του Συμβουλίου της Ευρώπης), περιλαμβάνοντας νέους τομείς, (κατά το πρότυπο εν μέρει του ΟΑΣΕ αλλά και του ΟΗΕ), όπως είναι η εδραίωση της δημοκρατίας. Ειδικότερα, το 1991 ο ΟΑΚ με την απόφαση 1080 της Γενικής Συνέλευσης δημιούργησε έναν αυτόματο μηχανισμό για να αντιμετωπίζει παράνομη δράση κατά δημοκρατικά εκλεγμένων κυβερνήσεων. Σύμφωνα με την

απόφαση αυτή όταν ανατρέπεται μία δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση, ο Γενικός Γραμματέας ενημερώνει το Μόνιμο Συμβούλιο, το οποίο προσπαθεί να βοηθήσει να βρεθεί λύση στην κρίση. Μέχρι σήμερα μάλιστα ο ΟΑΚ έχει εμπλακεί σε μια σειρά κρίσεων για να βρεθεί μια ειρηνική λύση: της Κούβας το 1964, της Δομινικανής Δημοκρατίας, το 1965, της Ονδούρας και του Ελ Σαλβαδόρ το 1969-70 και το 1976, της Κόστα Ρίκα και της Νικαράγουα το 1978, του Σουρινάμ το 1991. Ενδεικτικές είναι επίσης και οι περιπτώσεις της Αιτής και του Περού. Στην Αιτή το 1991, ο ΟΑΚ δημιούργησε με τον ΟΗΕ μια κοινή Διεθνή Αποστολή για την αποκατάσταση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της δημοκρατίας. Ο ΟΑΚ επέβαλε επίσης εμπάργκο για δύο περίπου χρόνια στο Περού το 1992 και ζήτησε την αποκατάσταση των δημοκρατικών θεσμών. Με την υπόσχεση δε του νέου Προέδρου Φουτζιμόρι για νέο Σύνταγμα ο ΟΑΚ απέστειλε 200 παρατηρητές για να επιβλέψουν τις εκλογές. Στην Γουατεμάλα το 1993 για αποκατάσταση των δημοκρατικών θεσμών και στην Παραγουάη το 1996, όταν ο νόμιμος Πρόεδρος υποχρεώθηκε σε παραίτηση. Συνολικά, ο ΟΑΚ έχει αποστείλει πάνω από 433 παρατηρητές σε διάφορες χώρες για να επιβλέψουν την ομαλή διεξαγωγή των εκλογών, αρχίζοντας από την Νικαράγουα, το 1990. Για το σκοπό αυτό άλλωστε, το 1991 δημιούργησε και την Μονάδα Προαγωγής της Δημοκρατίας.⁸⁰

⁸⁰ Βλ. Π. Νάσκου - Περγράκη, *Το δίκαιο των διεθνών οργανισμών: Η θεσμική διάσταση*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 2002, σ.σ. 406-407.

II.2. Η Διαμερικανική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (IACHR)

Το αμερικανικό σύστημα προστασίας ενεργοποιείται από την *Διαμερικανική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, συγκροτούμενη από 7 ανεξάρτητα μέλη, η οποία ιδρύθηκε ως ένα αυτόνομο σώμα το 1962, ενώ το 1967 κατέστη ένα από τα κυριότερα όργανα του ΟΑΣ. Η Επιτροπή αυτή είναι επιφορτισμένη με αρμοδιότητες που αφορούν και τα 35 κράτη-μέλη⁸¹ όπως αυτές έχουν αποτυπωθεί στον Χάρτη του ΟΑΣ στη βάση των πολιτικών, πολιτειακών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων που περιλαμβάνονται στην *Αμερικανική Διακήρυξη Δικαιωμάτων και Καθηκόντων του Ανθρώπου (ADRDM)* της 2^{ης} Μαΐου του 1948 (η οποία εκδόθηκε πριν από την Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου από τα ΗΕ στις 10 Δεκεμβρίου του 1948). Επίσης, δρα ως όργανο της *Αμερικανικής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ACHR)* του 1969, η οποία τέθηκε σε ισχύ το 1978 και είναι δεσμευτική για τα 24 κράτη-μέλη της Λατινικής Αμερικής και της Καραϊβικής. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι στο πλαίσιο των δύο διαμερικανικών νομικών συστημάτων η Επιτροπή διαχειρίζεται πολυάριθμες ατομικές προσφυγές, δεδομένου ότι και οι ΜΚΟ έχουν δικαίωμα προσφυγής.⁸²

Προσφυγές τώρα έναντι κρατών μελών του ΟΑΣ, τα οποία δεν είναι κράτη μέλη της ACHR, όπως π.χ. οι Ηνωμένες Πολιτείες, μπορεί να υποβάλλονται σύμφωνα με τον Χάρτη του ΟΑΣ. Το σύστημα προσφυγών το οποίο εισήχθη το 1965 αναφερόταν αρχικά μόνο στα πολιτικά και πολιτειακά δικαιώματα. Επεκτάθηκε όμως το 1979 και πλέον περικλείει το σύνολο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που διατυπώνονται στην Αμερικανική Διακήρυξη του 1948, η οποία περιελάμβανε τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα. Κρίνεται σκόπιμο βέβαια να υπογραμμισθεί ότι σε ότι αφορά την συγκεκριμένη διαδικασία το Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου δεν έχει την δυνατότητα λήψης δικαστικής απόφασης, οπότε η διαδικασία ολοκληρώνεται συνήθως με μία μη δεσμευτική απόφαση και ορισμένες συστάσεις από την Επιτροπή.

⁸¹ J. R. Vincent, *Human Rights and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press 1999, σελ. 95.

⁸² Για το διαμερικανικό σύστημα προστασίας, βλ. αναλυτικά, D. Harris – S. Livingstone (eds.), *The Inter-American System of Human Rights*, Oxford: 1998.

Από την άλλη μεριά, οι διαδικασίες ατομικών προσφυγών κατά κρατών μερών της ΑΣΔΑ, βασίζονται στην διαδικασία της ΕυρΣΔΑ η οποία υιοθετήθηκε μέχρι το 1998. Σε ένα πρώτο στάδιο η Επιτροπή αποφασίζει σχετικά με την δυνατότητα αποδοχής μίας αίτησης. Αν δεν είναι δυνατή η επίτευξη ενός φιλικού διακανονισμού, θα πρέπει να συνταχθεί μία αναφορά η οποία θα παρουσιάζει τα γεγονότα και θα περιέχει τα απαιτούμενα συμπεράσματα. Η συγκεκριμένη αναφορά, η οποία περιέχει προτάσεις και συστάσεις της Επιτροπής, μεταβιβάζεται αργότερα στο αρμόδιο κράτος μέλος και εν συνεχεία εκδίδεται. Μέσα σε διάστημα 3 μηνών από την ημερομηνία μεταφοράς, το αρμόδιο κράτος ή η Επιτροπή ενδέχεται να καταθέτει την υπόθεση στο Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αν η υπό εξέταση κυβέρνηση έχει αναγνωρίσει τη δικαιδοσία του Δικαστηρίου. Ο αιτών δεν μπορεί να βρεθεί ενώπιον του δικαστηρίου. Ωστόσο, από την 1^η Μαΐου του 2001, οι αιτούντες έχουν δικαίωμα να ζητήσουν από την Επιτροπή να υποβάλει την υπόθεση στο Δικαστήριο. Αν η Επιτροπή κρίνει ότι παραβιάζεται η ΑΣΔΑ, θα πρέπει να εφαρμόσει την αίτηση αυτή, ένας κανόνας που θα πρέπει να αυξήσει σημαντικά τον αριθμό των υποθέσεων οι οποίες υποβάλλονται προς το Δικαστήριο.⁸³

Παράλληλα τώρα με την διαδικασία ατομικών προσφυγών έχει καταστεί συνήθης πρακτική της Επιτροπής από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 η σύνταξη ανεπίσημων μελετών για τα κράτη και η έκδοση αναφορών για τα κράτη, οι οποίες συχνά περιέχουν μία διεξοδική και κριτική ανάλυση της κατάστασης που επικρατεί στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ενός συγκεκριμένου κράτους μέλους του ΟΑΣ. Η Επιτροπή επίσης πραγματοποιεί έρευνες σε ειδικούς χώρους με την συγκατάθεση του υπεύθυνου κράτους, οι οποίες δεν αποτελούν προϋπόθεση για την σύνταξη κρατικών αναφορών. Οι κρατικές αναφορές είναι μία σημαντική λειτουργία παρακολούθησης από την Επιτροπή. Οι δραστηριότητές της μάλιστα σε ότι αφορά την επιτόπια έρευνα για τα ανθρώπινα δικαιώματα διαδραματίζουν έναν πρωταρχικό ρόλο στις δραστηριότητες των διακυβερνητικών οργανισμών γενικότερα, όπως π.χ. στον ορισμό εισηγητών της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου των ΗΕ ανά χώρα, στις ειδικές αποστολές του μηχανισμού ανθρωπίνης διάστασης του ΟΑΣΕ και στις εκθέσεις της ECRI.

Ολοκληρώνοντας, θα πρέπει να σημειωθεί ότι από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 το Αμερικανικό σύστημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει σταδιακά επεκταθεί με την σύναψη μίας

⁸³ Βλ. σχετικά, J. R. Vincent, *op.cit.*, σελ. 96.

σειράς πρόσθετων πρωτοκόλλων στην ΑΣΔΑ και άλλων συνθηκών δικαιωμάτων του ανθρώπου. Σε αντίθεση μάλιστα με την ΕυρΣΔΑ, η οποία μέχρι στιγμής περιλαμβάνει μόνο πολιτικά και πολιτειακά δικαιώματα, η ΑΣΔΑ, με ένα ξεχωριστό Πρόσθετο Πρωτόκολλο του 1988 («Πρωτόκολλο του San Salvador») έχει ενσωματώσει τα πιο σημαντικά οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα που καταγράφονται στην Αμερικανική Διακήρυξη Δικαιωμάτων και Καθηκόντων του Ανθρώπου του 1948.

Για την παρακολούθηση δε της εφαρμογής των συγκεκριμένων δικαιωμάτων των κρατών, το Πρωτόκολλο του San Salvador εισήγαγε μία διαδικασία υποβολής εκθέσεων από τα κράτη κατά το πρότυπο των ΗΕ και του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη. Σύμφωνα με το άρθρο 19(6) του Πρωτοκόλλου η διαδικασία ατομικών προσφυγών (individual petitions procedure) ενώπιον της Επιτροπής και του Δικαστηρίου έχει κηρυχθεί εφαρμόσιμη, όσον αφορά τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, το δικαίωμα δημιουργίας συνδικάτων και το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Μέχρι στιγμής, βέβαια μόνο 12 κράτη μέλη έχουν επικυρώσει το συγκεκριμένο Πρωτόκολλο.

Κατ' αναλογία τώρα του 6^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕυρΣΔΑ και του 2^{ου} Προαιρετικού Πρωτοκόλλου του CCPR, ο OAS ενσωμάτωσε επίσης στην ΑΣΔΑ ένα ξεχωριστό Πρωτόκολλο για την κατάργηση της θανατικής ποινής. Αν και μόνο 8 κράτη έχουν μέχρι στιγμής επικυρώσει το Πρωτόκολλο, οι χώρες της Λατινικής Αμερικής, σε αντίθεση με τις Ηνωμένες Πολιτείες και ορισμένες χώρες της Καραϊβικής, είναι οι κυριότεροι προπομποί μίας οικουμενικής απαγόρευσης της θανατικής ποινής από κοινού με τα ευρωπαϊκά κράτη.

Τέλος, από το 1985, ο OAS έχει υιοθετήσει μία περιφερειακή Σύμβαση για την Πρόληψη και την Τιμωρία των Βασανιστηρίων (*Convention to Prevent and Punish Torture*) η οποία βασίστηκε στην Σύμβαση του 1984 του ΟΗΕ κατά των Βασανιστηρίων. Αυτή η σύμβαση είναι πολύ σημαντική λόγω του ότι πολλά κράτη της Λατινικής Αμερικής πραγματοποίησαν συστηματικά βασανιστήρια κατά την διάρκεια στρατιωτικών δικτατοριών (ειδικά κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 1970). Στο ίδιο πνεύμα, καθώς και οι βίαιες εξαφανίσεις αποτέλεσαν προϊόν στρατιωτικών δικτατοριών (όπως στην Αργεντινή, την Βραζιλία, την Χιλή, την Κολομβία, το Ελ Σαλβαδόρ, την Γουατεμάλα και το Περού) και εφαρμόζονταν συστηματικά έναντι πολιτικών αντιπάλων, ο OAS υιοθέτησε και μία ξεχωριστή Συνθήκη για τις Βίαιες Εξαφανίσεις Ατόμων

(*Convention on the Forced Disappearance of Persons*) το 1994. Πρόκειται για τη μοναδική συνθήκη γύρω από το ζήτημα αυτό, προσομοιάζει δε με τις συνθήκες απαγόρευσης των βασανιστηρίων και βασίζεται κυρίως στην πρόληψη και στην εκτέλεση των κανόνων του εθνικού ποινικού δικαίου συμπεριλαμβανομένης της αρχής περί οικουμενικής δικαιοδοσίας. Ο ΟΗΕ υιοθέτησε μία ξεχωριστή διακήρυξη σε σχέση με το φαινόμενο αυτό μόλις το 1992 και αυτήν την στιγμή βρίσκεται σε φάση προετοιμασίας μίας σχετικής σύμβασης. Ο ΟΑΚ χαιρέτησε επίσης το 1994 την Διακήρυξη του 1993 του ΟΗΕ για την Εξάλειψη της Βίας έναντι των Γυναικών (*UN Declaration on the Elimination of Violence against Women*) θεσπίζοντας μία περιφερειακή και δεσμευτική διεθνώς Σύμβαση για την Πρόληψη, την Τιμωρία και την Εξάλειψη της Βίας κατά των Γυναικών («Σύμβαση του Belem do Para»), η οποία έχει επικυρωθεί από 32 κράτη μέλη.

II.3. Το Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Το Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (*Inter-American Court of Human Rights*) συστήθηκε το 1979 στο San Jose της Κόστα Ρίκα και συγκροτείται επίσης από επτά μέλη. Έχει προαιρετική αρμοδιότητα λήψης απόφασης, υπό την έννοια της δεσμευτικής και τελεσίδικης κρίσης, για περιπτώσεις ατομικών προσφυγών, οι οποίες αναφέρονται στο Δικαστήριο από τις ενδιαφερόμενες κυβερνήσεις ή την Επιτροπή. Αν και 22 από τα 24 κράτη μέλη της ΑΣΔΑ έχουν αναγνωρίσει την υποχρεωτική δικαιοδοσία του Δικαστηρίου, λίγες μόνο υποθέσεις έχουν υποβληθεί. Μέσα στα 27 χρόνια παρουσίας του το Δικαστήριο έχει εκδώσει μόνο 50 δικαστικές αποφάσεις. Ανάμεσα σε αυτές τις 50 αποφάσεις, οι περισσότερες αναφέρονται σε μαζικές και συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων οι οποίες πραγματοποιήθηκαν σε χώρες της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής, συμπεριλαμβανομένου μεταξύ άλλων των βίαιων εξαφανίσεων (από την εποχή λήψης της περίφημης δικαστικής απόφασης στην υπόθεση *Velasquez Rodriguez v. Honduras* το 1988), των αυθαίρετων παραδικαστικών εκτελέσεων, όπως στην υπόθεση *Aloeboetoe v. Surinam* και των βασανιστηρίων.

Σύμφωνα τώρα με το άρθρο 63 της ΑΣΔΑ, το Δικαστήριο δύναται να διατάξει τη λήψη προσωρινών μέτρων και σε περιπτώσεις καταδικαστικών αποφάσεων μπορεί επίσης να προβλέψει τον καθορισμό αποζημιώσεων. Η αρμοδιότητά του μάλιστα σε αυτόν τον τομέα είναι πολύ μεγαλύτερη από την αντίστοιχη αρμοδιότητα του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Το Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει ήδη κάνει χρήση της συγκεκριμένης αρμοδιότητας σε αρκετές υποθέσεις και έχει με αυτό τον τρόπο συμβάλει στην ανάπτυξη του δικαιώματος επιβολής αποζημιώσεων σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τέλος, η ΑΣΔΑ προβλέπει επίσης μια διαδικασία προαιρετικών διακρατικών προσφυγών αλλά δεν έχει ενεργοποιηθεί και έχει αναγνωριστεί μόνο από 10 κράτη.

Εκτός από την έκδοση δικαστικών αποφάσεων που αφορούν ατομικές προσφυγές, το Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει παράλληλα υιοθετήσει και εκδώσει αρκετές ρηξικέλευθες γνωμοδοτήσεις (*advisory opinions*) βάσει του άρθρου 64 της ΑΣΔΑ. Η συγκεκριμένη δε αρμοδιότητα δεν περιορίζεται στην ΑΣΔΑ, αλλά εφαρμόζεται και σε άλλες συμβάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων του ΟΑΣ και του ΟΗΕ οι οποίες αφορούν κράτη μέλη

του ΟΑΣ (σύμφωνα με τη περίφημη γνωμοδότηση του 1982 σχετικά με «άλλες συνθήκες»). Ορισμένες ειδικές γνωμοδοτήσεις συλλέγονται επίσης μετά από αίτηση της Διαμερικανικής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ενώ και τα κράτη μέλη του ΟΑΣ ενδέχεται να ζητήσουν από το Δικαστήριο την παροχή γνωμοδότησης σε ότι αφορά την συμβατότητα των εσωτερικών τους νόμων με τις διεθνείς συνθήκες ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Εν κατακλείδι, κρίνεται σκόπιμο να διατυπωθούν ορισμένες συμπερασματικές κρίσεις. *Είναι αλήθεια ότι το σύστημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του ΟΑΣ δεν έχει ακόμη ικανοποιήσει όλες τις προσδοκίες.* Στην Ευρώπη, σχεδόν όλοι όσοι ισχυρίζονται ότι έχουν καταστεί θύματα παραβίασης των πολιτικών και πολιτειακών τους δικαιωμάτων μπορούν να θέσουν το ζήτημα ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου του Στρασβούργου αν προηγουμένως έχουν εξαντλήσει όλα τα εσωτερικά ένδικα μέσα. Το ΕυρΔΔΑ διαχειρίζεται περίπου 10.000 ατομικές προσφυγές τον χρόνο. Στην Αμερική, από την άλλη μεριά, το συγκεκριμένο δικαστικό σύστημα παρακολούθησης παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν έχει τεθεί σε ισχύ αν και έχουν περάσει περισσότερα από 30 χρόνια μετά την υιοθέτηση της Αμερικανικής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και περισσότερα από 20 χρόνια μετά την εγκαθίδρυση του Αμερικανικού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Μόνο 24 από τα 35 κράτη μέλη του ΟΑΣ έχουν επικυρώσει την ΑΣΔΑ, ενώ ορισμένα μεγαλύτερα κράτη όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες και ο Καναδάς απέφυγαν την διεθνή επίβλεψη υπό τον συμβατικό μηχανισμό.⁸⁴

Επιπλέον, μόνο 22 κράτη μέλη της ΑΣΔΑ έχουν αναγνωρίσει την δικαιοδοσία του Δικαστηρίου, ενώ το Περού απέσυρε, έστω και προσωρινά (1999–2001) την προαιρετική του διακήρυξη σύμφωνα με το άρθρο 62 της ΑΣΔΑ λόγω του αυξανόμενου αριθμού καταδικαστικών αποφάσεων εις βάρος του από το Δικαστήριο. Τρίτον, μόνο τα κράτη τα οποία δέχτηκαν ατομικές προσφυγές και η Επιτροπή έχουν το δικαίωμα να αναφέρουν την υπόθεση στο Δικαστήριο. Τέταρτον, η ΑΣΔΑ, σε αντίθεση με την ΕυρΣΔΑ, η οποία προβλέπει διαβουλεύσεις της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για την επίβλεψη της εσωτερικής εφαρμογής της απόφασης του Δικαστηρίου, δεν προβλέπει έναν ξεχωριστό μηχανισμό εκτέλεσης, γεγονός που δεν έχει συμβάλει στην περαιτέρω αποτελεσματικότητα του

⁸⁴ Βλ. Μ. Jo Pasqualussi, *The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights*, Cambridge: Cambridge University Press 2003, σ.σ. 340-341.

συστήματος συνολικά. Για όλους τους παραπάνω λόγους, το αμερικανικό σύστημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων χρειάζεται ενδυνάμωση.⁸⁵ Το ίδιο συνέβαινε και με το Συμβούλιο της Ευρώπης πριν υιοθετήσει το 1998, το 11^ο Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο του ECHR και εγκαθιδρύσει ένα μόνιμο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου το οποίο συγκροτείται από επαγγελματίες δικαστές.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, όλα τα κράτη μέλη του ΟΑΣ θα πρέπει να επιδείξουν την πολιτική βούληση που απαιτείται, να αναγνωρίσουν την ΑΣΔΑ ως δεσμευτική και να αποδεχτούν την δικαιοδοσία του Αμερικανικού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Αν ο Καναδάς και οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν προτίθενται να πραγματοποιήσουν τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις, τότε τα κράτη της Λατινικής Αμερικής τουλάχιστον και οι πολίτες τους οι οποίοι έχουν υποφέρει από σοβαρές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά το παρελθόν θα μπορούσαν να το πράξουν.

Αξιοσημείωτο είναι εξάλλου ότι η Ευρώπη κατόρθωσε να εγκαθιδρύσει ένα Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου μετά την λήξη του Ψυχρού Πολέμου λόγω της υποστήριξης των κρατών και των ατόμων που είχαν υποφέρει από σοβαρές και συστηματικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων οι οποίες διεπράχθησαν από κομμουνιστικά καθεστώτα. Στα πλαίσια του ΟΑΣ, ένα πρώτο μικρό βήμα προς την ίδια κατεύθυνση ήταν η υιοθέτηση νέων Διαδικαστικών Κανόνων (*Rules of Procedure*) από την Διαμερικανική Επιτροπή, οι οποίοι τέθηκαν σε ισχύ την 1^η Μαΐου του 2001. Σύμφωνα με την διαδικασία αυτή οι αιτούντες έχουν το δικαίωμα να ζητήσουν από την Επιτροπή, σε περίπτωση κατά την οποία έχει προκύψει κάποια παραβίαση, να αναφέρει υποθέσεις τους ενώπιον του Δικαστηρίου. Η Επιτροπή μάλιστα υποχρεούται, εξ αρχής, να εφαρμόσει το αίτημα εκτός και αν η πλειοψηφία των μελών της το απορρίψει με κάποια βάσιμη δικαιολογία.

Η μεταρρύθμιση μπορεί να μην είναι ιδιαίτερα μεγάλη, αλλά είναι ενθαρρυντικό ότι προσομοιάζει με ορισμένες μικρότερες μεταρρυθμίσεις της ΕυρΣΔΑ όπως το 9^ο Πρόσθετο Πρωτόκολλο το οποίο υιοθετήθηκε το 1990. Το πρόσθετο αυτό πρωτόκολλο δεν εφαρμόστηκε ποτέ διότι υπερκαλύφθηκε από μία πολύ μεγαλύτερη μεταρρύθμιση του 11^{ου} Πρόσθετου

⁸⁵ Ibid, σ.σ. 342-349.

Πρωτοκόλλου. Ίσως λοιπόν, η συγκεκριμένη προσπάθεια αναπροσαρμογής του συστήματος προστασίας της ΑΣΔΑ να τύχει ανάλογης μείρας.

III. ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ (ΟΑΥ) / ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΝΩΣΗ (ΑΥ)

III.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η ίδρυση της Παναμερικανικής Ένωσης και ο διάδοχος της οργανισμός, ο ΟΑΚ, με έδρα την Ουάσινγκτον, καθοδηγήθηκε κυρίως από τα συμφέροντα των Ηνωμένων Πολιτειών. Από την άλλη μεριά, ο Οργανισμός Αφρικανικής Ενότητας (ΟΑΥ) και ο διάδοχός του οργανισμός, η Αφρικανική Ένωση, είναι εν πολλοίς ένας μετα-αποικιακός οργανισμός. Ιδρύθηκε το 1963 για να υποστηρίξει την panaφρικανική ενότητα και να αγωνιστεί για την πλήρη κατάργηση της αποικιοκρατίας. Τα μέλη του περιλαμβάνουν όλα τα αφρικανικά κράτη με εξαίρεση το Βασίλειο του Μαρόκου, το οποίο αποκλείστηκε λόγω του ανταρτοπόλεμου στη Δυτική Σαχάρα.

Σε μια προσπάθεια να επιτύχει μεγαλύτερη ενότητα και αλληλεγγύη ανάμεσα στα αφρικανικά κράτη και τους λαούς, ο ΟΑΕ μετατράπηκε πρόσφατα, με πρωτοβουλία της Λιβύης, σε Αφρικανική Ένωση κατά το πρότυπο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι ωθούμενες ωστόσο κοινωνικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις δεν μπόρεσαν να βελτιώσουν το αρκετά ολιγαρχές σύστημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην περιοχή.

Παρόλο τώρα που κατά την εποχή την οποία ιδρύθηκε, ο ΟΑΕ, έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην καταπολέμηση της αποικιοκρατίας, του ρατσισμού και του απαρχαίντ, στον Καταστατικό του Χάρτη δε γίνεται ουδεμία αναφορά στα ανθρώπινα δικαιώματα. Το γεγονός αυτό οφείλεται κυρίως στο ότι εκείνη τη χρονική στιγμή οι πολιτικοί ιθύνοντες στην Αφρική ανησυχούσαν περισσότερο μήπως οι λαοί τους δεν εξασφάλιζαν το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης από τις ευρωπαϊκές αποικιοκρατικές δυνάμεις. Υπό αυτό το πρίσμα, δεν ήταν διατεθειμένοι να διεκδικήσουν κάτι άλλο πέραν της πολιτικής ανεξαρτησίας. Δεν μπόρεσαν συνεπώς να εξασφαλίζουν στους λαούς τους το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης έναντι των νέων αφρικανικών κρατών (όπως απέδειξε, με την πιο απίστευτη αγριότητα, ο πόλεμος της Biafra στη Νιγηρία), ούτε επέτρεψαν στους πολίτες των νέων αυτών κρατών να αποκτήσουν κάποια ατομικά δικαιώματα την εφαρμογή των οποίων θα μπορούσαν να αναλάβουν περιφερειακά όργανα ελέγχου.

Αντίθετα, πίστεψαν ότι καταργώντας την αποικιοκρατία και το απαρχαίντ θα ήταν σε θέση να εγγυηθούν επίσης αυτομάτως τα ατομικά ανθρώπινα δικαιώματα. Έπρεπε να λάβουν χώρα οι

πιο σοβαρές και συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως εκείνες που διαπράχθηκαν από τα στυγερά καθεστώτα του *Idi Amin* στην Ουγκάντα και του «Αυτοκράτορα» *Bokassa* στην Κεντρική Αφρική, για να πεισθούν οι Αφρικανοί ηγέτες ότι οι σκέψεις αυτές ήταν τελικώς εσφαλμένες.

Σε άλλα αφρικανικά κράτη επίσης, όπως το Ζαίρ του *Mobuto*, τη Γουινέα, την Ισημερινή Γουινέα, τη Μαυριτανία και το Τσάντ, τα ανθρωπίνια δικαιώματα παραβιάστηκαν συστηματικά για πολλές δεκαετίες. Μέσα σε αυτό το κλίμα και με πρωτοβουλία αρκετών θρυλικών ηγετών, όπως ο *Julius Nyerere* (Τανζανία) και ο *Leopold Senghor* (Σενεγάλη), υιοθετήθηκε το 1981 στην Μπαντζούλ ο *Αφρικανικός Χάρτης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών (African Charter on Human and Peoples' Rights)*. Ο Χάρτης της Μπαντζούλ τέθηκε σε ισχύ το 1986 και επικυρώθηκε σύντομα από όλα τα κράτη μέλη του ΟΑΕ.

Παρόλο τώρα που ο κατάλογος των υποχρεώσεων, οι οποίες αναγράφονται στα άρθρα 27, 28 και 29, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που αφορούν την ανάγκη σεβασμού από τους πολίτες της ασφάλειας του κράτους και της διατήρησης της ακεραιότητας της χώρας, δύναται να γίνει αντικείμενο κατάχρησης από τις κυβερνήσεις, δίνει προτεραιότητα στην κοινωνία και όχι στο άτομο, κάτι το οποίο παρατηρείται συχνά σε αφρικανικές κοινωνίες καθώς επίσης και στον τρόπο με τον οποίον η ήπειρος αυτή αντιλαμβάνεται τα ανθρωπίνια δικαιώματα.

Αναλυτικότερα, ο Αφρικανικός Χάρτης, όπως υποδηλώνει και η ονομασία του, περιλαμβάνει ατομικά πολιτικά, πολιτειακά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, καθώς επίσης και μία σειρά συλλογικών δικαιωμάτων των λαών όπως το δικαίωμα της ισότητας, της αυτοδιάθεσης, της ανάπτυξης, της ειρήνης και των ικανοποιητικών συνθηκών διαβίωσης, με λίγα λόγια τα «δικαιώματα αλληλεγγύης» της αποκαλούμενης «τρίτης γενιάς».⁸⁶ Με εξαίρεση μάλιστα το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών, το οποίο περιλαμβάνεται επίσης στο άρθρο 1 των δύο Συμφώνων των ΗΕ, ο Χάρτης της Μπαντζούλ είναι η μοναδική διεθνής συνθήκη που συγκεντρώνει όλα τα δικαιώματα αλληλεγγύης των λαών. Επιπλέον, ο Χάρτης, όπως και η Αμερικανική Διακήρυξη Δικαιωμάτων και Καθηκόντων του Ανθρώπου, περιλαμβάνει μία σειρά

⁸⁶ Βλ. F. Ouguergouz, *The African Charter on Human and Peoples' Rights: A Comprehensive Agenda for Human Dignity and Sustainable Democracy in Africa*, The Hague: 2003.

υποχρεώσεων του ατόμου προς την κοινότητα, καθώς επίσης και ορισμένες αφρικανικές αξίες όπως η αλληλεγγύη και ο σεβασμός στα πλαίσια της οικογένειας και προς άλλες κοινότητες, («εκτεταμένη οικογένεια», φατρία, φυλή,) το δικαίωμα στην εργασία, τη καταβολή των φόρων, τη διατήρηση και την ενδυνάμωση «των θετικών αφρικανικών πολιτιστικών αξιών στις σχέσεις του με άλλα μέλη της κοινωνίας, σε πνεύμα ανεκτικότητας, διαλόγου και συνδιαλλαγής».

Εκτός από τον Χάρτη της Μπαντζούλ, δύο πρόσθετες συμβάσεις είναι αξίες αναφοράς στο πλαίσιο αυτό. Η μία είναι η Σύμβαση του ΟΑΕ του 1969 για τη ρύθμιση των Ειδικών Χαρακτηριστικών των Προσφυγικών Προβλημάτων στην Αφρική (1969 ΟΑΥ Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa) που περιλαμβάνει ένα ευρύτερο πεδίο εφαρμογής σε ότι αφορά τον ορισμό του «πρόσφυγα» από τα περιοριστικά όρια της Σύμβασης των ΗΕ για τους Πρόσφυγες (UN Refugee Convention) η συμπερίληψη των οποίων ικανοποιούσε την ευρωπαϊκή πολιτική για τους πρόσφυγες. Συμπληρωματικά δε με τα άτομα που διώκονται, η Αφρικανική Σύμβαση επεκτείνει την προστασία και σε άτομα τα οποία αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη χώρα τους λόγω πολέμου, εμφύλιων συγκρούσεων και άλλων ενόπλων εχθροπραξιών ή αναταραχών.

Παράλληλα, το 1990, υιοθετήθηκε ο Αφρικανικός Χάρτης για τα Δικαιώματα και την Ευημερία του Παιδιού (African Charter on the Rights and Welfare of the Child), που έχει επικυρωθεί από 38 αφρικανικά κράτη και περιέχει έναν πλήρη κατάλογο δικαιωμάτων των παιδιών, ο οποίος σε πολλά σημεία είναι εκτενέστερος από εκείνον της Σύμβασης των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Επίσης, το Σεπτέμβριο του 2003 ενσωματώθηκε στον Χάρτη, έπειτα από διαβουλεύσεις πολλών ετών, ένα Πρωτόκολλο για τα Δικαιώματα των Γυναικών στην Αφρική το οποίο, προβλέπει, μεταξύ άλλων, τη δυνατότητα λήψης μέτρων έναντι των διακρίσεων και της βίας κατά των γυναικών, κατά των επιζήμιων πρακτικών, καθώς επίσης και ισότιμα δικαιώματα σχετικά με την πολιτική συμμετοχή, την περιουσία, το δικαίωμα στην κληρονομικότητα, το γάμο, το διαζύγιο και τα δικαιώματα των γυναικών στα πλαίσια του οικογενειακού προγραμματισμού και της αναπαραγωγής.

Τέλος, κρίνεται σκόπιμο να υπογραμμισθεί ότι, με την πάροδο των ετών και την αλλαγή της νοοτροπίας στις ηγεσίες πολλών αφρικανικών κρατών, το πολιτικό γόητρο του ΟΑΕ αρχίζει να αναβαθμίζεται. Έτσι ερμηνεύται η αποστολή παρατηρητών του Οργανισμού για τη διεξαγωγή

εκλογών σε διάφορα αφρικανικά κράτη τα τελευταία χρόνια, αλλά και η εντονότερη ανάμειξη του σε ζητήματα ασφάλειας, όπως π.χ., με τη συγκρότηση Στρατιωτικής Ομάδας Παρατηρητών (1990-1991) και Ουδέτερων Στρατιωτικών Ομάδων Παρατηρητών (1991-1993) για την κρίση της Ρουάντα. Στο ίδιο πνεύμα εντάσσεται και η θεσμοθέτηση του *Μηχανισμού για την Πρόληψη, Διαχείριση και Επίλυση Συγκρούσεων* κατά τη Σύνοδο Κορυφής του Οργανισμού το 1993 στο Κάιρο. Πρόκειται για ένα ειδικό θεσμικό πλαίσιο, συγκροτούμενο από το Κεντρικό Όργανο – το οποίο απαρτίζεται από 15 κράτη-μέλη που εκλέγονται σε ετήσια βάση – και το Ταμείο Ειρήνης, το οποίο υποστηρίζει το ειρηνευτικό έργο του Τμήματος Διαχείρισης Κρίσεων του Οργανισμού. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι χάρη στο Μηχανισμό αυτό, έχουν πραγματοποιηθεί ήδη Αποστολές Παρατηρητών στο Μπουρούντι (1993-1996) και στις Κομόρες Νήσους (1997-1999).⁸⁷

⁸⁷ Π. Νάσκου - Περγάκη, ο.π., σ.σ. 434-435. Πρόσφατα επίσης, και συγκεκριμένα στις 12 Μαΐου 2005 που ασχολήθηκε με την κατάσταση στο Σουδάν το ΣΑ του ΟΗΕ χαιρέτισε την απόφαση της Αφρικανικής Ένωσης να αυξήσει τη δύναμή της – την επονομαζόμενη AMIS - από 2.500 περίπου άτομα προσωπικό που είναι σήμερα σε 7.500 περίπου μέχρι τα τέλη του έτους, καθώς, η απόφαση αυτή θα συμβάλει στη βελτίωση της κατάσταση ασφαλείας στο Νταρφούρ, με ευεργετικές, συνέπειες και στην αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης. Η διεθνής Κοινότητα έχει μάλιστα για το λόγο αυτό εκφράσει σε διάφορα διεθνή fora (Ευρωπαϊκή Ένωση, NATO) την πρόθεσή της να υποστηρίξει τις προσπάθειες της Αφρικανικής Ένωσης. Βλ. τη σχετική απόφαση της 28ης Απριλίου 2005 της Αφρικανικής Ένωσης στην ιστοσελίδα http://www.africa-union.org/News_Events/Communiqués/PSC%2028e%20Reunion%20%2028avr05%20eng.doc (πρόσβαση στις 08/12/05) καθώς και την αντίστοιχη Δήλωση της Προεδρίας του ΣΑ στην ιστοσελίδα <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/342/50/PDF/N0534250.pdf?OpenElement> (πρόσβαση στις 08/12/05). Για συμπληρωματικό πληροφοριακό υλικό αναφορικά με την Αποστολή της Αφρικανικής Ένωσης στο Σουδάν (AMIS) βλ. επίσης στην ιστοσελίδα <http://www.africa-union.org/DARFUR/homedar.htm>.

III.2. Η Αφρικανική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών (ACHPR)

Οι διεθνείς διαδικασίες *monitoring* είναι πολύ λιγότερο καινοτόμες από τον βασικό πυρήνα του Χάρτη της Μπαντζούλ.⁸⁸ Αποκαλύπτουν μάλιστα τον άκαμπτο σκεπτικισμό των Αφρικανών πολιτικών ως προς το σύστημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων το οποίο παραβιάζει τα όρια της εξουσίας τους.

Ειδικότερα, ενώ η Αφρικανική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και των Λαών με έδρα τη Μπαντζούλ (Γκάμπια) είναι επιφορτισμένη με μια σειρά από αρμοδιότητες⁸⁹, οι διαδικασίες *monitoring*, όπως η υποβολή εκθέσεων και οι διαδικασίες διακρατικών και ατομικών προσφυγών υπολείπονται αποτελεσματικότητας σε σχέση με τις αντίστοιχες των άλλων συμβάσεων σε οικουμενικό και περιφερειακό επίπεδο.

Το φαινόμενο αυτό είναι πιο εμφανές στην διαδικασία των ατομικών κοινοποιήσεων σύμφωνα με το άρθρο 55, η οποία προσομοιάζει περισσότερο με την διαδικασία 1503 ενώπιον της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου των ΗΕ παρά με μία διαδικασία ελέγχου εφαρμογής της συνθήκης.

Εκτός τώρα από τα θύματα των παραβιάσεων, αξιοσημείωτο είναι ότι και οι ΜΚΟ ή άλλα άτομα και ομάδες ατόμων έχουν δικαίωμα να υποβάλλουν κοινοποιήσεις καθιστώντας την διαδικασία μια *action popularis*. Ωστόσο, τέτοιες καταγγελίες, πραγματοποιούνται μόνο στην περίπτωση κατά την οποία η πλειοψηφία της Επιτροπής λάβει αντίστοιχη απόφαση, πράγμα που σημαίνει ότι τα θύματα δεν έχουν κανένα διαδικαστικό δικαίωμα προκειμένου το αίτημα τους να ληφθεί υπόψη από την Επιτροπή.

Παράλληλα, αν μια καταγγελία έχει αναγνωριστεί και κηρυχθεί παραδεκτή θα πρέπει, για να αναλυθεί πιο διεξοδικά, να αποτελεί τμήμα ενός συστηματικού σχεδίου μαζικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Κατά συνέπεια, μεμονωμένες ατομικές υποθέσεις, ανεξάρτητα από το πόσο σοβαρές είναι, δεν εξετάζονται ποτέ.

⁸⁸ Βλ. αναλυτικά, E. Ankumah, *The African Commission on Human and Peoples' Rights: Practice and Procedures*, The Hague: 1996.

⁸⁹ Βλ. σχετικά, R. P. Baehr, *The role of human rights in foreign policy*, London: MacMillan Press 1996, σ.σ. 77-78.

Οι καταγγελίες επίσης για τις οποίες η Επιτροπή βρίσκει ότι «αποκαλύπτουν την ύπαρξη μίας σειράς σοβαρών ή μαζικών παραβιάσεων των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των λαών» (άρθρο 58(1)), θα πρέπει να τίθενται ενώπιον της Συνέλευσης των Αρχηγών Κρατών και Κυβερνήσεων, (εφεξής Συνέλευση) που αποτελεί ένα καθαρά πολιτικό όργανο.

Εν συνεχεία, η Επιτροπή έχει δικαίωμα να αναλάβει την πραγματοποίηση μίας διεξοδικής μελέτης των συγκεκριμένων υποθέσεων και να προετοιμάσει μία επιτόπια αναφορά με συστάσεις αν κάτι τέτοιο ζητηθεί από το ύπατο πολιτικό όργανο της Αφρικανικής Ένωσης (άρθρο 58(2)). Τέλος, η όλη διαδικασία είναι αυστηρά εμπιστευτική, ενώ ακόμα και η έκδοση της αναφοράς της Επιτροπής εξαρτάται από σχετική απόφαση της Συνέλευσης.

Επί της ουσίας δηλαδή, η Επιτροπή δίνει προτεραιότητα στην εξασφάλιση ενός φιλικού διακανονισμού. Τα τελευταία χρόνια μάλιστα, υπό την πίεση των ΜΚΟ, που έχουν καταθέσει τις περισσότερες προσφυγές βάσει του άρθρου 55, η Επιτροπή έχει ενισχύσει τις προσπάθειές της για την εξέταση ατομικών υποθέσεων, τον εντοπισμό εκείνων οι οποίες αποκαλύπτουν την ύπαρξη μίας σειράς μαζικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και την κινητοποίηση της Συνέλευσης ως προς τα συγκεκριμένα συστηματικά σχέδια, όπως στις υποθέσεις κατά της Νιγηρίας (υπόθεση των Ογκόνι), του Μαλάουι, και της Λαϊκής Δημοκρατίας του Κονγκό (Ζαϊρ).

Υπό το φως δε της αφρικανικής παράδοσης περί διαλόγου, διαβούλευσης και διαμεσολάβησης, δεν είναι περίεργο που οι διαδικασίες των ατομικών και διακρατικών προσφυγών σχεδιάζονται πρωταρχικά για την εξασφάλιση ενός φιλικού διακανονισμού και όχι για την διενέργεια μίας δικαστικής έρευνας και την λήψη μιας δικαστικής απόφασης. Ακόμη και το άρθρο 46 του Χάρτη της Μπαντζούλ ενθαρρύνει τη διευθέτηση μιας διακρατικής διένεξης για ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων χωρίς την οποιαδήποτε ανάμειξη της Επιτροπής. Ωστόσο, σύμφωνα με το άρθρο 49, κάθε κράτος μέρος δύναται να αποφασίσει να αναφέρει μια διακρατική προσφυγή απευθείας στην Επιτροπή. Σε αντίθεση μάλιστα με τα ΗΕ και τις Διαμερικανικές διαδικασίες, όπου δεν κατέφυγε ποτέ κανένα κράτος, η Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, κατέθεσε μια προσφυγή κατά της Ρουάντα, του Μπουρούντι και της Ουγκάντα, η οποία εκκρεμεί σήμερα ενώπιον της Επιτροπής.

Συμπληρωματικά τώρα με τις διαδικασίες προσφυγών, η Επιτροπή επικεντρώνεται και σε γενικότερης φύσεως δραστηριότητες, όπως η οργάνωση σεμιναρίων και διασκέψεων, η προώθηση συνεργασίας με ΜΚΟ και εθνικές επιτροπές ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η εξέταση κρατικών αναφορών. Στη τελευταία περίπτωση, το άρθρο 62 του Χάρτη της Μπαντζούλ απαιτεί από τα κράτη-μέρη να υποβάλλουν, κάθε δύο χρόνια, μια αναφορά σχετικά με τα νομοθετικά και άλλα μέτρα τα οποία έχουν λάβει προς εφαρμογή των δικαιωμάτων και ελευθεριών που αναγνωρίζει και εγγυάται ο Χάρτης.⁹⁰

⁹⁰ Για την εξέταση κρατικών αναφορών από την ΑΕΔΑΑ βλ. E. Malcolm – M. Rachel, 'The Special Rapporteurs in the African System', στο E. Malcolm – M. Rachel (ed.), *The African Charter on Human and Peoples' Rights*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002, σ.σ. 280-281 και G. Naldi, 'Future Trends in Human Rights in Africa', στο E. Malcolm – M. Rachel (ed.), *op.cit.*, σ.σ. 5-7.

III.3 Το Αφρικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών

Καθώς τώρα ο Χάρτης της Μπαντζούλ δεν προβλέπει τη δημιουργία δικαστηρίου παρά μόνο μια διαδικασία φιλικού διακανονισμού και αναφορών ενώπιον της Συνέλευσης του ΟΑΕ, ένα Πρόσθετο Πρωτόκολλο στον Χάρτη για την εγκαθίδρυση του Αφρικανικού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών (African Court on Human and Peoples' Rights) υπογράφηκε το 1997, αλλά μολονότι τέθηκε σε ισχύ το 2004 το δικαστήριο δεν έχει ακόμα λειτουργήσει.

Το ζήτημα του δικαστικού οργάνου για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Αφρική έχει γίνει ακόμη πιο περίπλοκο μετά την απόφαση της Συνέλευσης της Αφρικανικής Ένωσης τον Ιούλιο του 2004 να συγχωνευθούν το ΑΔΔΑΛ με το νέο Δικαστήριο της Αφρικανικής Ένωσης με αποτέλεσμα να μη λειτουργεί κανένα από τα δύο μέχρι σήμερα. Υπάρχει βέβαια η περιορισμένη δυνατότητα άλλων δικαστικών οργάνων σε υποπεριφερειακό επίπεδο να ασχοληθούν δευτερευόντως με τις διαστάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων μιας διεθνούς διαφοράς, όπως προβλέπει για παράδειγμα το άρθρο 3 παρ. 5 της ιδρυτικής συνθήκης του Δικαστηρίου της Αφρικανικής Οικονομικής Κοινότητας.⁹¹ Η ίδια πάντως η Αφρικανική Επιτροπή πιέζει για τη λειτουργία του ΑΔΔΑΛ, όπως μαρτυρεί μεταξύ άλλων η Απόφαση 76(XXXVII) της 11^{ης} Μαΐου του 2005 που απευθύνεται στη Συνέλευση και καλεί τα κράτη μέλη να αναλάβουν τις ευθύνες τους λαμβάνοντας τα κατάλληλα μέτρα για την ενεργοποίηση του δικαστηρίου.⁹²

Η λειτουργία εξάλλου του Αφρικανικού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών, αναμένεται να συμβάλει στην ουσιαστική βελτίωση της διαδικασίας *monitoring*. Για να συμβεί όμως αυτό τα κράτη-μέλη, η Αφρικανική Ένωση και η διεθνής κοινότητα θα πρέπει να χορηγήσουν μεγαλύτερη οικονομική βοήθεια από εκείνη των προηγούμενων ετών.⁹³

⁹¹ G. Naldi, *op.cit.*, σελ. 13.

⁹² Βλ. τη σχετική Απόφαση της Αφρικανικής Επιτροπής στην ιστοσελίδα http://www.achpr.org/english/resolutions/resolutions81_en.html (πρόσβαση στις 09/12/05).

⁹³ Βλ. J. N. Udombana, 'Toward the African Court on Human and Peoples' Rights: Better Late than Never', *Yale Human Rights and Development Law Journal*, vol. 3 (2000), σελ. 73.

IV. ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ (OSCE)

IV.1. Η Τελική Πράξη του Ελσίνκι (1975)

Η Διάσκεψη για την Ασφάλεια και την Συνεργασία στην Ευρώπη (CSCE) είχε σταδιακά αναπτυχθεί κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και έδρασε ως καταλύτης της πτώσης των σοσιαλιστικών καθεστώτων στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Η Σοβιετική Ένωση και οι σύμμαχοί της στην Πράξη της Βαρσοβίας ενδιαφέρονταν για αυτήν την θεσμική μορφή συνεργασίας με την Δύση για δύο κυρίως λόγους: ο ένας ήταν η διατήρηση της εξοπλιστικής ανταγωνιστικότητας με το NATO σε χαμηλούς ρυθμούς και η *de facto* πολιτική τάξη της μεταπολεμικής Ευρώπης η οποία συμφωνούσε τόσο με τις πολιτικές ρυθμίσεις, όσο και με το διεθνές δίκαιο (όπως π.χ. τα σύνορα τα οποία διαίρεσαν την Ευρώπη σε Ανατολή και Δύση, τα οποία δεν είχαν καθοριστεί σωστά σε καμία συνθήκη ειρήνης). Οι Ηνωμένες Πολιτείες και οι Ευρωπαίοι σύμμαχοί τους στο NATO (από την δική τους φυσικά πλευρά) θέλησαν να συνεργαστούν με τα κομμουνιστικά κράτη σε διάφορους τομείς, συμπεριλαμβανομένων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των ανθρωπιστικών ζητημάτων (επανάσταση της οικογένειας, προγράμματα ανταλλαγών για νεαρά άτομα, πολιτιστικές επαφές, κ.λπ.) με αντάλλαγμα την εγκαθίδρυση πολιτικής αφοπλισμού και την πραγματική αναγνώριση του status quo στην Ευρώπη. Οι ουδέτερες και οι αδέσμευτες χώρες (*neutral and non-aligned countries*) χώρες συνέβαλλαν σημαντικά στην πρόοδο της αμοιβαίας αναγνώρισης και ύφεσης (*détente*). Λόγω της στενής της σχέσης με την Κίνα, η Αλβανία ήταν η μόνη κυρίαρχη ευρωπαϊκή χώρα η οποία δεν περιλήφθηκε στην διαδικασία της ΔΑΣΕ, ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες και ο Καναδάς δημιούργησαν το μη ευρωπαϊκό τμήμα της διαδικασίας.

Η ιστορική *Τελική Πράξη του Ελσίνκι (Helsinki Final Act)* του 1975 ήταν θεμελιακής σημασίας για την υιοθέτηση δεσμεύσεων, γνωστές κοινώς ως τα 3 «κάνιστρα» (*'baskets'*) της διαδικασίας του Ελσίνκι. Δέκα Αρχές και στρατιωτική ασφάλεια (1^ο κάνιστρο), οικονομία, περιβάλλον και τεχνολογία (2^ο κάνιστρο) και ανθρωπίνες επαφές και άλλα ανθρωπιστικά θέματα (3^ο κάνιστρο). Από πλευράς ουσίας η κύρια αρχικά κανονιστική (*normative*) προσφορά της ΔΑΣΕ υπήρξε στα πλαίσια του 1^{ου} και 3^{ου} κάνιστρου, δηλαδή οι Δέκα Αρχές, η στρατιωτική ασφάλεια κι η ανθρώπινη διάσταση. Οι Δέκα Αρχές της *Τελικής Πράξης του Ελσίνκι* είναι οι εξής: κυριαρχική ισότητα, σεβασμός των συμφωνιών προς την κυριαρχία δικαιωμάτων (1^η Αρχή), αποχή από την

απειλή ή τη χρήση βίας (2^η Αρχή), απαραβίαστο των συνόρων (4^η Αρχή), ειρηνική επίλυση των διαφορών (5^η Αρχή), μη ανάμειξη στις εσωτερικές υποθέσεις (6^η Αρχή), σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών (7^η Αρχή), ισότητα δικαιωμάτων των λαών και δικαιωμάτων στην αυτοδιάθεση (8^η Αρχή), συνεργασία μεταξύ των κρατών (9^η Αρχή), εκπλήρωση καλή τη πίστει, των υποχρεώσεων των αναληφθεισών σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο (10^η Αρχή).⁹⁴ Από τις ανωτέρω αρχές αυτή που κυρίως παρουσίασε ουσιαστική εξέλιξη και ενδυνάμωση μετά την υιοθέτηση της *Τελικής Πράξης του Ελσίνκι* ήταν η 7^η αρχή, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η οποία αποτέλεσε και τον πυρήνα του τρίτου (ανθρωπιστικού) κανίστρου. Βάσει αυτού του κανίστρου, σχεδόν όλες οι χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης άρχισαν να εγκαθιδρύουν τις «Επιτροπές του Ελσίνκι» και ορισμένους μη κυβερνητικούς οργανισμούς μετά το 1975 (όπως την «Χάρτα του '77» στην Τσεχοσλοβακία ή το '*Solidarnosc*' στην Πολωνία). Απαίτησαν την παρακολούθηση των υποχρεώσεων της ΔΑΣΕ σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα και σύντομα αποτέλεσαν τον πυρήνα της κοινωνίας των πολιτών η οποία προκάλεσε τις «βελούδινες επαναστάσεις» ('*velvet revolutions*') του 1989. Η ΔΑΣΕ αποτέλεσε τον καταλύτη στην λειτουργία αυτής της ιστορικής διαδικασίας αφού νομιμοποιούσε τις απαιτήσεις της παρακολούθησης εφαρμογής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και βοηθούσε ενεργά τους οργανισμούς της κοινωνίας των πολιτών οι οποίοι ασχολούνταν με τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Αρχικά, η ΔΑΣΕ ήταν κάτι περισσότερο από μία χαλαρά οργανωμένη συνδιάσκεψη, η οποία παρήγαγε ένα τελικό κείμενο με όλα τα κράτη να συμφωνούν για το πού και πότε θα πραγματοποιηθεί η εκάστοτε συνάντηση. Λόγω των έντονων εντάσεων οι οποίες προκλήθηκαν από την σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν, το στρατιωτικό καθεστώς στην Πολωνία και οι εξοπλιστικές πολιτικές του ΝΑΤΟ, δεν παρατηρήθηκε κάποια πρόοδος τα πρώτα χρόνια. Η δεύτερη συνάντηση στην Μαδρίτη (από το 1980 ως το 1983) προσέγγισε πολλές φορές την αποτυχία.

Η πρώτη πραγματική αλλαγή πραγματοποιήθηκε όταν ο *Michael Gorbachev*, ο τότε πρόεδρος της Σοβιετικής Ένωσης, εισήγαγε τις μεταρρυθμίσεις του ('*glasnost*': διαφάνεια, '*perestroika*':

⁹⁴ Για τη διαμόρφωση των Δέκα Αρχών της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι βλ. Α. Heraclides, *Security and Cooperation in Europe: The Human Dimension, 1972-1992*, London: Frank Cass 1993, σ.σ. 21-32.

κοινωνικός μετασχηματισμός), και το σοσιαλιστικό στρατόπεδο χωρίστηκε στα 3 κατά την τρίτη follow-up Συνάντηση της ΔΑΣΕ στην Βιέννη (από το 1986 ως το 1989). Το αποτέλεσμα ήταν ο διαχωρισμός ανάμεσα σε μία ομάδα αναδιαρθρωμένων κρατών (Πολωνία, Ουγγαρία, Σοβιετική Ένωση και σε κάποιο βαθμό η Γιουγκοσλαβία ως αδέσμευτη χώρα), μία ομάδα κρατών απρόθυμων να πραγματοποιήσουν μεταρρυθμίσεις (Ανατολική Γερμανία, Τσεχοσλοβακία και Βουλγαρία) και την Ρουμανία η οποία κάτω υπό το καθεστώς *Ceauscescu* είχε γίνει μία εξωτερική πηγή απειλής για τις συνδιασκέψεις συμφωνιών της Βιέννης. Παρά το συγκεκριμένο σχίσμα στο κομμουνιστικό μπλόκ, ή και εξαιτίας αυτού, τα κράτη της Δύσης πέτυχαν την μετατροπή του *Καταληκτικού Κειμένου της Βιέννης (Vienna Concluding Document)* της 15^{ης} Ιανουαρίου του 1989 σε ακρογωνιαίο λίθο της διπλωματίας. Το Τελικό Κείμενο της Βιέννης χρησίμευσε για την πραγματοποίηση μελλοντικών επαναστάσεων, ειδικά στην Ανατολική Γερμανία, την Τσεχοσλοβακία, την Βουλγαρία και την Ρουμανία, οι οποίες τελικά θα έφεραν τον «πραγματικό σοσιαλισμό» στην Ευρώπη, εξαιτίας της κατάρρευσης του Σιδηρού Παραπετάσματος η οποία προκάλεσε το τέλος του Ψυχρού Πολέμου.

Η ανάγκη ικανοποίησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ήταν πολύ σημαντική σε αυτές τις «βελοούδινες επαναστάσεις», ενώ πολλοί ηγέτες τους, όπως ο *Lech Walesa* στην Πολωνία και ο *Vaclav Havel* στην Τσεχοσλοβακία ήταν σημαντικοί παράγοντες της «κίνησης του Ελσίνκι».

IV.2. Μηχανισμοί Ανθρώπινης Διάστασης

Ο Μηχανισμός και η Διάσκεψη για την Ανθρώπινη Διάσταση (*Human Dimension Mechanism and Conference*) εγκαθιδρύθηκε με το Καταληκτικό Κείμενο της Βιέννης.⁹⁵ Ήταν η πρώτη φορά στην ιστορία της ΔΑΣΕ όπου ένας επίσημος μηχανισμός αντιμετώπισης σοβαρών παραβιάσεων ανθρώπινων δικαιωμάτων, μία διακρατική διαδικασία αιτημάτων, δημιουργήθηκε από τα εμπλεκόμενα κράτη. Μία από τις πρώτες περιπτώσεις συνδεόταν με τον «Μηχανισμό της Βιέννης» (*Vienna Mechanism*) και υποστηριζόταν από τον Τσέχο ακτιβιστή για τα ανθρώπινα δικαιώματα *Vaclav Havel* και την ακολουθία του. Ο Μηχανισμός της Βιέννης προέβλεπε αποστολές ειδικών ως εργαλεία εύρεσης γεγονότων, οι οποίες έγιναν χαρακτηριστικό γνώρισμα της Ανθρώπινης Διάστασης. Σημαντικά θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων τα οποία δεν επιλύονταν διμερώς ή με την βοήθεια μίας αποστολής εμπειρογνομόνων, αναφέρονταν σε μία από τις 3 Διασκέψεις για την Ανθρώπινη Διάσταση (Paris 1989, Copenhagen 1990 και Moscow 1991) και επιλύονταν στην Βιέννη. Η πτώση του Σιδηρού Παραπετάσματος συνέπεσε μεταξύ της διάσκεψης του Παρισιού και εκείνης της Κοπεγχάγης γεγονός χάρη στο οποίο το Κείμενο της Κοπεγχάγης (*Copenhagen Document*) και οι εκτεταμένες του προβλέψεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις μειονότητες έχουν πολύ μεγάλη σημασία για την ιστορία της ΔΑΣΕ. Η επιχειρούμενη εξέγερση έναντι του Προέδρου Gorbachev κατά την διάρκεια της Διάσκεψης για την Ανθρώπινη Διάσταση, που έγινε στην Μόσχα από τις 10 Σεπτεμβρίου ως τις 4 Οκτωβρίου 1991, δεν ήταν δε λιγότερο σημαντική. Σε αυτήν την συνδιάσκεψη υπογράφηκε ο «Μηχανισμός της Μόσχας» (*Moscow Mechanism*) ο οποίος παρέχει την δυνατότητα πραγματοποίησης έκτακτων αποστολών (υποχρεωτικών) με 3 εισηγητές για υποθέσεις που αφορούν σοβαρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η πρώτη αποστολή, η οποία μπορεί να σταλεί σε χώρα με την πρωτοβουλία των 10 κρατών της ΔΑΣΕ χωρίς την συγκατάθεση της συγκεκριμένης χώρας, κατευθύνθηκε προς την πρώην Γιουγκοσλαβία αμέσως μετά την εφαρμογή του μηχανισμού της Μόσχας. Το Δεκέμβριο του 2002, ο Μηχανισμός της Μόσχας ενεργοποιήθηκε εκ νέου από 10 δυτικά κράτη για λογαριασμό του Τουρκμενιστάν. Αφού το Τουρκμενιστάν αρνήθηκε να ορίσει εισηγητή, η

⁹⁵ Βλ. αναλυτικά, A. Bloed (ed.), *The Human Dimension of the Helsinki Process – The Vienna Follow-up Meeting and its Aftermath*, Dordrecht: 1991.

αποστολή πραγματοποιήθηκε μόνο από έναν εισηγητή ο οποίος υπέβαλε την αναφορά του τον Μάρτιο του 2003.

Οι Μηχανισμοί της Βιέννης και της Μόσχας παρέχουν την κύρια διαδικαστική βάση αιτημάτων η οποία αφορά τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα εμπλεκόμενα κράτη. Παρέχουν μία εξαίρεση στην αρχή της συγκατάθεσης επιτρέποντας την υποχρεωτική πραγματοποίηση αποστολών με 3 εισηγητές του ΟΑΣΕ και την πρωτοβουλία ενός ορισμένου αριθμού συμμετεχόντων κρατών (ένα κράτος + 5 ή ένα κράτος + 9). Αν και αυτές οι αποστολές επιτόπιας έρευνας θεωρητικά αποτελούν όργανο εξέτασης της κατάστασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σχετικό με τους Ειδικούς Εισηγητές της Επιτροπής των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, στην πράξη αποδείχθηκαν απομεινάρια της εποχής του Ψυχρού Πολέμου. Δεν έχει υπάρξει μία υπόθεση δυτικού κράτους κατά την οποία λαμβάνεται η πρωτοβουλία έναντι άλλων δυτικών κρατών (π.χ. Τουρκία). Από την εποχή του Ψυχρού Πολέμου και οι δύο πλευρές του πρώην Σιδηρού Παραπετάσματος ήταν ιδιαίτερα απρόθυμες να ενεργοποιήσουν αυτόν τον μηχανισμό.

Παλαιότερα, ο Μηχανισμός της Μόσχας είχε χρησιμοποιηθεί για την εξερεύνηση της κατάστασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην πρώην Γιουγκοσλαβία, αλλά εξαιτίας των περιορισμένων του δυνατοτήτων σε περιπτώσεις ενόπλων συγκρούσεων και σοβαρών ή συστηματικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αποδείχθηκε αναποτελεσματικός, όπως ακριβώς και άλλοι παραδοσιακοί μηχανισμοί προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μόνο πρόσφατα, πραγματοποιήθηκαν ορισμένες πρωτοβουλίες για την εκ νέου ενεργοποίηση αυτού του μηχανισμού (όπως η πρωτοβουλία των δυτικών κρατών σε σχέση με το Τουρκμενιστάν στα τέλη του 2002).

Και ολοκληρώνοντας την αναφορά στους Μηχανισμούς Ανθρώπινης Διάστασης, αξίζει να σημειωθεί ότι η Διάσκεψη για την Ανθρώπινη Διάσταση ξεκίνησε στην Βιέννη το 1989 και ολοκληρώθηκε με την τρίτη διάσκεψη στην Μόσχα το 1991. Από τότε, τακτικές συναντήσεις εφαρμογής των διασκέψεων για την ανθρώπινη διάσταση πραγματοποιήθηκαν στην Βαρσοβία κάτω από την καθοδήγηση του ODIHR. Είχαν δε περισσότερο την μορφή σεμιναρίων και όχι εκείνη των λειτουργικών διαδικασιών παρακολούθησης για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

IV.3. Από ΔΑΣΕ σε ΟΑΣΕ

Η νομιμοποίηση και η συνέχεια της ύπαρξης της ΔΑΣΕ αμφισβητήθηκε για πρώτη φορά όταν έπεσε το Σιδηρούν Παραπέτασμα. Θεωρήθηκε ως ένας θεσμός του Ψυχρού Πολέμου και ως τέτοιος – τουλάχιστον από την πλευρά των δυτικών – κατόρθωσε πολλά περισσότερα από εκείνα τα οποία έλπιζαν οι ιδρυτές του. Εκτός από την ύφεση και τον αφοπλισμό, προκάλεσε επίσης τον τερματισμό του Συμφώνου της Βαρσοβίας και, αντί να βελτιώσει σταδιακά τα ανθρώπινα δικαιώματα και την οικονομική και πολιτιστική συνεργασία, προκάλεσε την κατάρρευση των καταπιεστικών καθεστώτων και τον τερματισμό του διαχωρισμού της Ευρώπης σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα. Οι Αρχηγοί Κρατών και Κυβερνήσεων της ΔΑΣΕ, στη *Χάρτα των Παρισίων για μια Νέα Ευρώπη (Charter of Paris for a New Europe)*, διακήρυξαν ομόφωνα την λήξη του Ψυχρού Πολέμου στις 21 Νοεμβρίου του 1990. Υποσχέθηκαν δε μία «νέα εποχή δημοκρατίας, ειρήνης και ενότητας» στην Ευρώπη η οποία υποστηρίζεται από τις 3 αρχές του (δυτικο) ευρωπαϊκού συστήματος αξιών, όπως αυτό διατυπώνεται από το Συμβούλιο της Ευρώπης, δηλαδή την δημοκρατία, το κράτος δικαίου και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Εν τω μεταξύ, την ίδια στιγμή, οι πρώτες «υπό ένταξη χώρες» της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης έχουν ήδη προσχωρήσει στο Συμβούλιο της Ευρώπης και στην ΕυρΣΔΑ. Τα υπόλοιπα κράτη θα ακολουθήσουν επίσης τον ίδιο δρόμο και θα εντάξουν τις δυνάμεις τους σε ορισμένους υποχρεωτικούς μηχανισμούς διακρατικών και ατομικών αιτημάτων ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Κατά συνέπεια, το ερώτημα που αναπτύχθηκε ήταν το αν και κατά πόσο δικαιολογείται η πολιτική έκδοση της διαδικασίας διακρατικών αιτημάτων στα πλαίσια της Ανθρώπινης Διάστασης της ΔΑΣΕ, η οποία εντάχθηκε στο πνεύμα της αντιπαλότητας που αναπτύχθηκε κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου.

Η απάντηση στο ερώτημα αυτό ήρθε σύντομα από την πολιτική πραγματικότητα στην ενοποιημένη Ευρώπη. Το δικαίωμα των λαών για αυτοδιάθεση δεν προκάλεσε μόνο την επανένωση της Γερμανίας και την ειρηνική διαίρεση της Τσεχοσλοβακίας, αλλά και ένα νέο κύμα εθνικισμού στην Γιουγκοσλαβία και την Σοβιετική Ένωση ενεργοποιώντας μία διαδικασία τερματισμού της λειτουργίας των δύο πολυεθνικών κρατών που επικράτησαν

μετά από εθνικές και θρησκευτικές διαμάχες οι οποίες οδήγησαν σε εμφύλιο πόλεμο και, στην περίπτωση των Βαλκανίων, σε γενοκτονίες.

Σε άλλες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, η ξαφνική κατάρρευση του «υπαρκτού σοσιαλισμού» άφησε ένα ιδεολογικό κενό και φόβο στους πληθυσμούς των χωρών αυτών, οι οποίοι οδηγήθηκαν σε εθνικιστικές και ρατσιστικές ενέργειες, προκαλώντας βίαιες συγκρούσεις μειονοτήτων σε πολλές περιοχές. Η πτώση του Σιδηρούν Παραπετάσματος και η άσχημη οικονομική κατάσταση στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης προκάλεσε ένα νέο κύμα μεταναστών το οποίο αντιμετώπισε ξενοφοβικές και ρατσιστικές αντιδράσεις στα περισσότερα δυτικοευρωπαϊκά κράτη. Αντί να ξεκινήσει μία νέα εποχή ειρήνης και ενότητας στην Ευρώπη, όπως είχε προβλέψει η Χάρτα των Παρισίων, πρακτικές φαινόμενων εθνικισμού, ρατσισμού και αιματηρών διενέξεων ανάμεσα στις μειονότητες ήταν έτοιμες να αποκαλυφθούν.

Η ΔΑΣΕ αντιμετώπισε αυτές τις προκλήσεις οριοθετώντας ριζικά και εκ νέου τον εαυτό του, με την χρήση της έννοιας της συνολικής ασφάλειας (*concept of comprehensive security*) ως ουσιαστική βάση ανάπτυξης εποικοδομητικών διαδικασιών. Από την επίσημη πλευρά των πραγμάτων, επιτάχυνε την διαδικασία της θεσμοποίησης, ενώ από λειτουργικής απόψεως άρχισε να επιβάλλει μία σειρά αποστολών μακράς διάρκειας.

Στη Σύνοδο Κορυφής της Βουδαπέστης το 1994, οι Αρχηγοί Κρατών και Κυβερνήσεων αποφάσισαν να αναπτύξουν ένα κοινό και διεξοδικό πρότυπο ασφάλειας για την Ευρώπη του 21^{ου} αιώνα ως βάση δημιουργίας του ΟΑΣΕ. Μαζί με τα στρατιωτικά, πολιτικά και διπλωματικά στοιχεία της αποφυγής διενέξεων η προώθηση και προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η δημοκρατία και το κράτος δικαίου θεωρούνται σημαντικά στοιχεία διατήρησης της ασφάλειας σύμφωνα με τον ΟΑΣΕ. Οι αποστολές του σε αυτήν τη νέα γενιά πολύπλοκων επιχειρήσεων διατήρησης της διεθνούς ειρήνης, όπως στη Βοσνία και το Κόσοβο, είναι η οικοδόμηση της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσω της οργάνωσης και της παρακολούθησης των εκλογικών διαδικασιών, της εφαρμογής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ενδυνάμωσης της ανεξαρτησίας των μέσων ενημέρωσης καθώς και ενός ανεξάρτητου δικαστικού συστήματος.

Η διαδικασία θεσμοποίησης της ΔΑΣΕ αρχίζει το 1990 με την Χάρτα των Παρισίων⁹⁶ και την εγκαθίδρυση της πρώτης μόνιμης Γραμματείας στην Πράγα, του Κέντρου Πρόληψης Συγκρούσεων στην Βιέννη και του Γραφείου των Ελεύθερων Εκλογών στην Βαρσοβία. Συστήθηκαν επίσης πολιτικά όργανα τα οποία παρείχαν την οργανωτική δομή για την μελλοντική εξέλιξη του οργανισμού. Παράλληλα, το 1992, η ΔΑΣΕ όρισε τον εαυτό της ως «περιφερειακό ρυθμιστή σύμφωνα με το Κεφάλαιο VIII του Χάρτη των ΗΕ» και εν συνεχεία εγκαθίδρυσε το Γραφείο του Γενικού Γραμματέα. Τέλος, στη Διάσκεψη Κορυφής της Βουδαπέστης το 1994, οι Αρχηγοί Κρατών και Κυβερνήσεων αποφάσισαν να μετασηματίσουν τη ΔΑΣΕ μετατρέποντάς την σε *Οργανισμό για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (OSCE)* με τις δικές του μόνιμες θεσμικές δομές.

Τα κυριότερα του όργανα από τότε – εκτός από τις συνόδους Αρχηγών Κρατών και Κυβερνήσεων – είναι το Συμβούλιο Υπουργών (Ministerial Council), το Ανώτατο Συμβούλιο (Senior Council) και το Μόνιμο Συμβούλιο (Permanent Council) με 55 κράτη να συμμετέχουν και να συνέρχονται κάθε εβδομάδα στην Βιέννη. Ο «Πρόεδρος» εκλέγεται κάθε χρόνο μεταξύ των υπουργών εξωτερικών της ΔΑΣΕ και υποστηρίζεται από την Υπουργική Τρόικα (Ministerial Troika), δηλαδή τους πρώην και τους μέλλοντες προέδρους.

Από την Γενική Γραμματεία διευθύνεται η Γραμματεία του ΟΑΣΕ στη Βιέννη, ενώ το κύριο της Γραμματείας το οποίο ασχολείται με τα ανθρώπινα δικαιώματα, το *Γραφείο Δημοκρατικών Θεσμών και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ODIHR)* βρίσκεται στην Βαρσοβία. Αυτή η νέα δομή μοιάζει πολύ, μόνο τυπικά, με εκείνη του διακυβερνητικού οργανισμού. Αντίθετα, ο ΟΑΣΕ δεν έχει νομικά αποτελέσει οργανισμό, αλλά συνεχίζει να λειτουργεί ως χαλαρή ένωση των 55 συμμετεχόντων κρατών.

Η θέση επίσης του *Υπατου Αρμοστή για τις Εθνικές Μειονότητες*, επίτευγμα της τέταρτης follow-up συνάντησης στο Ελσίνκι το 1992, είναι ένα πολύ εμφανές παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν ενσωματωθεί στην συνολική (διευρυμένη) έννοια ασφάλειας της ΔΑΣΕ. Ο ακριβής στόχος της εγκαθίδρυσης αυτού του θεσμού, ήταν να δράσει ως όργανο πρόληψης διενέξεων, να προβαίνει δηλαδή ο Υπάτος Αρμοστής σε «έγκαιρη

⁹⁶ Βλ. αναλυτικά, W. Höynck, *From CSCE to OSCE*, Vienna: 1996.

προειδοποίηση» και αν χρειαστεί, σε «έγκαιρη ενέργεια», ασκώντας σιωπηλή διπλωματία, σε περιπτώσεις διενέξεων που αφορούν εθνικές μειονότητες και που κατά τη γνώμη του μπορούν να εξελιχθούν σε εστίες αναταραχής.⁹⁷ Η αξία μάλιστα της δράσης του Ύπατου Αρμοστή εντοπίζεται ακριβώς σε αυτήν την συλλογή πληροφοριών και στον μεσολαβητικό του ρόλο για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ατόμων που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες, σύμφωνα με το Καταληκτικό Κείμενο της Κοπεγχάγης για την Ανθρώπινη Διάσταση του 1990.

Χάρη δε στην εξαιρετική εργασία του *Max van der Stoep*, πρώην Ολλανδού υπουργού εξωτερικών,⁹⁸ ο θεσμός αυτός πλέον έχει καταστεί ένα ιδιαίτερα αποτελεσματικό εργαλείο για την έννοια της διευρυμένης ασφάλειας του ΟΑΣΕ. Το 2001, ο Σουηδός διπλωμάτης, *Rolf Ekeus* ανέλαβε τη σημαντική αυτή αποστολή.

Κατά το πρότυπο της θέσης του Ύπατου Αρμοστή δημιουργήθηκε το 1997 και η θέση του *Αντιπροσώπου για την Ελευθερία των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης* που περιέχει στοιχεία προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αποτροπής συγκρούσεων. Τη θέση αυτή κατέχει σήμερα ο *Miklos Haraszti*.

Παράλληλα, οι αποστολές των εμπειρογνομόνων και των εισηγητών στις αρχές της δεκαετίας του 1990 αντικαταστάθηκαν από αποστολές μακράς διάρκειας (*long-term missions*) του ΟΑΣΕ σε κρίσιμες περιοχές των Βαλκανίων, στον Καύκασο, τις χώρες της Βαλτικής και την Κεντρική Ασία. Αυτές οι αποστολές πραγματοποιήθηκαν με πρωτοβουλία του ΟΑΣΕ, σε συνεργασία με τα ΗΕ ή άλλους οργανισμούς και τις περίπλοκες επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης. Οι μεγαλύτερες αποστολές μέχρι σήμερα ήταν εκείνες της πρώην Γιουγκοσλαβίας (Βοσνία,

⁹⁷ Βλ. σχετικά, Α. Ηρακλείδη - Γ. Κωστάκου - Χ. Φραγκονικολόπουλου, *Διεθνείς διενέξεις, αντιμετώπιση και επίλυση: Στοιχεία θεωρίας και πράξης*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης 1994, σελ. 181.

⁹⁸ Ο *Max van der Stoep* (που διορίστηκε τον Δεκέμβριο 1992) ανέπτυξε αξιοσημείωτη δραστηριότητα, ερμηνεύοντας ελαστικά το πλαίσιο της εντολής του. Επισκέφτηκε τα κράτη της Βαλτικής (ρωσικές και άλλες μειονότητες), τη Σλοβακία και την Ουγγαρία (για τις αντίστοιχες μειονότητές τους), την Αλβανία και την Ελλάδα (για την ελληνική μειονότητα στην Αλβανία), την ΠΓΔΜ (για την αλβανική κοινότητα) και εκπόνησε έκθεση για τα προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζουν οι Ρόμα (Αθίγγανοι), που υπό την αυστηρή έννοια του όρου δεν αποτελούν «εθνική μειονότητα». Φρόντισε επίσης να μην θίξει τις ευαισθησίες των κυβερνήσεων με μειονοτικά προβλήματα τις οποίες επισκέφθηκε. Έτσι, κατόρθωσε να κερδίσει την εμπιστοσύνη τους, και κατ' επέκταση, να ενισχύσει τη διάθεσή τους να ακολουθήσουν αρκετές από τις εισηγήσεις του περί μειονοτικής προστασίας και άρσης της σε βάρος των μειονοτήτων διαφορετικής μεταχείρισης. Βλ. αναλυτικά, W. A. Kemp, *Quiet Diplomacy in Action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, The Hague: Kluwer 2001, σ.σ. 47-84.

Κροατία και Κόσοβο), όπου ο ΟΑΣΕ είχε κριθεί υπεύθυνος για την προώθηση και την παρακολούθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της προόδου των δημοκρατικών θεσμών και του κράτους δικαίου.⁹⁹ Στην πράξη όμως, ο ΟΑΣΕ παρεμποδίστηκε λειτουργικά από το γεγονός ότι, αντίθετα με τα ΗΕ και άλλους οργανισμούς οι οποίοι λειτουργούν σε αυτό το πεδίο, δρούσε ως μία χαλαρή ένωση των συμμετεχόντων κρατών.

Κατά συνέπεια, ο ΟΑΣΕ εξαρτάται από το προσωπικό που ορίζουν οι διάφορες κυβερνήσεις, κάτι το οποίο σημαίνει ότι μεγαλύτερα κράτη είναι σε θέση να επιτύχουν πολύ ισχυρότερες διμερείς επιδράσεις από τις επιτόπιες επιχειρήσεις τις οποίες πραγματοποιεί το προσωπικό των ΗΕ, ο ΗΝΗCR και άλλοι οργανισμοί. Αυτός επίσης μπορεί να είναι ο λόγος για τον οποίο ορισμένες χώρες όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, στα πλαίσια της Συμφωνίας Ειρήνης του Ντέιτον για την Βοσνία & Ερζεγοβίνη το 1995 ή η αποστολή των ΗΕ στο Κόσοβο (μετά τις αεροπορικές επιδρομές του ΝΑΤΟ) ήταν ιδιαίτερα πρόθυμες να αντικαταστήσουν τα ΗΕ με «βορειοατλαντικούς» οργανισμούς, όπως το ΝΑΤΟ και ο ΟΑΣΕ, για όσο το δυνατό μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Η συγκεκριμένη στρατηγική δεν οδήγησε στην επίτευξη συνοχής και αποτελεσματικότητας οποιασδήποτε επιτόπιας επιχείρησης. Αντίθετα, ήταν η αιτία έντονης πολιτικοποίησης καθιστώντας τον συντονισμό και την συνεργασία ιδιαίτερα δύσκολη.

Αν ο ΟΑΣΕ επιθυμούσε να προεκτείνει την λειτουργία του μέσω ενός «περιφερειακού διακανονισμού» σύμφωνα με το Κεφάλαιο VIII του Χάρτη των ΗΕ για την διατήρηση της ειρήνης στην Ευρώπη, θα ήταν καλύτερα να το πράξει ως διακυβερνητικός οργανισμός μειώνοντας σταδιακά την διμερή επίδραση των (ισχυρών) κρατών μελών του. Αξιοσημείωτο είναι μάλιστα το γεγονός ότι ο ΟΑΣΕ, λόγω της ευέλικτης πολιτικής του δομής, η οποία υποστηρίζεται από διεθνείς συνθήκες, στην δεκαετία του 1990 ήταν σε θέση να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις της Ευρώπης μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα. Συνέβαλε αποφασιστικά στον τερματισμό του Ψυχρού Πολέμου και εν συνεχεία κατέστη ένας οργανισμός ικανός να αναπτύξει στρατηγική πρόληψης συγκρούσεων και ενδυνάμωσης της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου στην Ευρώπη.

⁹⁹ Βλ. σχετικά, Γ. Κωστάκου, 'Η παρουσία του ΟΗΕ και του ΟΑΣΕ στα Βαλκάνια', στο Θ. Ντόκου - Φ. Πιέρρου (επιμ.), *Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοεδίου*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης 2000, σ.σ. 183-200.

Η προώθηση δε και προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτέλεσαν αναπόσπαστο τμήμα της έννοιας της συνολικής ασφάλειας του ΟΑΣΕ. Σε αυτό βοήθησαν οι προληπτικές δραστηριότητες του Ύπατου Αρμοστή για τις Εθνικές Μειονότητες, της Αντιπροσωπείας για την Ελευθερία των Μέσων Ενημέρωσης, της οργάνωσης και της παρακολούθησης των εκλογικών διαδικασιών, ο διορισμός οργάνων παρακολούθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά την διάρκεια επιτόπιων αποστολών, η ανάπτυξη δομών για τα ανθρώπινα δικαιώματα και η προώθηση θεσμών της κοινωνίας των πολιτών στα πλαίσια συγκεκριμένων αποστολών μακράς διάρκειας.

V. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ (ΕΥ)

Η διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης μπορεί να αποτυπωθεί σχηματικά μέσα από 3 ομόκεντρους κύκλους: τον ΟΑΣΕ (αρχικά 35, σήμερα 55 μέλη), το Συμβούλιο της Ευρώπης (αρχικά 11, σήμερα 46 μέλη) και την Ευρωπαϊκή Ένωση (αρχικά 6, σήμερα 25 μέλη). Ο ΟΑΣΕ (πρώην ΔΑΣΕ) ιδρύθηκε το 1975 ως ένα εργαλείο ύφεσης των σχέσεων μεταξύ Ανατολής και Δύσης κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Στόχος του ήταν να συμπεριλάβει όλα τα ευρωπαϊκά κράτη (εκτός αρχικά από την Αλβανία), τον Καναδά και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Από την άλλη μεριά, η δυνατότητα κτήσης της ιδιότητας του μέλους (αρχικά μόνο σε δυτικοευρωπαϊκά κράτη) στους άλλους δύο οργανισμούς αποδίδονταν μόνο σε εκείνα τα κράτη των οποίων το σύνταγμα και το νομικό σύστημα εδράζονταν πάνω στις *θεμελιώδεις κοινές ευρωπαϊκές αρχές και αξίες* (κράτος δικαίου, δημοκρατία και ανθρώπινα δικαιώματα). Έτσι η δυνατότητα κτήσης της ιδιότητας του μέλους στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης αποτελεί στην πραγματικότητα ένα πρώτο σημαντικό βήμα στον δρόμο προς την Ευρώπη για τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης με την έννοια ότι το Συμβούλιο της Ευρώπης, από την ίδρυσή του το 1949, παρακολουθεί την εφαρμογή αυτών των αξιών και αρχών τις οποίες και θεωρεί ως απαραίτητη προϋπόθεση για την προσχώρηση μίας χώρας στους κόλπους του (με μεγαλύτερη ελαστικότητα τα τελευταία χρόνια).

Απώτερος δε σκοπός αυτών των κρατών είναι η πλήρης οικονομική και πολιτική τους ενσωμάτωση στην διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης, δηλαδή η ένταξη τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η κτήση επομένως της ιδιότητας του μέλους του Συμβουλίου της Ευρώπης αποτελεί στην ουσία απαραίτητη προϋπόθεση για την προσχώρηση του υποψήφιου κράτους στην ΕΕ,¹⁰⁰ η οποία από το 1993 (κατόπιν απόφασης του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Κοπεγχάγης της 21^{ης} και 22^{ης} Ιουνίου), μαζί με τα παραδοσιακά οικονομικά κριτήρια, έχει αρχίσει να εξετάζει και την συμμόρφωση με ορισμένα πολιτικής φύσεως προαπαιτούμενα, (δημοκρατία, κράτος δικαίου, ανθρώπινα δικαιώματα, σεβασμός των μειονοτήτων). Αξιοσημείωτο είναι μάλιστα ότι με την αποδοχή του Μονακό στις 5 Οκτωβρίου του 2004, το

¹⁰⁰ Λειτουργεί με άλλα λόγια το ΣτΕ ως «προθάλαμος της ΕΕ», στους κόλπους του οποίου έμειναν τα κράτη του τέως υπαρκτού σοσιαλισμού σχεδόν δέκα χρόνια προκειμένου να προσαρμοστούν στις αρχές της οικονομίας της αγοράς και της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και «αποφοίτησαν» προετοιμασμένα πια για να ενταχθούν στην Ένωση, όπερ και εγένετο.

Συμβούλιο της Ευρώπης περιλαμβάνει πλέον όλα τα ευρωπαϊκά κράτη του ΟΑΣΕ με εξαίρεση τη Λευκορωσία και τους Ιερούς Τόπους. Από τις τριάντα αυτές χώρες του Συμβουλίου της Ευρώπης δεκαοκτώ δεν είναι σήμερα μέλη της ΕΕ, τέσσερις όμως εξ αυτών (Βουλγαρία, Κροατία, Ρουμανία, Τουρκία) είναι υποψήφιος προς ένταξη .

Οι τρεις τώρα Ευρωπαϊκές Κοινότητες (EEC, ECSC, Euratom) είχαν αρχικά ως κύριο στόχο την δημιουργία ενός κοινού ευρωπαϊκού οικονομικού χώρου όπου τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν έχουν πρωταρχική θέση και, ως εκ τούτου, δεν υπήρχε ζήτημα κατοχύρωσης τους στις ιδρυτικές συνθήκες του 1951 και του 1957. Αργότερα όμως με την δημιουργία της ΕΕ, βάσει της Συνθήκης του Μάαστριχτ το 1992, τα κράτη μέλη αναγόρευσαν τελικώς την πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης σε υπέρτατο στόχο.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η ΕΕ ακολούθησε για πολλά χρόνια στις εξωτερικές της σχέσεις, ιδιαίτερα στα πλαίσια της αναπτυξιακής συνεργασίας και, πιο πρόσφατα, στην Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας, μία ενεργό πολιτική ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ασκώντας κριτική στις συμμετέχουσες χώρες για τη μη εφαρμογή των ελάχιστων διεθνών κριτηρίων που πρέπει να ισχύουν ως προς τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η απουσία ωστόσο ενός ολοκληρωμένου καταλόγου προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων καθώς και μιας συνεκτικής πολιτικής ανθρωπίνων δικαιωμάτων ενίσχυσε εν πολλοίς τα όχι και τόσο ευμενή σχόλια για το ρόλο της ΕΕ στο συγκεκριμένο πεδίο.

Αναλυτικότερα, εάν η ΕΕ, στην πολιτική της έναντι των χωρών της Αφρικής, της Καραϊβικής, του Ειρηνικού (ACP) και άλλων τρίτων χωρών απαιτεί την εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και επιθυμεί παράλληλα να την αποκαλούν «παγκόσμιο παίκτη» αντί για έναν απλό «παγκόσμιο οφειλέτη», δεν υπάρχει ουδεμία αμφιβολία ως προς τη δέσμευσή της να διαχειρίζεται εντός των συνόρων της προβλήματα όπως ο ρατσισμός, η ξενοφοβία και η μεταχείριση των προσφύγων και των μεταναστών. Είναι εμφανές ότι δεν θα πρέπει να αρκείται απλώς στην υπόδειξη του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου στο Λουξεμβούργο ως του οργάνου που παρακολουθεί την εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τα οποία εγγυάται η ΕυρΣΔΑ, αλλά να προβεί ταυτόχρονα στην υιοθέτηση μέτρων που λαμβάνονται από διεθνή όργανα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο Στρασβούργο. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο η ΕΕ αποφάσισε σχετικά

πρόσφατα την λήψη μίας σειράς μέτρων για την ενδυνάμωση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο εσωτερικό της. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 49 της Συνθήκης¹⁰¹, ο σεβασμός των δικαιωμάτων του ανθρώπου, μία από τις αρχές στις οποίες εδράζεται η Ένωση (άρθρο 6 Συνθήκης), καθίσταται αναγκαία προϋπόθεση για την προσχώρηση των νέων υποψήφιων μελών.¹⁰²

- Άρθρο 49(1) Συνθήκης: Κάθε ευρωπαϊκό κράτος, «το οποίο σέβεται τις αρχές που καθορίζονται στο άρθρο 6(1)», μπορεί να ζητήσει να γίνει μέλος της Ένωσης.
- Άρθρο 6(1) Συνθήκης: «Η Ένωση βασίζεται στις αρχές της ελευθερίας, της δημοκρατίας, του σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών και του κράτους δικαίου, αρχές οι οποίες είναι κοινές στα κράτη μέλη».

Η τήρηση αυτών των υποχρεώσεων εξετάζεται από την Επιτροπή, το Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο κατά την ενταξιακή διαδικασία και σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως στη περίπτωση της Δημοκρατίας της Σλοβακίας (κατά την διάρκεια της διακυβέρνησης *Meciar*), η θέση της Επιτροπής δύναται να είναι αρνητική.¹⁰³ Οποιαδήποτε δε σοβαρή και διαρκής παραβίαση ανθρωπίνου δικαιώματος από πλευράς ενός κράτους, μπορεί, όπως διατυπώνεται στο άρθρο 7 της Συνθήκης της ΕΕ, να προκαλέσει την επιβολή κυρώσεων όπως η αναστολή του δικαιώματος ψήφου ακόμη και μετά την ένταξη του εν λόγω κράτους στην ΕΕ. Στη Συνθήκη μάλιστα της Νίκαιας που υπογράφηκε τον Δεκέμβριο του 2000, τα μέτρα και οι συστάσεις που

¹⁰¹ Βλ. το πλήρες κείμενο της Συνθήκης στην ιστοσελίδα <http://www.europa.eu.int/abc/obj/treaties/el/eltoc01.htm>.

¹⁰² Μέσα σε αυτό το πλαίσιο η προοπτική της ένταξης στην ΕΕ λειτουργεί πλέον ως κίνητρο για πολιτικές μεταρρυθμίσεις σε σχέση με τις θεμελιώδεις ελευθερίες και τον πλήρη σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τόσο στις υποψήφιες χώρες (Βουλγαρία, Ρουμανία, Κροατία και Τουρκία), όσο και στα υπό προσχώρηση κράτη, στα Δυτικά Βαλκάνια και στην ευρύτερη ευρωπαϊκή γειτονική περιοχή.

¹⁰³ Εξαιρετικό ενδιαφέρον στο σημείο αυτό παρουσιάζει και η απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Δεκεμβρίου του 2004 για την περίπτωση της Τουρκίας. Η τελευταία, με την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων, εισέρχεται σε μια (πρωτοφανή) διαδικασία, μόνιμης επιτήρησης όσον αφορά, μεταξύ άλλων, τον πλήρη σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, και ιδίως, την προστασία των μειονοτήτων και της θρησκευτικής ελευθερίας. Πιο συγκεκριμένα, προκειμένου να οριστικοποιείται κάθε φορά ένα βήμα προόδου της Τουρκίας και πριν καν ξεκινήσει το επόμενο στάδιο, θα απαιτείται η ομόφωνη απόφαση από όλα τα κράτη μέλη, ενώ και η διαδικασία των διαπραγματεύσεων, στο σύνολό της, σε περίπτωση σοβαρής και διαρκούς παραβίασης, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, δύναται, κατόπιν εισήγησης της Επιτροπής, να ανασταλεί ή να επαναληφθεί υπό όρους με απόφαση του Συμβουλίου. Βλ. τα Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου των Βρυξελλών της 16ης και 17ης Δεκεμβρίου 2004 στην ιστοσελίδα http://ue.eu.int/ueDocs/c_ms_Data/docs/pressData/el/ec/83223.pdf (πρόσβαση στις 07/01/06).

διατυπώνονται στο άρθρο 7 επεκτάθηκαν έτσι ώστε να συμπεριλάβουν και την πρόληψη των παραβιάσεων των δικαιωμάτων του ανθρώπου στα κράτη μέλη. Τέτοια ήταν η αντίδραση της ΕΕ στα μέτρα τα οποία επιβλήθηκαν κατά της Αυστρίας από τα άλλα 14 κράτη της Ένωσης μετά την αποδοχή από τη συγκεκριμένη χώρα κυβέρνησης ακροδεξιού κόμματος (FPÖ) τον Φεβρουάριο του 2000 (κάτι το οποίο δεν μπορεί να θεωρηθεί ως κύρωση υπό την έννοια του άρθρου 7).

Σε ότι αφορά τώρα την προσχώρηση της Κοινότητας στην ΕυρΣΔΑ, το ΔΕΚ, εκδίδοντας την 28^η Μαρτίου του 1996 την υπ' αριθμών 2/94 γνωμοδότησή του, κατέληξε στην εξής αρνητική διατύπωση: «Στην παρούσα κατάσταση του κοινοτικού δικαίου, η Κοινότητα δεν έχει αρμοδιότητα να προσχωρήσει στη Σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών».¹⁰⁴

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο και δεδομένου ότι η επίλυση των προβλημάτων προστασίας που γεννά η διαρκώς επεκτεινόμενη κοινοτική δράση δεν μπορεί να αντιμετωπισθεί αποκλειστικά σε νομολογιακή βάση, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας (στις 3 και 4 Ιουνίου του 1999) αποφάσισε να συνταχθεί ένας κατάλογος θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ένωσης, η εκπόνηση του οποίου ανατέθηκε σε ένα Σώμα (Συνέλευση - Convention) που αποτελείτο από εκπροσώπους των εθνικών κυβερνήσεων, της Επιτροπής, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και των εθνικών κοινοβουλίων. Η ειδική αυτή συντακτική ομάδα, ύστερα από εναγτικές εργασίες διάρκειας δέκα μηνών παρουσίασε ένα κείμενο που συγκεντρώνει τα δικαιώματα του Ευρωπαίου πολίτη, τον *Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (EU Charter of Fundamental Rights)*¹⁰⁵, ο οποίος εκρίθηκε στη Σύνοδο Κορυφής της Νίκαιας το Δεκέμβριο του 2000. Αξίζει βέβαια να επισημανθεί ότι αυτός ο πρώτος ολοκληρωμένος κατάλογος δικαιωμάτων του ανθρώπου για την Ένωση, που, μαζί με τα πολιτικά και πολιτειακά δικαιώματα της ΕυρΣΔΑ, ενσωματώνει επίσης τα οικονομικά, κοινωνικά, και πολιτιστικά δικαιώματα, καθώς επίσης και

¹⁰⁴ Για το θέμα αυτό βλ. Α. Α. Φατούρου – Α. Δ. Πλιάκου, *Κεφάλαια Ευρωπαϊκού Κοινοτικού Δικαίου*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκουλας 2000, σ.σ. 240-242.

¹⁰⁵ Βλ. σχετικά, Γ. Παπαδημητρίου, 'Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων: Σταθμός στη θεσμική ωρίμανση της Ευρωπαϊκής Ένωσης', στο Σ. Ντάλη (επιμ.), *Από το Αμστερνταμ στη Νίκαια: Η Ευρώπη και η Ελλάδα στη νέα εποχή*, Αθήνα: Κριτική 2001, σ.σ. 201-209.

νέα δικαιώματα τα οποία ανταποκρίνονται σε σύγχρονες ανάγκες, δεν έχει νομικά δεσμευτική ισχύ.

Παρόλ' αυτά, το Δεκέμβριο του 2001 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λάακεν αποφάσισε σε ένα δεύτερο επίπεδο να συστήσει μια «Ευρωπαϊκή Συνέλευση» ('European Convention') η οποία κλήθηκε να συντάξει ένα σχέδιο συνταγματικής συνθήκης και να εξετάσει τρόπους ενδυνάμωσης της νομικής υπόστασης του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και ενσωμάτωσής του στο πρωτογενές κοινοτικό δίκαιο. Στο σχέδιο αυτό η Συνέλευση για το μέλλον της Ευρώπης, όπως ονομάστηκε χαρακτηριστικά, πρότεινε την πλήρη ενσωμάτωση του Χάρτη στο μελλοντικό Σύνταγμα της Ευρώπης, ως αναπόσπαστο τμήμα αυτού, πράγμα το οποίο θα τον καταστήσει νομικά δεσμευτικό. Η Διακυβερνητική Διάσκεψη (Intergovernmental Conference) η οποία ολοκληρώθηκε στις 17 και 18 Ιουνίου του 2004 προσυπέγραψε την πρόταση αυτή, ενώ η Συνθήκη για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης, η οποία από την έναρξη ισχύος της θα προσδώσει στον Χάρτη πλήρη συνταγματική ισχύ, υπογράφηκε στις 29 Οκτωβρίου του 2004 στη Ρώμη.¹⁰⁶

Σε θεσμικό επίπεδο τώρα, μέχρι πριν λίγο καιρό δεν υπήρχε καμία συμφωνία η οποία να προέβλεπε τη δημιουργία ενός μόνιμου θεσμικού οργάνου για την παρακολούθηση της κατάστασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα κράτη μέλη, παρά τη σχετική εισήγηση της Επιτροπής Σοφών (*Comité des Sages*) το 1998 για τη σύσταση μιας Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Παρακολούθησης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (EU Human Rights Monitoring Agency). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είχε ισχυρό ρόλο σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ενεργή συμβολή στη διαμόρφωση και εφαρμογή των πολιτικών της Ένωσης σε αυτόν τον τομέα μέσω ψηφισμάτων, εκθέσεων, αποστολών σε τρίτες χώρες και εκδηλώσεων που σχετίζονται με τα θεμελιώδη δικαιώματα καθώς και μέσω γραπτών και προφορικών ερωτήσεων. Το 2002, μάλιστα το Κοινοβούλιο εκκίνησε την διαδικασία δημιουργίας στην ΕΕ ενός Ευρωπαϊκού δικτύου ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων για θέματα θεμελιωδών δικαιωμάτων (*EU network of independent experts on fundamental rights*) για να το συνδράμει στην επλήρωση της

¹⁰⁶ Επί του παρόντος ευρισκόμαστε στη διαδικασία επικύρωσης από τα κράτη μέλη της ΕΕ. Δεκατρία κράτη μέλη της ΕΕ έχουν ήδη επικυρώσει τη Συνθήκη αλλά έπειτα από τα αποτελέσματα των δημοψηφισμάτων που οργανώθηκαν στη Γαλλία και στις Κάτω Χώρες το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (στις 17 και 18 Ιουνίου 2005) συμφώνησε να υπάρξει περίοδος περισκεψής και να τεθεί και πάλι το ζήτημα στις αρχές του 2006. Για τις εξελίξεις γύρω από το Ευρωσύνταγμα βλ. επίσης στην ιστοσελίδα http://europa.eu.int/constitution/index_en.htm.

αποστολής του. Το Μάιο του 2003, δημοσιεύτηκε και η πρώτη έκθεση του συγκεκριμένου δικτύου για τα θεμελιώδη δικαιώματα στην ΕΕ και την κατάσταση που επικρατούσε στα κράτη μέλη το 2002. Εν τω μεταξύ, ήδη από το 1997, είχε δημιουργηθεί ένα ανεξάρτητο Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο Φαινομένων Ρατσισμού και Ξενοφοβίας, με έδρα τη Βιέννη, για την αντιμετώπιση ενός ζητήματος που εύλογα θεωρείται από τα πιο σοβαρά και πιο διαδεδομένα στην Ευρώπη. Πρόσφατα, δε, το Δεκέμβριο του 2003, οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων, συνελθόντες στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, αποφάσισαν να διευρύνουν το υφιστάμενο Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο Φαινομένων Ρατσισμού και Ξενοφοβίας (EUMC) και να επεκτείνουν την εντολή του ώστε να καταστεί Οργανισμός Ανθρώπινων Δικαιωμάτων.¹⁰⁷ Οι προτάσεις της Επιτροπής, που συζητούνται τώρα από τα κράτη μέλη, δείχνουν ότι σκοπός του Οργανισμού θα είναι να παρέχει συνδρομή και πραγματογνωμοσύνη σχετικά με τα θεμελιώδη δικαιώματα στα συναφή θεσμικά όργανα, υπηρεσίες, φορείς και οργανισμούς της Κοινότητας και των κρατών μελών της προκειμένου να στηρίζει όλους τους παραπάνω όταν λαμβάνουν μέτρα ή διατυπώνουν κατευθύνσεις δράσεις εντός των αντίστοιχων αρμοδιοτήτων τους με σκοπό τον πλήρη σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Σε συμπληρωματική τροχιά με το Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο Φαινομένων Ρατσισμού και Ξενοφοβίας εισήχθη στη ΣυνθΕΚ¹⁰⁸ του 1997 το άρθρο 13, μία πολύ σημαντική διάταξη για τον πρώτο πυλώνα της Ένωσης η οποία πλαισιώθηκε το 2000 από δύο οδηγίες. Οι τελευταίες δεσμεύουν τα κράτη μέλη να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα για την καταπολέμηση των φυλετικών διακρίσεων σε όλους τους τομείς (π.χ. στην εργασία, την αγορά στέγασης) καθώς επίσης και για την εξασφάλιση ίσων ευκαιριών απασχόλησης και επαγγελματικής αποκατάστασης ομάδων που υφίστανται έως τώρα διάκριση (όπως π.χ. τα άτομα με ειδικές ανάγκες και οι ομοφυλόφιλοι).

Άρθρο 13 ΣυνθΕΚ:

«Με την επιφύλαξη των άλλων διατάξεων της παρούσας Συνθήκης και εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που παρέχει αυτή στην Κοινότητα, το Συμβούλιο αποφασίζοντας ομόφωνα, μετά από πρόταση της Επιτροπής και διαβούλευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, μπορεί να αναλάβει

¹⁰⁷ Ετήσια Έκθεση της ΕΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα, Βρυξέλλες: 28 Σεπτεμβρίου 2005, σ.σ. 11-13.

¹⁰⁸ Βλ. το πλήρες κείμενο της ΣυνθΕΚ στην ιστοσελίδα <http://www.europa.eu.int/abc/obj/treaties/el/eltoc05.htm>.

κατάλληλη δράση για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού».

Το δίκαιο του ασύλου και της μετανάστευσης αποτελεί ένα άλλο εξαιρετικά ευαίσθητο πεδίο στα ζητήματα δικαιωμάτων του ανθρώπου. Πρόσφατες προσπάθειες προς αυτήν την κατεύθυνση αποσκοπούν στην εναρμόνιση των υφιστάμενων εθνικών κανόνων έτσι ώστε να διαμορφωθεί μίας κοινή ευρωπαϊκή πολιτική ασύλου και μετανάστευσης. Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι η Ετήσια Έκθεση της ΕΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (EU Annual Report on Human Rights) έχει καταστήσει τα μέτρα και τις πολιτικές της Ένωσης σε ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων πιο διαφανή στο εσωτερικό της.

Ωστόσο, παρά την πρόοδο που παρατηρείται, είναι πολύ νωρίς να διατυπωθεί, αν και κατά πόσο η ΕΕ είναι ικανή να προστατεύσει τα ανθρώπινα δικαιώματα έναντι παραβιάσεων που διαπράττουν τα κράτη μέλη με την ίδια αποτελεσματικότητα που έχουν επιδείξει άλλοι διεθνείς οργανισμοί όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης. Κατ' αρχάς θα πρέπει να τεθεί σε ισχύ η συνταγματική συνθήκη έτσι ώστε ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων να αποκτήσει πλήρη δεσμευτικό χαρακτήρα, και να συστηθεί ένα δικαιοδοτικό ή οινεί δικαιοδοτικό όργανο επιφορτισμένο να ελέγχει την τήρηση από τα κράτη μέλη των δικαιωμάτων που καταγράφονται στον Χάρτη. Σε περίπτωση μάλιστα παραβίασης, το εν λόγω όργανο ελέγχου (monitoring body) θα πρέπει να έχει την εξουσία να επιβάλλει στα κράτη μέλη την λήψη των απαιτούμενων μέτρων ή τουλάχιστον να κάνει τις απαραίτητες συστάσεις προς τα πολιτικά όργανα της ΕΕ. Επίσης, λόγω του υπερεθνικού χαρακτήρα της ΕΕ, μία ανεξάρτητη αρχή στα πλαίσια της Ένωσης, (όπως το ΔΕΚ ή ένα ξεχωριστό όργανο παρακολούθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων) ή εκτός αυτής (όπως π.χ. το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων) θα έπρεπε επίσης, να αναλάβει τον έλεγχο της συμβατότητας των μέτρων που λαμβάνονται από τα όργανα της ΕΕ (Συμβούλιο, Επιτροπή, Κοινοβούλιο) με τα ευρωπαϊκά standards περι ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Στις εξωτερικές της σχέσεις τώρα η ΕΕ έχει εδώ και πολλά χρόνια δραστηριοποιηθεί ενεργά, αναπτύσσοντας πολιτικές ανθρωπίνων δικαιωμάτων.¹⁰⁹ Ήδη, από τη δεκαετία του 1980 έχουν

¹⁰⁹ Βλ. σχετικά, B. Brandtner – A. Rosas, 'Human Rights and the External Relations of the European Community: An Analysis of Doctrine and Practice,' *Europea Journal of International Law*, vol. 9, no. 3 (1998).

εγκριθεί οι Συμβάσεις του Λομέ (Lomé Conventions) για τη ρύθμιση της αναπτυξιακής συνεργασίας (*development cooperation*) με τα κράτη της Αφρικής, της Καραϊβικής και του Ειρηνικού (ACP), για τα οποία η ΕΕ αισθάνθηκε πρωίσιτως υπεύθυνη καθώς δεν μπόρεσε να αποτρέψει την παγκόσμια κατανομή ισχύος (οι Ηνωμένες Πολιτείες στη Λατινική Αμερική, η Ιαπωνία στην Ασία). Σε αυτές τις πολυμερείς συνθήκες, η ΕΕ εισήγαγε σταδιακά διατάξεις θεσπίζοντας έτσι μια υποθετική πολιτική ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Από το 1995 δε, όλες οι διμερείς συμφωνίες εμπορίου και συνεργασίας της ΕΚ με τρίτες χώρες ήταν αναγκαίο να περιλαμβάνουν ξεχωριστές ρήτρες ανθρωπίνων δικαιωμάτων (*human rights clauses*). Η ρήτρα ορίζει ότι ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δημοκρατικών αρχών διέπει τις εσωτερικές και εξωτερικές πολιτικές των μερών. Σε περίπτωση παραβίασης αυτών των αρχών, η ΕΕ μπορεί να επιβάλει ορισμένα αρνητικά μέτρα, με έσχατη δυνατότητα την αναστολή της συμφωνίας. Ωστόσο, η βασική συλλογιστική αυτής της ρήτρας είναι να αποτελέσει θετική βάση για την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε τρίτες χώρες μέσω διαλόγου και πειθούς. Η Αυστραλία βέβαια είχε αρνηθεί αρνήθηκε μία σχετική διμερή συμφωνία με την ΕΕ. Από την άλλη μεριά, οι περισσότερες χώρες υπό μετάβαση και αναπτυσσόμενες χώρες, εξαρτώνται οικονομικά από την συνεργασία με την ΕΕ και, κατά συνέπεια, είναι προετοιμασμένες να αποδεχτούν τις ρήτρες ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενίοτε με κάποιο δισταγμό. Ένα ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί το άρθρο 9(2) της Συμφωνίας του Κοτονού (*Cotonou Agreement*)¹¹⁰ η οποία υπογράφηκε τον Ιούνιο του 2000 από 77 κράτη ΑΚΕ, την ΕΚ και τα 15 (τότε) κράτη μέλη της. Στη συγκεκριμένη συμφωνία, ενώ το άρθρο 96, προβλέπει, σε περίπτωση μιας σοβαρής παραβίασης δικαιωμάτων του ανθρώπου, την συμβουλευτική διαδικασία με το υπεύθυνο κράτος μέρος, η ΕΕ ενδέχεται, σε μια αποτυχία των διαπραγματεύσεων, να λάβει μονομερή μέτρα και, στην χειρότερη περίπτωση, ακόμη και να αναστείλει την αναπτυξιακή συνεργασία. Η υποθετικότητα (*conditionality*) αυτή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως εφαρμόζεται στις ρήτρες ανθρωπίνων δικαιωμάτων μεταξύ άλλων, μπορεί φυσικά σε ορισμένες περιπτώσεις να οδηγήσει στην αποτελεσματική εφαρμογή τους, αλλά λόγω της ανισότητας που υπάρχει ανάμεσα στα συμβαλλόμενα μέρη παραμένει εξαιρετικά αμφιλεγόμενη.¹¹¹

¹¹⁰ Βλ. το πλήρες κείμενο της Συμφωνίας στην ιστοσελίδα http://europa.eu.int/comm/development/body/cotonou/agreement/agr42_en.htm.

¹¹¹ Για το θέμα αυτό βλ. Κ. Smith, 'The Use of Political Conditionality in the EU's Relations with Third Countries: How Effective?', *European Foreign Affairs Review*, vol. 3, no. 2 (1998).

- Article 9(2): 'The Parties refer to their international obligations and commitments concerning respect for human rights, They reiterate their deep attachment to human dignity and human rights, which are legitimate aspirations of individuals and peoples. Human rights are universal, indivisible and inter-related. The Parties undertake to promote and protect all fundamental freedoms and human rights, be they civil and political, or economic, social and cultural. In this context, the Parties reaffirm the equality of men and women.'
- Article 96(2a): 'If, despite the political dialogue conducted regularly between the Parties, a Party considers that the other Party has failed to fulfil an obligation stemming from respect for human rights, democratic principles and the rule of law referred to in paragraph 2 of Article 9, it shall, except in cases of special urgency, supply the other Party and the Council of Ministers with the relevant information required for a thorough examination of the situation with a view to seeking a solution acceptable to the Parties. To this end, it shall invite the other Party to hold consultations that focus on the measures taken or to be taken by the party concerned to remedy the situation. (...) If the consultations do not lead to a solution acceptable to both Parties, if consultation is refused, or in cases of special urgency, appropriate measures may be taken. These measures shall be revoked as soon as the reasons for taking them have disappeared.'
- Article 96(2b): 'The term "cases of special urgency" shall refer to exceptional cases of particularly serious and flagrant violation of one of the essential elements referred to in paragraph 2 of Article 9, that require an immediate reaction.'

Πιο σημαντική από την υποθετικότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι, κατά συνέπεια, η ενεργός πολιτική της εφαρμογής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα πλαίσια συγκεκριμένων σχεδίων αναπτυξιακής συνεργασίας. Στα πλαίσια διμερών και πολυμερών συνθηκών, όπως οι Συμβάσεις του Λομέ και η Συμφωνία του Κοτονού, η ΕΕ επιδίωξε διάφορους στόχους αναφορικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως η ενδυνάμωση των συνταγματικών, δημοκρατικών και ανθρωπιστικών δομών, η εφαρμογή των πολιτικών δικαιωμάτων και ελευθεριών (το δικαίωμα της ψήφου, της ελευθερίας των μέσων μαζικής ενημέρωσης, το δικαίωμα της ίδρυσης και της συμμετοχής σε πολιτικά κόμματα, της ελευθερία του συνεταιρισμού και της συνάθροισης), η προώθηση μίας ανεξάρτητης δικαστικής αρχής, η αποτελεσματική διοίκηση των φυλακών και της αστυνομίας, καθώς επίσης και οι βασικές υπηρεσίες στους τομείς της υγείας και της εκπαίδευσης.

Στο πρώτο πυλώνα, (άρθρο 177 ΣυνθΕΚ), η ΕΕ αφοσιώθηκε παράλληλα στην καταπολέμηση της φτώχειας, στην ενδυνάμωση των δημοκρατικών θεσμών και του κράτους δικαίου, καθώς και

στην αναπτυξιακή συνεργασία υπό το φως της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Για την παροχή μίας νομικής βάσης σε όλα τα μέτρα του Κεφάλαιου Β7-70 του προϋπολογισμού της ΕΕ σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τον εκδημοκρατισμό (*Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία για την Δημοκρατία και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα - EIDHR*) το Συμβούλιο υιοθέτησε δύο κανονισμούς το 1999 (σε σχέση με τον γενικότερο στόχο της ανάπτυξης και ενδυνάμωσης της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς επίσης και των θεμελιωδών ελευθεριών μέσα από την εφαρμογή της αναπτυξιακής συνεργασίας και των δράσεων της Κοινότητας).

Άρθρο 177 Συνθήκη:

1. Η πολιτική της Κοινότητας στον τομέα της συνεργασίας για την ανάπτυξη, η οποία συμπληρώνει την πολιτική των κρατών μελών, ευνοεί:
 - τη σταθερή και διαρκή οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των αναπτυσσόμενων χωρών, και ιδιαιτέρως των πιο μειονεκτικών,
 - την αρμονική και προοδευτική ένταξη των πιο μειονεκτικών,
 - την καταπολέμηση της ένδειας στις αναπτυσσόμενες χώρες.
2. Η κοινοτική πολιτική στον τομέα αυτόν συμβάλλει στον γενικό στόχο της ανάπτυξης και της εδραίωσης της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου, καθώς και στο στόχο του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών.
3. Η Κοινότητα και τα κράτη μέλη σέβονται τις υποχρεώσεις και λαμβάνουν υπόψη τους στόχους που έχουν εγκρίνει στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών και των άλλων αρμόδιων διεθνών οργανισμών.

Κάθε χρόνο περισσότερα από 100 εκ. ευρώ διατίθενται για τη χρηματοδότηση σχεδίων στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων βάσει της πρωτοβουλίας, η οποία στοχεύει στην καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας, στη προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών, των μειονοτήτων και των αυτοχθόνων λαών, στην κατάργηση της θανατικής ποινής, στην ενδυνάμωση των πολιτικών δικαιωμάτων, στην παρακολούθηση εκλογών, στην ενδυνάμωση των πολιτικών δικαιωμάτων, στην εξάπλωση της επιμόρφωσης γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα, και στην υποστήριξη τους Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, μεταξύ άλλων.

Η ανάπτυξη βέβαια και εδραίωση της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελούν παράλληλα και στόχους της *Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής*

Ασφαλείας (CFSP), που αντιπροσωπεύει τον δεύτερο πυλώνα της ΕΕ (άρθρο 11 ΣυνθΕΕ). Κυριότερα μέσα της ΚΕΠΠΑ είναι οι κοινές στρατηγικές, θέσεις και δράσεις. Οι κοινές στρατηγικές (*common strategies*) θεσπίζονται από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (αρχηγών κρατών ή κυβερνήσεων) με στόχο τη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα των δράσεων της ΕΕ μέσα από την ενίσχυση της όλης συνοχής της πολιτικής της ΕΕ. Μία τέτοια κοινή στρατηγική εγκρίθηκε για τη Ρωσία τον Ιούνιο του 1999, η οποία και οδήγησε σε περαιτέρω ενίσχυση του πολιτικού διαλόγου σε όλα τα επίπεδα, στο πλαίσιο του οποίου συζητήθηκαν όλα τα σημεία κοινού ενδιαφέροντος, συμπεριλαμβανομένου του ζητήματος της Τστσενίας.

Οι κοινές δράσεις (*joint actions*) όπως αυτές που είχαν οριστεί για τα Δυτικά Βαλκάνια ή την Παλαιστίνη αφορούν συγκεκριμένες καταστάσεις στις οποίες κρίνεται ότι είναι επιβεβλημένη η δράση της Ένωσης. Κατά την περίοδο από την 1^η Ιουλίου του 2004 έως τις 30 Ιουνίου του 2005, η ΕΕ ενέκρινε σημαντικό αριθμό κοινών δράσεων σχετικών με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Οι εν λόγω κοινές δράσεις αφορούσαν κυρίως το διορισμό Ειδικών Εντεταλμένων της ΕΕ και επιχειρήσεις πολιτικής και στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων. Αναλυτικότερα, την 1η Ιανουαρίου του 2003, ξεκίνησε η Αστυνομική Αποστολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUPM), που ήταν η πρώτη επιχείρηση της ΕΕ στο πλαίσιο της ESDP.¹¹² Η EUPM παρέλαβε τη σκυτάλη από τη Διεθνή Αστυνομική Τακτική Δύναμη (IPTF) των ΗΕ στη Βοσνία & Ερζεγοβίνη, της οποίας το έργο ανέλαβε να ολοκληρώσει. Η εν λόγω αποστολή συνεχίστηκε κατά την προαναφερθείσα περίοδο, ενώ παράλληλα στις 2 Δεκεμβρίου του 2004, η Ευρωπαϊκή Ένωση άρχισε στρατιωτική επιχείρηση στη Βοσνία & Ερζεγοβίνη με την ονομασία *ALTHEA*. Αξίζει επίσης να σημειωθεί, ότι, μετά τη μεταβίβαση αρμοδιοτήτων από το ΝΑΤΟ, η ΕΕ ανέπτυξε μια στρατιωτική δύναμη, την EUFOR, με εντολή στο πλαίσιο του Κεφαλαίου VII των ΗΕ¹¹³ να εξασφαλίσει τη συνεχιζόμενη συμμόρφωση της Βοσνίας & Ερζεγοβίνης προς τη Συμφωνία του Ντέιτον / Παρισιού και να συμβάλει στη δημιουργία ενός ασφαλούς περιβάλλοντος. Μία άλλη αποστολή της ΕΕ, για το κράτος δικαίου στη Γεωργία, η EUJUST Themis, που αναπτύχθηκε προκειμένου να βοηθήσει την

¹¹² Βλ. σχετικά, M. Catriona, 'ESDP Goes Live: The EU Police Mission in Bosnia and Herzegovina', *European Security Review*, no. 16 (2003) και W. Jamie, 'Putting ESDP to the test: The EU's Police Mission to Bosnia and Herzegovina', *European Security Review*, no. 11 (2002). Για συμπληρωματικό πληροφοριακό υλικό βλ. επίσης στην ιστοσελίδα <http://www.eupm.org>.

¹¹³ Βλ. την Απόφαση 1575 της 22^{ης} Νοεμβρίου 2004 του ΣΑ στην ιστοσελίδα <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/6/19/22/PDF/N0461922.pdf?OpenElement> (πρόσβαση στις 16/01/06).

κυβέρνηση της Γεωργίας στην εκπόνηση στρατηγικής για την καθοδήγηση της διαδικασίας μεταρρύθμισης της ποινικής δικαιοσύνης, ολοκληρώθηκε στις 15 Ιουλίου του 2005, αφού προηγουμένως η κυβέρνηση της Γεωργίας ενέκρινε τη στρατηγική και συγκρότησε διευθυντική ομάδα αρμόδια για την εκπόνηση προγράμματος εφαρμογής. Τέλος, τον Μάρτιο του 2003, η ΕΕ άρχισε την πρώτη στρατιωτική επιχείρηση Concordia στην ΠΓΔΜ, η οποία τελείωσε τον Δεκέμβριο του 2003. Σε συνέχειά της, τον Δεκέμβριο του 2003, η ΕΕ άρχισε την Αστυνομική Αποστολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUPOL Proxima) στην ΠΓΔΜ, που ήταν η δεύτερη επιχείρηση πολιτικής διαχείρισης κρίσεων της ΕΕ στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ.¹¹⁴ Τα τελευταία έτη, η ΕΕ διόρισε επίσης έναν αυξανόμενο αριθμό Ειδικών Εντεταλμένων της ΕΕ (EUSRs), οι οποίοι συμβάλλουν στην ειρηνική διευθέτηση διαφορών και τη μετασυγκρουσιακή ανασυγκρότηση σε ορισμένες περιοχές ή χώρες στον κόσμο. Οι EUSRs έχουν τις προϋποθέσεις να συμβάλλουν ουσιαστικά στην εφαρμογή των κατευθυντήριων γραμμών της ΕΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Οι κοινές θέσεις (*common positions*) καθορίζουν την προσέγγιση της Ένωσης επί συγκεκριμένου θέματος γενικού ενδιαφέροντος, γεωγραφικής ή θεματικής φύσεως, και τα κράτη μέλη πρέπει να μεριμνούν ώστε οι εθνικές πολιτικές τους να συμμορφώνονται προς τις κοινές αυτές θέσεις. Οι περισσότερες κοινές θέσεις έχουν υιοθετηθεί σε σχέση με συγκεκριμένες περιοχές ή κράτη της Αφρικής (Ανγκόλα, Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, Λιβερία, Νιγηρία, Ρουάντα, Σιέρα Λεόνε και Ζιμπάμπουε) και της Ασίας (π.χ. Αφγανιστάν και Μιανμάρ). Τον Ιούνιο ωστόσο του 2001, η ΕΕ αποφάσισε να υιοθετήσει μία κοινή θέση θεματικής φύσεως για την υποστήριξη του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου.

Πέρα όμως από τα μέσα που μόλις εξετάστηκαν, η ΕΕ ανέλαβε και κάποιες άλλες πρωτοβουλίες στα πλαίσια της ΚΕΠΠΑ. Οι πρωτοβουλίες αυτές περιλαμβάνουν, την έναρξη πολιτικού διάλογου (όπως π.χ. οι διάλογοι στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με την Κίνα, από το 1997 και το Ιράν, από το 2002 ή η ανταλλαγή απόψεων με τις Ηνωμένες Πολιτείες για αμφισβητούμενα θέματα, όπως το ΔΠΔ και η κατάργηση της θανατικής ποινής), τα διαβήματα, με τα οποία η ΕΕ μπορεί να απευθύνει έκκληση προς μια κυβέρνηση να σεβασθεί τα ανθρώπινα

¹¹⁴ Βλ. σχετικά, M. Catriona, 'Operation Concordia: Developing a 'European' Approach to Crisis Management?', *International Peacekeeping*, vol. 11, no. 3 (2004).

δικαιώματα, καθώς και τις δραστηριότητες της ΕΕ στα διεθνή φόρουμ, όπως στην Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ και στη Γενική Συνέλευση, στην Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης και στο πλαίσιο της ανθρωπίνης διάστασης του ΟΑΣΕ. Το 1999 τέλος, ο πρώην Γενικός Γραμματέας του ΝΑΤΟ, *Javier Solana Madariaga* (Ισπανία) ορίστηκε Γενικός Γραμματέας/Υπατος Εκπρόσωπος της ΕΕ για την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (CFSP) ενώ, πρόσφατα, τον Ιανουάριο του 2005, ο *Michael Matthiessen* διορίστηκε Προσωπικός Εντεταλμένος του για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Το πεδίο δράσης του Προσωπικού Εντεταλμένου¹¹⁵ εστιάζεται στην εφαρμογή των κατευθυντήριων γραμμών για τα ανθρώπινα δικαιώματα, στην πολιτική της ΕΕ, στα Ηνωμένα Έθνη, στο Συμβούλιο της Ευρώπης, στους διαλόγους σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα, στην ενσωμάτωση της διάστασης αυτής στις διάφορες πολιτικές, στις σχέσεις με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στην παρουσία της πολιτικής της ΕΕ στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στις δραστηριότητες προβολής.

Η *Ετήσια Έκθεση της ΕΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα*, η οποία εκδίδεται από το 1999, παρέχει μία πλήρη ανασκόπηση της εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης και του ευρύτερου φασματός των δραστηριοτήτων της στο πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Δεν αξιολογεί ωστόσο την κατάσταση που επικρατεί σε άλλες χώρες στα ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Αδιαμφισβήτητο είναι πάντως το γεγονός ότι η ΕΕ έχει σήμερα καθιερωθεί ως ένας «παγκόσμιος οφειλέτης» σε ότι αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα. Τα έξοδα κατά μέσο όρο από την πλευρά της ΕΕ και των 25 κρατών μελών της για συγκεκριμένα σχέδια και μέτρα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι διπλάσια από εκείνα των Ηνωμένων Πολιτειών. Άγνωστο παραμένει δε το αν και κατά πόσο η ΕΕ μπορεί να αποτελέσει «παγκόσμιο παίκτη» στο σκηνικό που αρχίζει να διαμορφώνεται. Αν εξετάσει κανείς τα σημερινά φλέγοντα ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τις προκλήσεις, όπως τα Βαλκάνια, η Μέση Ανατολή, το Ιράκ ή του Αφγανιστάν, θα διαπιστώσει ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες λαμβάνουν ολοένα και συχνότερα πολύ σημαντικές μονομερείς αποφάσεις, συμπεριλαμβανομένων και των ανθρωπιστικών επεμβάσεων, ενώ η ΕΕ ασχολείται κυρίως με την χρηματοδότηση της οικονομικής και πολιτικής

¹¹⁵ Ετήσια Έκθεση της ΕΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα, ο.π., σελ. 14.

ανοικοδόμησης. Παράλληλα, σημαντικές διαφορές παρατηρούνται στον τρόπο με τον οποίο η Ευρώπη και οι Ηνωμένες Πολιτείες αντιμετωπίζουν θεμελιώδη ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως π.χ. η κατάργηση της θανατικής ποινής ή το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο. Υπάρχει πάντα βέβαια η ελπιδοφόρα σκέψη ότι η ΕΕ θα ενισχύσει τελικά την εικόνα της σχετικά με τα θέματα αυτά και θα καταστεί ένας σημαντικός και αξιόπιστος έταίρος στις εξωτερικές τις σχέσεις. Ενθαρρυντικό είναι εξάλλου το γεγονός ότι από τις μεγαλύτερες προτάσεις, ως προς τον τρόπο βελτίωσης της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην ΕΕ, που περιελάμβανε η «Ατζέντα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για την ΕΕ για το έτος 2000» (*Human Right Agenda for the European Union for the Year 2000*), την οποία παρουσίασε μία επιτροπή σοφών συγκροτούμενη από διάσημες προσωπικότητες της Ευρώπης το 1998 – την Χρονιά των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, αρκετές έχουν ήδη ενσωματωθεί στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα, όπως π.χ. ο διορισμός του Προσωπικού Εντεταλμένου του Υπατου Εκπροσώπου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και η δημιουργία ενός Οργανισμού Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων κατά το πρότυπο του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου Φαινομένων Ρατσισμού και Ξενοφοβίας.

Το πιο ελπιδοφόρο ωστόσο μήνυμα θα είναι αναμφίβολα η θέση σε ισχύ της ευρωπαϊκής συνταγματικής συνθήκης που θα προσδώσει στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων δεσμευτική ισχύ αποδεικνύοντας ταυτόχρονα ότι η ΕΕ δεν είναι ένας γραφειοκρατικός μηχανισμός που ασχολείται μόνο με επιδοτήσεις, με την έγκριση κονδυλίων, αλλά μια Κοινότητα Δικαίου, ένα ολοκληρωμένο και αυτόνομο δηλαδή σύστημα κοινωνικής ταυτότητας, βασιζόμενη σε αρχές, όπως η δημοκρατία, το κράτος δικαίου, και τα θεμελιώδη δικαιώματα.

ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ

I. ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΕ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Στον τομέα των παραδοσιακών μηχανισμών παρατηρείται ένα μεγάλο εύρος επιλογών. Ορισμένες επιλογές είναι πιο αποτελεσματικές από τις άλλες, ενώ πολλές φορές η μία συμπληρώνει και ενδυναμώνει την άλλη. Για την επίτευξη μίας γενικής αξιολόγησης, θα πρέπει να γνωρίζει κανείς ότι το συγκεκριμένο σύστημα δεν είναι αποτέλεσμα μίας καλά σχεδιασμένης, συντονισμένης και δομημένης πρωτοβουλίας, παρά μίας αυθόρμητης αντίδρασης στις έντονες διεθνείς και περιφερειακές απειλές, προβλήματα και προκλήσεις των τελευταίων 50 ετών. Τα μέτρα και οι μηχανισμοί του δρομολογήθηκαν κατά την διάρκεια μακροσκελών πολιτικών διαπραγματεύσεων σύμφωνα με τις πολιτικές και ιστορικές συνθήκες των αντίστοιχων διεθνών και περιφερειακών οργανισμών. Είναι αξιοπερίεργο ότι τόσες πολλές διεθνείς και περιφερειακές συνθήκες ανθρωπίνων δικαιωμάτων εν τέλει υιοθετήθηκαν χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψιν το δόγμα της εθνικής κυριαρχίας και της μη ανάμειξης σε εθνικές υποθέσεις, όπως επίσης και η αντίσταση των περισσότερων κυβερνήσεων.

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΝΑΦΟΡΩΝ

Νομική βάση:

Προβλέπεται από τις σχετικές συνθήκες

Υποχρεωτική

Είδη αναφορών: αρχική αναφορά, περιοδικές/follow-up αναφορές, επείγουσες αναφορές

- ΗΕ: προβλέπεται και από τις επτά σημαντικότερες συνθήκες ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ΗΕ
- ΙΛΟ: άμεση υποχρέωση υποβολής αναφοράς η οποία προκύπτει από τον Καταστατικό Χάρτη του ΙΛΟ (άρθρο 35)
- Συμβούλιο της Ευρώπης: Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων, Ευρωπαϊκός Χάρτης των Περιφερειακών και Μειονοτικών Γλωσσών
- ΟΑΥ / ΑΥ: Αφρικανικός Χάρτης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών

Στόχοι της διαδικασίας υποβολής αναφορών:

- Επίβλεψη της εσωτερικής εφαρμογής των διεθνών υποχρεώσεων σε εθνικό και διεθνές επίπεδο
- Περιοδική αξιολόγηση των κανόνων δικαίου και των πρακτικών σε εθνικό επίπεδο
- Προσδιορισμός των προβλημάτων
- Διαμόρφωση πολιτικής για τα ανθρώπινα δικαιώματα
- Δημόσια ενδελεχής έρευνα σε διεθνές επίπεδο
- Ανταλλαγή πληροφοριών – συνεχής διάλογος

Η διαδικασία αναφορών είναι το κυριότερο εργαλείο παρακολούθησης μιας συνθήκης για τα ΗΕ, ενώ παράλληλα αναπτύσσεται και από άλλους οργανισμούς όπως η ΙΛΟ, ο ΟΑΥ και το Συμβούλιο της Ευρώπης. Θεωρείται λιγότερο αποτελεσματική από τις διαδικασίες προσφυγών και έρευνας και είναι ο λόγος για τον οποίο τα κράτη συχνά συμφωνούν να την χρησιμοποιήσουν με την μικρότερη αποδοχή. Παρά τις περιορισμένες της δυνατότητες, η διαδικασία αναφορών μπορεί εύκολα να συνεισφέρει στην βελτίωση της κατάστασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των υπεύθυνων κρατών μελών.¹¹⁶ Για να επιτευχθεί αυτό, οι

¹¹⁶ Μια θετική απόρροια του ελέγχου που στηρίζεται στο σύστημα των εκθέσεων είναι ότι το κράτος τελεί υπό κάποια ψυχολογική πίεση κατά τη διάρκεια του σχετικού ελέγχου, η οποία σε πολλές περιπτώσεις επενεργεί ως ώθηση για την

κυβερνήσεις θα πρέπει να ενδιαφερθούν σοβαρά για την τήρηση των υποχρεώσεών τους σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο το οποίο θα έχει αξιολογηθεί αντικειμενικά, ενώ παράλληλα, θα πρέπει να είναι διαθέσιμες να συμμετάσχουν σε έναν συνθετικό και κριτικό διάλογο με όλα τα εμπλεκόμενα μέρη. Ένας τέτοιος διάλογος θα πρέπει να ξεκινά, όχι κατά την διάρκεια της εξέτασης, αλλά πολύ νωρίτερα όταν οι εκθέσεις αρχίζουν να διαμορφώνονται. Οι αντίστοιχοι κυβερνητικοί και διοικητικοί φορείς, τα εσωτερικά όργανα του κράτους, όπως τα δικαστήρια, τα κοινοβούλια, οι θεσμοί του συνηγόρου του πολίτη, οι εθνικές επιτροπές ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κ.λπ., χωρίς να αναφερθούν και οι εκπροσώποι της κοινωνίας των πολιτών, οι NGOs, οι ακαδημαϊκοί ειδικοί και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, θα πρέπει να συμμετάσχουν ενεργά από την αρχή.

τακτοποίηση των εκκρεμών προβλημάτων. Κατά τα λοιπά, οι συστάσεις ή οι παρατηρήσεις ή οι γνώμες των Εμπειρογνομόνων που επακολουθούν δεν επισύρουν φυσικά καμία νομική υποχρέωση συμμόρφωσης για τα κράτη.

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Νομική βάση:

Συμβούλιο της Ευρώπης:	ECHR (υποχρεωτική)	λίγες υποθέσεις
ΟΑΚ	ACHR (προαιρετική)	καμιά υπόθεση
ΟΑΥ / ΑΥ	Αφρικανικός Χάρτης (υποχρεωτική)	μία υπόθεση
ΟΑΣΕ	Ανθρώπινη Διάσταση	λίγες υποθέσεις
ILO:	Άρθρο 26 του Καταστατικού Χάρτη του ILO (υποχρεωτική)	λίγες υποθέσεις
HE:	CERD (υποχρεωτική)	καμιά υπόθεση
	CCPR (προαιρετική)	καμιά υπόθεση
	CAT (προαιρετική)	καμιά υπόθεση

Λόγοι αναποτελεσματικότητας:

Αδύναμες νομικές προβλέψεις (όπως π.χ. οι συνθήκες των HE)

Δισταγμός των κρατών να κατακρίνουν άλλες χώρες στο πλαίσιο επίσημων διαδικασιών εάν δεν υπεισέρχονται λόγοι πολιτικής σκοπιμότητας

Μία ανοικτή και διάφανη διαδικασία όπως αυτή θα μπορούσε να οδηγηθεί στην δημιουργία μίας ισορροπημένης και στοχευόμενης αναφοράς από πλευράς οργανισμού η οποία θα ήταν αποδεκτή από όλα τα εμπλεκόμενα μέρη, ή στην δημιουργία μίας κυβερνητικής αναφοράς η οποία θα περιείχε και άλλες απόψεις γύρω από αμφιλεγόμενα θέματα. Για την επίτευξη μίας επιτυχούς διαδικασίας, θα πρέπει να συμπεριλαμβάνεται επίσης ένας ανοικτός και συνθετικός διάλογος με τα αντίστοιχα όργανα παρακολούθησης συνθηκών, ο οποίος θα αναδεικνύει την θέληση των κυβερνήσεων να λάβουν αυτές τις συστάσεις σοβαρά υπ' όψιν τους. Τέλος, τα όργανα τα οποία ευθύνονται για την διαμόρφωση των αναφορών και εκείνα τα οποία ευθύνονται για την εξέτασή τους θα πρέπει να διαθέτουν το απαιτούμενο προσωπικό και την αντίστοιχη οικονομική υποστήριξη με μία follow-up κατάσταση να έχει ήδη προετοιμαστεί.

Οι διαδικασίες αναφορών αναπτύχθηκαν έτσι ώστε να δώσουν μία αναλυτική ανασκόπηση των υποχρεώσεων των εμπλεκόμενων κρατών σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, συμπεριλαμβανομένου του τρόπου με τον οποίο αυτές (οι υποχρεώσεις) εφαρμόζονται σε εθνικό επίπεδο. Οι διαδικασίες προσφυγών και έρευνας, από την άλλη μεριά, αποσκοπούσαν στην επίλυση ατομικών υποθέσεων και καταστάσεων υποτιθέμενων παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Οι διακρατικές προσφυγές, σύμφωνα με το παραδοσιακό διεθνές δίκαιο εξαρτώνται από τις άλλες κυβερνήσεις για την εκκίνηση διαδικασιών έρευνας κρίσιμων θεμάτων. Τα ατομικά αιτήματα σχεδιάζονται για θύματα συγκεκριμένων παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι συλλογικές προσφυγές (*collective complaints*) και οι *action popularis*, τα οποία αποτελούν εργαλεία των NGOs συμβαδίζουν στον τομέα αυτό με τις διαδικασίες έρευνας και τους μηχανισμούς επιτόπιας εξέτασης (*fact-finding mechanisms*). Οι τελευταίοι δημιουργήθηκαν με πρωτοβουλία των οργάνων παρακολούθησης των αντίστοιχων συνθηκών ή ορισμένων πολιτικών οργάνων, όπως η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ΟΗΕ, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, το Μόνιμο Συμβούλιο του ΟΑΣΕ ή η Επιτροπή Υπουργών με το Συμβούλιο της Ευρώπης.

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Νομική βάση:

Συμβούλιο της Ευρώπης:	ECHR (υποχρεωτική)
ΟΑΚ	ACHR (υποχρεωτική ενώπιον της Διαμερικανικής Επιτροπής)
ΟΑΥ / ΑΥ	Αφρικανικός Χάρτης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών (υποχρεωτική)
ΗΕ	ΟΡ στο CCPR και στη CEDAW CERD (προαιρετική) CAT (προαιρετική) Διαδικασία 1503 (υποχρεωτική)

Στόχοι:

- Ανακούφιση των μεμονωμένων θυμάτων των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων
- Ερμηνεία του κανονιστικού πλαισίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσα από την ανάπτυξη της νομολογίας
- Αλλαγές της εθνικής νομοθεσίας και των πρακτικών
- Προληπτική επίδραση σε εθνικό επίπεδο

Κριτήρια αποδοχής:

- Εξάντληση όλων των διαθέσιμων εσωτερικών ένδικων μέσων
- Απαίτηση εκ μέρους του θύματος
- Συμβατότητα μεταξύ *ratione materiae, personae, temporis, loci*
- Ελάχιστο επίπεδο τεκμηρίωσης
- Καμία ανώνυμη αίτηση, κατάχρηση του δικαιώματος υποβολής αίτησης
- Καμία υποβολή αίτησης έναντι άλλων διεθνών οργάνων

Έννομες συνέπειες:

Νομικά δεσμευτικές (ECHR, ACHR) – μη νομικά δεσμευτικές (UN, ΟΑΥ/ΑΥ)

Επίβλεψη εφαρμογής:

Εκ μέρους πολιτικών οργάνων (ECHR, ACHR) ή οργάνων ελέγχου της εφαρμογής των διατάξεων των συνθηκών δικαιωμάτων του ανθρώπου (UN)

Όλες αυτές οι διαδικασίες έχουν ως στόχο την διερεύνηση σοβαρών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή καταστάσεων σοβαρών και συστηματικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτές οι έρευνες οδηγούν στην δημιουργία αναφορών Ειδικών Εισηγητών ή μίας επιτροπής εμπειρογνομόνων, σε απόφαση ενός οιοσδήποτε δικαστικού σώματος παρακολούθησης συνθηκών, στην απόφαση ενός πολιτικού οργάνου ή ή σε κρίσεις ενός δικαστηρίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Συχνά κατά την διάρκεια των συγκεκριμένων διαδικασιών παρατηρούνται φαινόμενα διαμεσολάβησης ανάμεσα στα όργανα έρευνας και τις εμπλεκόμενες κυβερνήσεις, που στοχεύουν στην επίτευξη φιλικού διακανονισμού. Αν τα όργανα έρευνας ανακαλύψουν ότι μία συγκεκριμένη παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει διαπραχθεί, τότε ενδέχεται να υπάρξουν πολιτικές συνέπειες (όπως π.χ. μία απόφαση της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των ΗΕ ή της Γενικής Συνέλευσης) ή συνέπειες δεσμευτικές σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, όπως η υποχρέωση απόδοσης, διόρθωσης, αποκατάστασης ή άλλων μορφών επανόρθωσης (*reparation*), με την προϋπόθεση ότι τα όργανα έχουν τις αρμοδιότητες που απαιτούνται.

Σε γενικές γραμμές πάντως, οι διαδικασίες προσφυγών και έρευνας δεν επιτυγχάνουν την απόδοση αποζημιώσεων στα θύματα. Οι συγκεκριμένες διαδικασίες αποτελούν εργαλεία επιτόπιας έρευνας ενώ παράλληλα εκθέτουν τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αποκαλύπτοντας τους ενόχους και αποτρέποντας μελλοντικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η διαδικασία προσφυγών έχει βοηθήσει στην αποσαφήνιση του κανονιστικού περιεχομένου των διατάξεων για τα δικαιώματα του ανθρώπου μέσω της ερμηνείας και της εξέλιξης της νομολογίας (*case law*).

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Νομική βάση:

HE	CAT (υποχρεωτική, ρήτρα παρέκκλισης) 7 περιπτώσεις CEDAW (OP, υποχρεωτική, ρήτρα παρέκκλισης) εκκρεμεί μία υπόθεση
ΟΑΚ	Αναφορές κρατών στη Διαμερικανική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (υποχρεωτική, ρήτρα παρέκκλισης), 87 επιτόπιες επισκέψεις (1961–2005).

Στόχοι:

Ανεπίσημες διαδικασίες σε περίπτωση καλά εξακριβωμένων πληροφοριών για σοβαρές και συστηματικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων (ανεξάρτητα από τις προσφυγές).

Μειονεκτήματα:

Εμπιστευτικότητα
Επιτόπιες επισκέψεις που εξαρτώνται από την χορήγηση άδειας εκ μέρους του εν λόγω κράτους
Μακροσκελείς και πολύπλοκες διαδικασίες

Σε ένα τελείως διαφορετικό επίπεδο, παρατηρείται ένα σύστημα προληπτικών επισκέψεων (*system of preventive visits*) το οποίο αναπτύχθηκε με βάση τις εμπειρίες της Διεθνούς Επιτροπής Ερυθρού Σταυρού (ICRC), με την παράλληλη εισαγωγή της πρόληψης των βασανιστηρίων στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων το 1989. Ο ΟΗΕ συζήτησε την ίδια διαδικασία για περισσότερα από 20 χρόνια ενώπιον της Γενικής Συνέλευσης η οποία εν τέλει την υιοθέτησε με τη μορφή ενός Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων των ΗΕ τον Δεκέμβριο του 2002.

Η διαδικασία δεν ερευνά παραβιάσεις οι οποίες έχουν ήδη πραγματοποιηθεί, αλλά την δυνατότητα πρόληψης των βασανιστηρίων και της κακής μεταχείρισης κατά την διάρκεια της κράτησης. Αυτό επιτυγχάνεται με την ενεργοποίηση της λειτουργίας οργάνων που συγκροτούνται από ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες οι οποίοι είναι σε θέση να πραγματοποιήσουν προληπτικές και απροειδοποίητες επισκέψεις σε χώρους κράτησης στο έδαφος των κρατών μελών. Το διεθνές τώρα αυτό σύστημα επισκέψεων μπορεί να μην καλύπτει όλα τα κενά που υπάρχουν, ωστόσο επιδρά ανασταλτικά. Οι αναφορές και οι συστάσεις της

CPT έχουν συμβάλει σημαντικά στην βελτίωση των συνθηκών κράτησης στην Ευρώπη. Η αντίσταση τώρα των κυβερνήσεων ως προς το συγκεκριμένο σύστημα εξηγείται καλύτερα από το γεγονός ότι οι απροειδοποίητες επισκέψεις εκ μέρους διεθνών οργάνων εμπειρογνομόνων ενδέχεται να πραγματοποιούνται χωρίς κάποια επιπλέον άδεια από την αρμόδια κυβέρνηση εκτός και αν η συνθήκη εν τέλει επικυρώνεται. Ένα τέτοιο σύστημα, όπως αυτό που παρουσιάζεται στη περίπτωση της ECPT, αντιπροσωπεύει μία ανάμειξη στην παραδοσιακή διαδικασία κατανόησης της έννοιας της εθνικής κυριαρχίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

ΑΛΛΑ ΕΙΔΗ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΦΟΡΩΝ

HE:

Απόφαση 1235 του ECOSOC: Ειδικοί Εισηγητές, Ομάδες Εργασίας, κ.λπ.

SC: Επιτροπές Εμπειρογνομόνων, Ad hoc Δικαστήρια

ΟΑΣΕ:

Επιτροπές Εμπειρογνομόνων και Εισηγητών

Υπατος Αρμοστής για τις Εθνικές Μειονότητες

Αντιπρόσωπος του ΟΑΣΕ για την Ελευθερία των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

Συμβούλιο της Ευρώπης:

Αποστολές Εμπειρογνομόνων

Επίτροπος για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Ξενοφοβίας (ECRI)

Ευρωπαϊκή Ένωση:

Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο Φαινομένων Ρατσισμού και Ξενοφοβίας (EUMC)

Επιτόπιες αποστολές:

HE: επιχειρήσεις οικοδόμησης και εδραίωσης της ειρήνης

Υπατος Αρμοστής των HE για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου: επιτόπια γραφεία

Αποστολές Πολιτικής Αστυνομίας των HE

Αποστολές Μακράς Διάρκειας του ΟΑΣΕ

Αποστολές Παρακολούθησης και Αστυνομικών Δυνάμεων της ΕΕ

Πολύπλοκες Επιτόπιες Επιχειρήσεις (όπως π.χ. στη Βοσνία και στο Κόσοβο) με τη συμμετοχή των HE, του ΟΑΣΕ, του NATO, του HNHCR, της ΕΕ και άλλων οργανισμών

Στα πλαίσια λειτουργίας των ΗΕ, οι κυβερνήσεις εν τέλει συμφώνησαν πάνω στην ακόλουθη αρχή: Μετά την εφαρμογή του ΟΡ στα πλαίσια της CAT, τα κράτη μέλη θα εκλέξουν μία Υποεπιτροπή (της Επιτροπής του CAT) για την Πρόληψη με την δυνατότητα να πραγματοποιεί επιτόπιες επισκέψεις. Οι περισσότερες επισκέψεις όμως, θα πραγματοποιούνται από ανεξάρτητα εσωτερικά όργανα (οι αποκαλούμενοι ως εθνικοί μηχανισμοί πρόληψης), που θα συστήνονται από τα κράτη μέλη και θα συντονίζονται από την Υποεπιτροπή για την Πρόληψη..

Μία παρόμοια κατανομή εργασίας ανάμεσα στα διεθνή και εσωτερικά όργανα έχει προταθεί από την CPT έτσι ώστε να επιτραπεί η πραγματοποίηση τακτικών επισκέψεων σε όλους τους χώρους κράτησης, ακόμη και σε κράτη μέλη όπως η Ρωσία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

ΣΥΣΤΗΜΑ ΕΠΙΣΚΕΨΕΩΝ

Είναι το σύστημα προληπτικών επισκέψεων σε χώρους κράτησης για την αποτροπή σοβαρών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως τα βασανιστήρια, οι βίαιες εξαφανίσεις, κ.λπ.:

ECPT (περιοδικές επισκέψεις και ad hoc επισκέψεις)

CAT (ΟΡ 2002)

ICRC: επισκέψεις σε αιχμάλωτους πολέμου στα πλαίσια έλεγχου εφαρμογής των κανόνων του ανθρωπιστικού δικαίου

Οι διαδικασίες τώρα και οι μηχανισμοί της διεθνούς και περιφερειακής προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που μόλις αναλύθηκαν με την χρήση της συγκριτικής μεθόδου και περιγράφηκαν στα Μέρη Α-Β, αναπτύχθηκαν σταδιακά στα πλαίσια διακυβερνητικών οργανισμών κατά το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα ως τρόπος αντίδρασης σε συγκεκριμένες απειλές. Δεν αντιπροσωπεύουν ένα δομημένο και εναρμονισμένο σύστημα διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η επείγουσα ανάγκη προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έγινε εμφανέστερη μετά το ναζιστικό ολοκαύτωμα. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίον η πρώτη δεσμευτική συνθήκη ανθρωπίνων δικαιωμάτων η οποία περιείχε ένα αποτελεσματικό σύστημα παρακολούθησης (ECHR) συνομολογήθηκε στην Ευρώπη. Η πολιτική του απαρχαίντ στην Νότια Αφρική και η δικτατορία του Pinochet στην Χιλή το 1973

ευθύνονταν σε μεγάλο βαθμό για την αλλαγή του δόγματος των ΗΕ περι «μη εξουσίας ανάληψη δράσης» ('no power to take action'). Η έντονη διεθνής κριτική στα δόγματα «εθνικής ασφαλείας» των δικτατοριών της Χιλής και άλλων Λατινοαμερικάνικων χωρών συνεισέφερε σημαντικά στην ενδυνάμωση του Διαμερικανικού συστήματος ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του ρόλου της Διαμερικανικής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Την ίδια στιγμή, ο Αφρικανικός Χάρτης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών δημιουργήθηκε εξαιτίας ορισμένων σοβαρών και συστηματικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων οι οποίες διαπράχθηκαν στην Ουγκάντα υπό την προεδρία του Idi Amin. Η ΔΑΣΕ και η συνιστώσα της για τα ανθρώπινα δικαιώματα (κυρίως οι Επιτροπές του Ελσίνκι) που ευθύνεται για την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, συνήλθε την δεκαετία του 1970 για να δημιουργήσει σχέσεις ύφεσης ανάμεσα στην Ανατολή και την Δύση. Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η γενοκτονία στη Βοσνία δημιούργησε ένα τεράστιο κενό στην ανάπτυξη της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Εν συνεχεία, ο ΟΑΣΕ προετοίμασε μία ιδέα εκτεταμένης ασφάλειας συμπεριλαμβάνοντας τις αποστολές μακράς διάρκειας. Μία νέα γενιά επιχειρήσεων διατήρησης και ενίσχυσης της ειρήνης εγκαθιδρύθηκε εξαιτίας της προφανούς ανάγκης διασύνδεσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με την διατήρηση της ειρήνης. Τέλος, τα διεθνή ποινικά δικαστήρια ad hoc δημιουργήθηκαν από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ για την πρώην Γιουγκοσλαβία και την Ρουάντα, βάζοντας τα θεμέλια για την δημιουργία ενός μόνιμου Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου.

Η παραπάνω ανασκόπηση δείχνει την δυναμική και την επαναστατικότητα των ιδεών που αναπτύχθηκαν γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα, επισημαίνοντας ταυτόχρονα τα μειονεκτήματα των κατευθυνόμενων από τις διεθνείς συγκυρίες πολιτικών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι περισσότεροι παραδοσιακοί μηχανισμοί της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αναπτύχθηκαν κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και σήμερα θεωρούνται ιδιαίτερος επικουρικοί ως προς το δόγμα της εθνικής κυριαρχίας. Αν μελετήσει κανείς την λειτουργία των περισσότερων περιφερειακών δικαστηρίων ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ευρώπη, την Λατινική Αμερική και την Αφρική θα διαπιστώσει ότι είναι σε θέση να επιβάλουν τελικές και δεσμευτικές αποφάσεις σε σχέση με συγκεκριμένα ατομικά αιτήματα. Κατά συνέπεια, είναι δύσκολο να γίνει κατανοητή η

διστακτικότητα των κρατών όσον αφορά την δημιουργία ενός μόνιμου Διεθνούς Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Ενώ το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων χειρίζεται 1.000 δικαστικές αποφάσεις και πολλές χιλιάδες συμπληρωματικές αποφάσεις τον χρόνο αναφορικά με 46 κράτη μερη της ECHR, οι τρείς οιονεί δικαστικές επιτροπές εμπειρογνομόνων των ΗΕ οι οποίες ευθύνονται για τις διαδικασίες ατομικών «κοινοποιήσεων» ('communications') έχουν εκδώσει 500 περίπου μη – δεσμευτικές αποφάσεις («απόψεις») σε αντιστοιχία με περισσότερα από 100 κράτη μέλη μέσα σε 25 χρόνια! Από τη στιγμή λοιπόν που ο αριθμός των ατομικών προσφυγών ο οποίος διεκπεραιώνεται από το Διαμερικανικό Αμερικανικό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων είναι μικρός (50 σε περισσότερα από 20 χρόνια), θα ήταν ασφαλές να πούμε ότι στην πραγματικότητα, η διαδικασία ατομικών αιτημάτων είναι αποτελεσματική μόνο στην Ευρώπη, παρά το γεγονός ότι περιέχει και ορισμένα μειονεκτήματα. Ορισμένα από αυτά είναι η μεγάλη διάρκεια των διαδικασιών ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, η έλλειψη δικαιοδοτικής ικανότητας εκ μέρους του Δικαστηρίου όσον αφορά την απονομή ικανοποιητικών αποζημιώσεων σε θύματα και η εκροή υποθέσεων μικρής σημασίας οι οποίες έχουν βρεθεί ενώπιον του Δικαστηρίου (όπως π.χ. η μεγάλη διάρκεια των διαδικασιών ενώπιον Ιταλικών πολιτικών δικαστηρίων). Την ίδια στιγμή, πολλά από τα πιο σημαντικά ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ευρώπη, όπως ο εντεινόμενος ρατσισμός και η ξενοφοβία, ή η κακή μεταχείριση των μεταναστών και των προσφύγων, δεν διαδραματίζουν πρωτεύοντα ρόλο στην νομολογία του Δικαστηρίου .

Η διαδικασία διακρατικών προσφυγών θεωρείται ξεπερασμένη καθώς οι περισσότερες κυβερνήσεις στις μέρες μας υιοθετούν άλλους, γρηγορότερους και λιγότερο τυπικούς μηχανισμούς για να εκφράσουν την ανησυχία τους σχετικά με σοβαρές και συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων οι οποίες έχουν πραγματοποιηθεί σε τρίτες χώρες. Η διαδικασία διακρατικών προσφυγών αναπτύχθηκε στη βάση της παραδοσιακής έννοιας του διεθνούς δικαίου, σύμφωνα με την οποία μόνο τα κράτη (και όχι τα θύματα παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων) δικαιούνται να συντάξουν αιτήματα έναντι άλλων κρατών ενώπιον διεθνών δικαστηρίων ή μίας οιονεί δικαστικής αρχής. Σήμερα, η θεώρηση των θυμάτων ως υποκείμενα εφαρμογής του διεθνούς δικαίου δεν αμφισβητείται και η πλειοψηφία των κρατών έχει αποδεχθεί ότι οι πολίτες τους δικαιούνται να συντάξουν ατομικά αιτήματα

έναντι των «δικών τους» κυβερνήσεων. Όποτε μία κυβέρνηση κατηγορεί ένα άλλο κράτος για παραβίαση ανθρωπίνου δικαιώματος, το κάνει είτε ως τμήμα των διμερών της σχέσεων με εκείνο (όπως π.χ. στα πλαίσια της αναπτυξιακής συνεργασίας), ή μέσω αντίστοιχων διακυβερνητικών πολιτικών θεσμών, όπως το Μόνιμο Συμβούλιο του ΟΑΣΕ ή η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των ΗΕ.

Σε θεωρητικό επίπεδο, η διαδικασία αναφορών αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο ευαισθητοποίησης των κυβερνήσεων γύρω από τις υποχρεώσεις οι οποίες ορίζονται με βάση το διεθνές δίκαιο, τα προβλήματα, τις ελλείψεις σε επίπεδο εσωτερικών εφαρμογών και την ανάγκη βελτιώσεων. Η αλήθεια όμως, είναι ότι ένας μεγάλος αριθμός υποχρεώσεων και διαδικασιών αναφοράς κατά το παρελθόν (στα πλαίσια του ΙΟ, των ΗΕ, του Συμβουλίου της Ευρώπης ή του ΟΑΥ) έχει καταστήσει τον συγκεκριμένο μηχανισμό πρακτικά αναποτελεσματικό. Οι περισσότερες κυβερνήσεις διαμαρτύρονται για έναν μεγάλο αριθμό αναφορών τον οποίο πρέπει περιοδικά να διαμορφώνουν. Συνήθως οι κυβερνήσεις αυτές αργούν να διεκπεραιώσουν την σύνταξη των αναφορών, ενώ τα αντίστοιχα όργανα εμπειρογνομόνων διαμαρτύρονται για ελλιπή πειθαρχία μεταξύ των κυβερνήσεων και περιορισμένο χρόνο τον οποίον διαθέτουν για την εξέταση πολυάριθμων αναφορών. Ακόμη, μελέτες αξιολόγησης οι οποίες διενεργήθηκαν από τα ΗΕ, έδειξαν ότι ακόμη και σε θεωρητικό επίπεδο και με διαθέσιμες προς χρήση πηγές, το σύστημα έχει καταδικαστεί σε αποτυχία. Σε εντελώς θεωρητικό επίπεδο, αν όλες οι κυβερνήσεις παρουσίαζαν τις αποτελεσματικές τους αναφορές μέχρι «αύριο», τα όργανα παρακολούθησης των συνθηκών θα έπρεπε να καταναλώσουν δέκα χρόνια για να τις εξετάσουν. Μέσα σε αυτό το χρονικό διάστημα, χιλιάδες νέες αναφορές θα είχαν λήξει.

Κατά συνέπεια, για να είναι το συγκεκριμένο σύστημα αποτελεσματικό στα πλαίσια των ΗΕ, θα πρέπει να μεταρρυθμιστεί, όπως τονίζεται επανειλημμένα από εμπειρογνώμονες. Αντί να συντάσσουν πολλές διαφορετικές και αλληλεπικαλυπτόμενες αναφορές και να ορίζουν εξεταστικές επιτροπές, τα κράτη οφείλουν να προετοιμάζουν μία αναλυτική αναφορά (κάθε πέντε χρόνια) σχετικά με την εφαρμογή όλων των υποχρεώσεων για τα ανθρωπίνια δικαιώματα (που πηγάζουν από τις συνθήκες ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ΗΕ και έχουν ήδη επικυρωθεί), καθώς και σχετικά με τα πιθανά προβλήματα και τις δυσκολίες κατά την

διαδικασία εφαρμογής τους. Οι συγκεκριμένες αναφορές θα πρέπει εν συνεχεία να αναλυθούν από ένα μόνιμο εξεταστικό όργανο συγκροτούμενο από επαρκή αριθμό ειδικών. Το όργανο αυτό θα πρέπει να έχει την δυνατότητα να ζητήσει και να εξετάσει επείγουσες αναφορές, αν αυτό απαιτηθεί από την υπόθεση. Παράλληλα, ένα μόνιμο διεθνές δικαστήριο ανθρωπίνων δικαιωμάτων (*international court of human rights*), συγκροτούμενο από επαγγελματίες δικαστές, θα πρέπει να εγκαθιδρυθεί κατά το πρότυπο του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Στρασβούργου για να χειριστεί τρέχουσες και μελλοντικές προσφυγές ή διαδικασίες έρευνας. Τα επτά όργανα παρακολούθησης των συνθηκών που δημιουργήθηκαν κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου ενδέχεται να διαλυθούν μακροπρόθεσμα. Από την άλλη μεριά, όλες οι πρωτοβουλίες εισαγωγής δομικών μεταρρυθμίσεων, οι οποίες θα καθιστούσαν την παρακολούθηση των συνθηκών ανθρωπίνων δικαιωμάτων πιο αποτελεσματική χωρίς αδικαιολόγητη αύξηση εξόδων, μέχρι σήμερα γνώρισαν χαμηλά επίπεδα πολιτικής υποστήριξης.

Οι συγκεκριμένες δομικές μεταρρυθμίσεις και άλλες όπως αυτές θα μπορούσαν να βελτιώσουν σημαντικά την αποτελεσματικότητα των διαδικασιών και των μηχανισμών της διεθνούς και περιφερειακής προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με την προϋπόθεση ότι οι κυβερνήσεις θα έδειχναν πολιτική θέληση για να τους αναπτύξουν. Ακόμη, οι εξελίξεις στην δεκαετία του 1990, τα νέα προβλήματα και οι προκλήσεις οι οποίες αφορούσαν ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και γίνονταν όλο και πιο εμφανή με την αποσύνθεση της διπολικής παγκόσμιας τάξης και παγκοσμιοποίησης, σήμερα απαιτούν απαντήσεις, ιδέες και έννοιες οι οποίες θα πρέπει να κινηθούν πολύ μακρύτερα από εκείνες που αφορούσαν την παραδοσιακή προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και πραγματοποιήθηκαν ως αντίδραση στο ναζιστικό ολοκαύτωμα. Αυτά τα νέα προβλήματα θα μπορούσαν να ανακεφαλαιωθούν ως εξής:

- Διευρυμένη απόσταση ανάμεσα στο κανονιστικό πλαίσιο και την πραγματικότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων .
- Νέα αίτια συστηματικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως η αύξηση της συχνότητας εμφάνισης φαινομένων ρατσισμού, θρησκευτικής καταπίεσης, προβλημάτων που αφορούν τις διάφορες μειονότητες, οργανωμένου εγκλήματος, τρομοκρατίας και εσωτερικών ενόπλων συγκρούσεων.

- Κατάργηση των κρατικών δομών («αποτυχημένα κράτη»).
- Μειωμένος ρόλος του κράτους λόγω των ιδιωτικοποιήσεων, της απορρύθμισης και άλλων μορφών έκφρασης του νέο-φιλελευθερισμού.
- Αυξανόμενες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από μη – κρατικούς δρώντες (όπως π.χ. πολυεθνικές εταιρίες, οργανωμένο έγκλημα, τρομοκρατία και παραστρατιωτικούς οργανισμούς) οι οποίοι έχουν δικτυωθεί διεθνώς και απορρίπτουν τις παγκόσμιες δομές, όπως π.χ. το Internet και
- Αυξανόμενες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων οι οποίες έχουν διαπραχθεί από διακυβερνητικούς οργανισμούς (διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς, μεταβατικές διοικήσεις των ΗΕ, επιχειρήσεις διατήρησης – peace-keeping, αποκατάστασης – peace-making και οικοδόμησης – peace-building της ειρήνης, κ.λπ).

Ενώ δεν έχουν βρεθεί καθαρές απαντήσεις στα νέα αυτά προβλήματα και προκλήσεις μέχρι τις μέρες μας, υπάρχουν ορισμένες ενδείξεις του τρόπου με τον οποίο η διεθνής κοινότητα αντιδρά σε αυτά. Η διεθνής κοινότητα έχει αναγνωρίσει:

- Την ανάγκη της πρόληψης (και όχι πλέον της προστασίας από) παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, λαμβάνοντας σοβαρά υπ' όψιν το γεγονός ότι οι παραδοσιακές διαδικασίες προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι κατ' ουσίαν κατευθυνόμενες από τα γεγονότα, δηλαδή εφαρμόζονται ως αντίδραση στις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων οι οποίες έχουν ήδη διαπραχθεί.
- Την ανάγκη καταπολέμησης των παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όχι επιδειρικά, αλλά στην ρίζα των αιτιών τους (φτώχεια, εθνικές και θρησκευτικές διενέξεις, παγκοσμιοποίηση εξαιτίας του νέο – φιλελευθερισμού, κ.λπ.).
- Την ανάγκη όχι μόνο να καταστήσει τα κράτη υπεύθυνα για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά να επιρρίψει ευθύνες και σε μη – κρατικούς φορείς δράσης ή διακυβερνητικούς οργανισμούς (τόσο ως οργανώσεις, όσο και ως άτομα).
- Την ανάγκη καταπολέμησης της ατιμωρησίας με την περαιτέρω ανάπτυξη του διεθνούς ποινικού δικαίου (ICC, οικουμενική δικαιοδοσία).
- Την ανάγκη λήψης αποτελεσματικών μέτρων για την πρόληψη των συγκρούσεων, την επίλυση διαφορών την απόδοση αποζημιώσεων και την επίτευξη συμφιλίωσης (όπως π.χ. οι Επιτροπές Αλήθειας και Συμφιλίωσης).
- Την ανάγκη κατανόησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως βασικό στοιχείο διασφάλισης της ειρήνης και διατήρησης της ανάπτυξης (εξάλειψη της φτώχειας) και
- Την ανάγκη επιβολής περιοριστικών μέτρων πολιτικής, οικονομικής και στρατιωτικής υφής ως μέσο προστασίας και πρόληψης παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Παρακάτω θα εξεταστούν ορισμένες από τις νέες αυτές τάσεις της διεθνούς προστασίας με την παρουσίαση ενδεικτικών υποστηρικτικών περιπτώσεων μελέτης (case studies).

Η Mary Robinson, η δεύτερη Ύπατη Αρμοστής των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, αναφέρθηκε στον 21^ο αιώνα ως τον αιώνα της πρόληψης. Από τη στιγμή τώρα που το σύστημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων αναπτύχθηκε μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελούσε κύρια αρμοδιότητά του. Μία σειρά παγκόσμιων και περιφερειακών κανόνων δημιουργήθηκαν υπό τη μορφή διακηρύξεων, συμβάσεων και μηχανισμών εφαρμογής. Διακυβερνητικοί οργανισμοί εξοπλήστηκαν με ένα ευρύτατο φάσμα οργάνων παρακολούθησης, διαδικασιών και μηχανισμών βάσει αυτών των κανόνων. Η αποστολή τους ήταν η παροχή διεθνούς προστασίας σε θύματα σοβαρών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τις οποίες είχαν διαπράξει ορισμένες κυβερνήσεις. Για να διασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα αυτού του είδους προστασίας, οι αποφάσεις των αντίστοιχων διεθνών οργάνων θα πρέπει να εφαρμοστούν μέσα από την λήψη μέτρων στις αρμόδιες χώρες. Η έλλειψη αποτελεσματικής εφαρμογής και εκτέλεσης των αποφάσεων που λαμβάνουν τα διεθνή όργανα ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι ένα από τα μειονεκτήματα του σημερινού συστήματος ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η διαφορά ανάμεσα στις υψηλές κανονιστικές απαιτήσεις από την μία μεριά, και η άσχημη επιτόπια κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε πολλές χώρες από την άλλη απειλεί να υποβαθμίσει την δύναμη και νομιμότητα του συστήματος. Μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις του 21^{ου} αιώνα θα πρέπει ασφαλώς να είναι η επίτευξη καλύτερων συνθηκών εφαρμογής, είτε καθιστώντας τον εκάστοτε παραβάτη υπεύθυνο σύμφωνα με το ποινικό δίκαιο, ή λαμβάνοντας περιοριστικά μέτρα σε πολιτικό, οικονομικό και στρατιωτικό επίπεδο, συμπεριλαμβανομένων και των ανθρωπιστικών επεμβάσεων. Σημαντικός παράγοντας αποτελεσματικής εφαρμογής των αποφάσεων είναι η πρόληψη των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οι εκάστοτε μηχανισμοί οι οποίοι αναπτύσσονται να αντιμετωπίζουν τα προβλήματα στη ρίζα τους..

Μία ιδέα πρόληψης ισοδυναμεί με μεγάλη δύναμη θεραπείας, «καλύτερα να προλαμβάνεις παρά να θεραπεύεις» είναι ένα παλαιό απόφθεγμα το οποίο, εφαρμόζεται και στην περίπτωση παραβίασης ανθρωπίνου δικαιώματος. Αυτό που είναι καλύτερο και φθηνότερο από το να

πρέπει να καλέσεις την πυροσβεστική για την κατάσβεση μίας φωτιάς είναι η προσπάθεια αποτροπής της από την πρώτη στιγμή. Τα εγκαίρα συστήματα προειδοποίησης (*early warning systems*) και τα σχέδια δράσης καταπολεμούν και απομακρύνουν τις αιτίες παραβίασης ενός ανθρώπινου δικαιώματος (όπως π.χ. ο εθνικισμός και η καταπίεση, τα οποία αποτελούν την αιτία εθνικών και θρησκευτικών εντάσεων). Είναι καλύτερα και φθηνότερα από το να πρέπει να τερατίσει κανείς μεγάλες και συστηματικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων οι οποίες έχουν ήδη διαπραχθεί («εθνικές εκκαθαρίσεις» και γενοκτονίες) και εν συνεχεία να πρέπει να βαδίσει τον μακρύ και δύσκολο δρόμο της συμφιλίωσης, της ειρήνης, της αναδιάρθρωσης, της δικαιοσύνης και της απόδοσης αποζημιώσεων στα θύματα, να εγκαθιδρύεις συστήματα προειδοποίησης και να καταρτίζεις σχέδια δράσης. Όπως φαίνεται και από τα παραδείγματα του εθνικοσοσιαλισμού στην Καμπότζη, την Ρουάντα ή την Βοσνία, ακόμη και τα καλύτερα συστήματα προστασίας δεν μπορούν να «αποτρέψουν» την πραγματοποίηση σοβαρών και συστηματικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως οι γενοκτονίες, τα βασανιστήρια, οι βιασμοί, οι βίαιες εξαφανίσεις ή οι αυθαίρετες εκτελέσεις.

Από τη στιγμή που καλλιεργείται το μίσος ανάμεσα στους λαούς, τις θρησκευτικές ομάδες και φτάνει τα επίπεδα της «εθνικής κάθαρσης» ή ακόμη και της γενοκτονίας, η διεθνής κοινότητα, στα πλαίσια του αντιδραστικού ρόλου πυρόσβεσης δεν μπορεί να κάνει τίποτα παραπάνω από τον κατευνασμό της έντονης πυρκαγιάς. Στην συνέχεια θα πρέπει να ξεκινήσει επιχειρήσεις μακροπρόθεσμης διατήρησης και οικοδόμησης της ειρήνης έτσι ώστε να διευκολυνθεί η ανασυγκρότηση της οικονομίας, του κράτους δικαίου, της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις εμπλεκόμενες χώρες και να υποστηριχθούν οι πολίτες στη πορεία τους προς την συμφιλίωση και την ειρήνη.

Είναι βέβαια εξαιρετικά δύσκολη η εφαρμογή μέτρων πρόληψης παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ήταν αδύνατη η πρόβλεψη της ακριβής έκτασης που έλαβε η γενοκτονία στην Ρουάντα ή την Βοσνία Ερζεγοβίνη. Από την άλλη μεριά, κανείς δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι δεν υπήρξε εγκαίρη προειδοποίηση. Ο Ειδικός Εισηγητής των ΗΕ για τις Αυθαίρετες Εκτελέσεις στην αναφορά του προς την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των ΗΕ το 1993, αναφέρθηκε στην όλο και εντεινόμενη διένεξη ανάμεσα στους Hutu και τους

Tutsi στην Ρουάντα, καθώς και στον κίνδυνο βίας ο οποίος υπήρχε. Την ίδια στιγμή, τα στρατεύματα διατήρησης της ειρήνης είχαν ήδη αναπτυχθεί στην Ρουάντα, ενώ η επέκταση της εντολής και ο εξοπλισμός τους για την αποφυγή της γενοκτονίας δεν θα ήταν ποτέ δυνατή. Από την άλλη μεριά, η διεθνής κοινότητα δεν έδειξε καμμία πολιτική θέληση να αναμειχθεί στην λειτουργία της κυβέρνησης Hutu της Ρουάντα με μία ενέργεια πρόληψης. Το ίδιο ισχύει για την Βοσνία και Ερζεγοβίνη και, ακόμη περισσότερο για το Κόσοβο, όπου κάποια πρώτα δείγματα κλιμάκωσης εντοπίστηκαν από το 1989. Για να είναι περισσότερο αποτελεσματικά τα μέτρα πρόληψης θα έπρεπε να εφαρμοστούν έναντι της επιθυμίας του καθεστώτος *Milosevic* στην Γιουγκοσλαβία. Από την άλλη μεριά, κανένα κράτος δεν ήταν διατεθειμένο να στείλει στρατεύματα στο Κόσοβο για την αποφυγή πιθανών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τον Μάρτιο του 1999, μετά τις ανεπιτυχείς ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις στο Rambouillet, το NATO ήταν έτοιμο να ξεκινήσει την πραγματοποίηση ανθρωπιστικής επέμβασης. Εκείνη την χρονική στιγμή, η διένεξη ανάμεσα στην Σερβία και τον Απελευθερωτικό Στρατό Κοσόβου (KLA) εντάθηκε σε τέτοιο βαθμό που η αποτελεσματική πρόληψη δεν ήταν πλέον εφικτή.

Από την άλλη μεριά, τα ΗΕ κατόρθωσαν, με την βοήθεια της Δύναμης Προληπτικής Ανάπτυξης (UNPREDEP)¹¹⁷ την οποία ζήτησε η κυβέρνηση της FYROM, να σταματήσουν την ένοπλη εθνική διένεξη μεταξύ των Σέρβων και των Αλβανών στο Κόσοβο πριν αυτή προσεγγίσει τη FYROM. Εξαιτίας του βέτο της Κίνας στα πλαίσια του Συμβουλίου Ασφαλείας – μετά την αναγνώριση της Ταιβάν από τη FYROM – στρατεύματα του UNPREDEP αναγκάστηκαν να αποσυρθούν, ενώ στις αρχές του 2001 η κατάσταση στη FYROM χειροτέρευσε δραματικά. Η διεθνής κοινότητα και, πιο συγκεκριμένα, το NATO, έπρεπε να επέμβει για να ηρεμήσει τα πνεύματα. Ο ΟΑΣΕ με την θέσπιση μίας ειδικής αποστολής το 1992 συνεισέφερε στην πρόληψη της εθνικής βίας στο Κόσοβο και στον τερατισμό της εξελικτικής πορείας εξάπλωσής της προς τα τη FYROM.

Το Γραφείο του Υπατου Αρμοστή των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου ξεκίνησε μία επιχείρηση ευρείας κλίμακας ως αντίδραση στην γενοκτονία της Ρουάντα. Το 1994, ανέπτυξε μία μικρή ομάδα παρατηρητών για την πρόληψη των παραβιάσεων των ανθρωπίνων

¹¹⁷ Βλ. σχετικά, Γ. Κωστάκου, 'Η παρουσία του ΟΗΕ και του ΟΑΣΕ στα Βαλκάνια', στο Θ. Ντόκου – Φ. Πιέρρου (επιμ.), ο.π., σελ. 191.

δικαιωμάτων στο Μπουρούντι με εντολή να εξαλείψουν το ενδεχόμενο μίας παρόμοιας γενοκτονίας. Όσον αφορά όλα τα μέτρα πρόληψης, είναι δύσκολο να μετρηθεί το μέγεθος της αποτελεσματικότητάς τους διότι πολλά θα μπορούσαν να ειπωθούν για το τι θα είχε συμβεί σε περίπτωση απουσίας της προληπτικής αποστολής. Από την άλλη μεριά, μπορούμε με ασφάλεια να πούμε ότι αν και πολλές εθνικά παρακινούμενες πράξεις βίας και σφαγές πραγματοποιήθηκαν στο Μπουρούντι δεν προσέγγισαν ποτέ το επίπεδο της γενοκτονίας της Ρουάντα, όπου οι νεκροί προσέγγισαν τους 800.000. Η ενεργοποίηση στρατιωτικού και ανθρωπιστικού δυναμικού είναι η τελευταία διαθέσιμη λύση για την πρόληψη παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, μία σειρά *διενέξεων μειονοτήτων* και πρωτοβουλιών αυτοδιάθεσης ξεπήδησε με την λήξη του Ψυχρού Πολέμου, ενώ το ιδεολογικό κενό γέμισε με την άνοδο του εθνικισμού. Η όλη κατάσταση οδήγησε σε φαινόμενα ενόπλων συγκρούσεων και σε παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως εκείνες της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Θα πρέπει να αναλογιστεί κανείς την κατάρρευση της Τσεχοσλοβακίας ή της Σοβιετικής Ένωσης, την άνοδο του εθνικισμού έναντι της ουγγρικής μειονότητας στην Δημοκρατία της Σλοβακίας κατά την διάρκεια διακυβέρνησης του Meciar, την άρνηση των χωρών της Βαλτικής ως προς την απόδοση πολιτικής υπόστασης σε ρωσικές μειονότητες, την καταπίεση της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία, τις διακρίσεις έναντι της Ρώμης σε πολλές χώρες ή τις έντονες εθνικές και θρησκευτικές διαμάχες στον Καύκασο (όπως π.χ. στην Τσετσενία και την Γεωργία), στο Nagorno Karabach (ανάμεσα στην Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν) και τις Δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας.

Ενώ το Συμβούλιο της Ευρώπης αντέδρασε σε πολλά προβλήματα μειονοτήτων σχηματίζοντας και υιοθετώντας δύο ελαφρά αδύναμες συνθήκες μειονοτήτων οι οποίες θα υπόκειντο σε διαδικασίες παρακολούθησης μέσω της μεθόδου των αναφορών, ο ΟΑΣΕ με την εμπέδωση της έννοιας της εκτεταμένης ασφάλειας πραγματοποίησε ένα ακόμη βήμα το 1992. Ίδρυσε την θέση του *Υπατου Αρμοστή για τις Εθνικές Μειονότητες*, η οποία κατέστη ένας μηχανισμός πρόληψης συγκρούσεων. Ο Max van der Stoep, πρώην Ολλανδός Υπουργός Εξωτερικών, κατόρθωσε να αποκλιμακώσει τις μειονοτικές συγκρούσεις και να αποτρέψει τις

παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων χρησιμοποιώντας την μέθοδο της σιωπηλής διπλωματίας, της μεσολάβησης και της προσωπικής του επιμονής. Υποστηρίχθηκε από το Μόνιμο Συμβούλιο, άλλους φορείς του ΟΑΣΕ, το Συμβούλιο της Ευρώπης και την ΕΕ, που αντιλήφθηκαν ότι θα έπρεπε να αναθεωρήσουν την χορήγηση της ιδιότητας του μέλους σε υποψήφιες χώρες λόγω των μειονοτικών συγκρούσεων τις οποίες είχε ο ίδιος προβλέψει. Οι δύο μελέτες υποθέσεων αναφορικά με την Σλοβακία και την Αλβανία υποστηρίζουν την παραπάνω θέση, αν και είναι εν γένει δύσκολο να αποδειχθεί πλήρως το γεγονός ότι οι διενέξεις θα μπορούσαν να ενταθούν χωρίς τις παρεμβάσεις του Ύπατου Αρμοστή του ΟΑΣΕ.

Η αποτελεσματική αποτροπή των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα πρέπει να βρει τα αίτια εμφάνισής της. Αν οι ένοπλες συγκρούσεις οφείλονται σε παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αυτό σημαίνει ότι τέτοιου είδους διενέξεις θα πρέπει να αποκλιμακώνονται και να προλαμβάνονται. Φυσικά, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η διασφάλιση της ειρήνης συμβαδίζουν. Αν η φτώχεια και η χρόνια υποανάπτυξη είναι τα κύρια αίτια συστηματικών παραβιάσεων των οικονομικών, κοινωνικών/πολιτιστικών, πολιτικών και πολιτειακών δικαιωμάτων, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα πρέπει να εξαλείφει και τα δύο φαινόμενα. Στο σημείο αυτό, τα ανθρώπινα δικαιώματα και η ανάπτυξη συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους.

Πολλές σοβαρές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως τα βασανιστήρια, οι αυθαίρετες εκτελέσεις ή οι βίαιες εξαφανίσεις είναι εφικτές λόγω του ότι η αστυνομία, ο στρατός ή άλλοι φορείς εκτέλεσης του νόμου υποστηρίζονται ενεργά ή αδειοδοτούνται από τις κυβερνήσεις τους για την χρήση συμπληρωματικών δυνάμεων χωρίς να θεωρούνται υπεύθυνοι για αυτό. Ο μηχανισμός πρόληψης και προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα πρέπει να αντιμετωπίζει τα φαινόμενα αυτά ριζικά, π.χ. σε σχέση με τις αδυναμίες των πολιτικών συστημάτων και την έλλειψη συνταγματικών και δημοκρατικών εγγυήσεων. Κατά συνέπεια, μέτρα επέκτασης του κράτους δικαίου, της δημοκρατίας και της καλής διακυβέρνησης συνεισφέρουν σημαντικά προς την κατεύθυνση της πρόληψης παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Το ίδιο ισχύει για τον καταλογισμό προσωπικών ευθυνών σύμφωνα με το εσωτερικό και / ή διεθνές ποινικό δίκαιο, καθώς η ατιμωρησία (*impunity*) αναφορικά με σοβαρές και συστηματικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελεί το κυριότερο αίτιο εμφάνισης του φαινομένου. Οι περισσότερες από τις πιο σοβαρές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων πραγματοποιούνται όταν τα θύματά τους κρατούνται και εκτίθενται στην λειτουργία των οργάνων εφαρμογής του νόμου. Η προσφορά εγγυήσεων αναφορικά με το δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας όχι μόνο διασφαλίζει την προστασία του συγκεκριμένου σημαντικού ανθρώπινου δικαιώματος, αλλά αποτελεί σημαντική προϋπόθεση πρόληψης άλλων παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Κατά συνέπεια, υπάρχουν εγγυήσεις οι οποίες σχετίζονται με την ουσία του φαινομένου της κράτησης. Σύμφωνα με το άρθρο 5 της ECHR, τα άτομα θα πρέπει να συλλαμβάνονται ή να κρατούνται σε περιπτώσεις πίστης, προφυλάκισης, αποτροπής της εξάπλωσης μολυσματικών ασθενειών και απελάσεων. Όλα τα άλλα είδη στέρησης της προσωπικής ελευθερίας, ειδικότερα η αποτρεπτική διοίκηση κράτησης των εν δυνάμει επικίνδυνων ατόμων (όπως έχει επιβληθεί σε ύποπτους τρομοκράτες από τις Ηνωμένες Πολιτείες στο Guantanamo Bay της Κούβας), απαγορεύονται. Κάθε άτομο το οποίο συλλαμβάνεται έχει το δικαίωμα να ενημερώνεται άμεσα για τους λόγους σύλληψής του και να καλεί ένα άτομο εμπιστοσύνης του (συγγενείς, φίλους), έναν δικηγόρο, ή έναν γιατρό. Σε περίπτωση κατά την οποία είναι ξένος ως προς την συγκεκριμένη χώρα, μπορεί να καλέσει την βοήθεια της δικής του χώρας.

Σύμφωνα με την παλαιά αγγλοσαξονική αρχή του "*habeas corpus*" κάθε άτομο το οποίο συλλαμβάνεται έχει επίσης το δικαίωμα να ορίσει ανεξάρτητο δικαστήριο για την έκδοση ταχείας απόφασης αναφορικά με την νομιμότητα της κράτησής του. Η κράτηση θα πρέπει να είναι μικρής διάρκειας και να μην προεκτείνεται πέραν της ικανοποίησης του σκοπού της (όπως π.χ. σε προδικαστική κράτηση εξαιτίας του κινδύνου απόδρασης, της μείωσης των αποδεικτικών στοιχείων ή της υποτροπής). Η κράτηση σε απομόνωση (όπως π.χ. κράτηση χωρίς να ενημερώνεται ο έξω κόσμος για τα γεγονότα και τους χώρους κράτησης), την οποία έχουν εφαρμόσει πολλές δικτατορίες, απαγορεύεται σε οποιαδήποτε περίπτωση. Ο σεβασμός όλων των εγγυήσεων αναφορικά με το δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας

μειώνει σημαντικά τον κίνδυνο επιβολής βασανιστηρίων, βίαιων εξαφανίσεων και άλλων παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η Σύνοδος των ΗΕ κατά των Βασανιστηρίων (CAT), η Διακήρυξη των ΗΕ για την Προστασία Όλων των Ατόμων από Βίαιες Εξαφανίσεις (UN Declaration on the Protection of All Persons from Enforced Disappearance) και άλλα όργανα τα οποία δρουν σε περιφερειακό επίπεδο, ειδικά στην Λατινική Αμερική, παρέχουν μία σειρά συμπληρωματικών μέτρων πρόληψης των συγκεκριμένων παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα μέτρα αυτά περιλαμβάνουν, ανάμεσα στα άλλα, την απαγόρευση κρυφών χώρων κράτησης, την εισαγωγή τοπικών και κεντρικών εγγραφών κράτησης για την καταγραφή του χρόνου και του τόπου της κάθε σύλληψης, κράτησης και ελευθέρωσης. Επίσης, περιλαμβάνουν τον ακριβή καθορισμό των παραγόντων εφαρμογής του νόμου οι οποίοι ευθύνονται για την στέρηση της προσωπικής ελευθερίας του ατόμου. Ακόμη, περιλαμβάνουν την υποχρέωση της μη συμμόρφωσης σε εντολές ανωτέρων αναφορικά με φαινόμενα βασανισμού και μία εκπαίδευση των σωμάτων εφαρμογής του νόμου γύρω από θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αν ληφθεί υπ' όψην το γεγονός ότι οι ανακριτές της αστυνομίας καταλήγουν συχνά σε πρακτικές βασανισμού αφού κάποιο άτομο συλληφθεί για να εκμαιεύσουν μία εξαναγκαστική ομολογία ή ορισμένες πληροφορίες για τρίτα πρόσωπα, παρακολουθώντας την λήψη μέτρων κατά την διάρκεια ανακρίσεων, όπως ταινίες βίντεο ή κασέτες ήχου, ανακύπτει ότι διευκολύνεται η πρόληψη της πρακτικής του βασανισμού ή της κακής μεταχείρισης. Ακόμη, οι υποχρεωτικές ιατρικές εξετάσεις αμέσως μετά την σύλληψη θα πρέπει να θεωρούνται ως ένας ακόμη τρόπος μείωσης του κινδύνου βασανισμού. Η εμπειρία στους τομείς των βασανιστηρίων, των βίαιων εξαφανίσεων και των επιδικασμένων εκτελέσεων δείχνει ότι οι επιτακτική λήψη δραστηκών μέτρων από πλευράς των NGOs, όπως η Διεθνής Αμνηστία, τα Βασανιστήρια SOS, ή οι αντίστοιχοι θεματικοί μηχανισμοί οι οποίοι ιδρύθηκαν από την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των ΗΕ, όπως ο Ειδικός Εισηγητής για φαινόμενα Βασανιστηρίων ή Ομάδες Εργασίας σε θέματα Εξαφανίσεων επιδρούν αποτρεπτικά απέναντι σε αρχές και, κατά συνέπεια, βοηθούν στην προστασία των θυμάτων πρόσθετων παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Το 1987, το Συμβούλιο της Ευρώπης ενέκρινε την *Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων* (ECPT), η οποία αποδείχθηκε ένας ακόμη σημαντικός μηχανισμός πρόληψης παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Προβλέπει τακτικές και απρόβλεπτες επισκέψεις σε όλους τους χώρους κράτησης των κρατών μελών όπου τα άτομα υπόκεινται σε στέρηση των προσωπικών τους ελευθεριών (φυλακές, στρατιωτικές και πολιτικές φυλακές, ψυχιατρικοί θεσμοί, εκπαιδευτικοί οργανισμοί για εφήβους, κ.λπ.). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT), η οποία αποτελείται από ανεξάρτητους ειδικούς, έχει οριστεί να διεξάγει αυτές τις επισκέψεις. Όπως δείχνει η μελέτη υπόθεσης της Αυστρίας, οι 3 επισκέψεις που πραγματοποιήθηκαν στην Αυστρία από την CPT μέχρι σήμερα (1990, 1994 και 1999) μείωσαν σημαντικά τον κίνδυνο της κακής μεταχείρισης κατά την διάρκεια της κράτησης. Την ίδια στιγμή, οι συστάσεις της CPT προκάλεσαν την λήψη μίας σειράς νομοθετικών μέτρων βοηθώντας παράλληλα στην εν γένει βελτίωση των συνθηκών κράτησης. Το 1999, εξαιτίας σύστασης της CPT, αλλά και του τραγικού θανάτου ενός νεαρού Νιγηριανού κατά την διάρκεια βίαιης απέλασης, ο Αυστριακός Υπουργός των Εσωτερικών δημιούργησε ένα επικουρικό συμβούλιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων και έξι επισκεπτήριες επιτροπές. Η αποστολή τους είναι η διενέργεια τακτικών και απροειδοποίητων επισκέψεων σε όλους τους χώρους κράτησης της αστυνομίας, για την παρακολούθηση της εφαρμογής της αστυνομικής ισχύος, κατά την διάρκεια επιδρομών της αστυνομίας, συγκεντρώσεων και συλλήψεων, όπως επίσης και για την υποβολή συστάσεων μέσω του επικουρικού συμβουλίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων προς τον αρμόδιο Υπουργό. Τον Δεκέμβριο του 2002, η Γενική Συνέλευση των ΗΕ υιοθέτησε την ΟΡ του CAT, η οποία ακολουθεί το πρότυπο μορφοποίησης του ECPT και η οποία, την ίδια στιγμή, υποχρεώνει τα κράτη μέλη να ιδρύσουν ανεξάρτητους φορείς εσωτερικής παρακολούθησης για την διεξαγωγή προληπτικών επισκέψεων σε χώρους κράτησης, όμοια με τις Αυστριακές επιτροπές επισκέψεων οι οποίες αναλύθηκαν προηγουμένως.

Από τα παραπάνω παραδείγματα και τις μελέτες υποθέσεων είναι ξεκάθαρο ότι ορισμένοι μηχανισμοί πρόληψης παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουν ήδη εφαρμοστεί και αποδεικνύονται ιδιαίτερα αποτελεσματικοί. Οι μελλοντικές προσπάθειες θα πρέπει να επικεντρωθούν στην ανάπτυξη μηχανισμών πρόληψης παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και σε πολλά άλλα πεδία. Οι NGOs για παράδειγμα, καλούνται να κάνουν τις

απαιτούμενες προτάσεις. Κάθε εργαλείο προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι εκ φύσεως προληπτικό. Κατά συνέπεια, αν ένα δικαστήριο ανθρωπίνων δικαιωμάτων εντοπίσει μία σοβαρή παραβίαση, η απόφαση που θα πάρει σχετικά με το θέμα, θα πρέπει να αφορά το αρμόδιο κράτος έτσι ώστε να ληφθούν νομικά και άλλα μέτρα για την αποφυγή όμοιων παραβιάσεων στο μέλλον. Το ίδιο ισχύει και για αποφάσεις που λαμβάνουν τα εσωτερικά και διεθνή ποινικά δικαστήρια στα οποία συγκεκριμένοι δράστες σοβαρών παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων καταδικάζονται και υπόκεινται σε ποινές.

Ανάλογη μοιάζει να είναι να είναι η προσέγγιση και όσον αφορά την διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Κατά την διάρκεια βέβαια του Ψυχρού Πολέμου, η διαφύλαξη της ειρήνης ξεχώριζε από την διεθνή προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η διεθνής κοινότητα είχε επικεντρωθεί κυρίως στην συλλογική διασφάλιση της ειρήνης, ενώ το Συμβούλιο Ασφαλείας των ΗΕ είχε αποκτήσει την δυνατότητα, μέσω του Χάρτη των ΗΕ, να επιβάλλει κυρώσεις ή να εξουσιοδοτεί στρατιωτικές παρεμβάσεις σε περίπτωση διατάραξης ή απειλής της διεθνούς ειρήνης.

Με την ίδια λογική, μέτρα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θεωρούνταν ως μία μη αποδεκτή ανάμειξη στις εσωτερικές υποθέσεις των κρατών σύμφωνα με το άρθρο 2(7) του Χάρτη των ΗΕ, με μοναδική εξαίρεση την περίπτωση της εθελούσιας επικύρωσης των συνθηκών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των διεθνών μηχανισμών παρακολούθησης.

Λίγο καιρό πριν διατυπώθηκε όμως η θεωρία ότι η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η διασφάλιση της ειρήνης ομοιάζαν αρκετά μεταξύ τους. Τα ανθρώπινα δικαιώματα απειλούνταν από ένοπλες (εθνικές και διεθνείς) συγκρούσεις, αλλά οι συστηματικές παραβιάσεις των δικαιωμάτων αυτών αποτελούσαν ένα από τα κυριότερα αίτια των εθνικών, θρησκευτικών, κοινωνικών και πολιτικών εντάσεων, οι οποίες συχνά εξελίσσονταν σε μεγάλες ένοπλες συγκρούσεις. Η εμπειρία δείχνει ότι δημοκρατικά κράτη με ανώτατα επίπεδα πολιτισμού δεν εκκινούν πολέμους με ισοδύναμα, στον τομέα αυτό, κράτη. Αντίθετα, τα δικτατορικά καθεστώτα παραβιάζουν συστηματικά τα ανθρώπινα δικαιώματα και στρέφονται εναντίων των πολιτών τους, ή ακόμη και ενάντια σε άλλα κράτη, στερώντας τους την δύναμη δράσης και ανεξαρτησίας. Η υιοθέτηση, κατά συνέπεια, μέτρων πρόληψης των ενόπλων συγκρούσεων προϋποθέτει την αντίληψη της κατάστασης των ανθρωπίνων

δικαιωμάτων στις αντίστοιχες χώρες. Μία σύντομη ανασκόπηση των χωρών όπου το Συμβούλιο Ασφαλείας των ΗΕ επέβαλε κυρώσεις σύμφωνα με το άρθρο 41 του Χάρτη των ΗΕ αποκαλύπτει ότι όλες αυτές είχαν συστηματικά και έντονα παραβιάσει τα ανθρώπινα δικαιώματα πολιτικής, πολιτειακής, οικονομικής, κοινωνικής ή πολιτιστικής υφής.

Αυτή η νέα συνειδητοποίηση της αλληλεξάρτησης της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με την διασφάλιση της ειρήνης επίσης οδήγησε σε μία αλλαγή των συνθηκών σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο. Με το δεδομένο μάλιστα ότι ήδη από τις δεκαετίες του 1960 και 1970, οι σοβαρές και συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων οι οποίες διαπράχθηκαν σε σχέση με πολιτικές απαρτχάντ στην Νότια Αφρική χαρακτηρίστηκαν ως απειλή για την διεθνή ειρήνη και ασφάλεια από το Συμβούλιο Ασφαλείας των ΗΕ, το επιχείρημα της εθνικής κυριαρχίας σύμφωνα με το άρθρο 2(7) του Χάρτη των ΗΕ σταδιακά έχασε έδαφος.

Στις μέρες μας, η διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν θεωρείται ως μία νόμιμη αποστολή του διεθνούς δικαίου, αλλά ως υποχρέωση της διεθνούς κοινότητας. Σε περιπτώσεις σοβαρών και συστηματικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το Συμβούλιο Ασφαλείας δικαιούται να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα σύμφωνα με το Κεφάλαιο VII του Χάρτη των ΗΕ, συμπεριλαμβανομένης και της ανάληψης πολιτικών και διπλωματικών πρωτοβουλιών ή της επιβολής οικονομικών κυρώσεων (άρθρο 41), καθώς και της πραγματοποίησης στρατιωτικών παρεμβάσεων (άρθρο 42). Χαρακτηριστικά παραδείγματα στρατιωτικών παρεμβάσεων για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων βάσει των αποφάσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας είναι το Ιράκ και η Σομαλία, η πρώην Γιουγκοσλαβία, η Αϊτή, η Σιέρα Λεόνε, το Ανατολικό Τιμόρ και, σε κάποιο βαθμό το Αφγανιστάν¹¹⁸.

Από την άλλη μεριά, οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν κατόρθωσαν από μόνες τους να πείσουν τους πολιτικούς για την ανάγκη λήψης δραστικών μέτρων όπως η επιβολή οικονομικών κυρώσεων ή η πραγματοποίηση στρατιωτικών επεμβάσεων. Τέτοιες

¹¹⁸ Η τρομοκρατία αποτελεί μεν μία από τις σημαντικότερες σύγχρονες απειλές για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την διεθνή ασφάλεια, ωστόσο, και τα αντι-τρομοκρατικά μέτρα συνιστούν ταυτόχρονα μία σημαντική απειλή για τα ανθρώπινα δικαιώματα (παράδειγμα: Στρατόπεδο X-Ray στο Γκουαντάναμο).

αποφάσεις συνήθως βασίζονται σε άλλους καθοριστικούς παράγοντες όπως οι επιθέσεις σε γειτονικές χώρες (στο Ιράκ το 1990), η ανοικτή υποστήριξη τρομοκρατικών ενεργειών (στο Αφγανιστάν), τα άλυτα ζητήματα της αυτοδιάθεσης τα οποία αποτελούν κατάλοιπα των χρόνων της αποικιοκρατίας (Ανατολικό Τιμόρ), οι έντονες εκροές προσφύγων από την Αϊτή, το Ιράκ ή την πρώην Γιουγκοσλαβία, ή το φαινόμενο «αποτυχημένων κρατών», όπως αυτά της Σιέρα Λεόνε ή της Σομαλίας.

Θα πρέπει εξάλλου να ληφθεί υπόψη η απαγόρευση της χρήσης βίας σύμφωνα με το άρθρο 2(4) του Χάρτη των ΗΕ. Με την ίδια λογική, οι «ανθρωπιστικές επεμβάσεις» είναι αποδεκτές μόνο για λόγους αυτό-άμυνας (άρθρο 51), όπως στην περίπτωση του Αφγανιστάν, ή ως μέτρα συλλογικής ασφάλειας τα οποία φέρουν την ασφραγίδα του Συμβουλίου Ασφαλείας των ΗΕ σύμφωνα με το Κεφάλαιο VII του Χάρτη των ΗΕ. Από την στιγμή βέβαια που τα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας (Κίνα, Γαλλία, Ρωσία, Μεγάλη Βρετανία, Ηνωμένες Πολιτείες) έχουν το δικαίωμα της ψήφισης βέτο αναφορικά με σημαντικά μέτρα διατήρησης της ειρήνης και προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (μάλιστα το έχουν πράξει κατά το παρελθόν κυρίως για πολιτικούς λόγους), οι Ηνωμένες Πολιτείες και το NATO έχουν πραγματοποιήσει «ανθρωπιστικές επεμβάσεις» ακόμη και χωρίς την απαιτούμενη εξουσιοδότηση το Συμβούλιο Ασφαλείας.

Αυτή η σταδιακή αλλαγή της πρακτικής των κρατών φαίνεται από δύο παραδείγματα. Πρώτον, από την κυβέρνηση της Τανζανίας, η οποία, παρά τις έντονες και συστηματικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων τις οποίες πραγματοποίησε η Ουγκάντα υπό την προεδρία του *Idi Amin* την δεκαετία του 1970, δεν επιθυμούσε η έντονη στρατιωτική επέμβαση και η συνακόλουθη επιβολή του καθεστώτος να θεωρηθεί ως «ανθρωπιστική επέμβαση» (το ίδιο ισχύει και για άλλες περιπτώσεις, όπως η «ανθρωπιστική επέμβαση» στο Μπαγκλαντές ή την Καμπότζη). Με την ίδια λογική, το NATO, το 1999, δεν δίστασε να νομιμοποιήσει τις αεροπορικές επιδρομές του κατά της Γιουγκοσλαβίας οι οποίες κατέρριψαν το καθεστώς *Milosevic* και να τις χαρακτηρίσει ως «ανθρωπιστική επέμβαση» για την προστασία των Αλβανών του Κοσσυφοπεδίου έναντι συστηματικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τις Σερβικές δυνάμεις ασφαλείας. Αν και οι συγκεκριμένες επεμβάσεις πραγματοποιήθηκαν κατά παράβαση του διεθνούς δικαίου, πολλοί σχολιαστές και

ακτιβιστές ανθρωπίνων δικαιωμάτων τις υποδέχτηκαν ως *ultima ratio* (τελευταία δικαιολογία) για την εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την πρόληψη νέων επιχειρήσεων «εθνικής εκκαθάρισης». Φυσικά, υπάρχει πάντοτε ο κίνδυνος, συνεχίζοντας τις μονομερείς επεμβάσεις, όπως έχουν ανακοινώσει οι Ηνωμένες Πολιτείες και το ΝΑΤΟ λόγω των γεγονότων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, να υποβαθμιστεί ο ρόλος των ΗΕ ως ανώτατη αρχή διατήρησης της ειρήνης και της ασφάλειας, καθώς και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι ριζικές μεταρρυθμίσεις του Χάρτη των ΗΕ και, ακόμη περισσότερο, οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων στα πλαίσια του Συμβουλίου Ασφαλείας είναι αναγκαίες για την αντιμετώπιση της όλο και εντεινόμενης υποστήριξης του μονομερούς αφοπλισμού.

Η στενή σύνδεση ανάμεσα στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την διασφάλιση της ειρήνης αντικατοπτρίζεται επίσης και από την *ιδέα της εκτεταμένης ασφάλειας* η οποία αναπτύχθηκε από τον OSCE. Η προληπτική διπλωματία όπως αυτή εκφράστηκε από τον Ανώτατο Επίτροπο για θέματα Εθνικών Μειονοτήτων, για παράδειγμα, δεν διαχωρίζει καθόλου τα μέτρα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την πρόληψη συγκρούσεων. Όμοια, η έννοια της «ανθρώπινης ασφάλειας» (*'human security'*) η οποία υποστηρίχθηκε από τον Καναδά και άλλες χώρες, συνδυάζει στοιχεία κλασσικής διατήρησης της ειρήνης και αφοπλισμού με στοιχεία προστασίας του περιβάλλοντος και ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η αλλαγή της σχέσης ανάμεσα στην διατήρηση της ειρήνης και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσα στα τελευταία δέκα χρόνια όμως, είναι πιο φανερή στα πλαίσια των επιχειρήσεων της διεθνούς διατήρησης και ενίσχυσης της ειρήνης. Αν και ο Χάρτης των ΗΕ δεν προβλέπει την διενέργεια *επιχειρήσεων διατήρησης της ειρήνης*, οι κυανόκρανοι των ΗΕ διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο για πολλά χρόνια στην παρακολούθηση της εφαρμογής των συμφωνιών κατάπαυσης του πυρός. Η μελέτη υπόθεσης της Κύπρου αναδεικνύει αυτήν την παραδοσιακή μορφή *επιχειρήσεων διατήρησης της ειρήνης (peace-keeping operations)*. Σε πρώτο στάδιο, μία διεθνής ή εθνική ένοπλη διαμάχη τερματίζεται προσωρινά μέσω της υπογραφής συμφωνίας κατάπαυσης του πυρός, συνήθως με μεσολάβηση των ΗΕ. Στην συνέχεια, οι στρατιώτες των ΗΕ αναπτύσσονται σε μία ενδεικτική και σημαδεμένη ζώνη, ανάμεσα στους δύο αντιτιθέμενους στρατούς. Η αντιπροσωπεία τους περιορίζεται στην

παρακολούθηση εφαρμογής της κατάπαυσης του πυρός βάσει 3 βασικών αρχών: συγκατάθεση όλων των συμβαλλόμενων μερών, αυστηρή ουδετερότητα και μη χρήση βίας εκ μέρους των στρατιωτών των ΗΕ εκτός και αν βρίσκονται σε θέση αυτό-άμυνας. Για τον λόγο αυτό, οι παραδοσιακοί προστάτες της ειρήνης μεταφέρουν μόνο ελαφρύ οπλισμό. Σε περίπτωση κατά την οποία μία από τις αντιπαρατιθέμενες πλευρές δεν συμφωνεί για την διενέργεια της επιχείρησης ή φτάνει στο σημείο να απειλεί με χρήση στρατιωτικών δυνάμεων έναντι των κυανόκρανων, οι προστάτες της ειρήνης θα πρέπει να αποχωρούν, η όλη επιχείρηση να ακυρώνεται και να χαρακτηρίζεται ως ανεπιτυχής. Πολύ συχνά όμως, οι κυανόκρανοι συνεχίζουν τις επιχειρήσεις τους για δεκαετίες (στην περίπτωση της Κύπρου για σχεδόν 40 χρόνια) και παύουν μόνο όταν τα αντιπαρατιθέμενα μέρη προσεγγίζουν συνθήκη ειρήνης.

Η όλη διαδικασία τώρα κρίθηκε πολύ δαπανηρή και αναποτελεσματική. Έτσι, *μία δεύτερη γενιά ειρηνευτικών επιχειρήσεων* αναπτύχθηκε μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Μαζί με την λειτουργία διατήρησης της ειρήνης, όπως την παρακολούθηση της εφαρμογής κατάπαυσης του πυρός, αυτές οι επιχειρήσεις περιλαμβάνουν το στοιχείο της ενίσχυσης της ειρήνης και αντιστοιχούν σε *επιχειρήσεις διατήρησης και οικοδόμησης της ειρήνης (peace-building operations)*. Το Ελ Σαλβαδόρ διαδραμάτισε ένα κυρίαρχο ρόλο σε αυτήν τη νέα εξέλιξη. Μετά από μία δεκαετία αιματηρών εμφυλίων πολέμων ανάμεσα στην κυβέρνηση και τους αντάρτες FMLN, οι δύο πλευρές αποφάσισαν το 1991, με την υποστήριξη των ΗΕ και άλλων κρατών στην περιοχή, να ιδρύσουν μία αποστολή παρατηρητών των ΗΕ (ONUSAL) για την επιβεβαίωση των προβλέψεων των ειρηνευτικών συμφωνιών συμπεριλαμβάνοντας και την συμφωνία του San Jose για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αν και δεν υπογράφηκε μία μόνιμη συνθήκη ειρήνης μέχρι το 1992, το Τμήμα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της ONUSAL ξεκίνησε άμεσα την διερεύνηση της κατάστασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο Ελ Σαλβαντόρ βάσει ειδικών αιτημάτων και άλλων μεθόδων εύρεσης γεγονότων σε συγκεκριμένους χώρους με την αντιπροσωπεία του σύμφωνα με την Συμφωνία του San Jose για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Για πρώτη φορά στην ιστορία των ΗΕ 30 φορείς παρακολούθησης ανθρωπίνων δικαιωμάτων συμμετείχαν ενεργά στις επιχειρήσεις αυτές. Ακόμη, καμία αναφορά δεν έγινε σχετικά με την «απαράδεκτη» ανάμειξη των ΗΕ στις εσωτερικές εθνικές υποθέσεις του Ελ Σαλβαδόρ.

Η πραγματοποίηση του πρώτου βήματος των δραστηριοτήτων οι οποίες συνδέονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα κατόρθωσε να επαναπροσδιορίσει την εικόνα διατήρησης της ειρήνης και να αλλάξει ριζικά το επίπεδο κατανόησης των εργασιών γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα. Οι φορείς παρακολούθησης του τμήματος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της ONUSAL σύντομα συνειδητοποίησαν ότι οι επιχειρήσεις στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν θα έπρεπε να περιοριστούν μόνο στους τομείς παρακολούθησης, αλλά και στην ενδυνάμωση των δομών οι οποίες είναι απαραίτητες για την διατήρηση του δικτύου προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Κατά την διάρκεια της διαδικασίας ενδυνάμωσης του θεσμού ειδική έμφαση δόθηκε στην ριζική αναδιοργάνωση του δικαστικού συστήματος, της αστυνομίας και της διοίκησης των φυλακών. Ακόμη, η ONUSAL πραγματοποίησε μία σειρά προγραμμάτων ενημέρωσης γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα, συμβάλλοντας αποφασιστικά στην δημιουργία εθνικών θεσμών για τα ανθρώπινα δικαιώματα (Εθνικό Συμβούλιο για την Προάσπιση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων), την ενδυνάμωση της δράσης των NGOs γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα και τον ορισμό παρελθοντικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο τελευταίος αποτελούσε στόχο της νέο – ιδρυμένης επιτροπής αληθείας. Την ίδια στιγμή, ένα δυνατό τμήμα εκλογικών και δημοκρατικών διαδικασιών βοήθησε στην προετοιμασία και την παρακολούθηση των γενικών εκλογών του 1994. Όταν η ONUSAL αποσύρθηκε το 1995 και αντικαταστάθηκε από μικρότερες αποστολές των ΗΕ, η κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων βελτιώθηκε σημαντικά και τα θεμέλια διατήρησης της ειρήνης στο Ελ Σαλβαντόρ είχαν ήδη τεθεί.

Οι ειρηνευτικές επιχειρήσεις των ΗΕ στο Ελ Σαλβαδόρ ήταν επιτυχείς για πολλούς λόγους. Μετά από δεκαετίες εμφυλίου πολέμου, και τα δύο αντιπαρατιθέμενα στρατόπεδα, όπως και ο πληθυσμός ενός μικρού κράτους της Κεντρικής Αφρικής, ενδιαφέρθηκαν για την διατήρηση της ειρήνης και ήταν πρόθυμοι να συνεργαστούν με / να υποστηριχθούν από την διεθνή κοινότητα. Επίσης η παρακολούθηση και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ο εκδημοκρατισμός και η δημιουργία συνταγματικών δομών θεωρήθηκαν σημαντικά στοιχεία στην ειρηνευτική διαδικασία. Τέλος, η αναλυτική προσέγγιση κατέστησε την επιχείρηση για τα ανθρώπινα δικαιώματα ιδιαίτερα επιτυχή. Εκτός από το ότι συνεισέφερε στην παρακολούθηση και την διερεύνηση της τρέχουσας κατάστασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με αντικειμενικότητα, βοήθησε και στην δημιουργία εθνικών δομών προστασίας των ανθρωπίνων

δικαιωμάτων διασφαλίζοντας ότι οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του παρελθόντος και οι αιτίες εμφάνισής τους (όπως η άδικη κατανομή της γης) θα αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά.

Αυτή η προσέγγιση ενσωμάτωσης την οποία διάλεξε η ONUSAL χρησιμοποιήθηκε εν συνεχεία ως πρότυπο για την διεξαγωγή ισοδύναμα επιτυχημένων επιχειρήσεων όπως εκείνη στην Γουατεμάλα. Ο πόλεμος ανάμεσα στον στρατό και τους αντάρτες URNG βρισκόταν ακόμη σε εξέλιξη όταν η αποστολή παρακολούθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ΗΕ MINUGUA ιδρύθηκε το Νοέμβριο του 1994. Η MINUGUA συνέχισε τις δραστηριότητές της ως αποστολή ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέχρι την επίτευξη τελικής συμφωνίας ειρήνης η οποία υπογράφηκε τον Δεκέμβριο του 1996. Υπήρξε μέρος της ειρηνευτικής διαδικασίας η οποία υποκινήθηκε από τα ΗΕ και κατόρθωσε να τερατισεί 36 χρόνια εμφυλίου πολέμου ο οποίος είχε προκαλέσει 150.000 θύματα. Στην Καμπότζη, όπου η Μεταβατική Κυβέρνηση των ΗΕ (UNTAC) είχε συνταχθεί βάσει των Ειρηνευτικών Συμφωνιών του Παρισιού το 1991, οι φορείς παρακολούθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η πολιτική αστυνομία απέκτησαν σημαντικές αρμοδιότητες (όπως την δυνατότητα πραγματοποίησης συλλήψεων).

ΚΥΡΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΑ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 41 ΤΟΥ ΧΑΡΤΗ ΤΩΝ ΗΕ¹¹⁹

Παραδείγματα

- *Αιθιοπία και Ερυθραία* (2000-2001): εμπάργκο όπλων
- *Αϊτή* (1993-1994): εμπάργκο όπλων και πετρελαίου, πάγωμα των ξένων μετοχών, καθυστέρηση της διακίνησης όλων των προϊόντων εκτός από τα ιατρικά προϊόντα και τρόφιμα.
- *Αγκόλα* (1993-2002): εμπάργκο πετρελαίου και όπλων κατά της UNITA, περιορισμοί ταξιδιών των επίσημων κυβερνητικών στελεχών, περιορισμοί πτήσεων, πάγωμα κονδυλίων στην Αγκόλα και το εξωτερικό, καμία επίσημη επαφή, απαγόρευση των εισαγωγών, των μη ελεγμένων διαμαντιών, του εξοπλισμού ορυχείων (από το 1998), κ.λπ.
- *Αφγανιστάν* (1999-): απαγόρευση πτήσεων και από το 2000 πάγωμα των κονδυλίων για τους Taliban (και εκείνων του Osama Bin Laden), αεροπορικό και στρατιωτικό εμπάργκο.
- *Γιουγκοσλαβία / Κόσοβο* (1998-2001): εμπάργκο σε ολόκληρο το στρατιωτικό υλικό.

¹¹⁹ Για μία πιο αναλυτική επισκόπηση βλ. στην ιστοσελίδα <http://www.un.org/Docs/sc/committees/INTRO.htm>.

- *Ιράκ (1990-2003)*: πλήρες εμπάργκο στις εμπορικές σχέσεις (εκτός από τα ιατρικά προϊόντα, τα τρόφιμα και άλλα υλικά ανθρωπιστικού περιεχομένου), 1991 – συμφωνία «πετρελαίου καύσης», 1997- περιορισμός των επιτρεπόμενων εξαγωγών πετρελαίου, περιορισμοί ταξιδιών συγκεκριμένων επισήμων φορέων της Ιρακινής κυβέρνησης, 1999- απαλλαγή των ορίων στις εξαγωγές πετρελαίου.
- *Καμπότζη (1992-1994)*: εμπάργκο πετρελαίου και υποστήριξη moratorium κατά τον έλεγχο των εξαγωγών έναντι του PDK και ορισμένων ελεγμένων περιοχών της Καμπότζης.
- *Λιβερία (1992-)*: εμπάργκο όπλων, περιορισμοί ταξιδιών, απαγόρευση των εισαγωγών ξύλου από την Λιβερία.
- *Λιβύη (1992-παύση το 1999)*: εμπάργκο όπλων και αεροπορικών συνδέσεων, μείωση του προσωπικού των διπλωματών, πάγωμα των κονδυλίων της Λιβύης στο εξωτερικό, απαγόρευση των εισαγωγών εξοπλιστικού υλικού για την επεξεργασία του πετρελαίου και τις μεταφορές.
- *Νότια Αφρική (1977-1994)*: εμπάργκο όπλων
- *Νότια Ροδεσία (1966-1979)*: πετρέλαιο, άλλα προϊόντα
- *Πρώην Γιουγκοσλαβία (1991-1996)*: 1991- γενικό και ολοκληρωτικό εμπάργκο σε όλες τις παραδόσεις όπλων και στρατιωτικού υλικού, 1992- πλήρες εμπάργκο στις εμπορικές σχέσεις, απαγόρευση πτήσεων, αποτροπή συμμετοχής σε αθλητικά και πολιτιστικά γεγονότα, απαγόρευση της ανεξέλεγκτης μεταφοράς πετρελαίου, κάρβουνου, ατσαλιού και άλλων προϊόντων, 1994- Επίσημα στελέχη της κυβέρνησης των Σέρβων της Βοσνίας αποτρέπονται από την είσοδό τους σε ξένα εδάφη, απαγόρευση διεξαγωγής εμπορικών σχέσεων στο έδαφος των Σέρβων της Βοσνίας, εκτός από την διακίνηση προμηθειών, πάγωμα των μετοχών των Σέρβων της Βοσνίας στο εξωτερικό, Σεπτέμβριος 1994- μερική άρση των κυρώσεων, 1996- άρση των κυρώσεων.
- *Ρουάντα (1994-παύση το 1995/96)*: εμπάργκο όπλων στην Ρουάντα και τους γειτονικούς της προμηθευτές, οι περιορισμοί πωλήσεων όπλων σε μη κυβερνητικές δυνάμεις για χρήση στην Ρουάντα παραμένουν σε χαμηλά επίπεδα.
- *Σιέρα Λεόνε (1997-)*: εμπάργκο όπλων και πετρελαίου (εκτός του πετρελαίου εκείνου το οποίο έχει χρησιμοποιηθεί για ανθρωπιστικούς σκοπούς), περιορισμοί ταξιδιών της στρατιωτικής χούντα, οι οποίοι έπαυσαν το 1998, με εξαίρεση τις πωλήσεις όπλων σε μη κυβερνητικές δυνάμεις, 2000- απαγόρευση των άμεσων και έμμεσων εισαγωγών όλων των διαμαντιών από την Σιέρα Λεόνε.
- *Σομαλία (1992-)*: εμπάργκο όπλων
- *Σουδάν (1996-2001)*: περιορισμένες διπλωματικές κυρώσεις, 2005- εμπάργκο όπλων

Παρατηρήσεις

- Οι υποχρεωτικές οικονομικές και άλλες κυρώσεις τις οποίες επιβάλλει το ΣΑ αποτελούν ένα αποτελεσματικό εργαλείο για την άσκηση πίεσης σε κυβερνήσεις έτσι ώστε να βελτιωθεί η κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (παράδειγμα: Νότια Αφρική).
- Την ίδια στιγμή, οι κυρώσεις αυτές έχουν συχνά τις πιο αρνητικές επιδράσεις στις πιο ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού, όπως τους φτωχούς, τις γυναίκες και τα παιδιά (παράδειγμα: Ιράκ).
- Ανάγκη βελτίωσης των κυρώσεων και πρόβλεψης ανθρωπιστικών εξαιρέσεων.
- Ανάγκη ανάπτυξης «έξυπνων κυρώσεων» ('smart sanctions'), οι οποίες ως στόχο τους έχουν την άσκηση πιέσεων σε καθεστώτα και όχι σε άτομα, όπως το πάγωμα των μετοχών, την παύση των οικονομικών συναλλαγών και την επιβολή ταξιδιωτικών περιορισμών στις ανώτερες πολιτικές ομάδες (παράδειγματα: Λιβερία και Σιέρα Λεόνε), προς αποφυγήν μιας νέας ανθρωπιστικής κρίσης.

Παρά τα συγκεκριμένα μειονεκτήματα και τα ανεπαρκή στατιστικά στοιχεία, κατόρθωσαν να συνεισφέρουν, τουλάχιστον ως ένα βαθμό, στην ανάπτυξη της κουλτούρας ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε μία χώρα η οποία ακόμη υπέφερε από τις γενοκτονίες τις οποίες διέπραξαν οι Khmer Rouge την δεκαετία του 1970.

Από την άλλη μεριά, οι επιτυχείς ειρηνευτικές επιχειρήσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι ελάχιστες. Στις περισσότερες περιπτώσεις σοβαρών και συστηματικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων οι οποίες ως αποτέλεσμα τους είχαν την εμφάνιση ενόπλων συγκρούσεων ή ακόμη και γενοκτονιών, η διεθνής κοινότητα αντέδρασε πολύ αργά χωρίς να διατηρεί την δυνατότητα χρήσης επαρκών μέσων. Η Ρουάντα είναι μία χώρα όπου οι ειρηνευτικές επιχειρήσεις απέτυχαν. Παρά το γεγονός ότι ο Ειδικός Εισηγητής της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ για τις Αυθαίρετες Εκτελέσεις το 1993 είχε προειδοποιήσει την διεθνή κοινότητα για επικίνδυνες εξελίξεις στις εθνικές και κοινωνικές διενέξεις ανάμεσα στους Hutu και τους Tutsi, τα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας το 1994, όταν ξεκίνησε η γενοκτονία έναντι των Tutsi, ήταν ανίκανα να εφαρμόσουν μία απόφαση η οποία θα οδηγούσε στην επίτευξη επέκτασης και ενίσχυσης της ειρηνευτικής επιχειρήσης στην Ρουάντα (UNAMIR), μέσω και της αντιπροσωπείας της οποίας η δράση προβλέπεται από το Κεφάλαιο VII. Από την άλλη μεριά, μόνο λίγες μέρες μετά την γενοκτονία η οποία άρχισε στις 6 Απριλίου 1994 και σκότωσε 800.000 άτομα, το Συμβούλιο Ασφαλείας των ΗΕ διέταξε

την αποχώρηση των περισσότερων δυνάμεων του UNAMIR. Τον Ιούνιο του 1994, η Γαλλία ξεκίνησε την «Επιχείρηση Turquoise» για να εγκαθιδρύσει μία ζώνη ανθρωπιστικής προστασίας στο νοτιοδυτικό τμήμα της χώρας, παρέχοντας στους πρόσφυγες κάποιους Tutsi. Σε άλλα τμήματα της χώρας, η γενοκτονία τερατίστηκε λόγω της στρατιωτικής επικράτησης του Πατριωτικού Μετώπου της Ρουάντα (RPF) το οποίο από τότε δημιούργησε μία κυβέρνηση αποτελούμενη κυρίως από Tutsi. Μία ημέρα μετά την έναρξη της γενοκτονίας στην Ρουάντα, ο *Jose Ayala Lasso* ανέλαβε την θέση του Υπατου Αρμοστή του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Λόγω των πιέσεων που άσκησε και της αποτυχίας του Συμβουλίου Ασφαλείας, ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ, αποφάσισε να αναμειχθεί και να επισκεφθεί την Ρουάντα στις αρχές του Μαΐου. Κατά την διάρκεια μίας επείγουσας συνάντησης τον ίδιο μήνα, η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ όρισε έναν Ειδικό Εισηγητή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στην Ρουάντα και επέβαλε κυρώσεις στην πρώτη και μεγαλύτερη, μέχρι σήμερα, επιχείρηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων του Γραφείου του Υπατου Αρμοστή. Το αρχικό σχέδιο ήταν ο ορισμός ενός οργάνου παρακολούθησης εφαρμογής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ανά διοικητική περιοχή, συνολικά 147. Το 1995, δεν βρέθηκαν ποτέ περισσότερα από 100 άτομα στην όλη επιχείρηση. Αν λάβουμε υπ' όψιν μας τις απίστευτες διαστάσεις της ανθρωπιστικής κρίσης και την συνολική κατάρρευση όλων των συνταγματικών δομών, μία επιχείρηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων αυτού του μεγέθους δεν θα ήταν ιδιαίτερα αναμενόμενο να επιτύχει τόσα πολλά. Λαμβάνοντας τις εντολές τους από την Γενεύη, παρουσίασαν τεράστια δομικά και λογιστικά προβλήματα. Το Γραφείο του Ανώτατου Επιτρόπου του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα δεν είχε καμία εμπειρία με τα λογιστικά στοιχεία των συγκεκριμένων επιχειρήσεων. Θα έπρεπε να βασιστεί σε εθελοντικές οικονομικές συνεισφορές, κάτι το οποίο θα καθιστούσε τον μακροπρόθεσμο σχεδιασμό αδύνατο. Ακόμη, παρατηρήθηκε μία εμφανής έλλειψη συνεργασίας με την UNAMIR, ένας συγκεκριμένος επιχειρησιακός φορέας, ο οποίος εδρεύει στη Νέα Υόρκη. Μεταξύ του καλοκαιριού του 1994 και τον Μάρτιο του 1996 αύξησε το προσωπικό του κατά περίπου 5.000 άτομα, τα περισσότερα εκ των οποίων στρατιωτικοί ή αστυνομικοί των ΗΕ.

Η συγκεκριμένη επιχείρηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, παρά τις δυσχερείς συνθήκες που αντιμετώπισε, κατόρθωσε να συνεισφέρει προς την κατεύθυνση της εγκαθίδρυσης του κανόνα

δικαίου και των δομών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως επίσης και του δικαστικού συστήματος. Για να είναι επιτυχείς οι επιχειρήσεις πεδίων, θα πρέπει να είναι εκτεταμένες και καλά συντονισμένες περιλαμβάνοντας τα ανθρώπινα δικαιώματα μαζί με ορισμένα στοιχεία στρατιωτικής και μη – στρατιωτικής υφής. Παραδείγματα τέτοιων περιπτώσεων ειρηνευτικών επιχειρήσεων είναι η Βοσνία & Ερζεγοβίνη (μετά το 1995), το Κόσοβο (μετά την επέμβαση του NATO το 1999) και το Ανατολικό Τιμόρ.

Δυστυχώς, η κατάρρευση της Πρώην Γιουγκοσλαβίας και, πιο συγκεκριμένα, η γενοκτονία στην Βοσνία & Ερζεγοβίνη, η οποία προξένησε περίπου 250.000 θύματα κυρίως Μουσουλμάνων από το 1992 ως το 1995, αποτελεί μία ακόμη αποτυχία εκ μέρους της διεθνούς κοινότητας αναφορικά με την προσπάθεια ένωσης μπροστά στον κίνδυνο σημαντικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα διάφορα ευρωπαϊκά κράτη ήταν αδύναμα να παραμερίσουν τις παλαιές συμμαχίες και να συμφωνήσουν στην πραγματοποίηση ενεργειών οι οποίες θα τερμάτιζαν τις «εθνικές εκκαθαρίσεις» των εμπλεκόμενων πλευρών στα πλαίσια έντονων ενόπλων συγκρούσεων. Ένα παράδειγμα αποτελούν οι παραστρατιωτικές μονάδες των Σέρβων οι οποίες βρίσκονταν υπό την προστασία του Γιουγκοσλαβικού Εθνικού Στρατού. Ημίμετρα όπως η δημιουργία «ασφαλών καταφυγίων» των απογοητευμένων Μουσουλμάνων οι οποίοι θα προστατεύονταν από τον UNPROFOR και τις Δυνάμεις Προστασίας των ΗΕ, βάσει του Κεφαλαίου VII εκπροσώπησης του Συμβουλίου Ασφαλείας, αποδείχτηκαν καταστροφικά. Το τελευταίο αποδεικνύεται από την σφαγή 7.000 Μουσουλμάνων της Βοσνίας στην Srebrenica μπροστά στα μάτια των ελαφρά οπλισμένων Ολλανδών κυανόκρανων το καλοκαίρι του 1995. Τελικά, ως αντίδραση στην Srebrenica και άλλες συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι Ηνωμένες Πολιτείες ανέλαβαν την κύρια ευθύνη. Τον Νοέμβριο του 1995, ασκώντας μεγάλες πολιτικές πιέσεις, προώθησαν την *Ειρηνευτική Συμφωνία του Dayton* (*Dayton Peace Agreement*), η οποία υπογράφηκε από τους προέδρους της Γιουγκοσλαβίας (*Slobodan Milosevic*), της Κροατίας (*Franjo Tudman*) και της Βοσνίας & Ερζεγοβίνης (*Alija Izetbegovic*). Η συμφωνία δημιούργησε την μεγαλύτερη και πιο πολύπλοκη μέχρι στιγμής διεθνής ειρηνευτική επιχείρηση βάσει της εκπροσώπησης του Συμβουλίου Ασφαλείας των ΗΕ.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες, από την άλλη μεριά, επέμειναν ότι ο ρόλος των ΗΕ θα υποβαθμιζόταν κατά πολύ με την συνακόλουθη αντικατάστασή του από Βορειοατλαντικούς και Ευρωπαϊκούς οργανισμούς. Το στρατιωτικό στοιχείο το οποίο ευθύνεται για την διατήρηση της εσωτερικής ασφάλειας αντιστοιχούσε σε διεθνείς Δυνάμεις Εφαρμογής (IFOR) οι οποίες αποτελούνταν από 60.000 στρατεύματα καθοδηγούμενα από τον ανώτατο διοικητή του ΝΑΤΟ. Οι δυνάμεις αυτές αργότερα μεταβλήθηκαν σε *Δυνάμεις Σταθερότητας* (SFOR). Ο έλεγχος και ο συντονισμός του πολιτειακού τμήματος, τον οποίος συνήθως αναλάμβανε ο Ειδικός Αντιπρόσωπος του Γενικού Γραμματέα των ΗΕ, στην συγκεκριμένη περίπτωση υπαγόταν στον *Ανώτατο Αντιπρόσωπο (High Representative)* ο οποίος έδινε αναφορά στο Συμβούλιο Εφαρμογής της Ειρήνης (PIC). Το PIC ιδρύθηκε κυρίως για να συνθέσει όλους τους σημαντικούς παράγοντες της ειρηνευτικής διαδικασίας στην Βοσνία & Ερζεγοβίνη, πολύ περισσότερο δε τις αποκαλούμενες «Συμβαλλόμενες Ομάδες» ('Contract Group') (Γαλλία, Γερμανία, Ρωσία, Μεγάλη Βρετανία, Ηνωμένες Πολιτείες και αργότερα Ιταλία). Τα ανθρώπινα δικαιώματα και η εκδημοκρατικοποίηση είναι βασικά στοιχεία στην ειρηνευτική διαδικασία, με τον ΟΑΣΕ να αναλαμβάνει την κύρια ευθύνη προετοιμασίας των εκλογών, παρακολούθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δημιουργίας συνταγματικών δομών και συστημάτων εφαρμογής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο η μεγαλύτερη αποστολή πεδίου του ΟΑΣΕ μέχρι σήμερα είναι εκείνη που αναπτύχθηκε στην Βοσνία & Ερζεγοβίνη.

Σύμφωνα με την Ειρηνευτική Συμφωνία του Dayton, η οποία προβλέπει ένα νέο σύνταγμα για την Βοσνία & Ερζεγοβίνη, η Ευρωπαϊκή Σύνοδος για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και 15 άλλες διεθνείς και Ευρωπαϊκές συνθήκες ανθρωπίνων δικαιωμάτων, θεωρούνται ισοδύναμες, και στην περίπτωση του ECHR, ανώτερες του εθνικού δικαίου. Για την διευκόλυνση της εφαρμογής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μία σειρά «θεσμικών οργάνων του Dayton» (Dayton institutios) δημιουργήθηκαν περικλείοντας εθνικά και διεθνή μέλη τα οποία ορίζονται από φορείς του Συμβουλίου της Ευρώπης. Ένας από τους θεσμούς αυτούς είναι το *Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για την Βοσνία και Ερζεγοβίνη* το οποίο δημιουργήθηκε σύμφωνα με το πρότυπο του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ως το ανώτατο δικαστήριο το οποίο έχει το δικαίωμα να εξαγγέλλει τελικές και νομικά δεσμευτικές δικαστικές αποφάσεις αναφορικά με ατομικά αιτήματα εναντίωσης σε παραβιάσεις

ανθρωπίνων δικαιωμάτων σύμφωνα με το ECHR ή διακρίσεις πολιτικών, πολιτειακών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων τα οποία περιγράφονται σε 15 συνθήκες ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Λόγω του ότι κατά την διάρκεια των «εθνικών εκκαθαρίσεων», περίπου ο μισός πληθυσμός των Βοσνίων εξορίστηκε από τα σπίτια του, θα πρέπει να δοθεί ειδική έμφαση στην διευκόλυνση της επιστροφής των προσφύγων και των εσωτερικών μεταναστών επιλύοντας παράλληλα ζητήματα περιουσιών. Μία ξεχωριστή Επιτροπή Αιτήσεων Περιουσιών (*Commission for Real Property Claims*) ορίστηκε ακριβώς για αυτόν τον σκοπό.

Η ανάμειξη των ΗΕ σε αυτό το πλαίσιο δράσης περιορίζεται στην λειτουργία δυνάμεων πολιτικής αστυνομίας (IPTF = Διεθνής Αστυνομική Δύναμη των ΗΕ), η οποία αντικαταστάθηκε το 2003 από την Αστυνομική Αποστολή της ΕΕ (EUPM) και τον UNHCR. Η τελευταία ευθύνεται για τον επαναπατρισμό των προσφύγων και των εσωτερικών μεταναστών. Ο UNHCR ενήργησε ως ο κυριότερος ανθρωπιστικός οργανισμός κατά την διάρκεια του πολέμου. Το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την Πρώην Γιουγκοσλαβία (ICTY) ευθύνεται για την δίωξη και τιμωρία εγκλημάτων γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα τα οποία διαπράχθηκαν κατά την διάρκεια του πολέμου. Το Γραφείο του Υπατου Αρμοστή των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου δημιούργησε επίσης έναν ειδικό φορέα, ο οποίος, ως καθήκον του, είχε την υποστήριξη του Ειδικού Εισηγητή της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, μαζί με την Παγκόσμια Τράπεζα, την UNDP και άλλους αναπτυξιακούς οργανισμούς φέρει την κύρια ευθύνη για την οικονομική ανασυγκρότηση των κρατών μελών της.

Η συγκεκριμένη απαρίθμηση των κυριότερων οργανισμών και θεσμικών οργάνων φανερώνει την πολυπλοκότητα των ειρηνευτικών προσπαθειών στην Βοσνία & Ερζεγοβίνη. Πουθενά αλλού στον κόσμο, η διεθνής κοινότητα δεν επένδυσε τόσα πολλά χρήματα και ανθρώπινο δυναμικό για την δημιουργία ειρήνης μετά από διένεξη. Σύμφωνα με πολλούς, ο ενθουσιασμός και η υποστήριξη των προσπαθειών δημιουργίας ειρήνης στα Βαλκάνια είχε διαποτιστεί από την ανακολουθία λόγων και έργων η οποία είχε δημιουργήσει την πρώτη γενοκτονία μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο σε ευρωπαϊκό έδαφος. Όλοι οι αντίστοιχοι διεθνείς και ευρωπαϊκοί οργανισμοί συμμετέχουν στην ειρηνευτική προσπάθεια, η οποία είναι θετική

από πλευράς περιφερειακών επιχορηγήσεων. Από την άλλη μεριά, δημιουργεί σημαντικά προβλήματα όσον αφορά τον συντονισμό και τον ανταγωνισμό. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο το PIC, με την πάροδο των ετών, επέκτεινε τις δυνατότητες του *Ανώτατου Αντιπροσώπου* (π.χ. με την επιβολή νόμων ή την απομάκρυνση πολιτικών οι οποίοι παρακωλύουν την ειρηνευτική διαδικασία) καθιστώντας τον ως τον κύριο όργανο λήψης πολιτικών αποφάσεων στην Βοσνία & Ερζεγοβίνη και μετατρέποντας την χώρα σε οιονεί προτεκτοράτο (*quasi-protectorate*) της διεθνούς κοινότητας. Σε αυτό το στάδιο εξέλιξης, η διεθνής κοινότητα επιθυμεί να αποσυρθεί πιέζοντας τους Βόσνιους πολιτικούς να επιδείξουν μεγαλύτερη δύναμη και ευθύνη για την χώρα τους.

Πολλά έχουν επιτευχθεί επτά χρόνια μετά την εφαρμογή της Συμφωνίας Ειρήνης του Dayton όσον αφορά τον τερματισμό των ενόπλων συγκρούσεων και την δημιουργία οικονομικών, δημοκρατικών, συνταγματικών και ανθρωπιστικών δομών. Αυτό που μένει να αποδειχθεί είναι το κατά πόσο η συγκεκριμένη ειρηνευτική διαδικασία μπορεί να διατηρηθεί, έτσι ώστε στην συνέχεια να έχουμε την απόσυρση της διεθνούς κοινότητας. Η αλήθεια είναι ότι πολλοί πολιτικοί, κόμματα και δομές οι οποίες ευθύνονται για τον πόλεμο και τις «εθνικές εκκαθαρίσεις», είναι στην σημερινή κυβέρνηση των χωρών τους. Πολλοί αναλυτές πιστεύουν ότι λόγω των σοβαρών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα ήταν προτιμότερη η δημιουργία ενός γνήσιου διεθνούς προτεκτοράτου το οποίο θα φιλοξενούσε την οικοδόμηση νέων δομών από το μηδέν και εν συνεχεία θα τις πρόσφερε σε μία νέα πολιτική ελίτ.

Στην περίπτωση του Κοσόβου ορισμένα μαθήματα είχαν ήδη ληφθεί υπόψη από την υπόθεση της Βοσνίας. Αφού απέτυχε η ειρηνευτική συνδιάσκεψη του Rambouillet, το NATO πραγματοποίησε μία στρατιωτική επέμβαση μεταξύ του Μαρτίου και του Ιουνίου του 1999 για να αποφύγει ακόμη μία γενοκτονία σε έδαφος της πρώην Γιουγκοσλαβίας και να προετοιμάσει το έδαφος για μία διεθνή μεταβατική κυβέρνηση (*international transitional administration*). Βέβαια, ενώ ορισμένα εκ των δομικών στοιχείων υιοθετήθηκαν από την περίπτωση της Βοσνίας, την ίδια στιγμή, η διεθνής κοινότητα διαπίστωσε ότι δεν πρέπει να πραγματοποιεί ιδιαίτερα πολύπλοκες επιχειρήσεις. Έτσι, με την Απόφαση 1244 του ΣΑ της 10ης Ιουνίου του 1999 προβλέπεται η δημιουργία των όρων για μία πολιτική λύση στην κρίση του Κοσόβου.

Αναλυτικότερα, προβλέπεται η ανάπτυξη μιας "στρατιωτικής παρουσίας" (security presence, KFOR), υπό τις οδηγίες του ΝΑΤΟ, και μιας "πολιτικής παρουσίας" (civil presence, UNMIK), καθοδηγούμενης από έναν Ειδικό Εκπρόσωπο του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ,¹²⁰ η οποία θα οργανώσει μία "ενδιάμεση Διοίκηση" (Interim Administration) που, πέραν της, ανθρωπιστικού περιεχομένου, αποστολής της, θα εγκαθιδρύσει και θα επιβλέπει την ανάπτυξη "προσωρινών δημοκρατικών θεσμών αυτοδιοίκησης".¹²¹ Πιο συγκεκριμένα, στο Κόσοβο, η μεταβατική κυβέρνηση του ΟΗΕ στηρίζεται σε τέσσερα πυλώνες (pillars). Ξανά η ΕΕ έχει αναλάβει την αποστολή της οικονομικής ανασυγκρότησης και της ανάπτυξης (πυλώνας IV), ο ΟΑΣΕ τον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του εκδημοκρατισμού (πυλώνας III)¹²² και τα ΗΕ την δημιουργία νέων κυβερνητικών δομών, στους τομείς της διοίκησης, της αστυνομίας, του δικαστικού και νομοθετικού συστήματος, κάτι το οποίο στην περίπτωση της μεταβατικής κυβέρνησης είναι πολύ πιο δύσκολο να επιτευχθεί από την παρακολούθηση των ειρηνευτικών προσπαθειών (πυλώνες I και II). Μάλιστα, υπό αυτό το πρίσμα, η μεταβατική κυβέρνηση του Κοσόβου θα μπορούσε να αποτελέσει πρότυπο οικοδόμησης κράτους χωρίς κράτος (*state building*

¹²⁰ Ειδικός Εκπρόσωπος του ΓΓ του ΟΗΕ είναι από τις 16 Ιουνίου 2004 ο Δανός Soren Jessen - Petersen, <http://www.unmikonline.org/srsg/srsg.htm> (πρόσβαση στις 02/02/06).

¹²¹ Βλ. τη σχετική απόφαση του ΣΑ στην ιστοσελίδα <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?O>
[penElement](http://www.unmikonline.org/srsg/srsg.htm) (πρόσβαση στις 19/11/05). Για το θέμα αυτό βλ. επίσης, Α. Σπ. Γιόκαρη, 'Η «διεθνής πολιτική παρουσία» στο Κοσσυφοπέδιο: Διεθνής ανθρωπιστική συνδρομή υπό διεθνή έλεγχο, εντολή διαχείρισης ή υποκατάσταση στοιχείων κυριαρχίας', *Το Σύνταγμα*, τεύχος 4 (2002).

¹²² Τα όργανα ελέγχου του ΟΑΣΕ, όπως ο Υπατος Αρμοστής για τις Εθνικές Μειονότητες, το Γραφείο για τους Δημοκρατικούς Θεσμούς και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και ο Αντιπρόσωπος για την Ελευθερία των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης έχουν ισχυρή παρουσία στο Κόσοβο, όπου, από την 1η Ιουλίου 1999, βάσει της Απόφασης 305 του Μόνιμου Συμβουλίου του ΟΑΣΕ, λαμβάνει χώρα μία από τις μεγαλύτερες αποστολές του Οργανισμού. Βλ. τη σχετική απόφαση του Μόνιμου Συμβουλίου στην ιστοσελίδα http://www.osce.org/documents/html/pdftohtml/2577_en.pdf.html (πρόσβαση στις 22/11/05). Μάλιστα, ο Υπατος Αρμοστής του ΟΑΣΕ για τις Εθνικές Μειονότητες χρήζει ιδιαίτερης αναφοράς καθώς διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην ίδρυση του Νοτιοανατολικού Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου στο Τέτοβο ενώ παράλληλα βοήθησε και στη δημιουργία νέων ευκαιριών εκπαίδευσης, όχι μόνο για τους Αλβανούς. Βλ. W. Benedek, 'Final Status of Kosovo: The Role of Human Rights and Minority Rights', *Chicago - Kent Law Review*, vol. 80 (2005), σελ. 219. Ως συμπληρωματική τέλος παρατήρηση, αξίζει να υπογραμμισθεί ότι στο επίπεδο της παρακολούθησης εκλογών δεν δραστηριοποιείται μόνο ο ΟΑΣΕ δεδομένου ότι στις εκλογές του 2004 το ΣτΕ, κατόπιν προσκλήσεως της UNMIK, είχε επίσης αναλάβει αποστολή επιτήρησης της διεξαγωγή των εκλογών, βλ. αναλυτικά στην ιστοσελίδα <http://www.coe.int/T/E/Com/Files/Events/2004-10-kosovo/> (πρόσβαση στις 22/11/05).

without statehood)¹²³, αλλά η ειρηνευτική επιχείρηση παρουσιάζει δυστυχώς δυο βασικά μειονεκτήματα: πρώτον, δεν δημιουργεί καμία προοπτική μακροπρόθεσμα σχετικά με το αν το Κόσοβο θα γίνει ένα ανεξάρτητο κράτος ή θα ενσωματωθεί στην Σερβία αφού τερματιστεί η λειτουργία της μεταβατικής κυβέρνησης. Δεν έχει εξάλλου οριστεί ημερομηνία για κάποιο δημοψήφισμα. Δεύτερον, η συνεργασία της με τους Αλβανούς εθνικιστές του Κοσσυφοπεδίου είναι εξαιρετικά περιορισμένη για να επιτρέψει την ενεργό συμμετοχή του Σερβικού πληθυσμού στην ειρηνευτική διαδικασία.¹²⁴ Δεν είναι συνεπώς τυχαίο που στη συνολική έκθεση για την κατάσταση στην περιοχή με τίτλο: "The way forward in Kosovo", την οποία προετοίμασε ο πρέσβης *Kai Eide* της Νορβηγίας και η οποία σηματοδότησε την έναρξη των διαπραγματεύσεων για το μελλοντικό καθεστώς του Κοσσυφοπεδίου όπως προβλέπεται στην Απόφαση 1244 του ΣΑ, αποτυπώνεται με ισορροπημένο τρόπο η σημερινή κατάσταση. Η έκθεση αναγνωρίζει πρόοδο αλλά και πολλές αδυναμίες στη μέχρι σήμερα πορεία της εφαρμογής των θεσπισθέντων κριτηρίων. Μεταξύ αυτών, το ζήτημα της προστασίας των μη αλβανικών μειονοτήτων καθώς και η δημιουργία κατάλληλων προϋποθέσεων για την επιστροφή των προσφύγων στις εστίες τους, που θεωρείται ότι χρειάζονται άμεση αντιμετώπιση. Επίσης, η διαφύλαξη της πολιτιστικής ορθόδοξου κληρονομιάς του Κοσσυφοπεδίου είναι ένα θέμα ευαίσθητο για όλο τον ορθόδοξο χριστιανικό κόσμο. Βέβαια, παρά το γεγονός ότι η εφαρμογή των κριτηρίων δεν είναι ισορροπημένη, η έκθεση καταλήγει στο συμπέρασμα ότι έχει έρθει η στιγμή για τη μετάβαση στην επόμενη φάση της πολιτικής διαδικασίας στο Κόσοβο. Το Συμβούλιο δε Ασφαλείας υπό το φως των συμπερασμάτων της έκθεσης *Eide*, τονίζει στην Δήλωση της Προεδρίας που υιοθετήθηκε στις 24 Οκτωβρίου του 2005 ότι είναι μεν απαραίτητη η περαιτέρω πρόοδος και ότι η εφαρμογή των κριτηρίων στο Κόσοβο πρέπει να συνεχιστεί με αμείωτη ένταση και μεγαλύτερη αφοσίωση, αλλά από την άλλη πλευρά συμφωνεί με τη συνολική αποτίμηση του κ. Έιντε, ότι παρά τις προκλήσεις που εξακολουθεί να αντιμετωπίζει το Κόσοβο και η ευρύτερη περιοχή, έχει έρθει η στιγμή για την επόμενη φάση της πολιτικής διαδικασίας.¹²⁵ Και ολοκληρώνοντας τη σύντομη εξέταση της περίπτωσης του Κοσόβου αξίζει

¹²³ http://www.ipacademy.org/PDF_Reports/KOSOVO_in_Limbo.pdf (πρόσβαση στις 22/11/05).

¹²⁴ Βλ. σχετικά, A. Yannis, 'UN as Government', *Global Governance*, vol. 10 (2004), σ.σ. 72-78, F. L. Altmann, 'The Status of Kosovo', *Chaillot Papers*, vol. 50 (2001), σ.σ. 21-22, 63 και Y. Hysa, 'UNMIK and KFOR in Kosovo', *Chaillot Papers*, vol. 46 (2001), σ.σ. 47-48.

¹²⁵ Βλ. τη Δήλωση της Προεδρίας του ΣΑ στην ιστοσελίδα <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/566/34/PDF/N0556634.pdf?OpenElement> (πρόσβαση στις 30/11/05). Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να ληφθεί υπόψη ότι

να γίνει ιδιαίτερη μνεία σε μια συμφωνία που σύναψαν στις 23 Αυγούστου του 2004 η UNMIK και το Συμβούλιο της Ευρώπης¹²⁶ βάσει της οποίας η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων μπορεί να επισκεφθεί οποιοδήποτε μέρος του Κοσόβου στο οποίο κρατούνται άτομα υπό την εξουσία της UNMIK, να συντάξει εκθέσεις και να τις παραδώσει στην UNMIK. Εξαιρούνται τα μέρη κράτησης που επισκέπτεται η Διεθνής Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού, η οποία έχει αναλάβει τους χώρους όπου δραστηριοποιείται η KFOR. Η είσοδος αυτή του Κοσόβου στο ευρωπαϊκό σύστημα παρακολούθησης εφαρμογής συμβάσεων δικαιωμάτων του ανθρώπου αποτέλεσε αναμφίβολα ένα πολύ θετικό βήμα, καθώς τα οφέλη που προκύπτουν από τις διεθνείς συμβάσεις επεκτείνονται και σε αυτήν την ταλαιπωρημένη περιοχή.¹²⁷

Τα ΗΕ επίσης δημιούργησαν μία μεταβατική κυβέρνηση στο *Ανατολικό Τιμόρ*. Λόγω των συνεχών σοβαρών και συστηματικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την Ινδονησία, η διεθνής κοινότητα αποφάσισε να αναμειχθεί στα εσωτερικά του Ανατολικού Τιμόρ. Από την άλλη μεριά, αυτό που νομιμοποιούσε την ανάμειξη των ΗΕ ήταν το βαθύ και ριζικό πρόβλημα της αυτοδιάθεσης όμοιο με εκείνο της Ναμίμπια, της Παλαιστίνης και της Δυτικής Σαχάρας. Ένας δεύτερος λόγος ήταν οι αδυναμίες της κυβέρνησης της Ινδονησίας μετά την κατάρρευση του καθεστώτος *Suharto*. Μετά από μακροσκελείς και λεπτομερείς

παράλληλα με την εξέλιξη της διαδικασίας των διαπραγματεύσεων για το μελλοντικό καθεστώς του Κοσσυφοπεδίου ο ΓΓ του ΟΗΕ θα συνεχίσει να υποβάλει τακτικές εκθέσεις για την εφαρμογή των κριτηρίων. Ωστόσο, γενικό συμπέρασμα και της πρόσφατης, τελευταίας έκθεσης του ΓΓ, (η οποία καλύπτει περίοδο από τα τέλη Μαΐου μέχρι και τα τέλη Δεκεμβρίου του 2005 και ισοδυναμεί με μια τεχνική αποτίμηση των κριτηρίων από την UNMIK, είναι η διαπίστωση ότι από την έναρξη της διαδικασίας των διαπραγματεύσεων και επέκεινα και μετά το διορισμό του *Martti Ahtisaari* ως διαμεσολαβητή στις 10 Νοεμβρίου 2005, η πρόοδος στην εφαρμογή των κριτηρίων υπήρξε αργή. Βλ. τη τελευταία έκθεση του ΓΓ στην ιστοσελίδα <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/212/91/PDF/N0621291.pdf?OpenElement> (πρόσβαση στις 02/02/06). Για συμπληρωματικό πληροφοριακό υλικό γύρω από το μελλοντικό καθεστώς του Κοσσυφοπεδίου, βλ. στην ιστοσελίδα <http://www.greeceun.org/greeceun/Document.aspx?d=-1&rd=0&f=1365&rf=177853028&m=2174&rm=21862102&l=2> (πρόσβαση στις 02/02/06).

¹²⁶ Για τη σύναψη αυτής της συμφωνίας η UNMIK και το ΣτΕ βασίστηκαν στην επικύρωση των αντίστοιχων συμβάσεων των ΗΕ και του ΣτΕ από τη Σερβία Μαυροβούνιο. Βλ. σχετικά, W. Benedek, op.cit. σελ. 224.

¹²⁷ Δημιούργησε δε ευνοϊκό έδαφος για την ενίσχυση της κινητικότητας στο ΣτΕ ώστε να μπορέσουν και οι πολίτες του Κοσόβου να απολαύσουν τις ευεργετικές διατάξεις της ΕυρΣΔΑ και να αποκτήσουν δικαίωμα προσφυγής στο ΕυρΔΔΑ. Βλ. την Απόφαση 1417 της 7ης Σεπτεμβρίου 2005 της Επιτροπής Υπουργών του ΣτΕ στην ιστοσελίδα <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=906061&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75> (πρόσβαση στις 19/11/05).

διαπραγματεύσεις, μία συμφωνία επιτεύχθηκε περί διεξαγωγής δημοψηφισματος για το μέλλον του Ανατολικού Τιμόρ. Οι δύο επιλογές ήταν η απόλυτη αυτονομία ως τμήμα της Ινδονησίας, ή η πλήρης ανεξαρτησία. Το δημοψήφισμα οργανώθηκε και παρακολουθήθηκε από τα ΗΕ (UNAMET) χωρίς την προστασία της διεθνούς στρατιωτικής ηγεσίας.

Μόλις προφέρθηκε η λέξη ανεξαρτησία από την συντριπτική πλειοψηφία των ΗΕ, η στρατιωτική ηγεσία της Ινδονησίας με την υποστήριξη του στρατού της ξεκίνησαν μία σφαγή πολιτών στο Ανατολικό Τιμόρ στην οποία σχεδόν 10.000 άτομα έχασαν τη ζωή τους. Αν δεν συνέτρεχαν λόγοι ταχείας ανθρωπιστικής επέμβασης των Αυστραλιανών δυνάμεων κρούσης της INTERFET βάσει του Κεφαλαίου VII της απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας, νέες σοβαρές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα είχαν διαπραχθεί και η αποστολή των ΗΕ θα είχε αποτύχει. Οι υποδομές του Ανατολικού Τιμόρ είχαν καταστραφεί από τις θηριωδίες του στρατού της Ινδονησίας. Για τον λόγο αυτό, τα ΗΕ δεν θέλησαν να εγκαθιδρύσουν μία μεταβατική κυβέρνηση (UNTAET) το Νοέμβριο του 1999 έτσι ώστε να παράσχουν τις απαραίτητες συνταγματικές, δημοκρατικές, και ανθρωπιστικές δομές και να οργανώσουν τις πρώτες ελεύθερες εκλογές προετοιμάζοντας την χώρα για μία νέα περίοδο ανεξαρτησίας. Τον Μάιο του 2002, μετά από νέες εκλογές, η μεταβατική κυβέρνηση αντικαταστάθηκε από μία αποκλιμακούμενη ειρηνευτική επιχείρηση της UNMISET, η οποία θα συνόδευε την διαδικασία ενδυνάμωσης της ειρήνης μετά την διένεξη προσφέροντας υποστήριξη σε ζητήματα ασφάλειας και αναδόμησης της δημοκρατίας και του δικαστικού συστήματος.

Η κυριότερη δυσκολία των ΗΕ στο Ανατολικό Τιμόρ ήταν ότι η κυβέρνηση της Ινδονησίας είχε απορρίψει την παρουσία διεθνών στρατευμάτων κατά την διάρκεια του δημοψηφίσματος, επιμένοντας στην επισήμανση του ρόλου του στρατού της Ινδονησίας για την εμπέδωση της διεθνούς ασφάλειας. Κατά συνέπεια, τα ΗΕ αντιμετώπιζαν την εναλλακτική λύση της εισόδου ενός κινδύνου ασφάλειας ή της απώλειας της μοναδικής ευκαιρίας για αυτοδιάθεση και τερματισμό των σοβαρών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο Ανατολικό Τιμόρ. Δικαιολογείται κατά συνέπεια, το γεγονός ότι οι σφαγές οι οποίες διαπράχθηκαν από την στρατιωτική ηγεσία της Ινδονησίας αποτελούσαν ένα σοβαρό μειονέκτημα της αποστολής των ΗΕ. Σίγουρα πάντως οι περισσότεροι κάτοικοι του

Ανατολικού Τιμόρ στις μέρες μας, λόγω της ταχείας ανάμειξης του INTERFET και της ασφαλούς λειτουργίας της μεταβατικής κυβέρνησης, θα έχουν χαρακτηρίσει την όλη επιχείρηση ως επιτυχημένη. Όσον αφορά τον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τέθηκαν γερά θεμέλια για την πρόληψη νέων παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την δίωξη εκείνων που διέπραξαν στο παρελθόν παραβιάσεις.

Και ολοκληρώνοντας τη παρούσα μελέτη - εύλογα - με μία σύντομη επισκόπηση γύρω από τις παραδοσιακές μεθόδους αλλά και τις νέες τάσεις εξέλιξης της διπλωματίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην αυγή του 21^ο αιώνα, το γενικότερο συμπέρασμα που προκύπτει δεν είναι άλλο από το ότι, η διεθνής Κοινότητα έχει αναμφίβολα εδώ και περίπου μισό αιώνα πραγματοποιήσει μεγάλα άλματα για τη διαφύλαξη του μοναδικού οικουμενικά αναγνωρισμένου συστήματος αξιών. Τα άλματα δε αυτά, που εντοπίζονται τόσο σε επίπεδο προστασίας όσο και σε επίπεδο πρόληψης, αναδεικνύουν την κυρίαρχη κατά βάθος πεποίθηση όλων ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ο πυρήνας του πολιτικού μας πολιτισμού, ισχυρό θεμέλιο για έναν πιο δίκαιο, πιο ελεύθερο, πιο αναπτυγμένο και πιο ασφαλή κόσμο.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

I. ΠΙΝΑΚΕΣ

α/α	Θέμα	σελ.
1.	Μέσα και μέθοδοι της διπλωματίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων	62
2.	Μέθοδοι και διαδικασίες της διπλωματίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων	65
3.	Διαδικασία αναφορών	224
4.	Διαδικασία διακρατικών προσφυγών	226
5.	Διαδικασία ατομικών προσφυγών	228
6.	Διαδικασία έρευνας	230
7.	Άλλα είδη εξεταστικών επιτροπών, έρευνας και αναφορών	231
8.	Σύστημα επισκέψεων	232

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

I.1. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Abendroth W. - Lenk K., *Εισαγωγή στην πολιτική επιστήμη*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής 1983
- Tradu M., 'Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τα Ηνωμένα Έθνη μετά από τη Διάσκεψη της Βιέννης' στο Vassilouni S. (ed.), *Aspects of the protection of individual and social rights*, Αθήνα: Εστία 1995
- Αλμπάνης Ε. Β., *Διεθνής επέμβαση*, Αθήνα: Libro 2001
- Αμίτσης Γ. Ν., *Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: Δίκαιο και Πρακτική*, Αθήνα: Παπαζήσης 2001
- Αμίτσης Γ. Ν., *Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: Το θεσμικό πλαίσιο*, Αθήνα: Παπαζήσης 1999
- Βαρβιτσιώτη – Μανωλοπούλου Κ., *Η διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 1986
- Γεωργιάδης Αποσ. Σ., *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 1997
- Γιόκαρης Σπ. Α., 'Η «διεθνής πολιτική παρουσία» στο Κοσσυφοπέδιο: Διεθνής ανθρωπιστική συνδρομή υπό διεθνή έλεγχο, εντολή διαχείρισης ή υποκατάσταση στοιχείων κυριαρχίας', *Το Σύνταγμα*, τεύχος 4 (2002)
- Δάγτογλου Π. Δ., *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 1991
- Ηρακλείδης Α. - Κωστάκος Γ. – Φραγκονικολόπουλος Χ., *Διεθνείς διενέξεις, αντιμετώπιση και επίλυση: Στοιχεία θεωρίας και πράξης*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης 1994
- Ιωάννου Κ. - Οικονομίδης Κ. – Ροζάκης Χ. – Φατούρος Α., *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο: Θεωρία των πηγών*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 1988
- Ιωάννου Κ. Μ. - Περγάκης Ε. Στ., *Εισαγωγή στη διεθνή δικαιοσύνη*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 2004
- Κιτρομηλίδης Π. Μ., *Πολιτικοί στοχαστές των νεώτερων χρόνων: Βιογραφικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: Πορεία 1999

- Κουβελιώτης Κ., *Διευθυντική και Πολιτική Επιστήμη: Η περίπτωση της Διπλωματικής Διαπραγματεύσεως*, Αθήνα: Παπαζήσης 2001
- Κώνστας Δ., *Διπλωματία και Πολιτική*, Αθήνα: Α. Α. Λιβάνης 2002
- Κώνστας Δ. Κ., *Η ελληνική υπόθεση στο Συμβούλιο της Ευρώπης 1967-1969: Θεωρία και πρακτική πολιτικής πίεσεως από διεθνείς οργανισμούς*, Αθήνα: Παπαζήσης 1976
- Κωστάκος Γ., *‘Η παρουσία του ΟΗΕ και του ΟΑΣΕ στα Βαλκάνια’*, στο Θ. Ντόκος – Φ. Πιέρρος (επιμ.), *Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοεδίου*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης 2000
- Λιακόπουλος Δ. Ι., *Το δίκαιο στην ανθρωπιστική επέμβαση: Από το Δικαστήριο της Νυρεμβέργης στο καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου της Ρώμης*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 2001
- Μαρούδα Μ. Ντ. – Ponte C. del - - Περγράκης Στ. Ε., *Το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία και η εξέλιξη του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου ιδίως όσον αφορά τα εγκλήματα πολέμου και τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας: Ζητήματα εφαρμογής τους σε συρράξεις μη διεθνούς χαρακτήρα*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 2001
- Μπρεδήμας Α. Π. – Σισιλιάνος Α.-Λ. – Tarschys D., *Η προστασία των μειονοτήτων: Η σύμβαση-πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης (πρακτικά συνεδρίου που οργάνωσαν το ΙΜΔΑ και το Συμβούλιο της Ευρώπης, 9-10 Μαΐου 1996)*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 1997
- Νέστωρ Σπ. Τ., *Η ελληνική υπόθεση στο Συμβούλιο της Ευρώπης: Πρακτική διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, Αθήνα: 1979
- Παζαροτζή Φ., *“Η μονομερής ανθρωπιστική επέμβαση και το διεθνές δίκαιο”*, *Το Σύνταγμα*, τεύχος 4 (2001)
- Παπαδημητρίου Γ., *‘Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων: Σταθμός στη θεσμική ωρίμανση της Ευρωπαϊκής Ένωσης’*, στο Ντάλης Σ. (επιμ.), *Από το Αμστερνταμ στη Νίκαια: Η Ευρώπη και η Ελλάδα στη νέα εποχή*, Αθήνα: Κριτική 2001,
- Περγράκη – Νάσκου Π., *Το δίκαιο των διεθνών οργανισμών: Η θεσμική διάσταση*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 2002
- Περγράκης Στ. Ε., *Διαστάσεις της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 2003

- Περράκης Στ., 'Ευρωπαϊκή πολιτική δικαιωμάτων του ανθρώπου και των μειονοτήτων πλαίσιο, επιτεύξεις και προοπτικές' στο Σ. Ντάλης - Ν. Λιούσης (επιμ), *Οι διεθνείς σχέσεις στη μεταψυχροπολεμική εποχή: Από τη γεωπολιτική στη γεωοικονομία*, Αθήνα: Παπαζήσης 1999
- Ράϊκος Αθ. Γ., *Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 2002
- Ροζάκης Χρ., 'Ορισμένες σκέψεις για το νέο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου', *Το Σύνταγμα*, τεύχος 1 (2002)
- Ρούκουνας Εμμ., *Διεθνής Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, Αθήνα: Εστία 1995
- Σατλάνης Νικ. Χρ., *Εισαγωγή στο δίκαιο της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 2003
- Σατλάνης Νικ. Χρ., *Στοιχεία δικαίου και εισαγωγή στη νομική επιστήμη*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 2002
- Σιμιτσής Α. Κ., *Η απαγόρευση των βασανιστηρίων και των άλλων τρόπων απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας στο διεθνές δίκαιο*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 1996
- Σπυρόπουλος Γ., *Η ανθρωπιστική επέμβαση στις διεθνείς σχέσεις: Νεότερες ερμηνείες*, Αθήνα: Παπαζήσης 2000
- Στρατής - Καλογερόπουλος Α., 'Η προστασία του ατόμου στις ένοπλες συρράξεις' στο Περράκης Στ. (επιμ.), *Το νέο διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο των διεθνών ένοπλων συρράξεων: Τα Πρωτόκολλα της Γενεύης του 1977*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 1989
- Τελαλιάν Μ., 'Οι ειρηνευτικές επιχειρήσεις του ΟΗΕ στις σύγχρονες διεθνείς και εσωτερικές συγκρούσεις', *Το Σύνταγμα*, τεύχος 4 (2001)
- Τσιτσελίκης Κ., *Επιβάλλοντας την ειρήνη: Η νομιμότητα των στρατιωτικών επεμβάσεων και τα όρια του ανθρωπισμού*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 2001
- Φατούρος Α. Α. - Πλιάκος Α. Δ., *Κεφάλαια Ευρωπαϊκού Κοινοτικού Δικαίου*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 2000

I.2. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Ackerman J. - O'Sullivan E., *Practice and procedure of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia: with selected materials from the International Criminal Tribunal for Rwanda*, The Hague: Kluwer Law International 2000
- Alfredsson G. – Eide A. (eds.), *The Universal Declaration of Human Rights – A Common Standard of Achievement*, The Hague: 1999
- Alston P. (ed.), *The EU and the Human Rights*, 1999
- Alston P. (ed.), *The United Nations and Human Rights: A Critical Appraisal*, Oxford: 1992
- Alston P. – Crawford J. (eds.), *The Future of UN Human Rights Treaty Monitoring*, Cambridge: 2000
- Altmann L. F., 'The Status of Kosovo', *Chaillot Papers*, vol. 50 (2001)
- Ambros K.- Triffterer O., *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court*, Baden - Baden: Nomos 1999
- Ankumah E., *The African Commission on Human and Peoples' Rights: Practice and Procedures*, The Hague: 1996
- Arend C. A. - Beck J. B., *International law and the use of force: Beyond the UN Chapter paradigm*, London: Routledge 1993,
- Arriaza – Roth N., *Impunity and human rights in international law and practice*: New York 1995
- Askin K. – Koeing D., *Women and International Human Rights Law*, New York: 2000
- Banton M., *Combating Racial Discrimination: The UN and its Member States*, London: 2000
- Bartolomei de la Cruz H., (eds.), *The International Labour Organization*, Westview: 1996
- Bassiouni M. Ch., *Crimes against humanity in international criminal law*, 2nd rev. ed., The Hague: Kluwer Law International 1999
- Bayefski A. (ed.), *The UN Human Rights Treaty System in the 21st Century*, The Hague: 2000
- Bayefski A. F., *How to Complain to the UN Human Rights Treaty System*, The Hague: 2001
- Bell M., *Anti-Discrimination Law and the European Union*, Oxford: 2002

- Benedek W., 'Final Status of Kosovo: The Role of Human Rights and Minority Rights', *Chicago - Kent Law Review*, vol. 80 (2005)
- Bloed A., *Monitoring human rights in Europe: Comparing international procedures and mechanisms*, Dodrecht: Martinus Nijhoff Publishers 1993
- Bloed A. (ed.), *The Human Dimension of the Helsinki Process – The Vienna Follow-up Meeting and its Aftermath*, Dordrecht: 1991
- Boerefijn I., *The Reporting Procedure under the International Covenant on Civil and Political Rights*, Antwerp: 1999
- Boulesbaa A., *The UN Convention on Torture and the Prospects for Enforcement*, The Hague: 1999
- Brandtner B. – Rosas A., 'Human Rights and the External Relations of the European Community: An Analysis of Doctrine and Practice,' *Europeana Journal of International Law*, vol. 9, no. 3 (1998)
- Cassese A., *International Criminal Law: A commentary on the Rome*, Oxford: Oxford University Press 2001
- Catriona M., 'ESDP Goes Live: The EU Police Mission in Bosnia and Herzegovina', *European Security Review*, no. 16 (2003)
- Catriona M., 'Operation Concordia: Developing a 'European' Approach to Crisis Management?', *International Peacekeeping*, vol. 11, no. 3 (2004)
- Churchill R. R. – Khaliq U., 'The collective complaints system of the European Social Charter: An effective mechanism for ensuring compliance with economic and social rights', *European Journal of International Law*, vol. 15, no. 3 (2004).
- Craven M., *The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: A Perspective on its Development*, Oxford: 1995
- Danielsen A., *The State Reporting Procedure under the African Charter*, Copenhagen: 1994
- Davidson S., *The Inter-American Human Rights System*, Dartmouth: 1997
- Donnelly J., 'Human Rights, Democracy, and Development', *Human Rights Quarterly*, vol. 21, no. 3 (1999)

- Durch W. J. (ed.), *The Evolution of UN Peacekeeping: Case Studies and Comparative Analysis*, New York: 1993
- Evans G., 'The responsibility to protect', *NATO Review*, (2002)
- Evans M., *Preventing Torture – A Study of the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, Oxford: 1998
- Feus K. (ed.), *The EU Charter of Fundamental Rights – Text and Commentaries*, London: 2000
- Fottrell D. (ed.), *Revisiting Children's Rights – 10 years of the UN Convention on the Rights of the Child*, Leiden: 2001
- Henkin A. H. (ed.), *Honoring Human Rights and Keeping the Peace: Lessons from El Salvador, Cambodia and Haiti*, Washington D.C.: 1995
- Henkin A. H. (ed.), *Honoring Human Rights under International Mandates: Lessons from Bosnia, Kosovo and East Timor*, Washington D.C.: 2000
- Heraclides A., *Security and Cooperation in Europe: The Human Dimension, 1972-1992*, London: Frank Cass 1993
- Höynck W., *From CSCE TO OSCE*, Vienna: 1996
- Harris D. – O' Boyle M. – Warbrick C., *Law of the European Convention on Human Rights*, London: 1995
- Harris D. – Livingstone S. (eds.), *The Inter-American System of Human Rights*, Oxford: 1998
- Jamie W., 'Putting ESDP to the test: The EU's Police Mission to Bosnia and Herzegovina', *European Security Review*, no. 11 (2002)
- Jones D. W. R. J., *The practice of the international criminal tribunals for the former Yugoslavia and Rwanda*, New York: 2000
- Kemp A. W., *Quiet Diplomacy in Action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, The Hague: Kluwer 2001
- Knudsen T., 'Humanitarian Intervention Revisited: Post cold war responses to classical problems' στο Pugh M. (ed.), *The UN, peace and force*, London: Frank Cass 2001

- Lauren P. G., *The Evolution of International Human Rights, Visions Seen*, Philadelphia: 1998
- Leach P., *Taking a Case to the European Court of Human Rights*, London: 2001
- Loescher G., *The United Nations High Commissioner for Refugees – A Perilous Path*, 2001
- Malcolm E. – Rachel M., 'The Special Rapporteurs in the African System', στο Malcolm E. – Rachel R. (ed.), *The African Charter on Human and Peoples' Rights*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002
- Martin I., 'A New Frontier: The Early Experience and Future of International Human Rights Field Operations', *Netherlands Quarterly of Human Rights*, vol. 16 (1998)
- McWhinney E., *The United Nations and a new world order for a new millenium: self- determination, state succession, and humanitarian intervoention*, The Hague: Kluwer Law International 2002
- Morgan R. – Evans M., *Combating torture in Europe – The work and standards of the European Committee for the Prevnetion of Torture*, Strasbourg: 2001
- Morgan R. – Evans M., *Protecting Prisoners – The Standards of the European Committee for the Prevention of Torture in Context*, Oxford: 1999
- Naldi G., 'Future Trends in Human Rights in Africa', στο Malcolm E. – Rachel M. (ed.), *The African Charter on Human and Peoples' Rights*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002
- Orford A., *Reading humanitarian intervention: human rights and the use of force in international law*, Cambridge: Cambridge University Press 2003
- Ósterdahl I., *Implementing Human Rights in Afriva: The African Commission on Human and Peoples' Rights and Individual Communications*, Uppsala: 2002
- Otunnu O. – Doyle M. (eds.), *Peacekeeping and Peacemaking for the New Century*, Lanham: 1998
- Pasqualussi Jo M., *The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights*, Cambridge: Cambridge University Press 2003
- Provost R., *International Human Rights and Humanitarian Law*, Cambridge: 2002
- Ouguergouz F., *The African Charter on Human and Peoples' Rights: A Comprehensive Agenda for Human Dignity and Sustainable Democracy in Africa*, The Hague: 2003

- Ramcharan B., *The United Nations High Commissioner for Human Rights: The Challenges of International Protection*, The Hague: 2002
- Ramacharan B. G., *Human Rights and Security*, The Hague: 2002
- Rehman J., *International Human Rights Law: A Practical Approach*, Harlow: 2003
- Sano H.-O. – Alfredsson G., *Human Rights and Good Governance*, The Hague: Gudmundur 2002
- Simma B. (ed.), *The Charter of the United Nations: A Commentary*, Oxford: 2002
- Smith K., 'The Use of Political Conditionality in the EU's Relations with Third Countries: How Effective?', *European Foreign Affairs Review*, vol. 3, no. 2 (1998)
- Thornberry P. – Estebanez M., *The Council of Europe and Minorities*, Strasbourg: 1994
- Udombana N. J., 'Toward the African Court on Human and Peoples' Rights: Better Late than Never', *Yale Human Rights and Development Law Journal*, vol. 3 (2000)
- Vincent R. J., *Human Rights and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press 1999
- Wasserstrom J. - Hunt L. – Young M. B. (eds.), *Human Rights and Revolutions*, Oxford: 2000
- Woodhouse T. – Rambotham O., 'Peacekeeping and humanitarian intervention in post-cold war era' στο T. Woodhouse T. – Bruce R. – Dando M. (ed.), *Peacekeeping and peacemaking: Towards effective intervention in post-cold war conflicts*, London: Macmillan 1998
- Yannis A, 'UN as Government', *Global Governance*, vol. 10 (2004)
- Zaagman R., *International Ethnic Conflict Prevention: Estonia and Latvia and the role of the OSCE High Commissioner on National Minorities*, Flensburg 1999

II. ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- www.un.org - United Nations
- www.bayefky.com - United Nations Treaties Database
- www.unhchr.ch/html/mebu2/convmech.htm - UN Treaty Monitoring Bodies
- www.unhchr.ch/html/menu2/2/chr.htm - UN Commission on Human Rights
- www.unhchr.ch/html/meni2/7/b/mdiswg.htm - UN Working Group for Enforced or Involuntary Disappearances
- <http://www.un.org/millenniumgoals/index.asp> - UN Millennium Development Goals
- www.un.org/Docs/sc/ - United Nations Security Council
- www.greeceun.org - Permanent Mission of Greece to the United Nations
- www.un.org/depts/dpko - United Nations *peace-keeping operations*
- www.unmikonline.org - United Nations Mission in Kosovo
- www.iciss.ca - The Responsibility to Protect
- www.un.org/icty - International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia
- www.ictj.org - International Tribunal for Rwanda
- www.un.org/law/icc/ - Rome Statute for the International Criminal Court
- www.un.org/largerfreedom - In Larger Freedom (Report of the Secretary General of the United Nations)
- www.unhchr.ch - UN High Commissioner for Human Rights
- www.unhcr.org - UN High Commissioner for Refugees
- www.ilo.org - International Labour Organization
- www.ilo.org/public/english/standards/norm/enforced/index.htm - ILO - International Labour Standards

- www.unesco.org - UN Educational, Scientific and Cultural Organization
- www.coe.int - Council of Europe
- www.conventions.coe.int - Council of Europe Conventions
- www.echr.coe.int - European Court of Human Rights
- www.coe.int/T/E/Human_Rights/Esc - European Social Charter
- www.hudoc.echr.coe.int/hudic - *Case-law* of the European Convention on Human Rights
- www.hudoc.esc.coe.int/search - *Case-law* of the European Social Charter
- www.cpt.coe.int - European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment of Punishment (CPT)
- www.cpt.coe.int/en/visits.htm - Visits by the European Committee for the Prevention of Torture
- www.oas.org - Organization of American States (OAS)
- www.cidh.oas.org/DefaultE.htm - Inter-American Commission for Human Rights
- www.corteidh.or.cr/index-inlgles.html - Inter-American Court for Human Rights
- www.corteidh.or.cr/seriecing/index.html - *Case law* of the Inter-American Court for Human Rights
- www.africa-union.org - African Union
- www.achpr.org - African Commission for Human and Peoples' Rights
- www.africa-union.org/DARFUR/homedar.htm - African Mission in Sudan
- www1.umn.edu/humanrts/Africa/ - University of Minnesota/Human Rights Library: African Human Rights Resource Center
- www.up.ac.za/chr/ahrdb/ahrdb.html - University of Pretoria/African Human Rights Database
- www.osce.oeg - Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE)
- www.osce.org/hcnm - OSCE High Commissioner on National Minorities

- www.osce.org/fom - OSCE Representative of Freedom of Media
- www.osce.org/odihr - Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR)
- www.oscebih.org - OSZE – Mission in Bosnia and Herzegovina
- www.europa.eu.int - European Union
- europa.eu.int/constitution/index_en.htm – EU Constitutional Treaty
- www.ue.eu.int/pesc/human_rights/hr.asp?lang=en - EU Annual Reports on Human Rights
- www.europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/intro - The EU Human Rights and Democratization Policy
- www.eupm.org - EU Police Mission in Bosnia and Herzegovina
- www.europa.eu.int/eur-lex/de/index.html - EUR-Lex
- www.amnesty.org - Amnesty International
- www.mfhr.gr - Marangopoulos Foundation for Human Rights
- www.1.umn.edu/humanrts/ - University of Minnesota Online Human Rights
- www.law.harvard.edu/programs/HRP/Publications/research.html - Harvard Human Rights Program
- www.hri.ca/welcome.asp - Human Rights Internet
- www.worldlii.org - World Legal Information
- www.ridi.org - Réseau Internet pour le Droit International
- www.asil.org - American Society of International Law
- www.ipacademy.org - International Peace Academy
- www.iht.com - International Herald Tribune

